

AVOIN, SÄILYTTÄVÄ, UUDISTUVA

Turun yliopiston
kirjasto 1921-2021

**TURUN
YLIOPISTO**

AVOIN, SÄILYTTÄVÄ, UUDISTUVA
Turun yliopiston kirjasto 1921-2021

Turun yliopisto – University of Turku
Turun yliopiston kirjasto – Turku University Library
2022

Toimittanut
Ludvig Forsman

Toimituskunta
Ludvig Forsman
Ulla Hakala
Kaisu Kesonen
Leila Koivunen
Ulla Nygrén
Janne Tunturi

Kustantaja: Turun yliopiston kirjasto
Kustannuspaikka: Turku
Kannen kuva: Teppo Kahtola, ilme: Kennet Westerén ja taitto: Jappis Oy
Julkaistu painettuna ja sähköisenä
ISBN 978-951-29-8816-7 (Painettu)
ISBN 978-951-29-8817-4 (Sähköinen)

AVOIN, SÄILYTTÄVÄ, UUDISTUVA

Turun yliopiston kirjasto 1921-2021

Esipuhe

Turun yliopiston kirjaston ensimmäinen vuosisata tuli täyteen vuonna 2021. Samana vuonna Suomessa vietettiin Tutkitun tiedon teemavuotta. Mikä voisikaan olla parempi sattuma: teema osuu suoraan yliopistokirjaston toiminnan ytimeen.

Työ tutkitun tiedon hankkimiseksi, järjestämiseksi ja käyttöön asettamiseksi vasta perustetussa Turun yliopistossa käynnistyi virallisesti vuonna 1921, jolloin kirjasto sai huoneiston, kirjastonhoitajan ja ensimmäiset virkailijat. Turun Suomalaisen Yliopistoseuran hoitokunta oli kuitenkin jo heti ensimmäisessä varsinaisessa kokouksessaan marraskuussa 1917 asettanut kirjastovaliokunnan, joka sai tehtäväkseen ”kirjallisuuden keräämisen Turun suomalaisen yliopistohankkeen edistämiseksi”. Tulevalle kirjastolle oli yliopistoseuran aloitteesta saatu myös vapaakappaleoikeus valtioneuvoston 14.3.1919 tekemällä päätöksellä. Sata vuotta sitten valetulle perustalle on vuosikymmenten aikana rakentunut yksi Suomen suurimmista yliopistokirjastoista, joka tänään vastaa monitieteisen ja kansainvälisen yliopistoyhteisön tiedontarpeisiin.

Turun yliopisto ja sen kirjasto perustettiin aikana, jolloin maailma oli toipumassa suursodan tuhoista ja haluttiin rakentaa uutta, parempaa tulevaisuutta. Satavuotiaan kirjaston juhluvuonna maailma on toisenlaisessa kriisissä: elämme keskellä pandemian aiheuttamaa haastetta. Muun yhteiskunnan mukana myös yliopistojen kirjastot ovat sopeuttaneet toimintaansa koronaviruksen vuoksi. Se on pakottanut meidät

priorisoimaan, uudelleenarvioimaan ja muuttamaan toimintatapojamme nopeastikin. Samalla se on avannut uusia näkökulmia kehittämiseen. Kirjaston palvelujen muokkaaminen uudenlaista tulevaisuutta varten yhdistää meidät sadan vuoden takaiseen. Mutta käsitys kirjaston merkityksestä – onko se vielä sama?

Turun yliopiston kirjasto järjesti keväällä 2018 yliopistoyhteisölle suunnatun keskustelutarjan otsikolla Tarvitaanko kirjastoa enää? Kysymyksen taustalla oli kehityssuunta, jonka seurauksena kaikissa yliopistoissa ei enää ole kirjastoa. Halusimme kuulla, mitä oman yliopistoyhteisömme edustajat kirjastosta ajattelevat ja mihin he sitä tarvitsevat. Puhujina oli monia tämän juhla-kirjan kirjoittajia. Esitysten pohjalta syntyi idea satavuotisjuhla-kirjasta, jossa puheenvuoro on heillä, joita varten yliopiston kirjasto ensisijaisesti on olemassa: opettajilla, opiskelijoilla ja tutkijoilla. Heidän kirjastoon kohdistuvat tarpeensa ja toiveensa ovat vuosikymmenten aikana muuttuneet. Myös kirjaston on muututtava niiden mukana, yhä uudelleen.

Juhla-kirjamme pyrkii luomaan moniäänisen katsauksen siihen, miten yliopistoyhteisön jäsenet näkevät kirjaston ja sen merkityksen tämän hetken maailmassa. Tällaista näkymää olisi ollut mahdotonta saavuttaa ilman kirjoittajiksi lupautuneiden yliopistolaisten valmiutta lähteä mukaan kirjaprojektiin. Lämmin kiitos kaikille kirjoittajille – antamalla aikaa ja jakamalla ajatuksianne olette osoittaneet kirjastolla olevan merkitystä.

Suuren ja tärkeän työn juhla-kirjan aikaansaamiseksi on tehnyt sen toimituskunta. Ajatuksen juhla-kirjasta esittivät alun perin professori Leila Koivunen ja yliopistonlehtori Janne Tunturi yleisen historian oppiaine. Yliopistoyhteisön edustajaksi toimituskuntaan saimme lisäksi yliopistonlehtori Ulla Hakalan kauppakorkeakoulusta. Heidän avuliaisuutensa, asiantuntemuksensa ja kannustavuutensa kirjahankkeen kaikissa vaiheissa on ollut aivan korvaamaton. Kirjastosta toimituskunnan työhön ovat allekirjoittaneet lisäksi osallistuneet palvelupäällikkö Ludvig Forsman ja suunnittelija Kaisu Kesonen. Vastaavana toimittajana Ludvig Forsmanilla on ollut suurin vastuu ja käytännön työ kirjan saattamisessa painatuskuntoon. Tarkalla ja paneutuvalla työotteellaan hän on vienyt kirjahanketta eteenpäin silloinkin, kun olemme tunteneet puskevamme eteenpäin tulessa ja tuiskussa muuttuvien tilanteiden ja aikataulupaineiden keskellä.

Juhla-kirjahankkeessa on ollut mukana kirjaston nykyistä ja entistä henkilökuntaa ja muita yliopistolaisia. Vuosikymmenkatsauksiin tekstiä ovat tuottaneet Ludvig Forsmanin ja minun lisäksi Liisa Hilander, Maija Nurmi ja Leena Järveläinen. Kuvamateriaalin etsimisessä ja valinnassa ison työn on tehnyt Panu Turunen. Kuvaa-aineistoa on saatu Teppo Kahtolalta ja Matti Helangolta. Päivi Letonsaari on antanut teknistä apua kuvankäsittelyssä. Kuvien etsimisessä ovat lisäksi auttaneet arkistoasiantuntija Petra Virta ja toimistosihiteeri Ilona Karkulehto. Tuula Kähäri on tehnyt tarkkaa työtä kirjan kuvaluettelon ja oman artikkelini graafien toteuttamisessa. Artikkelini olen lisäksi saanut hyödyllisiä kommentteja Ludvig Forsmanilta ja Minna Niemi-Grundströmiltä.

Kaunis kiitos kaikille teille, jotka tavalla tai toisella olette osallistuneet kirjahankkeeseen. Ilman teidän panostanne satavuotisjuhla-kirjaa ei olisi olemassa.

Turun yliopistosäätiö on tukenut juhla-kirjan julkaisemista rahallisesti, mistä suuret kiitokset.

Yliopiston johdon myötämielinen suhtautuminen hankkeeseen on ollut arvokas taustatuki aiottua pitemmäksi venyneen projektin aikana. Kiitän rehtori Jukka Kolaa ja nykyistä esihenkilöäni vararehtori Kalle-Antti Suomista ymmärtäväisyydestä. Tilanteet yliopistolla muuttuvat joskus nopeasti ja kirjastonjohtajan esihenkilökin on ehtinyt juhla-kirjahankkeen aikana vaihtua kahdesti. Kiitos tuen osoituksesta kirjaston juhla-kirjahankkeelle kuuluu myös kehitysjohtaja Riitta Mustoselle. Erityisen kiitoksen haluan osoittaa yliopiston palvelujohtajana vuoden 2019 syksyyn toimineelle johtaja Päivi Mikkolalle tärkeästä ja vankkumattomasta tuesta kirjaston kehittämiseksi yhteisten työvuosiemme aikana.

Tutkitun tiedon ja Turun yliopiston kirjaston juhluvuosi on tätä kirjoittaessa päättymässä. On ilo todeta, että kumpikin huomion kohde on hyvissä voimissa. Kauan eläköön myös tulevina aikoina niin tutkittu tieto kuin kirjasto!

Turussa 31.12.2021

Ulla Nygrén

Turun yliopiston kirjaston johtaja

Sisällys

Muuttuvaa rakentamassa.
Kehittämisen päälinjoja Turun
Yliopiston kirjastossa 2010-2020
Ulla Nygrén

08

Täydellisen
kirjaston
suunnittelijat
Janne Tunturi

34

Näkökulmia vuosikymmeniin
1920-luku
Kokoelmat
rakentuvat

42

Kirjasto
tutkimusyliopiston
arvomittarina
Benita Heiskanen

46

Näkökulmia vuosikymmeniin
1930-luku
Tieteellinen julkaisutoiminta
laajenee

52

Tiedon
varastoisesta ja
valikoimisesta
Eerik Lagerspetz

54

Näkökulmia vuosikymmeniin
1940-luku
Sensuurin kosketus ja tiedekunta-
kirjastojen toiminnan alku

58

Att utbilda för
världens bästa
yrke
Gunilla Widén

62

Näkökulmia vuosikymmeniin
1950-luku
Moderni talo ja uudenlaista tiedon
välittämisen tekniikkaa

68

Digitalisaation vaikutus
kirjastotoimintaan nyt
ja tulevaisuudessa
Tuomas Mäkilä

72

Näkökulmia vuosikymmeniin
1960-luku
Uusi haastaa
perinteisen

80

Sisältölähtöinen versus
julkaisuorientoitunut tutkimuksen
peruslogiikka: Erot ja seuraukset?
Kari Lukka

82

Näkökulmia vuosikymmeniin
1970-luku
Tietotekniikan mahdollisuudet
avautuvat

88

Pieniä lehtisiä, suuria
lähteitä. Pienpainatteen
historiantutkimuksen aineistona
Taina Syrjämaa

92

Näkökulmia vuosikymmeniin
1980-luku
Tietokoneet
valtaavat alaa

98

Ilman kirjastoa ei meillä
ole mitään toivoa
valmistumisesta
Inari Harjuniemi

102

Näkökulmia vuosikymmeniin
1990-luku
Verkot tuovat
tiedon lähelle

110

Humanisti kirjastossa.
Kirjastojen merkitys 1700-luvun
tutkijalle 2020-luvulla
Johanna Ilmakunnas

114

Yliopiston kirjasto - akateemisen
opettajankoulutuksen
kumppani
Mirjamaija Mikkilä-Erdmann

120

Näkökulmia vuosikymmeniin
2000-luku
Tieteellisen tiedon rajattomat
mahdollisuudet ja haasteet

126

Lääketiede ja
kirjasto - siiamilaiset
kaksoset
Päivi Rautava

128

Oikeuskulttuuri,
oikeustiede ja oikeudelliset
kirjastot
Janne Salminen

132

Näkökulmia vuosikymmeniin
2010-luku
Avoin, säilyttävä
ja uudistuva kirjasto

142

Kirjaston päätehtävät
pysyvät ja paranevat
maailman muutoksissa
Jukka Kola

144

Muuttuvaa rakentamassa. Kehittämisen päälinjoja Turun yliopiston kirjastossa 2010–2020

Ulla Nygrén

”Jokainen talo on monien rakentama eikä koskaan valmis”
Paavo Haavikko

Toimintaympäristö ja rakenteet muutoksessa

Tarkastelen artikkelissani Turun yliopiston kirjaston kehittämistä kymmenvuotisjaksolla 2010–2020. Kehitystä seurataan suurten, koko kirjastoa koskeneiden muutoshankkeiden kautta. Vuosikymmenen aikana on tehty kaksi organisaatiouudistusta; kolmas kirjaston toimintarakennetta arvioiva hanke on tätä kirjoitettaessa käynnissä. Kirjaston toteutetut rakenneuudistukset ovat olleet osa kattavia yliopistotason hankkeita, mutta ne liittyvät myös laajemmin tieteellisen toimintaympäristön ja oman toimialan muutoksiin.

Artikkelin ulkopuolelle jää alan kansallinen ja kansainvälinen yhteistyö ja kehittäminen, johon kirjasto on monin tavoin osallistunut ja jossa olemme olleet niin saavana kuin antavana osa-

puolena. En myöskään käsittele kirjaston sisäistä, toiminnoissa tai tiimeissä tehtyä kehittämistyötä paitsi sen ollessa relevanttia koko kirjaston kehittämishankkeiden kontekstissa. Useat hyvin hoidetut ja merkitykselliset projektit ja tehtävät jäävät siten vain maininnan tai lyhyen kuvauksen tasolle tai eivät tässä yhteydessä pääse lainkaan esiin. Kirjaston henkilökunnan kirjoittamissa artikkeleissa ja konferenssiesitelmissä tätä työtä on vuosikymmenen aikana jossain määrin dokumentoitu.

Lähdeaineistona olen käyttänyt pääosin hankkeisiin liittyvää dokumentaatiota: rehtorien ja palvelujohtajan päätöksiä, työryhmien työskentelyaineistoja ja raportteja. Kuvaamalla kehityskaarta, joka viime vuosikymmenen aikana tehdyistä raken-

neuudistuksista kasvaa, toivon voivani avata laajempaa näkymää Turun yliopiston kirjaston ja ehkä yleisemminkin tieteellisten kirjastojen toiminnan edellytyksiin ja erityispiirteisiin.

Toisiaan seuraavat rakenteelliset muutokset ovat jo pitkään olleet normaalia arkea kaiken tyyppisissä organisaatioissa. Rakenteen uudistamisesta näyttäisi jossain määrin tulleen jopa yleispätevä ratkaisumalli organisaation ongelmiin, mitä kuvaa osuvasti konsulttipalveluja tarjoavan Renesans-yrityksen toimitusjohtajan blogikirjoituksen pohdinta siitä, yritetäänkö rakenneuudistuksella ratkaista asioita, jotka eivät ratkea rakenneuudistuksella. Rakennemuutos tai organisaatiouudistus ei tietenkään ole itsetarkoitus – ei ainakaan saisi olla. Kun syvälle toiminnan perusteisiin vaikuttava muutos käynnistetään, sen suunnittelijoilla pitää olla selkeä käsitys siitä, miksi muutos on tarpeen, mitkä ovat sen vaikuttimet ja mitä sillä tavoitellaan. Kaikki tämä on myös kommunikoitava organisaatiossa rehellisesti. Silti muutos väistämättä aiheuttaa epävarmuutta. Muutosjohtamista käsittelevässä kirjassaan *Organisaatiot yhteen* Anneli Valpola mainitsee vanhan kiinalaisen muutosta tarkoittava kirjoitusmerkin, joka merkitsee samanaikaisesti uhkaa ja mahdollisuutta. Muutokseen sisältyykin aina menettämisen uhka. Kyseessä ei tarvitse olla dramaattinen muutos, kuten henkilöstön vähentäminen, vaan esimerkiksi organisaatioiden yhdistämistä seuraava yksikön identiteetin muutos voidaan yksilötasolla kokea (työ)identiteetin menettämisenä. Samalla luopuminen antaa tilaa mahdollisuudelle uuteen. Valpola vertaa muutosta jokeen, jonka virtaamista ei voi pysäyttää ja joka ei ole kahdessa kohdassa samanlainen: sen luonteeseen kuuluvat epävarmuus ja yllätyksellisyys.

Virta on vienyt myös yliopistoja ja niiden kirjastoja. Kuten tunnettua, tieteellisen toimintaympäristön muuttuminen on viime vuosikymmeninä ollut nopeaa ja jatkuvaa. Muutosta on vauhdittanut ja ylläpitänyt ennen muuta tietotekniikan kehitys. Se on edistänyt toimintaympäristön digitalisoitumista ja mullistanut tutkimuksen, opettamisen ja opiskelun tapoja. Tietoverkkojen kehitys on muuttanut tieteellisen tiedon julkaisemisen

”Kun syvälle
toiminnan
perusteisiin
vaikuttava
muutos
käynnistetään,
sen suunnit-
telijoilla pitää
olla selkeä
käsitys
siitä, miksi
muutos on
tarpeen”

ja jakelun paradigmaa, nopeuttanut tutkimustulosten saata-
vuutta ja tehnyt tutkimuksesta ja opiskelusta ajasta ja paikasta
riippumatonta. Erityisen suuri vaikutus tieteelliseen toimin-
taympäristöön on ollut vuosikymmenen aikana voimistuneella
avoimen tieteen liikkeellä. Julkaisujen, tutkimusaineistojen ja
tutkimusmenetelmien avoimuutta edistävät toimenpiteet, joita
yliopistoissa on ryhdytty toteuttamaan, ovat laajentaneet kir-
jastojen tehtäväkenttää ja luoneet muun muassa mahdollisuuksia
uudenlaisten kumppanuuksien muodostumiseen paitsi tut-
kimusyhteisöjen myös palveluja kirjaston kanssa yhteistyössä
tuottavien tahojen kuten yliopistojen talous-, laki-, tutkimus-
ja rahoituspalvelujen kanssa.

Akateemisen henkilökunnan ja opiskelijoiden globaalin liikku-
vuuden kasvu ja tutkimuksen kansainvälisyys heijastuvat kir-
jastoon, jolla tulee olla kykyä ja mahdollisuus tarjota monikie-
lisiä eri tarpeisiin relevantteja palveluja ja aineistoja, jotka ovat
kansainvälisesti vertailukelpoisia ja tieteellisesti laadukkaita.
Kansainvälinen ja kansallinen toimintaympäristö edellyttävät
kirjastoilta yhä enemmän myös juridista osaamista. On tunnet-
tava kotimaista ja kansainvälistä lainsäädäntöä muun muassa
henkilötietojen käsittelyn ja tietosuojan suhteen, on osattava
tulkita ja soveltaa hankinta- ja kilpailutuslainsäädäntöä, ja on
hallittava monimutkaisia kansainvälisiä lisenssisopimuksia, joi-
hin sisältyy tiedelehtien lukuoikeuden lisäksi kustantajittain
vaihtelevia avoimen julkaisemisen malleja.

Yliopistojen toiminnan arvioinnin ja laadun kehittämisen tu-
kena kirjastoilla on kasvava rooli muun muassa bibliometrii-
kan ja julkaisutiedon raportoinnin kautta. Kirjastojen on myös
osoitettava omaa laadukkuuttaan ja vaikuttavuuttaan kerää-
mällä, analysoimalla, raportoimalla ja hyödyntämällä toimin-
taansa koskevaa tietoa.

Ratkaiseva toiminnan mahdollistava ja sitä säätelevä tekijä on
talous. Helsingin yliopiston kirjaston organisaatiouudistusta
käsittelevässä artikkelissaan Kimmo Tuominen on todennut,
että taloudellisiin reunaehtoihin kirjastojen toiminnassa kiin-

nitetään edelleen liian vähän huomioita. Kirjastojen kehittä-
miseen ovatkin nähdäkseni 2010-luvulla ehkä vahvimmin vai-
kuttaneet juuri taloudelliset realiteetit. Yliopistojen vähentynyt
rahoitus on näkynyt myös kirjastojen budjeteissa ja alenevassa
kehyyksessä on jouduttu karsimaan ja sopeuttamaan toimintaa
ja palveluja.

Edellä esitetty valikoima toimintaympäristön muutostekijöitä
ei ole kaiken kattava; olen nostanut esiin niitä, jotka ovat osoit-
taneet keskeisiksi Turun yliopiston kirjaston kehittämisessä.
Vaikka yliopistokirjastoihin vaikuttavat trendit ovat yleismaa-
illmallisia ja toimintakenttä on monessa suhteessa globaali,
kirjastot ovat kiinteä osa suomalaista yliopistolaitosta ja siten
suomalaisen korkeakoulupolitiikan vaikutuspiirissä: yliopistoja
koskevat linjaukset kohdistuvat myös niiden kirjastoihin. On
tärkeää muistaa, että oman yliopiston strategiset valinnat ja pai-
nopisteet ohjaavat viime kädessä myös kirjaston kehittämisen
suunnan.

Alussa totesin Aila Valpolaa mukaillen, että muutos tarkoittaa
epävarmuuden uhan hyväksymistä ja yllättävien mahdollisuuksien
löytämistä. Organisaatiomuutoksissa luodaan uusia raken-
teita, mutta niitä ei tehdä uhmaamaan muutoksen tuulia. Hyvä
rakenne on enemmän taipuisa kuin kova; se on keino järjestää
tehtävät, toiminnot ja palvelut kunkin hetken parhaan tietä-
myksen mukaan niin, että asetetut tavoitteet voidaan sen avulla
saavuttaa. Organisaation rakenne noudattaa omaa evoluutio-
taan: se elää hetkessä ja uudistuu, kun muutossignaalit ovat tar-
peeksi vahvoja.

Yhdistetyt kirjastot ja uuden toimintarakenteen valmistelu: Organisaatiomuutos 2010–2011

Käsitys jatkuvasta muutoksesta vaikuttaa nykyään kaikkialla
yhteiskunnassa. Teoksessaan *Luovan asiantuntijaorganisaation
johtaminen* Maisa Huuhka kirjoittaa, että ylläpitääkseen kehi-
tystä organisaatioiden on hyväksyttävä muutoksen jatkuvuus
ja siinä toimiminen jokapäiväiseen elämään kuuluvana asiana.

”Toimiala- tuntemuksen ja yliopistoyhteisön kanssa tehtävän yhteistyön syventäminen on ollut yksi keskeisistä tavoitteista Turun yliopiston kirjastossa 2010-luvulla”

Muutoksia tapahtuu organisaation eri tasoilla. Joskus toimin-
taan perusteellisesti vaikuttavat muutokset näyttävät seuraavan
toistaan nopealla syklillä tietyn aikaraamin sisällä. Näin on ta-
pahtunut Turun yliopiston kirjastossa 2010-luvulla, jota kirjas-
ton näkökulmasta hyvin voisi kutsua muutosten vuosikymme-
neksi – niin keinotekoiselta kuin tällainen nimeäminen jatkuvan
muutoksen maailmassa saattaakin vaikuttaa. Luonnehdintaa
puoltavat useat rakenteelliset, toiminnalliset ja tiloihin liittyvät
muutokset, joita kirjastossa tällä vuosikymmenellä tehtiin.

2010-luvun alkaessa Suomessa oli tullut voimaan uusi yliopis-
tolaki, joka muutti yliopistojen oikeusaseman valtionhallinnon
yksiköistä itsenäisiksi julkisoikeudellisiksi laitoksiksi tai yksityis-
oikeudellisiksi säätiöiksi. Lakimuutoksen yhteydessä toteutet-
tiin kolme yliopistofuusiota, joista yksi oli Turun yliopiston ja
Turun kauppakorkeakoulun yhdistyminen yhdeksi yliopistoksi.
Osana uuden yliopiston hallinto- ja palvelutoimintojen orga-
nisoimista yliopistojen kirjastot yhdistettiin ja kirjastolle valittiin
uusi johtaja 1.1.2010 alkaen.

Millaiset valmiudet uudella yliopistokirjastolla oli kohdata alka-
van muutosten vuosikymmenen haasteet? Missä oltiin vahvoja –
mitä pitäisi parantaa ja kehittää? Vastauksia näihin kysymyksiin
saa tutustumalla kirjastoja koskeviin raportteihin ja selvityk-
siin, joita oli tehty 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen
aikana. Niistä laajin ja tärkein on Opetusministeriön teettämä
selvitystyö *Turun korkeakoulujen kirjasto- ja tietopalveluiden ke-
hittäminen (Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä
2008:7)*. Opetusministeriössä oli kesällä 2007 päätetty aset-
taa Turun korkeakoulukirjastoille selvitysmies. Tehtävänannon
mukaisesti selvitystyön painopiste oli Turun yliopiston kirjas-
ton tilanteesta ja yliopiston kanssa konsortiosopimuksen teh-
neessä Turun kauppakorkeakoulussa. Toimeksiantoon sisältyi
myös laajempien ratkaisuehdotusten tekeminen turkulaisten
korkeakoulujen kirjasto- ja informaatiopalvelujen yhteistyön
kehittämiseksi. Selvitysmieheksi ministeriö kutsui Kansallisar-
kiston pääjohtajan Jussi Nuortevan, joka luovutti raporttinsa
31.1. 2008.

Selvityksestä ilmenee, että Turun yliopistossa oli ollut ongelmia kirjastojen kehittämisessä. Haasteita oli aiheuttanut erityisesti se, että rakentava keskusteluyhteys kirjaston johdon, asiakkaiden ja eri yksiköissä työskentelevien kirjastoammattilaisten välillä oli osoittautunut vaikeaksi. Nuortevan mukaan ”*etenkin Turun yliopistossa kirjasto- ja tietopalvelujen kehittämisestä vallitsee varsin vahva erimielisyys yliopistokirjaston johdon ja eri asiakaskuntien edustajien välillä. Tämä haittaa selvästi kirjasto- ja tietopalveluiden tarkoituksenmukaista kehittämistä*”. Nuortevan huomio oli, ettei kirjasto- ja informaatiopalveluiden toimintarakenne Turun yliopistossa perustunut palvelujen kokonaisvaltaiseen ja tarkoituksenmukaiseen suunnitteluun. Muiden yliopistokirjastojen uudistamisesta Suomessa ja ulkomailla saatuja runsaita kokemuksia ei Turussa ollut hyödynnetty eikä yrityksistä huolimatta ollut onnistuttu uudistamaan kirjasto- ja informaatiopalveluita siten, että ne olisivat vastanneet yliopiston strategiassa niille asetettuja tavoitteita.

Yhtenä kirjaston käyttöä hankaloittavana tekijänä selvityksessä pidettiin kirjastoyksiköiden suurta määrää. Tilanne oli johtanut voimavarojen hajauttamiseen ja näkyi vaihtelevina aukioloaikoina ja toimintakäytäntöinä, jopa palvelujen puuttumisena. Resurssien tarkoituksenmukaiseksi kohdentamiseksi Nuorteva ehdotti, että Turun yliopisto keskittää kirjastotoimintansa kolmeen kirjasto- ja tietopalvelukeskukseen, jotka sijaitsevat Yliopistonmäellä, Kasarmialueella ja Sirkkalassa. Neljännen toimipisteen olisi muodostanut Kauppakorkeakoulun kirjasto. Rakenne ei sellaisenaan toteutunut, mutta selvitystyön linjaukset, suositukset ja johtopäätökset muodostuivat monessa suhteessa ohjenuoraksi vuosikymmenen vaihteessa alkaneelle kehittämistyölle.

Kesällä 2009, puoli vuotta ennen yliopistojen yhdistymistä, rehtori Keijo Virtanen asetti valmisteluryhmän suunnittelemaan uuden yliopiston kirjastolaitosta. Yliopiston palvelujohtajan Päivi Mikkolan vetämä työryhmä muodostettiin kirjaston johtokunnan, yliopiston hallituksen, yliopistojen konsortiohallinnon ja kauppakorkeakoulun johtamiskoulutusohjelman

(eMBA) edustajista. Ensimmäisiä toimenpiteitä oli johtajan rekrytointi yhdistyvälle kirjastolle. Tehtävään valittuna kirjastonjohtajana pääsin mukaan valmisteluryhmän työskentelyyn marraskuussa 2009. Työryhmä täydentyi vuoden 2010 alussa vielä yhdellä professorikunnan edustajalla. Rehtorin päätöksen mukaisesti valmisteluryhmän tehtävänä oli laatia yliopiston hallitukselle ehdotus kirjastolaitoksen tulevasta rakenteesta ja johtamisjärjestelmästä sekä malli, jolla kirjasto jakaisi tietoihin käytettävän määrärahan tieteenaloille tasapuolisesti ja läpinäkyvällä tavalla.

Edellä mainitut haasteet kirjaston ja tiedekuntien välisessä yhteistyössä lienevät vaikuttaneet siihen, että toimintarakenteen valmistelussa keskeisinä teemoina korostuivat palvelujen asiakaslähtöisyys ja tiedekuntien tarpeet. Ensisijaisesti oli ratkaistava, millaisella rakenteella kirjasto niistä parhaiten pystyisi huolehtimaan. Vertailukohtia haettiin tutustumalla kirjaston toiminnan organisointiin vastaavatyypisissä monialaisissa yliopistoissa. Erityisesti valmisteluryhmää kiinnostivat kirjastojen kehittämishankkeet Aalto-yliopistossa ja Helsingin yliopistossa. Kolmesta korkeakoulukirjastosta yhdistetyssä Aalto-yliopiston kirjastossa uudistetun toimintarakenteen lähtökohtana oli asiakkaan ja julkaisun elinkaaren perustuva palvelujen tuottamismalli, jota toteutettiin eri kampuksilla toimivissa tiimeissä. Mielenkiintoa mallissa herätti kirjaston ja asiakkaan prosessien yhteensovittaminen. Myös ajatus tiimityöstä henkilöresurssien optimoimiseksi kampusten välillä jäi itämään ja sitä sovellettiin Turun yliopiston kirjaston seuraavassa rakenneuudistuksessa joitakin vuosia myöhemmin. Helsingin yliopistossa oli 2010-luvun alkuun mennessä saatu päätökseen laaja hanke, jossa 160 kirjastoyksiköstä oli luotu neljän kampuskirjaston ja keskitettyjä palveluja tuottavan osaston toimintamalli. Prosessi itsessään ja saavutettu lopputulos kiinnostivat ja vakuuttivat; mallin vahvuudeksi katsottiin, että kampusasiantuntemus ja sisäiset palvelut erottuivat omiksi kokonaisuuksikseen. Merkittävänä toiminnallisena erona pidettiin sitä, että Helsingissä kampuskirjastot olivat selkeämmin tieteenalakohtaisia, Turussa taas kampuksilla toimivat kirjastot olivat (ja ovat edelleen) heterogeenisiä.

Tieteellisen kirjaston kehittämisessä olennaista on kyky uudistaa ja tuottaa palveluja muuttuviin ja monenlaisiin tarpeisiin yhteistyössä yliopistoyhteisön kanssa. Onnistuneena esimerkkinä uudentyyppisestä toimintakonseptista valmisteluryhmä piti Helsingin yliopistossa professori Yrjö Engeströmin johdolla toteutettua Solmu-hanketta, jossa kirjasto yhteistyössä tutkimusryhmien kanssa kehitti palveluja tutkijoille muun muassa julkaisemisen ja tutkimusdatan avoimuuteen, digitalisoitumiseen, tiedonhallintaan ja tekijänoikeuksiin liittyvissä kysymyksissä.

Turun korkeakoulukirjastoja koskevassa selvityksessään myös Jussi Nuorteva oli todennut, että tutkimuksen tiedonhallintaa tulee tarkastella kokonaisuutena, johon kuuluvat muun muassa tutkimuksen tarvitsemat julkaisut ja tietoaaineistot (research data) sekä tutkimuksen tuottamien tietoaaineistojen säilyttäminen ja käyttöön liittyvät kysymykset. Vaikka tutkimustiedon kokonaisuuden hallintaan liittyvät teemat olivat kansainvälisesti ajankohtaisia, esimerkiksi kysymys tutkimuksen tuottamista tietoaaineistoista ja niiden jatkokäytöstä oli Nuortevan mukaan Suomessa jäänyt vielä tuolloin vähälle huomiolle. Tulevina vuosina aiempaa laajempi ja kokonaisvaltaisempi näkemys tutkimuksen tiedonhallinnasta yleistyi yliopistokirjastoissa ja alkoi selkeästi näkyä niiden kehittämisessä. Se vaikutti osaltaan kirjastojen tehtäväkentän monipuolistumiseen ja kirjastoammatillisen henkilökunnan osaamistarpeiden ja toimenkuvan uudistamiseen.

Tiedeyhteisölle tärkeiden palvelujen kehittämiseksi on tunnettava sen toimintaympäristö, toimintatavat ja ajankohtaiset tarpeet, mielellään jopa ennakoivasti, mistä Solmu-hanke oli hyvänä esimerkkinä. Tällaisen ”toimialatuntemuksen” ja yliopistoyhteisön kanssa tehtävän yhteistyön syventäminen on ollut yksi keskeisistä tavoitteista Turun yliopiston kirjastossa 2010-luvulla käynnistetyissä hankkeissa. Erityisesti laajoissa kehittämishankkeissa lähtökohta on ollut, että yliopistoyhteisö on niissä hyvin edustettuna ja sen toiveista saadaan monipuolisesti tietoa. Kirjastolaitoksen valmisteluryhmän työhön tiede-

yhteisön näkemykset välittyivät ensi sijassa ryhmän professorijäsenten kautta. Tiedekuntien mielipiteitä kirjaston strategisesta merkityksestä ja tärkeinä pidetyistä palveluista kerättiin laajemmin erillisellä tiedekunnille suunnatulla kyselyllä. Vielä kattavampi otos eri asiakasryhmien arvioita ja toiveita saatiin, kun kansainvälinen kirjastopalvelujen laatua mittaava asiakastytyväisyyskysely, LibQual, tehtiin ensimmäistä kertaa koko yliopistoyhteisölle keväällä 2010. Asiakastytyväisyyskyselystä on tämän jälkeen tullut yksi kirjaston vakiintuneista palautekanavista ja sitä on hyödynnetty monipuolisesti kirjaston kehittämisessä.

Rakennemuutoksen huolelliseen valmisteluun kuuluu myös onnistumista edistävien avaintekijöiden tunnistaminen. Palveluorganisaatiota uudistettaessa asiakasymmärrykselle rakentava asiakaslähtöisyys on kaiken perusta, mutta muutosprosessin läpivieminen edellyttää myös tavoitteellista johtamista ja henkilökunnan muutosvalmiutta. Valmisteluryhmässä haluttiin tukea henkilökunnan osallistumista ja sitoutumista meillä olevaan prosessiin ja vuoden 2010 aikana järjestettiin muutamia kehittämispäiviä, jolloin oli tilaisuus muun muassa vapaasti pohtia erilaisten rakenteiden vaikutusta työn sisältöihin ja palvelujen tuottamiseen. Koko henkilökunnan yhteisistä kehittämispäivistä on sen jälkeen tullut kirjastossa vakiintunut toimintatapa vietäessä uudistuksia eteenpäin. Henkilökunta on tärkeässä asemassa kirjaston muutosten toteuttamisessa ja onnistumisessa; sen merkitys kriittisenä menestystekijänä on ollut selvästi nähtävissä kaikissa kirjaston 2010-luvun kehitys- ja muutoshankkeissa.

Ylätason rakennetta koskevien päätösten ensisijaisuus sai vahvistusta muiden yliopistojen kokemuksista. Johtamista lukuun ottamatta kirjaston sisäisten toimintojen järjestäminen ei valmisteluryhmän toimeksiantoon varsinaisesti kuulunutkaan – fokus oli palvelujen tuottamista edistävän kokonaisrakenteen muodostamisessa. Kirjaston sisäisen organisaation merkityksen katsottiin ilmenevän siinä, miten toimiviksi kirjaston palvelut käytännössä koetaan, ja toteuttamisessa luotettiin kirjaston asiantuntemukseen. Erilaisista organisaatorakenteista

valittavaksi jäi lopulta kaksi vaihtoehtoa: kampuskirjastot, jotka palvelevat useampaa tieteenalaa tai tietokeskustyypiset tieteenalakohtaiset kirjastot. Tiedekuntakyselyn vastauksissa ja kirjaston henkilökunnan keskuudessa suosituin vaihtoehto oli tieteenalakirjastomalli. Myös valmisteluryhmä päätyi kannattamaan tieteenalakirjastoja, joiden katsottiin antavan paremmat mahdollisuudet palvelujen tieteenalaspesifien sisältöjen kehittämiseen ja räätälöitävyyteen. Kampuskirjastomallia pidettiin jo pelkästään tilakysymysten vuoksi vaikeana toteuttaa.

Kirjaston uusi organisaatorakenne tuli voimaan 1.1.2011. Entisistä tiedekuntakirjastoista muodostettiin kolme tieteenalakirjastoa: humanistinen tieteenalakirjasto, lääketieteellis-luonnontieteellinen tieteenalakirjasto ja kasvatustieteellisen, oikeustieteellisen, yhteiskuntatieteellisen sekä kauppa- ja korkeakoulun kirjaston muodostama tieteenalakirjasto. Tieteenalakirjasto nähtiin toiminnallisena kokonaisuutena, jonka avulla voitaisiin yhtenäistää palvelujen tuottamista tiedekunnille. Kirjaston fyysinen rakenne säilyi yhä pirstaleisena: kaikilla tieteenalakirjastoilla oli edelleen entiset toimipisteensä hajallaan kampuksilla. Tilakysymyksiin rakennemuutoksella ei vielä haettu ratkaisua

Valmisteluryhmän toimeksiantona olleen tasapuolisen ja läpinäkyvän tietoaaineistomäärärahan jakomallin tekeminen osoittautui vaativaksi tehtäväksi. Malli saatiin lopullisesti valmiiksi vasta vuoden 2011 lopussa. Samaan aikaan perustettiin neuvottelukunnat edistämään kirjaston ja tiedekuntien välistä vuorovaikutusta. Palvelujohtajan päätöksessä 13.12.2011 neuvottelukuntien tehtäväksi määriteltiin vuorovaikutuksen edistäminen ja yhteistyöfoorumina toimiminen kirjaston ja sen käyttäjien välillä sekä osallistuminen kirjaston palvelutarjonnan kehittämiseen, erityisesti asiantuntijoina tietoaaineistojen valinnassa. Tieteenalakirjastojaon mukaisesti perustettiin kolme neuvottelukuntaa: humanistinen ja luonnontieteellis-lääketieteellinen neuvottelukunta sekä ns. alakampuksen (kasvatustieteet, kauppatieteet, oikeustiede, yhteiskuntatieteet) neuvottelukunta.

Valmisteluryhmän työllä luotiin perusta uuden kirjaston toiminnalle. Rinnakkain organisaatiomallin rakentamisen kanssa kulki yliopistofuusiosta seurannut kahden aiemmin itsenäisen kirjaston yhdistäminen. Pienen ja suuren kirjaston toimintatapoja ja -kulttuureja soviteltiin yhteen ja opeteltiin olemaan yhtä organisaatiota. Turun kauppa- ja korkeakoulun kirjaston Voyager-tietokanta ja tiedonhakuportaalin asiakaskäyttöliittymä yhdistettiin Turun yliopiston vastaaviin järjestelmiin. Talousasioista ja tietojärjestelmistä aiemmin Kauppa- ja korkeakoulun kirjastossa vastaan- neita henkilöitä siirtyi työskentelemään yliopiston pääkirjastoon. Yhdistymisen vaikutukset olivat luonnollisesti paljon suuremmat pienessä kuin isossa kirjastossa: menetettiin itsenäisyys, entiset omat rakenteet ja järjestelmät ja osa entistä työyhteisöä, kun henkilöstöä siirtyi koko uutta kirjastoa palveleviin tehtäviin. Myönteisiäkin vaikutuksia alkoi alun kipuilun jälkeen näkyä. Kauppa- ja korkeakoulusta saatiin mallia esimerkiksi palkkojen harmonisointiin; ”vanhassa” Turun yliopiston kirjastossa oli vielä eroja samoissa tehtävissä samoilla nimekkeillä työskentelevän henkilöstön palkkajärjestelmän mukaisissa vaativuustasoissa.

Kirjaston tulevaisuuden näkymät näyttivät vuoden 2011 lopussa lupaavilta: uusi organisaatio oli saatu toimintaan ja rehtori oli myöntänyt kirjastolle täyttöluvut seitsemään uuteen päällikkö- ja asiantuntijatehtävään. Toive hajallaan olevien kirjastoyksiköiden yhdistämisestä näytti toteutuvan samana vuonna käynnistetyssä uuden Juslenian rakennushakkeessa. Mutta virta oli viemässä toiseen suuntaan: mutkan takana odottivat jo uudenlaiset muutostekijät.

Kehittämisen uusi suunta: tilatyöryhmä, HalRake ja visio kirjastosta 2016

Talouspolitiikassa toteutettiin 2010-luvun alkupuolella julkisten menojen leikkaamista painottavaa linjaa, mikä vaikutti voimakkaasti yliopistojen talouteen. Rahoitusvajeesta ja leikkauksista näytti tulleen yliopistoissa vuodesta toiseen toistuva ilmiö, jonka vaikutuksista on kirjoittanut esim. Sami Louekari Professoriliiton julkaisuun *Tiedossa tulevaisuus* sisältyvässä artikkelissa

”Maailma ja Suomi tarvitsevat tiedettä”. Tilanne johti useissa yliopistoissa yt-neuvotteluihin ja irtisanomisiin. Perusrahoituksen pieneminen heijastui luonnollisesti myös yliopistokirjastojen toimintaedellytyksiin. Yliopistojen sopeuttaessa toimintaansa ja etsiessä säästökohteita valokeilaan joutuivat myös kirjastot.

Vuonna 2012 Turun yliopistossa käynnistettiin kaksi hanketta, jotka pitkälti määrittivät kirjaston kehittämistä tulevina vuosina. Elokuussa 2012 yliopiston hallitus päätti käynnistää ohjelman, jolla pyrittäisiin yliopiston käytössä olevien tilaneliöiden vähentämiseen. Tavoitteena oli laatia kokonaisvaltainen selvitys yliopiston tilojen käytöstä ja tehdä suunnitelma, jolla tiloja voitaisiin vuoteen 2014 mennessä vähentää 10–15 %. Resursseja ohjattaisiin tiloista varsinaiseen toimintaan, ”seinistä sieluihin”, kuten tilaohjelman käynnistänyt, uutena rehtorina samana vuonna aloittanut Kalervo Väänänen kuvaili. Kirjastossa periaate kääntyi aikanaan muotoon ”seinistä tietoaaineistoihin”.

Tilatyöryhmä 1 aloitti toimintansa loppukesällä 2012. Puheenjohtajana toimi rehtori Kalervo Väänänen. Jo ensi vaiheessa tarkasteluun tuli kirjaston tilanne. Vuonna 2012 kirjastolla oli Turussa vielä 17 toimipistettä, jotka sijaitsivat enimmilläänkin vain muutaman kilometrin säteellä toisistaan, useita lähi- ja etävarastoja sekä yksi toimipiste Raumalla. Kirjastotilojen kokonaisneliömäärä oli 21 200 m² ja painettujen kokoelmien laajuus yhteensä 64 328 hyllymetriä. Aiemman suunnitelman mukaan humanistiset ja matemaattis-luonnontieteelliset kirjastot oli ollut tarkoitus yhdistää suunnitteilla olevaan uuteen Jusleniaan. Yliopiston hallitus päätti kuitenkin lokakuussa 2012 luopua Juslenian uudisrakennuksesta ja kirjaston tilahaasteet odottivat edelleen ratkaisua. Erilaisia ratkaisumalleja selvitettyään tilatyöryhmä päätyi kirjaston osalta lopputulemaan, että hallituksen tavoitteeksi asetamaan 10–15 prosentin vähennykseen päästäisiin parhaiten luopumalla osasta toimipisteitä ja keskittämällä kirjaston toiminnot ja palvelut kuuteen kirjastoyksikköön Turussa.

Toinen merkittävä hanke koski yliopiston hallinnon rakenteita ja prosesseja. Rehtori Väänänen marraskuussa 2012 käynnistä-

mässä HalRake-hankkeessa päämääränä oli selvittää, miten yliopiston hallinto- ja tukipalveluita voitaisiin hallitusti keventää ja yliopiston hallintokustannuksia pienentää suhteessa yliopiston kokonaisuuteen. Tarkastelu koski hallinto- ja tukipalveluhenkilöstöä yliopiston kaikissa yksiköissä ja tavoitteena oli saavuttaa säästöjä ilman irtisanomisia, ns. luonnollisen poistuman kautta.

Kirjastolle osoitettiin hankkeessa erillinen toimeksianto. Palvelujohtaja Päivi Mikkola asetti maaliskuussa 2013 valmisteluryhmän, jonka tehtävänä oli muodostaa visio ”Turun yliopiston kirjasto vuonna 2016”. Visiossa tuli tarkastella kirjaston ideaalia toimintamallia niin toimipisteiden, palvelutarjonnan, osaamistarpeiden ja henkilöstörakenteen kuin sujuvien toimintaprosessienkin kannalta. Kirjastonjohtajana sain tehtäväkseni toimia työryhmän puheenjohtajana. Toivomukseni mukaisesti työryhmän enemmistön muodostivat tälläkin kerralla yliopistoyhteisön edustajat.

Hankkeen ensisijaisista säästötavoitteista huolimatta kirjaston saama kehittämistehtävä voidaan nähdä jatkumona vuosina 2009–2011 toimineen valmisteluryhmän työlle. Organisaatiotekniikan ja johtamisjärjestelmän jälkeen tarkastelun kohteeksi tuli nyt kirjastotoiminnan varsinainen ydin: asiakkaille tarjottavien palvelujen sisällöt, palvelujen toteuttamiseksi tarvittava osaaminen ja prosessit, joilla palvelut viime kädessä mahdollistetaan. Tehtäväkenttä oli laaja ja edellytti työryhmältä kattavaa perehtymistä kirjaston palveluihin, toimintatapoihin, työn sisältöihin ja niissä tarvittaviin osaamisiin. Bechmarkkausta tehtiin tutustumalla useiden koti- ja ulkomaisten tieteellisten kirjastojen palvelutarjontaan, strategiseen kehittämiseen ja toimintaympäristöanalyysiin. Henkilökuntaa pidettiin ajan tasalla esittelemällä työn etenemistä ja pyytämällä kommentteja kirjaston henkilöstökokouksissa. Valmis visio rakentui työryhmän yhteiselle näkemykselle siitä, mitä palveluja kirjaston ensisijaisesti tulee yliopistoyhteisölle tarjota, mitä kompetensseja näiden palvelujen tuottaminen edellyttää ja miten osaamistarpeet vaikuttavat kirjaston henkilökuntarakenteeseen. Työryhmä esitti myös kantansa siihen, miten järjestettyinä kirjaston prosessit

parhaiten tukevat haluttujen palvelujen tuottamista ja millaisin tilaratkaisuin edistetään vision mukaista toimintaa.

Visio muodostui toimeksiantoon perustuen neljästä kokonaisuudesta: palvelukonsepti, tilat, osaamistarpeet ja henkilöstörakenne sekä sisäiset prosessit. Kirjaston fyysisen rakenteen pirstaleisuus tunnistettiin edelleen toimintaa vaikeuttavaksi tekijäksi. Se asetti haasteita palvelujen saatavuudelle ja vaikeutti niiden yhdenmukaista ja tasapuolista kehittämistä ja toteuttamista. *Palveluvisiossa* keskeiseksi tavoitteeksi nostettiin palvelujen parempi saavutettavuus ja käytettävyys. Niitä edistettäisiin uudistamalla palvelukonseptia: automaatiota ja itsepalvelua lisättäisiin ja otettaisiin käyttöön vuorovaikutteinen ja hakeutuva lähipalvelun malli. Nähtiin, että kirjastoyksiköiden yhdistäminen suuremmiksi kokonaisuuksiksi, jotka mahdollistaisivat muun muassa pidemmät aukioloajat, parantaisi ratkaisevasti laatua ja saavutettavuutta. Muita toimenpiteitä olisivat elektronisen aineistotarjonnan kasvattaminen edelleen ja painetun aineiston siirtäminen – vapaakappaleita lukuun ottamatta – suljetuista varastoista tieteenalakirjastojen avohyllyihin asiakkaiden ulottuville. Kirjaston ydinpalveluksi määriteltiin relevantit ja laadukkaat tietoaineistot, joiden saatavuudesta ja tasokkuudesta huolehtiminen oli keskeinen tehtävä. Asiantuntijapalvelujen kehittäminen nähtiin välttämättömänä, jopa kiireellisenä toimenpiteenä, sillä kirjastonhoitajien ja informaattikkojen määrä Turun yliopiston kirjastossa oli yhä suhteellisesti pieni muihin yliopistoihin verrattuna. Erityisesti kehitettäviä asiantuntijapalveluja olisivat muun muassa informaatiolukutaidon opetus, bibliometriikkapalvelut ja tutkimustietojärjestelmään liittyvät tehtävät. Visiossa nostettiin esiin myös kirjaston ja tiedeyhteisön yhteistyön syventäminen palvelujen tuottamisessa ja niiden sisäisessä markkinoinnissa.

Tilavisiossa voitiin hyödyntää rehtorin johdolla toimineen tilatyöryhmän sopimia kehittämislinjauksia palvelujen ja kokoelmien keskittämisestä kuuteen kirjastoyksikköön. Tilaneliöiden vähentämisellä yliopisto tavoitteli säästöjä, mutta myös tilojen

käyttötapoja tahdottiin tarkastella uudesta näkökulmasta. Se kiinnosti kirjastoa, koska toimintaympäristön digitalisaation vaikutukset olivat jo tieteellisissä kirjastoissa tunnistettavissa. Muutokset tutkimuksen, opiskelun ja opettamisen tavoissa olivat tuoneet monikäyttöisyyden ja muunneltavuuden kirjastotilojen suunnitteluun, olivatpa kyseessä asiakkaiden tai henkilökunnan tilat. Tilavision mukainen kirjasto profiloituisi monialaisen yliopiston vuorovaikutusta edistävänä kohtaamispaikkana, jossa on panostettu viihtyisyyteen ja erilaisiin tapoihin opiskella. Kirjasto huomioisi myös asiakkaiden erilaiset tarpeet: se tarjoaisi eri hiljaisuusasteen tiloja, lisäisi muunneltavuutta ja monikäyttöisyyttä, toteuttaisi 24/7-oppimisympäristöjä eri puolilla kampusta ja mahdollistaisi kaikkien kirjastopalveluiden esteettömän käytön.

Vuosikymmenen alussa käynnistyneen kehittämistyön keskeisiä tavoitteita on ollut, että kirjasto löytää paikkansa niin oppimisen ja tieteen kumppanina kuin mahdollistajanakin ja integroituu näihin yliopiston ydinprosesseihin. Tämä asettaa vaatimuksia kirjastossa tarvittaville osaamisille. Mahdollisuudet tiedekunnille tärkeiden asiantuntijapalvelujen toteuttamiseen Turun yliopistossa olivat kirjaston henkilöstörakenteesta johtuen olleet puutteelliset. Opiskelun muuttuessa monimuotoisemmaksi ja tutkimustyön edellyttäessä uudenlaisia tukimuotoja asiantuntijatehtävien osuutta kirjastossa tulisi kasvattaa ja asiantuntijuusalueita laajentaa. *Osaamistarpeita ja henkilöstörakennetta koskevassa visiossa* esitettiin, että kirjaston tehtävät ja toimenkuvat arvioidaan ja määritellään tiedeympäristön muuttuvien tarpeiden mukaan. Osasta entisiä tehtäviä olisi kyettävä luopumaan ja omaksuttava uusia, osittain erityyppisiä tehtäviä kuin ne, mihin on totuttu. Yliopistojen tiukassa taloustilanteessa kirjaston osaamispotentiaalin kasvattaminen uutta rahoitusta edellyttävillä rekrytoinneilla ei ole pitkään aikaan ollut realistinen vaihtoehto. Sen sijaan asiantuntijuutta voidaan vahvistaa sisäisen kehittämisen kautta: panostamalla koulutukseen ja suuntaamalla henkilöresurssija uudella tavalla. Jokaisen vapautuneen tehtävän tarpeellisuus tulisi tarkasti arvioida ja suunnata käyttöön ”vapautunut” raha rekrytointeihin, joilla

vastattaisiin todettuihin osaamistarpeisiin. Esimerkkinä tarpeen ja tarjonnan kohtaamattomuudesta oli informaatiolukutaidon opetusta antavien informaattikoiden määrä: Turun yliopistossa se oli kokoaikaopiskelijoiden määrään suhteutettuna huomattavasti pienempi kuin vastaavissa tehtävissä muissa yliopistokirjastoissa työskentelevien. Työryhmä arvioi, että kaikille kirjaston henkilöstöryhmille olisi tulevaisuudessa tarvetta, mutta tehtävien sisällöt uudistuisivat ja painotukset muuttuisivat. Kyky ennakoida tulevaisuudessa tarvittavaa osaamista tietointensivisessä ympäristössä ja ohjata toimintaa sen mukaisesti nähtiin merkityksellisenä sekä yliopiston menestymiselle että kirjaston olemassaololle.

Kirjaston ydinprosessina työryhmä piti tietolähteiden tarjoamista ja välittämistä asiakkaalle. *Kirjaston sisäisten prosessien toimivuutta koskeva visio* perustui ymmärrykselle, että sisäisten prosessien tulee ennen muuta tukea ydinprosessin toteuttamista. Kirjastossa kaikkien prosessien voidaan sanoa olevan välittömästi tai välillisesti kytköksissä asiakkaaseen ja tuovan hänelle arvoa. Hyvin toimivat prosessit sekä takaavat asiakkaalle nopean ja tasalaatuisen palvelun että mahdollistavat henkilöresurssien tarkoituksenmukaisen käytön. Kirjastotilojen fyysisestä hajanaisuudesta johtuen Turun yliopiston kirjastossa samoja tehtäviä, kuten hankintaa ja luettelointia, oli tehty eri puolilla kampusta sijainneissa tiedekuntakirjastoissa. Se oli johtanut muun muassa eriytyneisiin työnteon tapoihin, työnkulkujen päällekkäisyyteen ja työn epätasaiseen jakautumiseen. Jatkossa hankinta ja luettelointi tulisi keskittää yhteen sisäisiä palveluja tuottavaan yksikköön, jolloin varmistettaisiin työn tasaisempi jakautuminen, laadukkuus ja tehokas ajankäyttö. Virtaviivaistamalla työprosessija vapautettaisiin resurssija uusiin ja uudistuviin tehtäviin ja palveluihin, joita yliopistoyhteisö tarvitsee.

Valmisteluryhmän visiot ja niiden toteuttamiseksi esitetyt toimenpiteet sisältyivät HalRake-ohjausryhmän yliopiston hallitukselle esittämään loppuraporttiin. Siinä korostettiin kirjaston tehtävää yliopiston ydintoimintojen tukena ja vision saavuttamiseksi esitettyjen toimenpiteiden merkitystä, jotta tutkijat,

opiskelijat ja opettajat saavat työhönsä parhaat mahdolliset edellytykset. Esiin tuotiin myös, että kirjastolla on edellytykset olla yksi yliopistonsa vahvuustekijöistä kilpailtaessa opiskelijoista ja tutkijoista. Kirjaston olisi tulevaisuudessa pystyttävä tarjoamaan vertailukelpoiset asiantuntijapalvelut ja siksi kirjastolla tulisi olla mahdollisuus myös kehittää, innovoida ja ottaa käyttöön uusia palveluita. Eri toimijoiden välistä synergiaa tulisi palvelujen kehittämisessä hyödyntää ja sitä voitaisiin edistää myös taroituksenmukaisilla tilaratkaisuilla.

Turun yliopiston hallitus hyväksyi kokouksessaan 11.12.2013 kirjaston kehittämissuunnitelman sellaisenaan. Sen toimeenpano olisi kirjaston seuraava tehtävä.

Tieteenalakirjastoista palvelukokonaisuuksiin ja tiimeihin: Organisaatiomuutos 2014–2015

Kirjastossa huomattiin melko pian, että sille HalRake-visiossa asetettujen tavoitteiden saavuttaminen ei olisi mahdollista pääkirjastoon ja tieteenalakirjastoihin perustuvalla rakenteella. Suurimmaksi esteeksi osoittautui jälleen kirjaston fyysinen hajanaisuus ja siitä aiheutuvat toiminnalliset haasteet. Vuosikymmenen aikana kirjasto oli kasvanut laajimmillaan 20 yksikössä toimineeksi palvelulaitokseksi. Muutamia yhdistämisä oli tehty, mutta vuoden 2014 alkaessa toimipisteitä oli Turussa edelleen 17. Usean lähellä toisiaan sijaitsevan palveluyksikön malli tuskin oli tavoitteellisen suunnittelun tulos. Syynä sen muodostumiselle oli todennäköisesti ollut vain kirjaston halu palvella kasvavaa yliopistoyhteisöä mahdollisimman hyvin. Kun joidenkin tiedekuntien oppiaineetkin saattoivat sijaita eri puolilla kampusta, kirjastoja perustettiin sinne, mihin niitä toivottiin ja tarvittiin, ”tohvelietäisyydelle” laitoksista ja oppiaineista. Kirjaston laajentuminen oli tapahtunut vaiheittain, ilman kokonaisvaltaista suunnitelmaa, mihin Nuortevakin selvityksessään oli kiinnittänyt huomiota.

Tilatyöryhmän ja HalRaken linjausten mukaisesti pieniä kirjastoyksiköitä voitiin nyt ryhtyä yhdistämään suuremmiksi ko-

konaisuuksiksi peruskorjattaviin ja kirjastolle uudiskäyttöön remontoitaviin tiloihin. Kirjaston kehittämisen kannalta yhdistämiset olivat askel oikeaan suuntaan, mutta ne eivät tulisi mahdollistamaan millekään tieteenalakirjastolle yhtenäisiä tiloja. Humanistinen kirjasto muodostuisi Feeniksiin (entinen pääkirjasto) peruskorjauksen jälkeen yhdistettävästä kielten kirjastosta ja Teutorin uudisrakennukseen sijoittuvasta historian, kulttuurin ja taiteidentutkimuksen kirjastosta. Muita ihmistieteitä palvelevat kirjastot toimisivat edelleen kolmessa rakennuksessa (Calonia, Educarium ja Kauppakorkeakoulu) alakampuksella. Teutoriin oltiin siirtämässä myös aiemmin yhdessä palvelupisteessä Medisiina-rakennuksessa toiminut lääketieteen kirjasto. Tiedekunnassa katsottiin fyysisten kirjastotilojen merkityksen ratkaisevasti vähentyneen, kun lähes kaikki lääketieteen julkaisut olivat jo pitkään olleet saatavissa sähköisinä; kirjastotila haluttiin muuhun käyttöön. Teutoriin syntyi siten kirjasto, jossa humanismi ja lääketiede yhdistyivät. Humanististen kirjastopalvelujen osalta kyseessä oli toki parannus aiempaan, jolloin kokoelmia ja palvelupisteitä oli ollut viidessä eri rakennuksessa osin epätarkoituksenmukaisissa tiloissa, mutta vuosikymmenen alun suunnitelma yhtenäisestä humanistisesta kirjastosta ei vielä kukaan toteutunut. Vastaava tilanne oli myös matemaattis-luonnontieteellisillä kirjastoilla, joiden kolmessa toimipisteessä sijainneet palvelut oli uuden Juslenian hankesuunnitelmassa ollut tarkoitus yhdistää. Niitä koskevaa ratkaisua jouduttiin vielä organisaatiouudistuksen käynnistyessä odottamaan. Myöhemmin tilantarve ratkaistiin remontoimalla kirjastokäyttöön Quantum-rakennuksessa sijaitsevan fysiikan kirjaston läheisyydessä olevia aula- ja huonetiloja.

Vuosikymmenten aikana tehtyihin tilaratkaisuihin tutustua ei voi välttyä johtopäätökseltä, että Turun yliopistossa kirjaston kehittäminen näyttää nivoutuneen erityisen tiiviisti juuri tilakysymyksiin. Leimallista vaikuttaa olleen, että on menty ”tilat edellä”: kirjasto on monessa tapauksessa joutunut sopeuttamaan toimintansa ja palvelunsa käyttöönsä saamiensa tilojen mukaisesti. Yliopistotason tiloja koskevat linjaukset ja päätök-

set ovat määritelleet kirjaston toiminnallisia edellytyksiä ja ovat siten olleet muovaamassa kirjaston organisaatiota – tavalla, joka ei aina ole ollut optimaalinen kirjaston palvelujen järjestämiseksi. Myös keväällä 2014 aloitettu uuden organisaatiomallin suunnittelu kytkeytyi yliopiston piirissä jo käynnistettyihin ja organisaatiouudistuksen kanssa osin samanaikaisesti eteneviin tilahankkeisiin, kuten edellisestä kappaleesta ilmenee. Tämä tausta yhdessä kirjastotilojen käyttöön vaikuttavien yleisten muutosten kanssa antoi sysäyksen lähtöä tavoittelemaan organisoitumisen mallia, jonka toimivuus ei olisi enää samalla tavoin sidoksissa tiloihin.

Toimintarakenteen uudistamiseen oli muitakin syitä. Sen kriittinen tarkastelu oli välttämätöntä myös henkilöstöresurssin pienenemisen ja samanaikaisesti uudistuvien osaamistarpeiden vuoksi. Kirjaston henkilötyövuodet olivat olleet laskussa 2010-luvun alun jälkeen. Uuden yliopiston käynnistyessä vuonna 2010 vakituista henkilökuntaa oli n. 92 henkilötyövuotta. Vuoden 2016 visiossa tavoitteeksi asetettiin 70 henkilötyövuotta, mikä merkitsi lähes 24 % vähennystä vuosikymmenen alusta. Määrä vaikutti suurelta, mutta se saavutettiin jo vuoden 2015 aikana yliopiston linjauksen mukaisesti ilman irtisanomisia, pääosin eläköitymisten kautta. Vakituisten henkilökunnan tekemät henkilötyövuodet eivät sen jälkeen ole nousseet kirjastossa yli 70:n.

Henkilöresurssin kokonaismäärän pienentyessä kirjaston tehtäväkenttä samanaikaisesti kasvoi ja monipuolistui. Jo 2010-luvun alkupuolella kirjasto oli saanut uusia tehtäviä, jotka liittyivät tutkimuksen tiedonhallinnan kokonaisuuteen. Turun yliopistossa oli vuonna 2013 otettu käyttöön Converis-tutkimustietojärjestelmä, jonka hankinta- ja käyttöönottoprojekteissa kirjasto oli mukana. Monien tutkimusorganisaatioiden tavoin julkaisutietojen ylläpito ja julkaisujen raportointiin liittyvä työ päätettiin tutkimustietojärjestelmän käyttöönoton yhteydessä antaa kirjastolle, jolle tehtävien katsottiin luontevasti sopivan. Syksyllä 2014 yliopistossa käynnistetty tutkimuksen kokonaisarviointi antoi puolestaan

**”Kehittämistyön keskeisiä tavoitteita on ollut, että kirjasto löytää paikkansa niin oppimisen ja tieteen kumppanina kuin mahdollista-
janakin ja integroituu näihin yliopiston ydinprosesseihin”**

kirjastolle tilaisuuden osaamisen kasvattamiseen bibliometrian alueella. Kaikki tiedekunnat ja erillislaitokset kattavassa RAE-projektissa kirjaston tehtäväksi tuli julkaisutietojen bibliometrinen analyysi niillä tieteenaloilla, joita CWTS Leidenista ostetut analyysit eivät kattaneet. Vaikka soveltuvilla tieteenaloilla analyysit teetettiin Leidenissa, muun muassa tutkimustietojärjestelmän keskeneräisyyden vuoksi kirjaston osuus kaiken julkaisutiedon keräämisessä, tarkistamisessa, analysoinnissa ja raportoinnissa kasvoi suureksi. Kirjaston bibliometrisen osaamisen lisäämiseksi ja turvaamiseksi hankkeessa mukana olevat informaattikot osallistuvat Leidenissa annettavaan koulutukseen.

Osaamistarpeita syntyi myös avoimen tieteen tueksi kehitettäviin palveluihin. Avoin tiede on ollut merkittävimpiä kirjastojen toimintaympäristössä vaikuttaneita globaaleja trendejä 2000-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä. Vaatimukset tieteellisen tiedon avoimesta saatavuudesta yleistyivät tuolloin nopeasti. Avoimuuden toimintakulttuurin edistämiseksi suomalaisissa tutkimusyhteisöissä Opetus- ja kulttuuriministeriö käynnisti vuonna 2014 Avoin tiede ja tutkimus (ATT) -hankkeen. Hankkeessa tuotiin esiin avoimuuden etuja, kuten sitä että ”tutkimuksen tulokset ovat nopeasti muiden tutkijoiden saatavilla, mikä säästää resursseja, edistää tieteen korkeaa laatua ja mahdollistaa uusien tutkimuskysymysten nousun”. Tutkimukselle ja yhteiskunnalle koituvien hyötyjen edellytyksenä hankkeessa korostettiin tutkimuksen tuottamien ja tarvitsemien julkaisujen, datan, menetelmien, osaamisen ja tukipalveluiden laajamittaista saatavuutta. Sitä edistämään tarvittaisiin monen tyyppisiä palveluja, joista useat liittyvät yliopistokirjastojen osaamisalueelle. ATT-hanke innosti myös Turun yliopistossa laajempaan tavoitteelliseen keskusteluun keinoista edistää tutkimuksen ja tutkimustulosten avoimuutta. Kansainvälisten ja kotimaisten esimerkkien perusteella oli ilmeistä, että avoimen tieteen tukemiseksi kehitettävien palvelujen suunnittelussa ja toimeenpanossa kirjaston osuus tulisi olemaan suuri. Organisaatiouudistuksessa oli tärkeää huolehtia, että kirjastolla olisi tulevaisuudessa tarvittavat kompetenssit kaikkien sille kuuluvien tehtävien hoitamiseen.

TURUN YLIOPISTON KIRJASTON UUSI ORGANISAATIOMALLI 1.1.2015

ASIAKKAAT

OPPIMISEN PALVELUT

- Asiakaspalvelut
- Tietopalvelut ja opetus
- Käytettävyys palvelut

TUTKIMUKSEN PALVELUT

- Metriikka- ja arviointipalvelut
- Tutkimustietojärjestelmän liittyvät palvelut
- Julkaisemisen palvelut

TIETOAINEISTOJEN HANKINTAPALVELUT

- Tietoaineistojen kilpailutus, lisenssineuvottelut ja hankinta

TIETOAINEISTOJEN SAATAVUUSPALVELUT

- Tietoaineistojen saatavuus ja saavutettavuus
- Metatiedon tuottaminen

Kirjaston johto, kehittäminen, suunnittelu, markkinointi, hallintopalvelut

Yliopistopalvelut Palvelujohtaja Rehtori

Kirjaston uuden organisaation suunnittelu käynnistyi vuoden 2014 alussa. Suunnitteluryhmänä toimi tällä kertaa kirjaston johtoryhmä. Tekeillä oli kirjaston kontekstissa suuri muutos: se vaikuttaisi edellistä perusteellisemmin henkilökunnan työn sisältöön, työn organisointiin ja työympäristöön. Edellisen organisaatiomuutoksen oppeja hyödyntäen henkilökunnan osallistamiseen sekä muutoksen kommunikointiin ja vuoropuheluun haluttiin erityisesti panostaa. Henkilökunta tuli mukaan suunnitteluun keväällä, kun johtoryhmän laatima luonnos uudeksi organisaatioksi esiteltiin. Luonnoksessa oli hyödynnetty henki-

lökunnan aiemmin tuottamaa aineistoa, mm prosessikuvauksia kaikista kirjaston tehtävistä. Suunnitelmaan perehdyttiin tarkemmin yhteisessä kehittämissäpäivässä, jonka jälkeen luonnos oli henkilökunnan kommentoitavana kirjaston intrassa kesän ajan. Henkilöstöltä pyydettiin ideoita luonnoksen kehittämiseen; kaikki kysymykset, huomiot, ehdotukset ja epäilykset tarvittaisiin avoimeen keskusteluun jatkotyöskentelyä varten. Syksyllä henkilökunnalta saatuja kommentteja ja niiden pohjalta malliin tulevia tarkennuksia käsiteltiin yhdessä. Organisaatiomuutokseen syiden ymmärtäminen, siihen sopeutuminen ja

sen hyväksyminen muodostavat prosessin ja sen käsittelyyn pyrittiin antamaan aikaa ja tilaisuuksia. Muutoksesta kannustettiin keskustelemaan yksiköiden viikkopalaverissa, oman esimiehen kanssa ja epävirallisilla foorumeilla kuten yksiköiden kahvihetkissä. Muutosprosessiin kuuluu luonnostaan epäilyksen ja epävarmuuden tunteita, joita ei ehkä ilmaista ryhmässä. Niidenkin käsittelyyn haluttiin antaa tilaa. Kaikkea muutoshankkeeseen liittyvää oli mahdollisuus käsitellä myös kahdenkeskisissä keskusteluissa erityisesti tätä tarkoitusta varten varatuilla kirjastonjohtajan ”kyselytunneilla”. Muutosviestinnän periaatteiden mukaisesti ydinviesti pyrittiin pitämään selkeänä ja sitä toistettiin. Organisaatiomuutoksen luonteeseen kuuluu sekin, että viestintä silti harvoin koetaan onnistuneeksi.

Kirjaston uusi organisaatio tuli voimaan 1.1.2015. Uuden rakenteen mukaiseen toimintaan valmistauduttiin vaiheittain syksyn 2014 ja talven 2015 aikana. Uudistetun organisaatiomallin myötä kirjasto siirtyi pääkirjastoon ja tieteenalakirjastoihin perustuvasta rakenteesta matriisimaisempaan, palvelukokonaisuuksista muodostuvaan organisaatioon, joka toimii kuudessa palveluyksikössä Turussa; lisäksi kirjastolla on yksittäiset toimipisteet Raisiossa ja Raumalla.

Organisaatiomallin suunnittelussa lähtökohtana olivat kirjaston toiminnot ja palvelut, eivät fyysiset tai tieteenalakohtaiset yksiköt. Uusi organisaatio muodostui neljästä palvelukokonaisuudesta, joiden sisällä toimii yhdeksän tiimiä. Toimintojen keskittämisellä oli tavoitteena varmistaa kirjaston kyky vastata palvelutarpeisiin ja yliopiston strategiaan tavoitteisiin resurssien niukentuessakin. Graafinen esitys pyrki kuvaamaan toiminnan organisoinnin ydinajatuksia. Perinteisestä organisaatiokaaviosta poiketen kuvio ei ole hierakkinen. Ylimmäksi haluttiin sijoittaa toiminnan kohde ja tarkoitus; kirjasto on olemassa asiakkaitaan varten. Alimpana on kivijalka, toiminnan mahdollistajat, joita ovat yliopiston ja kirjaston johto. Palvelukokonaisuudet on esitetty laatikoiden sijasta samassa tasossa vierekkäin olevina palloina. Kuvalla haluttiin näyttää, että oli siirrytty staattisesta joustavaan, palvelukeskeiseen ja osin mobiiliin rakenteeseen.

Palvelukokonaisuudet muodostettiin kirjaston keskeisiksi tunnistettujen palvelujen mukaisesti. Jako noudattelee useissa yliopistokirjastoissa käytettyä ryhmittelyä oppimisen ja tutkimuksen palveluihin ja tietoaineistoihin liittyviin palveluihin. Palvelujen yhdistämisellä suuremmiksi kokonaisuuksiksi oli tarkoitus sekä selkiyttää toimintatapoja kirjaston sisällä että tehdä kirjaston ydinpalveluja näkyviksi ulospäin. Jaottelussa voidaan nähdä riskit: kirjasto on kokonaisuudessaan sekä oppimisen että tutkimuksen resurssi eikä niiden tueksi suunnattujen palvelujen erottaminen omiksi toiminnoikseen ole pitkällä tähtäimellä tarkoituksenmukaista. Rakenne osoittautui kuitenkin silloisessa tilanteessa toimivaksi, koska tutkimuksen palvelujen alle voitiin koota suuri osa avoimen tieteen tehtävistä ja kehittää niitä yhtenä kokonaisuutena. Juuri kehittämisen näkökulmasta toteutettu jako palvelukokonaisuuksiin oli hyödyllinen, mutta se on myös luonut raja-aitoja ja siilouttanut kirjaston tehtäviä ja palveluja, mikä viime vuosina on johtanut tarpeeseen arvioida toimintarakennetta uudelleen.

Siirtyminen tieteenalakirjastoista toimintopohjaiseen tiimiorganisaatioon oli suuri muutos. Koko henkilöstö muutamia erityistehtäviä lukuun ottamatta sijoittui joko asiantuntijatiimeihin tai poikkileikkaaviin, yhteisistä tai keskitetyistä tehtävistä muodostettuihin tiimeihin. Lähtökohtaisesti jokainen toimi ainakin kahdessa tiimissä ja yhdessä tai useammassa palvelukokonaisuudessa. Tiimirakenteella haluttiin irti entisistä yksikörajajoista: tiimit toimisivat joustavasti koko kirjaston tasolla ja tehtäviä voitaisiin keskittää tiimien vastuulle. Vakituisten henkilöstön vähentyessä päällekkäisen työn karsiminen ja prosessien kehittäminen siten, että resurssien käyttö olisi mahdollisimman joustavaa ja kokonaisuuden kannalta tehokasta, oli entistä tärkeämpää. Tiimeiltä toivottiin myös itseohjautuvuutta ja kykyä ottaa suurempaa vastuuta operatiivisen toiminnan suunnittelusta. Tiimien sujuvan toiminnan järjestämiseksi ja ylläpitämiseksi otettiin käyttöön uusi tiiminvetäjän tehtävä. Tiiminvetäjät valittiin sisäisellä ilmoittautumismenettelyllä kirjaston henkilökunnan keskuudesta. Tehtävään oli jokaisella siitä kiinnostuneella mahdollisuus ilmoittautua. Tiiminvetäjänä voi toimia

kolme vuotta kerrallaan; halutessaan voi jatkaa useamman kauden. Tiimimäisen toimintamallin käynnistymistä tuettiin kouluttamalla tulevat tiiminvetäjät ja järjestämällä koko henkilökunnalle tiimivalmennusta.

Tiimirakenne soveltuu erityisen hyvin samanlaisten tehtävien keskittämiseen. Tyypillisesti tällaisia tehtäviä kirjastoissa ovat tietoaineistojen hankintaan ja metadataan liittyvät tehtävät. Uudistetussa organisaatiomallissa ne tehdään yhteisenä palveluna Feeniks-kirjastoon sijoitetussa palvelukeskuksessa. Hankintatiimi huolehtii aineistohankinnoista kaikille tieteenaloille; tehtävät ulottuvat teknisestä hankinnasta asiantuntijatyöhön kuten kansallisen FinELib-konsortion kautta tehtäviin hankintoihin, suorien aineistohankintojen neuvotteluihin ja kilpailutuksiin. Hankintaa tehdään pyynnöstä myös yliopiston laitoksille ja erillisen sopimuksen perusteella Varsinais-Suomen sairaanhoitopiirille. Hankintatiimille kuuluu lisäksi avoimeen julkaisemiseen liittyviä tehtäviä. Tietoaineistojen luettelointia varten perustettiin metadatiatiimi, joka vastaa kaiken kirjastoon saapuvan aineiston luetteloinnista. Keskitettyä metadatatyötä tehdään Feeniks-kirjastossa hankinnan välittömässä läheisyydessä, mikä tukee aineistojen nopeaa käsittelyprosessia. Metadatiatiimi sijoittui alun perin Tietoaineistojen saatavuuspalveluihin, mutta siirtyi sieltä vuonna 2017 hankinnan yhteyteen; nämä kaksi keskitettyä toimintoa muodostavat yhdessä Tietoaineistojen hankinta- ja metadatatpalvelut. Vuonna 2015 kirjasto osallistui yliopiston yhteisissä palveluissa (YPA) toteutettuun prosessien liinaushankkeeseen, jossa hankinnan ja metadatan prosesseja entisestään virtaviivaistettiin.

Yhteiseksi palveluksi määriteltiin myös asiakaspalvelu. Lähipalveluna annettava asiakaspalvelua tarjotaan kaikissa kuudessa kirjastoyksikössä Turun kampuksella samoin kuin Raumalla opettajankoulutuslaitosta palvelevassa kirjastossa ja entisen pääkirjaston peruskorjauksen yhteydessä Raisioon siirretyissä vapaakappalekokoelman pienpainate- ja sanomalehtipalveluissa. Vaikka vuonna 2015 oltiin siirtymässä itsepalvelulainaukseen ja kirjastojen osittaiseen omatoimikäyttöön, laadukkaana asiakaspalvelun katsottiin edellyttävän myös paikalla olevaa henki-

lökuntaa. Ratkaisuna henkilöstön riittävyyteen kaikissa asiakaspalvelupisteissä otettiin käyttöön asiakaspalveluhenkilökunnan rotaatio, jollaiseen oltiin tutustuttu muun muassa Århusin yliopistokirjastossa Tanskassa. Käytännöksi tuli, että asiakaspalveluhenkilökunta kiertää kolmessa asiakaspalvelupisteessä joko alakampuksella (Calonia, Educarium, Kauppakorkeakoulu) tai yläkampuksella (Feeniks, Teutori ja Quantum).

Yhteisten, keskitettyjen palvelujen tiimien rinnalle muodostettiin yliopistoyhteisölle kohdennettuja asiantuntijapalveluja tarjoavia tiimejä, joissa toimiva henkilökunta on sijoittunut kampuksille. Osaamistarpeisiin vastaamiseksi asiantuntijatehtävien sisältöjä määriteltiin uudelleen. Kirjastonhoitajan nimike muutettiin tietoasiantuntijaksi ja tehtäviä täsmennettiin. Vastuutieteenalojen tietoasiantuntijoista muodostetun Tietoaineistojen elinkaari -tiimin tehtäviin kuuluvat aineistojen valinta, evaluointi ja kuvailu sekä aineistomäärärahan käytön seuranta. Tiimin tehtäväalueelle kuuluvat myös kulttuuriaineistolain mukainen vapaakappalekokoelma, erikoiskokoelmat ja vanha arvokirjallisuus. Tietoasiantuntijoilla on myös opetustehtäviä ja osa heistä toimii kirjaston avoimen tieteen asiantuntijoina.

Tiedekunnille tarjottavaa informaatiolukutaidon opetusta oli suunniteltu ja toteutettu tiiminä jo ennen mallin käyttöönottoa koko kirjastossa. Kohdennetun kolmiportaisen tiedonhallintataitojen opetuksen toteuttaminen kaikissa tiedekunnissa oli pitkään ollut toiveena, mutta aiemmalla henkilöstörakenteella se oli ollut hankalaa. Asiantuntijatehtävien määrä ei Turun yliopiston kirjastossa ollut merkittävästi kasvanut 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen aikana. Vuosituhannen vaihteessa kirjastossa oli ainoastaan kaksi informaattikkoa kuutta tiedekuntaa varten ja seuraavan 10 vuoden aikana määrä oli noussut vain kahdella. Vuosikymmenen aikana tapahtunut e-aineistojen yleistymisen ja määrällinen kasvu ei Turun yliopiston kirjastossa näkynyt vastaavana informaattikoiden tai tiedonhallinnan opetukseen käytettyjen tuntien määrän kasvuna. Tieteellisten kirjastojen yhteistilaston mukaan opetusta oli annettu vuonna 2002 yhteensä

526 tuntia kun esimerkiksi suunnilleen saman kokoisessa Oulun yliopistossa tuntimäärä oli ollut 848. Vuonna 2009 annetun opetuksen tuntimäärä oli Turun yliopiston kirjastossa laskenut 482:een kun se Oulussa oli noussut 1244:ään. Tässä suhteessa oltiin huomattavasti jäljessä muista yliopistokirjastoista. Oman ratkaisunsa tilanteeseen oli jo aiemmin tehnyt oikeustieteellinen tiedekunta, joka palkkasi tiedekuntaan informaattikon vuonna 1991 (aluksi amanuenssin nimekkeellä) odotettuaan pitkään, että kirjasto perustaisi tiedekunnan tarpeellisenä pitämän viran oikeustieteelliseen tiedekuntakirjastoon. Turun kauppakorkeakoulussa oli toiminut informaattikko 1970-luvulta lähtien ja tiedonhallinnan koulutus oli siellä jo vuosikymmenien ajan sisältynyt pakollisena tutkinto-opintoihin. Hyväksyessään HalRake-raportin Turun yliopiston hallitus linjasi samalla, että kompetensseja ja henkilökuntarakennetta kehitettäessä tuli informaattikoiden määrän nostamiseen ja opetustarjonnan kehittämiseen kiinnittää huomiota. Informaattikoiden määrää pystyttiin talouden sopeuttamisen aikana kasvattamaan esimerkiksi suuntaamalla vapautuneita palkkarahoja uudelleen. Vuonna 2021 kirjastossa on kaksi johtavaa informaattikkoa ja 16 informaattikkoa, jotka huolehtivat niin perustutkinto-opiskelijoiden kuin tohtorikoulutettavien tiedonhallintataitojen opetuksesta ja aineistojen käyttöön liittyvästä ohjauksesta.

Julkaisemisen tukemiseen, julkaisutiedon raportointiin tutkimustietojärjestelmässä ja tutkimuksen arviointiin liittyviä tehtäviä hoitamaan perustettiin kolme tiimiä: julkaisemisen palvelut, tutkimustietojärjestelmäpalvelut sekä metriikka- ja arviointipalvelut. Tiimien muodostama Tutkimuksen palvelut kokonaisuus erosi muista neljästä toiminnosta siinä, että sen tehtävät olivat monelta osin kirjastossa uusia ja vasta muotoutumassa. RAE-projektiin osallistuminen oli vakiinnuttamassa bibliometriikan ja muut arviointipalvelut osaksi kirjaston yliopistolle tarjoamia palveluja ja julkaisutiedon validointi tutkimustietojärjestelmässä oli jo järjestelmän hankintavaiheessa tullut kirjastolle. Kokonaisuuteen katsottiin sopivan hyvin myös kehittymässä olevien avoimen tieteen tukipalvelujen ja vastuun avoimeen tieteseen liittyvän osaamisen kasvattamisesta kirjastossa.

Avoimen tieteen menettelytapojen ja palvelujen kehittäminen pääsi varsinaisesti käyntiin kesällä 2015, kun rehtori käynnisti OpenUTU-projektin ja antoi sille tehtäväksi laatia tiekartta avoimen tieteen haltuunotolle Turun yliopistossa. Tavoitteena oli avoimen tieteen toimintakulttuurin kehittäminen ”tarkastellen mm. tutkimusaineistojen, julkaisemisen ja menetelmien avoimuuteen liittyviä koulutuksen ja tuen sekä tutkimuksen viitearkkitehtuurin osa-alueita”. Projektin käynnistämisen taustalla vaikutti muun muassa OKM:n Avoin tiede- ja tutkimus hanke. OpenUTU-projektille nimitettiin ohjausryhmä ja projektiryhmä, joissa kummassakin kirjasto oli edustettuna. Projektissa laadittiin kolme yliopistotasosta periaatepaperia. Avoimen julkaisemisen politiikka määrittelee avoimen julkaisemisen periaatteet, jotka koskevat kaikkia Turun yliopistossa tutkimusta tekeviä ja Turun yliopistoa affiliaationa käyttäviä tutkijoita. Avoimen tutkimuksen politiikassa kuvataan periaatteet ja linjaukset, jotka liittyvät tutkimusprosessin ja tutkimuksessa käytettyjen menetelmien avaamiseen. Datapolitiikassa linjaukset koskevat vastaavasti tutkimusdatan keräämisen, käytön ja hallinnan periaatteita Turun yliopistossa.

Data- ja julkaisupolitiikkaa täydennettiin toimenpideohjelmilla, joissa luetellaan linjausten toimeenpanon edellyttämät tehtävät, niiden seuranta ja niistä vastuussa olevat yksiköt. Mukana on monta toimijaa: henkilöstöpalvelut, it-palvelut, innovaatiopalvelut, lakiasiat, talouspalvelut, tutkimusedellytykset, tutkijanura, tutkimusrahoitus ja viestintä. Suurin vastuu toimenpiteiden toteuttamisesta on kuitenkin kirjastolla: se on päävastuussa 65 %:sta datapolitiikan ja 75 %:sta julkaisupolitiikan toimenpiteistä. Kirjasto osallistuu myös useimpiin niistä toimenpiteistä, joissa päävastuu on toisessa yksikössä. Suuri osa kirjaston tehtävistä muodostuu neuvonnasta, ohjeistuksesta, perehdytyksestä ja koulutuksesta, joka liittyy julkaisemisen ja datan avaamisen ja hallinnan kysymyksiin. Toimenpideohjelmilla oli todellista vaikuttavuutta: niillä luotiin yliopistoon uusia palveluja. Se edellytti aktiivista kehittämistyötä, josta kirjastossa vastasivat suurimmaksi osaksi tutkimuksen palvelujen tiimit.

Tahtotila avoimen tieteen kehittämiseksi näkyi myös Turun yliopiston strategiasa 2016–2020, jossa todetaan, että yliopisto ”edistää avointa tiedettä” ja ”vaalii avointa tutkimusta.” Avoin tiede sisältyi lisäksi omana kohtanaan strategian toimenpideohjelmaan. Kirjasto toteutti strategian tavoitteita konkreettisesti avoimen tieteen toimenpideohjelmien kautta. Määrätietoinen kehittäminen mahdollistettiin henkilöresurssien allokoinnilla ja sisäisellä koulutautumisella. Pitkäjänteinen työ avoimuuden edistämiseksi tuotti tulosta. OKM:n avoimuuden kypsyystason arvioinnissa vuonna 2019 Turun yliopisto sai korkeimman pistemäärän ja sijoittui tavoitteensa mukaisesti ”vähintään ylimmälle 5. tasolle”.

Kirjaston toiminnan uudelleen organisointi ja palvelutarpeisiin vastaaminen aiheuttivat tehtävien ja roolitusten uudelleenarviointia. Muutokset koskivat myös tieteenalikirjastojen päälliköitä. Heistä tuli palvelupäälliköitä, joiden vastuulla on palvelukokonaisuuksien operatiivinen toiminta ja kehittäminen kirjaston ja yliopiston linjauksia noudattaen. Jokaisella päälliköllä on lisäksi sovitun jaon mukaisesti vastuu tiedekunnille tuotettavista tieteenalapalveluista. 2010-luvun alussa kirjastoon oli saatu uusia päällikkötehtäviä, mutta organisaatiouudistuksen yhteydessä päälliköiden määrää vähennettiin seitsemästä viiteen. Myöhemmin yliopiston YPA-uudistuksessa kirjasto menetti vielä puolet hallintopäällikön työpanoksesta.

Tässä kappaleessa on kuvattu vuonna 2015 toteutetulle organisaatiomuutokselle asetettuja tavoitteita ja toimenpiteitä, joita on tehty niiden saavuttamiseksi. Työyhteisön muutosprosessissa on tutkittu paljon ja tiedetään, että muutokseen sopeutumisessa on mahdollista erottaa eri vaiheita. Arikoski ja Sallinen ovat kuvanneet muutosta käyränä, joka kulkee pelosta iloon. Muutoksen eri vaiheet etenevät vastustamisesta luopumisen kautta hyväksymiseen, toimintaan, yhteistyöhön ja sitoutumiseen. Samat vaiheet olivat nähtävissä kirjastossakin: muutoksen hyväksyminen, siihen kasvaminen ja sen hyvien puolien löytäminen vei oman luonnollisen aikansa. On myös tosiasia, että muutospolku ei ole kaikilla sama eivätkä kaikki koskaan hyväksy muutosta.

Muutoksen hyötyjä koko kirjaston ja yliopiston tasolla on käsitelty edellä. Yleisinä huomioina voidaan vielä todeta, että henkilöresurssin uudelleen jakaminen toisaalta keskittämällä, toisaalta hajauttamalla tehtäviä on vähentänyt resursoinnin haavoittuvuutta. Sitä on ehkäissyt myös entistä suurempi mobiliteetti: henkilökunta toimii useassa tiimissä ja toiminnossa ja liikkuu myös konkreettisesti kampusten välillä osallistuessaan asiakaspalvelun rotatointiin. Myös prosessien ja palvelujen läpinäkyvyyden ja tasalaatuisuuden varmistaminen on helpottunut, kun koko kirjastolla on yhteinen tapa tehdä työt, joissa aiemmin oli yksikökohtaisia eroja. Kuuluminen useampaan tiimiin ja toimintoon mahdollistaa osaamisen kasvamisen ja monipuolistumisen sekä tiimi- että yksilötasolla. Toimintaa on pyritty ohjaamaan yksilökeskeisistä toimenkuvista enemmän koko tiimin tehtäviin ja vastuunottoon; tavoitteena on ollut saada kaikki osaaminen ja resurssit mahdollisimman laajaan käyttöön. Uusien tehtävien ja palvelusisältöjen omaksuminen on myös laajentanut kirjaston kompetenssialuetta entisestään. Jatkuva oman toiminnan arviointi on kuitenkin tärkeää, jotta ympäristön muutoksiin pystytään herkästi reagoimaan. Kirjaston tehtävä on omalta osaltaan tukea ja edistää yliopiston perustehtäviä. Siinä onnistumiseksi kirjaston on pystyttävä osoittamaan proaktiivista reagoitiherkkyttä ja aitoa muutosvalmiutta.

Matka jatkuu: organisaatiotarkastelu 2020–2021

Vuonna 2015 käyttöön otettua toiminnan organisoinnin mallia on kuluneen kuuden vuoden aikana arvioitu ja kehitetty palvelujen ja työtehtävien sujuvan toteuttamisen näkökulmasta. Kehittämiskohteiden tunnistamisessa kirjaston henkilöstön panos on ollut tärkeä. Henkilöstöä on kannustettu tuomaan esiin asioita, joissa on parannettavaa ja ideoimaan uusia tapoja toimia. Palvelujen kehittämisessä on hyödynnetty monikanavaista asiakaspalautetta, jota kirjasto kerää ja analysoi jatkuvasti. Itse kerätyn palautteen lisäksi arvioita on saatu mm. opiskelijapalautteen kautta. Yliopiston henkilökunnan ja opiskelijoiden kokemuksia palveluista analysoitiin keväällä 2020 konsultoin-

tiyitys 4Frontin toteuttamassa Turun yliopiston yhteisten palvelujen rakenteellisen ja toiminnallisen uudistuksen ja hallinto-organisaation arvioinnissa. Kirjaston palvelut arvioitiin sekä kokonaistyytyväisyyden että eri palveluominaisuuksien suhteen muita palveluja korkeammalle tasolle.

Yliopiston yhteisten palvelujen jatkokehittämisen kanssa samaan vuoteen 2020 ajoittuu kirjaston oman kehittämishankkeen käynnistyminen. Tarkoituksena on tarkastella, miten hyvin kirjaston nykyisellä toimintarakenteella pystytään vastaamaan sekä yliopistoyhteisön tämän hetkisiin että tuleviin palvelutarpeisiin ja tukemaan yliopiston strategista kehittämistä. Voi ehkä kysyä, miksi hanke on tarpeen, kun kirjasto on saanut hyvää palautetta asiakkailta, johdolta ja sidosryhmiltä. Lähtökohta tarkastelulle on kuitenkin monesta syystä otollinen. Kirjastossa on tehty 2010-luvulla paljon uudistuksia ja kehittämistyötä, joka on perustunut yliopiston linjauksiin ja toimeksiantoihin, toiminnan analysointiin, kotimaiseen ja kansainväliseen benchmarkkaukseen ja asiakaspalautteen hyödyntämiseen. Vuonna 2015 käyttöön otettu organisaatorakenne on mahdollistanut keskeisten toimintojen ja uusienkin palvelujen kehittämisen. Arviointia ei olekaan käynnistetty siksi, että nykyinen rakenne olisi toimimaton tai epäonnistunut. Kehittämishankkeeseen on ryhdytty, koska on osoittautunut tarpeelliseksi päivittää kokonaiskuva siitä, onko kirjaston yliopistoyhteisölle tarjoamien palvelujen tuottaminen edelleen järjestetty tavalla, joka on mahdollisimman tarkoituksenmukainen, niin palvelun asiakkaiden kuin kirjastonkin kannalta. Kehittämishankkeessa pyrkimyksenä on tunnistaa toimintatavat ja rakenteelliset tekijät, joita on perusteltua uudistaa. Hankkeella halutaan myös varmistaa harkittua ja oikea-aikaista varautumista tulevaan: kun uudistuksiin ei ole ulkoista ”pakkoa”, niitä voidaan tehdä joustavasti havaintojen ja tarpeiden mukaan, ilman että ne välttämättä aiheuttavat kokonaisvaltaisen rakenteellisen muutoksen. Kehittämishankkeen tavoitteet pohjautuvat analyysiin kirjastoon vaikuttavista ulkoisista muutostekijöistä ja kirjastossa vaikuttavista sisäisistä muutosimpulsseista. Toimintaympäristön

muutostekijöistä keskeisimmät ovat pääosin tuttuja jo vuosikymmenen ajalta, mutta ne ovat laajentuneet ja voimistuneet. Digitalisaation eteneminen on jatkunut vahvana ja yliopistoympäristössä kirjastot ovat olleet sen edelläkävijöitä, mm. tarjoamalla käyttöön suuria määriä digitaalisia tietosisältöjä. Avoimen tieteen globaalin trendin kasvulla on ollut syvälle ulottuva vaikutus käsitykseen kirjaston palveluista ja se muokkaa myös asiakaskäyttäytymistä. Kaikkea emme kuitenkaan ole voineet ennakoita. Covid-19:n kaltaiseen äkilliseen, kaikki toiminnot kattavaan digitalisaation vauhdittajaan tuskin oli varauduttu kovin monissa kirjastojen toimintaympäristöanalyysissä ennen vuotta 2020. Pandemian pakottamina kirjastot ovat siirtäneet palvelujaan ja toimintaansa verkkoon ennenakemättömän nopeasti. Toteutus on vaatinut paljon työtä, mutta sen onnistumista ovat edesauttaneet kirjastojen jo ennestään hyvät valmiudet toimia digitaalisessa ympäristössä. Tieteelliset kirjastot kautta maailman ovat myös ripeästi ryhtyneet ennakoimaan pandemia-ajan pysyviä vaikutuksia toimintaansa ja palveluihinsa. Teemaa käsiteltiin mm. IATULin (The International Association of University Libraries) järjestämässä Library Directors’ Summitissa lokakuussa 2020. Tapaamisessa esitetyt kirjastojen tulevaisuusskenaariot ovat optimistisia: kansainväliset esimerkit kertovat, että pandemia-ajan kokemukset ovat laajasti hyödynnettävissä uudistuksiin mm. kirjaston antamassa ope- tuksessa ja tilojen käytössä. Täydellistä paluuta entiseen tapaan työskennellä ja tuottaa palveluja ei pidetä todennäköisenä – eikä edes houkuttelevana. Ennakoimaton tilanne on avannut uusia mahdollisuuksia ja vapauttanut rohkeuteen ja kokeiluihin.

Yliopistokirjastoihin vaikuttavista muutostekijöistä on tässä yhteydessä vielä mainittava kansainvälisyyden kasvu, jatkuvan oppimisen tarjonnan laajeneminen ja kohderyhmien erilaistuvat palvelutarpeet. Turun yliopistossa kirjaston toimintaa ohjaa lisäksi yliopiston uusi, vuoteen 2030 ulottuva strategia, jonka läpileikkaavista teemoista – kansainvälisyys, monitieteisyys, avoin tiede ja vaikuttavuus, vastuullisuus ja kestävä kehitys, yhteistyö ja vuorovaikutus, digitalisaatio ja hyvinvointi – useimpia voidaan edistää myös kirjaston toimin. Kirjaston on myös huo-

lehdittava uuden, vuoden 2021 alusta toimintansa aloittaneen teknillisen tiedekunnan palvelutarpeista.

Sisäisiä kehittämiskohteita tunnistetaan hyvin arjen työssä ja niihin liittyviä havaintoja on kirjastossa käsitelty esimerkiksi tiimien ryhmäkehityskeskusteluissa, tiiminvetäjien ja päälliköiden yhteistyökokouksissa ja kirjaston johtoryhmässä. Varsinaisena sysäyksenä kehittämishankkeen käynnistämiseksi voidaan pitää kirjaston johtoryhmän syyskesällä 2019 laatimaa nykytilan tarkastelua, jossa huomioita koottiin yhteen ja identifioitiin tarpeita palvelujen johtamisessa ja kehittämisessä. Samana syksynä valmistui myös johtavien informaatikoiden toimeksiannostani laatima selvitys kirjaston koulutustarjonnasta. Havainnot kehittämistarpeista ovat olleet keskenään pitkälti saman suuntaisia. Niihin perustuen sisäisesti tunnistetuiksi kehittämiskohteiksi voidaan määritellä asiakaslähtöisyys, tiimien toiminta ja yhteistyö, tehtävien ja resurssien jakautuminen eri toiminnoissa, työn arvostus ja työn näkyväksi tekeminen.

Palvelujen asiakaslähtöisyydessä ei ensisijaisesti olettaisi löytyvän suuria kehittämistarpeita, kun palaute asiakkailta on ollut hyvää. On kuitenkin ollut tärkeä havainto, että emme ole tarkastelleet palvelujen tuottamista koko kirjaston tasolla eikä palveluja ole yhtenäisesti määritelty; niiden laatukriteereistä ei myöskään ole yhteisesti sovittu. Resurssien suuntaamista ajatellen tilanne ei ole optimaalinen kirjaston tai asiakkaiden kannalta, joille kirjaston palvelut voivat näyttäytyä hajanaisina ja palvelutasoltaan epätasaisina. Asiakaslähtöisyyttä kehitetään vahvistamalla asiakasymmärrystä. Kirjaston käyttämät asiakastytyväisyyskyselyt ovat parhaimmillaan siihen erinomainen työkalu, mutta niilläkin on rajoitteensa: ne antavat tietoa vain kyselyyn vastanneiden tarpeista ja tyytyväisyydestä ja ne kattavat vain tarjolla olevat palvelut eivätkä useimmiten mahdollista asiakkaiden uusien palvelutarpeiden tunnistamista. Käsitelyyn asiakastarpeista liittyy siten väistämättä oletuksia ja yleistyksiä, joiden välttämiseksi asiakkaiden mahdollisuuksia osallistua palvelujen ideointiin jo varhaisessa vaiheessa on tarvetta parantaa.

Vuonna 2015 käyttöön otetulla tiimirakenteella on etenkin kirjaston keskitetyissä palveluissa saavutettu tehokkuutta ja yhdenmukaisuutta. Toisaalta tiimirakenne on aiheuttanut siiloutumista ja synnyttänyt raja-aitoja, jotka voivat vahvistaa asiakkaan kokemusta palvelun hajanaisuudesta. Jos työ- ja palveluprosessit mielletään vain tiimin sisäisiksi asioiksi, yhteistyömahdollisuuksia tiimirajojen yli ei tunnisteta tai aktiivisesti etsitä; tällöin ei myöskään eroteta mahdollisia päällekkäisyyksiä työnkuluissa tai vastuissa. Sisäänpäin suuntautunut tiimi voi myös sulkea osaamisen tiimin sisälle eikä sitä jaeta. Siiloutumisen haitallisimpia seurauksia ovat mahdolliset sisäiset kilpailuasemat ja kokemukset, että rakenne ohjaa toimintaa. Kokonaisvaltainen palvelu edellyttää asiakaslähtöisyyden vahvistamisen ohella jatkuvasti kehittyvää sisäistä yhteistyötä, joka tehostaa myös kirjaston toimintaprosesseja.

Kokemus työn arvostuksesta edistää osaltaan yhteistyötä ja on tärkeää työyhteisön hyvinvoinninkin näkökulmasta. Työn näkyvyys lisää sen arvostusta organisaation sisällä ja nostaa samalla asiakkaiden tietoisuutta palveluista. Kirjastossa työtehtävien kuormittuminen ei välttämättä näy muille, etenkin jos tiimit toimivat kovin eriytyneinä. Tällöin helposti koetaan, että työmäärä jakautuu epätasaisesti tehtävien, tiimien ja työntekijöiden välillä. Työnjakoon ja kuormitukseen liitetään lisäksi arvostuskysymyksiä: ajatellaan, että siihen panostetaan, mitä arvostetaan. Tiimien ja toimintojen väliltä löytyy edelleen harmaita alueita, joiden hoitaminen ei vaikuta kuuluvan oikein millekään taholle. On myös koettu, että kirjaston ja joidenkin yliopiston yhteisten palvelujen yksiköiden välille on muodostunut epäselvyyttä ja epätasaisuutta työnjaossa. Työn näkyväksi tekeminen on yksi keino suunnata resursseja tilanteiden edellyttämällä tavalla ja edistää avointa, rakentavaa keskustelua työtehtävien tasapuolisesta jakautumisesta; sitä voidaan edesauttaa myös rakennetta koskevilla ratkaisuilla. Tavoitteena on kasvattaa yhteistä ymmärrystä kirjastossa tehtävän työn mosaiikkimaisuudesta ja tukea esimerkiksi suunnitelmallisempaa varautumista kiirehuippuihin eri tehtäväkokonaisuuksissa.

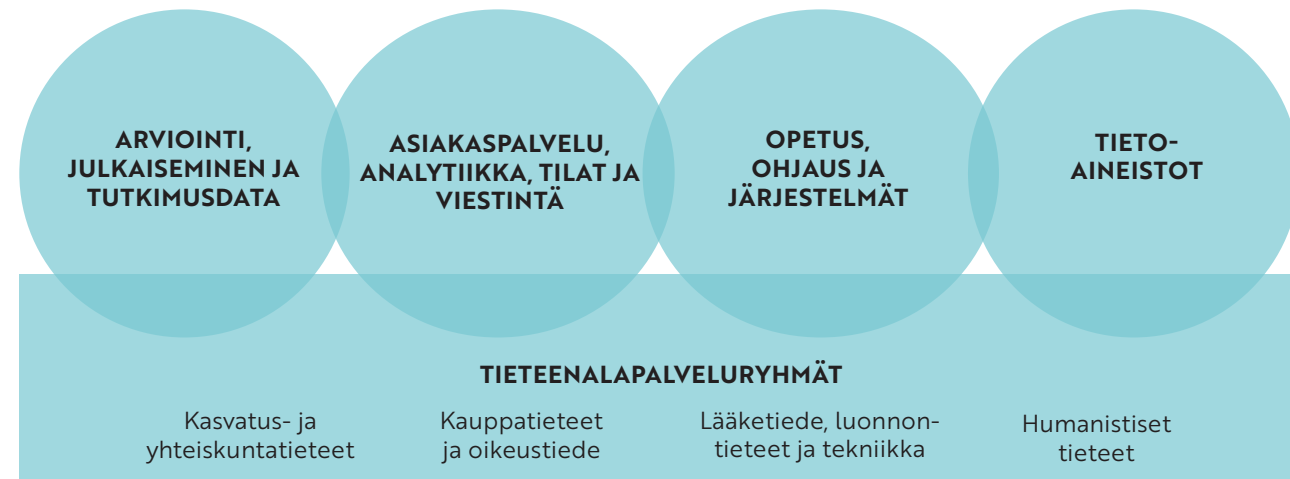
Kehittämishankkeen toteuttamista varten perustin syksyllä 2020 sisäisen työryhmän, joka koottiin kirjaston eri ammattiryhmien ja nykyisten palvelukokonaisuuksien edustajista. Kehittämisyhmän vetäjäksi saatiin kirjastonjohtajana pitkään toiminut, toimialan erinomaisesti tunteva Minna Niemi-Grundström. Tehtävänä oli aiemmin tehtyä valmistelutyötä hyödyntäen tuottaa ehdotus kirjaston tehtävien ja palvelujen uudelleen järjestämiseksi, toiminnan kehittämistä koko kirjaston näkökulmasta tarkastellen. Kehittämisyhmä aloitti työskentelynsä lokakuussa 2020 ja sai sen päätökseen maaliskuussa 2021. Työn edetessä fokus tarkentui: todettiin, että koko organisaation muuttaminen ei ole tarpeen, mutta mallia, jolla toimitaan, pitää uudistaa. Yhteinen havainto oli, että moni nykyisessä organisaatiossa hyvin toimiva elementti on siirrettävissä uudistettuun toimintarakenteeseen. Luonnosta uudistetuksi toimintamalliksi käsiteltiin tuttuun tapaan koko henkilökunnan tilaisuuksissa, joissa haettiin ideoita työryhmän esitykseen toimintojen uudeksi organisoimiseksi ja palvelukokonaisuuksien välisen yhteistyön mahdollistamiseksi.

Kirjaston uudistettu toimintamalli muodostuu edelleen neljästä palvelukokonaisuudesta. Näkyvänä erona aikaisempaan on, että asiakaspalvelut on erotettu omaksi kokonaisuudekseen, tietoaainestopalvelut yhdistetty yhdeksi kokonaisuudeksi ja jaosta oppimisen ja tutkimuksen palveluihin on luovuttu. Uusien palvelukokonaisuuksien on tarkoitus ilmaista entistä selkeämmin, mitä palveluja niissä kehitetään. Samalla vastuita tieteenaloille suunnattavien palvelujen johtamisesta ja toteuttamisesta on haluttu terävöittää. Tiimirakennetta arvioitaessa päädyttiin säilyttämään keskitetyistä ja yhteisistä palveluista vastaavat tiimit eli asiakaspalvelutiimit, hankintatiimi, metatietotiimi ja julkaisujen validoinnista tutkimustietojärjestelmään huolehtiva tiimi. Sen sijaan asiantuntijatiimien (julkaisemisen palvelu-, metriikka-, tietoaainestojen elinkaari- sekä tietopalvelu- ja opetustiimi) tehtävät siirtyvät tieteenalaryhmille, jolloin näiden tiimien toiminta päättyy.

**”Kansainväliset
esimerkit
kertovat, että
pandemia-
ajan kokemukset
ovat laajasti
hyödynnettävissä
uudistuksiin
mm. kirjaston
antamassa
opetuksessa ja
tilojen
käytössä”**

TURUN YLIOPISTON KIRJASTON ORGANISAATIO 1.8. 2021 ALAKEN

ASIAKKAAT

KIRJASTON JOHTO JA HALLINTO

VARAREHTORI, TUTKIMUKSEN JA TUTKIMUSTEN EDELLUTYSTEN KEHITTÄMINEN REHTORI

Uudessa toimintamallissa kukin palvelukokonaisuus huolehtii sille määritellyn tehtäväalueen mukaisten palvelujen ylläpitämisestä, kehittämisestä, yhteistyön koordinoimisesta ja osaamisen tarkoituksenmukaisesta jakamisesta koko kirjastossa. Palvelupäällikkö vastaa palvelukokonaisuuden tuloksellisesta toiminnasta työparinaan johtava asiantuntija. Jokaisella palvelupäälliköllä on jatkossakin määritellyt vastuutieteenalat. Niiden mukaisesti palvelukokonaisuuksiin sijoitetut tieteenalaryhmät tarjoavat tiedekunnille suunnattuja asiantuntijapalveluja yhden luukun periaatteella: palvelutarjontaan sisältyvät niin aineistoasiat ja opetus kuin avoimen tieteen tuen (entiset ATT-asiantuntijatehtävät) ja julkaisutiedon sekä datanhallinnan tuen

palvelut. Malli rakentuu yhteistyölle ja edellyttää vuorovaikutteista toimintaa palvelukokonaisuuksien ja tieteenalaryhmien välillä. Samalla kun palvelupäällikköiden tieteenalavastuita on entisestään selkiytetty saavat myös asiantuntijat lisää vastuuta sekä toiminnallisten palvelukokonaisuuksien että tieteenalapalvelujen kehittämisessä.

Arvioinnin, julkaisemisen ja tutkimusdatan palvelukokonaisuus vastaa julkaisutiedonhallintaa, tutkimusdatan hallintaa ja tutkimuksen arviointia koskevien palvelujen kehittämisestä. Niitä ovat mm. avoimen julkaisemisen edistämiseen liittyvät tehtävät kuten rinnakaistallennus, väitöskirjojen ja muiden opinnäyt-

”Tieteellisen kirjaston perustehtävä on säilynyt, vaikka sen toteuttamistavat ovat täysin muuttuneet”

teiden julkaiseminen UTUPubissa, kokonaisvastuu APC-maksuseurannasta, aineistonhallintasuunnitelmien laatimisesta tutkijoille annettava tuki, julkaisutietojen keruu ja raportointi sekä bibliometriset analyysit ja arvioinnit yliopiston tarpeisiin. Palvelukokonaisuuden päällikön vastuulla ovat kasvatus- ja yhteiskuntatieteiden tieteenalapalvelut.

Asiakaspalvelu, analytiikka, tilat, viestintä on kehittyvä kokonaisuus, joka koostuu kirjaston monikanavaisesta asiakaspalvelusta. Toimipisteissä annettavan lähipalvelun lisäksi siihen sisältyy virtuaalinen asiakaspalvelu (chat, sähköposti, zoom, ticketit), kaukopalvelu sekä itsepalvelun ja automaation kehittäminen. Tähän kuuluvat myös asiakashallinta, asiakastilojen ja kokoelmatilojen kehittäminen ja konseptointi, kirjaston viestintä ja markkinointi sekä tilastot ja analytiikka, jota kirjaston järjestelmistä tuotetaan mm. johtamisen tueksi. Palvelukokonaisuuden päällikön vastuulla ovat kauppatieteiden ja oikeustieteen tieteenalapalvelut.

Opetus, ohjaus, järjestelmät palvelukokonaisuuteen keskitetään kirjaston koulutuskokonaisuuden hallinta. Siihen kuuluu kirjaston antaman opetuksen kehittäminen ja koordinointi yhtenä palveluna. Se kattaa kaiken kirjaston antaman opetuksen tiedonhallintataidoista avoimen tieteen ja datanhallinnan koulutuksiin ja kaikki käytössä olevat kanavat lähiopetuksesta videoihin, verkko- ja online-kursseihin. Palvelukokonaisuudessa on kokonaisvastuu kirjaston omista järjestelmistä Almasta ja Primo VE:stä. Palvelukokonaisuuden päällikön vastuulla ovat luonnontieteen, lääketieteen ja tekniikan tieteenalapalvelut.

Tietoaineistopalvelut-kokonaisuuteen on yhdistetty kaikki aineistojen elinkaareen liittyvä työ: hankinta, metadata- ja muu kuvailu, käyttöön saattaminen, käytettävyydestä ja saavutettavuudesta huolehtiminen, evaluointi ja fyysisen aineiston poistot. Palvelukokonaisuus vastaa tieteenaloille allokoitujen tietoaineistomäärärahan jatkuvasta seurannasta ja raportoinnista ja huolehtii lisenssisopimuksiin sisältyvien APC-maksujen seu-

rannasta. Tietoaineistot-kokonaisuuden vastuulla ovat myös pysyvästi säilytettävät kokoelmat: vapaakappalekokoelma, EU-tallemkirjastokokoelma, kirjaston erikoiskokoelmat ja vanhan arvokirjallisuuden kokoelma. Palvelukokonaisuuden päällikön vastuulla ovat humanistiset tieteenalapaalvelut.

Uuteen toimintarakenteeseen siirrytään vaiheittain syksyn 2021 aikana. Tätä kirjoittaessa käynnissä ovat henkilökohtaiset keskustelut kirjaston työntekijöiden sijoittumisesta uuteen rakenteeseen. Sen jälkeen siirrytään yksityiskohtaisempiin tehtävien sisällön määrittelyihin ja toteutetaan muutoksen aiheuttamat esihenkilövaihdokset. Tieteenalaryhmissä tarvittavan osaamisen kehittämisen tueksi laaditaan palvelukohtaiset perehdytysuunnitelmat. Niiden avulla varmistetaan jatkossakin nykyistä laajempi osaamisen jakaminen. Uusi malli nojaa yhteistyöhön ja verkostomaiseen toimintaan. Päälliköiden ja johtavien asiantuntijoiden väliset yhteistyöfoorumit sekä palvelukokonaisuuksien ja tieteenalapaalvelujen yhteistyöfoorumit suunnitellaan ja rakennetaan yhdessä. Kehittämisessä siirrytään projektimalliin: kehittämishankkeille perustetaan projektisalkku, jonka ohjausryhmä huolehtii projektien hallinnasta, priorisoinnista ja resursoinnista. *Tavoite-tehtävä* -perustaisen suunnittelun ja työskentelyn tueksi otetaan käyttöön tehtävienhallintatyökalu, jonka avulla kirjastossa tehtävä työ tulee kirjaston sisällä kaikille näkyväksi. Asiakasyhteistyön vahvistamiseksi neuvottelukuntien toimintaa kehitetään edelleen. Neuvottelukuntia tulee jatkossa olemaan neljä: kasvatus- ja yhteiskuntatieteille tullaan muodostamaan oma neuvottelukuntansa, samoin kauppatieteille ja oikeustieteelle. Nykyisistä neuvottelukunnista ennallaan jatkavat humanistinen ja luonnontieteellis-lääketieteellinen, jossa on edustaja myös Varsinais-Suomen sairaanhoitopiiristä ja jonne uusi tieteenala, tekniikka, toistaiseksi sijoitetaan. Uudelleen arvioitavaksi tulee myös kirjaston johtamisjärjestelmä.

Käyttöön otettavalla toimintamallilla pyritään vastaamaan todettuihin kehittämistarpeisiin ja ennakoimaan tulevia. Mallia ei ole tehty ajatellen, että se olisi kerralla valmis ja lopullinen. Tavoitteena on joustava, verkostomainen, osaamisen jakami-

selle ja yhteistyölle rakentuva toimintarakenne, joka taipuu niihin korjauksiin ja parannuksiin, joita käytäntö tuo eteen. On tärkeää muistaa, että malleillakin on elinkaarensa: parhaaseen tulokseen pääsemme vain jatkuvasti arvioimalla ja kehittämällä toimintaamme ja sen järjestämisen tapoja.

Lopuksi

Olen kuvannut tässä artikkelissa kymmenen vuoden pituista kehittämis- ja muutosmatkaa kirjaston johtajan näkökulmasta. Painopiste on ollut rakenteiden muutoksilla aikaansaaduissa uudistuksissa, niille asetetuissa ja niillä saavutetuissa tavoitteissa. Samaan matkaan on monta näkökulmaa: tarina olisi toisenlainen jonkun muun kertomana. Allegoriana matka on käytetty, kulunutkin – mutta jotakin hyvin olennaista se tavoittaa. Matka on vaihe, jonka lopusta ei huolellisista suunnitelmista huolimatta voi olla ihan varma. Matkalla voi tapahtua yllättäviä asioita: suunta muuttuu tai matkantekijä eksyy reitiltä, jota oli valmistautunut kulkemaan. Matkalla saa kokea monenlaista: hankaluuksia ja pettymyksiä, mutta myös ennen näkemättömiä ja kokemattomia oivalluksia ja onnistumisen onnea. Juuri näistä syistä matkalle lähtö on toisille meistä kiehtovaa ja innostavaa, toisia se huolestuttaa, jopa pelottaa. Viisas matkanjohtaja ymmärtää ja hyväksyy matkalaisten erilaisen suhtautumisen ja erilaiset reititkin, mutta pitää samalla huolen, että päämäärä on selvästi merkitty kaikkien karttaan.

Satavuotiaan kirjaston historiassa vuosikymmen on lyhyt jakso. Muutosten kerrostumia tutkiessa erottuu myös se, mikä on ollut pysyvää. Tieteelliset kirjastot ovat syntyneet tarpeesta systematisoida ja säilyttää olemassa olevaa tietoa, jotta siihen pohjautuva tutkiminen ja oppiminen olisi mahdollista. Tämä perustehtävä on säilynyt, vaikka sen toteuttamisen tavat ovat täysin muuttuneet. Tekninen kehitys on vuosisatojen aikana synnyttänyt ammatteja, jotka uusien innovaatioiden myötä käyvät tarpeettomiksi ja hiipuvat pois tai korvautuvat toisilla. Me kirjastotyön tekijät toteutamme silti edelleen tehtävää, jonka juuret ulottuvat tieteen historian alkuun: tietona pidettyä on pyritty järjes-

tämään ja säilyttämään niin kauan kuin ihmiskunta on tutkinut ilmiöitä, ympäristöä ja itseään. Kirjastojen tehtävässä voi nähdä häivähdyksen ikiaikaista – mutta edes sellaisen tehtävän toteuttaminen ei ole mahdollista uudistumatta. Täydellistä organisaatiota ei muutoksilla voi saada aikaan, mutta kehittäminen itsessään on matka ihmeitä täynnä. Se matka jatkokoon, uudella vuosikymmenellä, uuden vuosisadan muuttuvaa kirjastoa rakentaen.

”Tule!” sanoi Risto Reipas. ”Minne?” kysyi Nalle Puh. ”Minne tahansa”, sanoi Risto Reipas A.A. Milne

Lähteet

Arikoski, Juha, ja Mikael Sallinen. 2007. *Vastarinnasta vastarannalle – johda muutosta taitavasti*. Helsinki: Johtamistaidon opisto.

Engeström, Yrjö, Heli Kaatrakoski, Anne Laitinen, Heli Mylly, ja Juhana Rantavuori. 2011. *Solmutyöskentely kirjastossa*. Raportti Helsingin yliopiston keskustakampuksen kirjaston ja pilottitutkimusryhmien kehittämishankkeesta. Toiminnan kehityksen ja oppimisen tutkimusyksikkö CRADLE, Työpapereita 8/2011. Helsinki: Helsingin yliopisto. http://hdl.handle.net/10138/27511

Forsström, Pirjo-Leena, Erika Lilja, ja Minna Ala-Mantila. 2019. *Atlas*

of open science and research in Finland 2019. Evaluation of openness in the activities of higher education institutions, research institutes, research-funding organisations, Finnish academic and cultural institutes abroad and learned societies and academies. Final report. Publications of the Ministry of Education and Culture, Finland 2019:45. Helsinki: Ministry of Education and Culture. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-689-8

Haavikko, Paavo. 1963. *Runot 1951–1961*. Helsinki: Otava.

Huuhka, Maisa. 2010. *Luovan asiantuntijaorganisaation johtaminen*. Hämeenlinna: Talentum.

Kallioinen, Mika, ja Sami Louekari. 2019. *Tiedossa tulevaisuus. Professorit uudella vuositubannella*. Lahti: Kirjapaino Markprint Oy.

Lindgren, Niclas. 2020. ”Onko rakenneuudistus oikea diagnoosi?” *Sanojemme takana* (blogi), 15.12.2020. Viitattu 4.10.2021. https://www.renesans.fi/post/onko-rakenneuudistus-oikea-diagnoosi.

Milne, A.A. 1997. *Nalle Puh. Kootut kertomukset ja runot*. Helsinki: WSOY.

Tieteellisten kirjastojen tilastotietokanta. https://yhteistilasto.lib.helsinki.fi/

Tuominen, Kimmo. 2015. ”Organisaatio ei ole päämäärä vaan väline: Helsingin yliopiston kirjaston organisaatiomuutoksen tavoitteet ja toteutus.” *Signum* 1/2015: 12–17.

Turun korkeakoulujen kirjasto- ja tietopalveluiden kehittäminen. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008:7. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-485-490-0

Turun yliopisto. *”Avoin tiede ja tutkimus.”* Viitattu 4.10.2021. https://www.utu.fi/fi/tutkimus/avoin-tiede

Turun yliopisto. ”Kirjaston organisaatorakenteen muutos,” palvelujohtajan päätös 1.7.2010.

Turun yliopisto. ”Neuvottelukuntien perustaminen,” palvelujohtajan päätös 13.12.2011.

Turun yliopisto. ”Hallinnon rakenteiden ja prosessien tarkastelu: toimeksianto kirjastolle,” palvelujohtajan päätös 14.3.2013.

Turun yliopisto. ”Kirjaston organisaatorakenteen muutos ,” palvelujohtajan päätös 21.11. 2014.

Turun yliopisto. ”Uuden Turun yliopiston kirjastolaitoksen valmisteluryhmä,” rehtorin päätös 3.7.2009.

Turun yliopisto. ”Tilasuunnitteluryhmän asettaminen,” rehtorin päätös 21.8.2012.

Turun yliopisto. ”OpenUTU -projektin ohjausryhmän ja projektiryhmän nimittäminen,” rehtorin päätös 3.7.2015.

Turun yliopisto. *Hallinnon rakenteiden ja prosessien tarkastelu, loppuraportti* 4.12.2013.

Turun yliopiston yhteisten palvelujen rakenteellisen ja toiminnallisen uudistuksen ja hallinto-organisaation arviointi. (Helsinki: 4Front, 2020).

Turun yliopiston strategia 2016–2020.

Turun yliopiston strategia 2021–2030.

Valpola, Aila. 2004. *Organisaatiot yhteen. Muutosjohtamisen käytännön keinot*. Helsinki: WSOY.

Liitteet

Työryhmien kokoonpanot
Tilastot 2010–2020: määrärahakehitys, htv-kehitys, tietoaineistokulut, tilakulut

Liite 1 Työryhmät

Uuden Turun yliopiston kirjastolaitoksen valmisteluryhmä

Rehtorin päätös 3.7.2009 Dnro 583/051/2009

Puheenjohtaja: palvelujohtaja Päivi Mikkola

Jäsenet:

Professori Rainer Huopalahti (01/2010 alkaen)

Hallintojohtaja Tuula Lind

Kirjastonjohtaja Ulla Nygrén (11/2009 alkaen)

Koulutuspäällikkö Sari-Anne Poikkijoki

Professori Ari Saarnilehto

Professori Jyri Vaahtera

Sihteeri: Merja Himanka (03/2010 alkaen)

Tilasuunnittelutyöryhmä

Rehtorin päätös 21.8.2012 Dnro 741/051/2012

Puheenjohtaja: rehtori Kalervo Väänänen.

Varapuheenjohtaja: vararehtori Kalle-Antti Suominen.

Jäsenet:

Rakennusarkkitehti Hannu Haanpää

Toimitilapäällikkö Esa Heikelä

Kirjastonjohtaja Ulla Nygrén

Tietohallintojohtaja Yrjö Saarikko

Kehittämispäällikkö Totti Tuhkanen

Ylioppilaskunnan nimeämä edustaja: Tomi Nyström

Sihteeri: Susanna Sutinen

Hallinnon rakenteiden ja prosessien tarkastelu: toimeksianto kirjastolle

Palvelujohtajan päätös 14.3.2013 Dnro 1019/051/2012

Puheenjohtaja: kirjastonjohtaja Ulla Nygrén

Jäsenet:

Hallintopäällikkö Merja Himanka (kirjasto)

Hallintopäällikkö Mari Husu

Tieteenalakirjaston päällikkö Riitta Marttinen

Professori Rami Olkkonen

Yliopistotutkija Jarno Salonen

Professori Jyri Vaahtera

TYT, koulutuspoliittinen vastaava Tero Ahlgren

Sihteeri/valmistelija: suunnittelija Kaisu Kesonen (kirjasto)

Kirjaston kehittämisryhmä

Kirjastonjohtajan päätös 13.10.2020

Työryhmän vetäjä: erikoistutkija Minna Niemi-Grundström

Kirjastonjohtaja Ulla Nygrén

Jäsenet:

Palvelupäällikkö Ludvig Forsman (Tietoaineistojen

saatavuuspalvelut),

Kirjastoamanuenssi Jari Herranen (Asiakaspalvelut)

Kirjastosihteerit Joonas Ikonen (Hankinta- ja

metatietopalvelut),

Johtava informaatikko Leena Järveläinen (Oppimisen

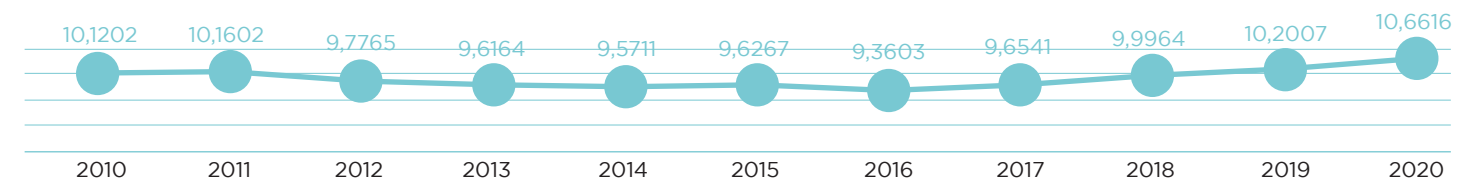
palvelut)

Tietoasiantuntija Anna Linna (Tutkimuksen palvelut).

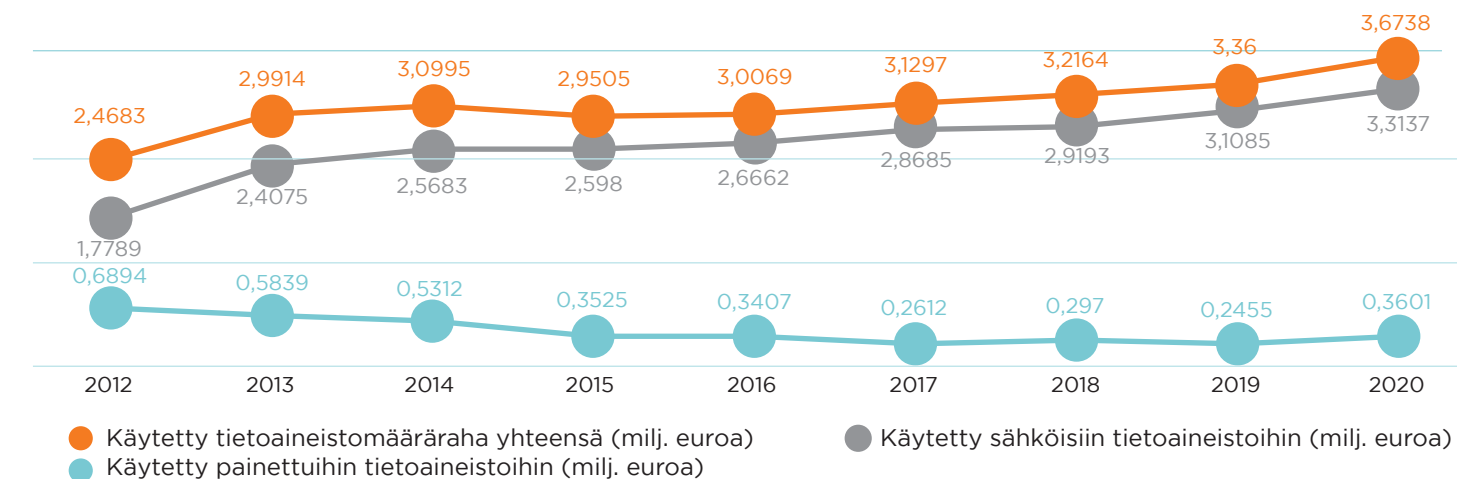
Sihteeri: palvelupäällikkö Merja Himanka

Liite 2. Tilastot

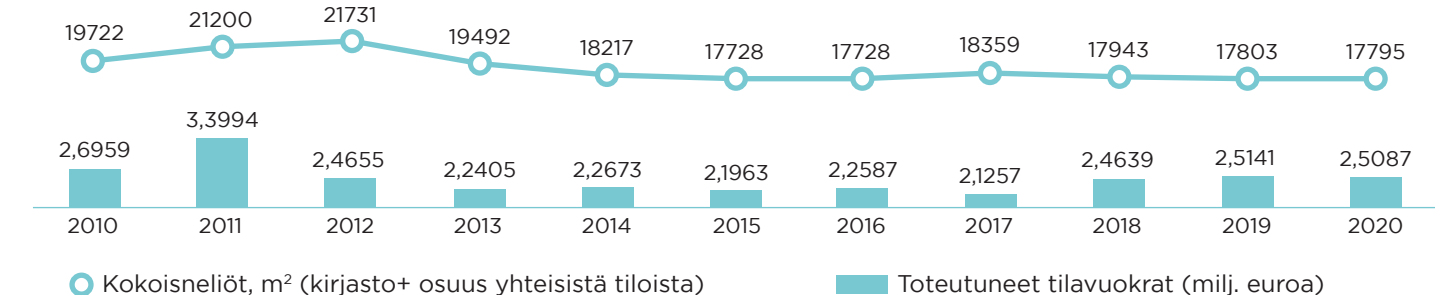
TURUN YLIOPISTON KIRJASTO MYÖNNETTY RAHOITUS (MILJ. EUROA) PERUS- JA STRATEGIARAHOITUS

TURUN YLIOPISTON KIRJASTO KÄYTETTY TIETOAINEISTOMÄÄRÄ (MILJ. EUROA) 2012-2020

TURUN YLIOPISTON KIRJASTO TILAVUOKRAT (MILJ. EUROA) JA KOKOISNELIÖT (M²)

Täydellisen kirjaston suunnittelijat

Janne Tunturi

Mikä on kirjasto? Miten tieteellinen kirjasto toimii? ”Kirjasto on se työpaja, josta jokainen tutkija noutaa aseensa ja jota ilman hän on avuton”, julisti Turun yliopiston kirjaston tuore kirjastonhoitaja Volter Kilpi vuonna 1921. Yhdeksää vuotta aikaisemmin Harri Holma oli määritellyt kirjastot ”kaikkialla versovan ’kirjallisen’ sivistyksen luonnollisina ilmaissumuotoina”. Kirjastoilla on ollut monta merkitystä: ne ovat olleet sekä käyttäjiensä työpajoja että symboloineet ihmisten kykyä koota, luokitella ja käyttää tietoa. Turun yliopiston kirjastoa

koskevissa suunnitelmissa, teksteissä ja kuvissa nämä molemmat ulottuvuudet ovat läsnä. Käytännön kirjastotyöhön liittyvät ohjeistukset ovat usein varsin konkreettisia ja ne on tarkoitettu jokapäiväisen toiminnan helpottamiseksi ja säätelemiseksi. Tulevaisuuteen suuntautuneet suunnitelmat ja ideapaperit liikkuvat luonnollisesti abstraktimmalla tasolla.

Tästä huolimatta tasot sekoittuvat usein: yksinkertaisetkin ohjeet saattavat sisältää käsityksiä kirjaston roolista tiedon mää-

rittäjänä ja organisoijana. Samaan aikaan tulevaisuutta hahmottava visionäärinen teksti siirtyy joskus ratkaisemaan jotain konkreettista ongelmaa. Tietoa määrittävät ja ylläpitävät rakenteet ja kirjastossa toimivien päivittäiset käytännöt eivät ole täysin erillisiä. Tässä kirjoituksessa tarkastelen käytäntöjen ja ideaalien leikkauskohtia Turun yliopiston kirjastossa kolmena ajankohtana. Sekä 1920-, 1950- että 1990-luvulla suunniteltiin uudenlaista kirjastoa, jonka pitäisi vastata myös tulevaisuuden haasteisiin. Lähtökohdat olivat konkreettisia, mutta niiden takana näkyi oman aikansa käsityksiin liittyvä ajatus kirjaston tehtävistä tieteen ja tutkimuksen mahdollistajana.

Seuraan ensimmäisen ylikirjastonhoitajan (virassa 1921–1939) Volter Kilven 1920-luvun suunnitelmia rakentamatta jääneestä yliopiston kirjastosta. Vanhassa hotellissa akateemista kirjastoa johtanut Kilpi unelmoi tiloista, jotka olisi tehty kirjastokäyttöä varten. Ne saatiin vuonna 1954, kun Turun yliopiston pääkirjasto eli nykyinen Feeniks valmistui. Tällöin ylikirjastonhoitaja Eero K. Neuvonen kirjoitti tarkan ohjeistuksen talon toiminnasta. Molemmissa esimerkeissä korostuu kirjaston merkitys tiedon säilyttäjänä ja sen luokse opastajana. Kolmas esimerkkini tulee 1990-luvulta, jolloin tietotekniikka haastoi vanhoja periaatteita. Äänessä eivät ole vain kirjastonjohtajat vaan eri alojen asiantuntijat. Konkreettisen kirjastotalon rinnalle oli noussut ajatus verkoista ja sähköisistä tiedon säilyttämisen muodoista.

Tarkastelemani esimerkit ja käännekohtat ovat historiallisia, mutta ne ovat myös ajankohtaisia kahdella tavalla: Ne pakottavat erilaisuudellaan pohtimaan tämän hetken keskustelun linjauksia ja samaan aikaan niiden yhtäläisyydet auttavat hahmottamaan tieteellisille kirjastoille annettuja hitaammin muuttuvia merkityksiä.

Keskuskirjasto, tiedon solmukohta

Volter Kilven tehtävä oli lähes mahdoton. Vuodesta 1921 hän joutui vastaamaan akateemisesta kirjastosta, joka sijaitsi yli-

40-vuotiaassa hotellissa apulaisinaan lähinnä oman yliopiston opiskelijat. Hotelli Phoenix oli rakennettu Turun kauppatorin pohjoisreunaan vuonna 1878 odottamaan juuri avatun rautatien tuomaa matkustajaryntäystä Länsi-Euroopan ja Venäjän välillä. Matkustajat eivät koskaan tulleet Turkuun. Hotelli eli hyljättyä 1920-luvun alkuun asti, jolloin se muutettiin Turun Suomalaisen Yliopiston tiloiksi. Varaa remontteihin tai tilojen uudistamiseen ei ollut, ja kirjasto joutui tulemaan toimeen vanhoissa hotellihuoneissa. Kirjastonhoitajaksi valittu Volter Kilpi oli tottunut työskentelemään kirjastokäyttöä varten suunnitelluissa rakennuksissa Helsingin ja Turun kaupunginkirjastoissa sekä Helsingin yliopiston kirjastossa, jotka edustivat suomalaisen kirjastoarkkitehtuurin huippua. Phoenixissa kirjaston piti sopeutua hotelliksi suunnitellun rakennuksen tiloihin niin, että sille varattiin ensimmäinen ja toinen kerros.

Turun yliopiston kirjaston varhaisvaiheiden historian esityksiä on hallinnut Kilven työstämä luokittelu, joka perustui Ruotsin kuninkaallisen kirjastoon valmisteilla olleeseen malliin. Kuten usein 1800–1900-luvun kirjastoissa oli tapana, sen perusteella kirjat myös asetettiin varastohyllyihin. Jokaisen pääryhmän sisällä oli vielä viisi luokkaa eri kokoisille kirjoille. Kilpi halusi, että teosten tarkkaa paikkaa ei määritelty hyllyssä, vaan ainoastaan se, mihin ryhmään ne kuuluivat. Jos jokin ryhmä kasvoi, kirjat muuttivat paikkaansa kirjavarastossa. Hyllyjä tehtiin lisää käytäville, joten kirjaston luokittelun piti olla mahdollisimman joustava. Toisaalta luokittelun piti varmistaa se, että henkilökunta pystyi löytämään kirjat helposti, sillä muilta käyttäjiltä varastot oli suljettu. Turun yliopiston kirjastosta ei tullut amerikkalaistyylisiä avokirjastoja, jolla oli paljon kannattajia Suomessa. Kilpi vetosi siihen, että sokkeloisten tilojen avaaminen kaikille käyttäjille olisi vaikeaa.

Kilpi otti käyttöön hyllyt, joissa kirjat olivat osittain kahdessa rivissä, ja kirjasto sai lisätiloja juhlasalin alapuolella olevasta kellarista. Vuoden 1922 toimintakertomuksessa Kilpi totesi tilojen riittävän silloiselle, lähinnä lahjoitusten myötä syntyneelle, kirjavarastolle, mutta niiden loppuvan pian kesken. Hän ennako-

että myös Turussa saataisiin pian toteutumaan suuremman tieteellisen kirjaston edut: monien instituutioiden kanssa toteutettu julkaisuvaihto sekä riittävä rahoitus tärkeimpien julkaisujen hankkimiseksi. Lisäksi Kilpi oletti yliopiston kasvavan ja yhä uusien tieteenalojen tarvitsevan keskeistä kirjallisuutta. Erityisesti luonnontieteitä käsittelevä englannin- ja ranskankielinen kirjallisuus puuttui lähes täysin. Muutoksen tarve oli ilmeinen.

Samoina 1920-luvun vuosina, kun Kilpi kirjailijana kääntyi yhä enemmän vanhempiensa ja isovanhempiensa Kustavin puoleen Saaristolaisarjaa kirjoittaessaan, hän esitti radikaaleja ajatuksia Turun tieteellisten kirjastojen yhdistämisestä. Kilpi oli jo vuonna 1919 väläyttänyt ajatusta tieteellisestä keskuskirjastosta, mutta nyt hänen suunnitelmansa olivat konkreettisempia. Kilven lehtiartikkeliksi aikoma teksti ”Turun maakunta-arkisto ja tieteelliset kirjastot Turussa” löytyi myöhemmin hänen paperiensa joukosta, mutta hän kirjoitti sanomalehti *Uuteen Auraan* samansävyyisen tekstin.

Kilpi totesi suoraan, että kahden akateemisen kirjaston ylläpito Turussa oli ”epätaloudellinen ja epätarkoituksenmukainen toimenpide”. Myös alkuperäinen Åbo Akademin kirjasto oli perustettu muuta käyttöä varten suunniteltuun rakennukseen. Kun Turun maakunta-arkiston rakennusta suunniteltiin 1920-luvun puolivälissä, Kilpi ajatteli tilaisuutensa tulleen. Hän halusi yhdistää sen suojiin Turun yliopiston ja Åbo Akademin kirjastot turkulaista akateemista elämää leimanneesta kielten eristäytymisestä huolimatta.

Volter Kilpi halusi perustaa Turkuun tieteellisen keskuskirjaston, jota käyttäisivät yhdessä kahden yliopiston tutkijat ja opiskelijat ja johon yhdistettäisiin Turun maakunta-arkiston arkistokokoelmat. Kilpi jopa pohti, voisiko samaan rakennukseen sijoittaa myös koulujen, museon ja kaupunginkirjaston tutkimuskirjallisuuden. Hän halusi poistaa osin instituutioiden väliset rajat luodakseen kaikkia palvelevan ja mahdollisimman hyvin toimivan tieteellisen kirjaston.

Tiedon vaivaton saavutettavuus oli ainakin argumenttien tasolla Kilvella tärkeää. Kirjoittaessaan *Uuteen Auraan* maaliskuussa 1928 hän pääsi samalla sivaltaamaan Åbo Akademin kirjaston luokittelua, joka oli hänestä sekava. Kilven ratkaisu oli lopulta varsin käytännöllinen, sillä hän pyrki ottamaan huomioon institutionaaliset ja kielipoliittiset rajat. Siksi hän ehdotti, että kirjastot eivät sinänsä yhdistyisi, vaikka ne toimisivatkin saman katon alla.

Kilpi vertasi uutta keskuskirjastoa asunto-osakeyhtiöön: jokainen instituutio hallitsisi omaa kokoelmaansa, joka olisi sijoitettu erillisiin tiloihin. Yhdessä ne vastaisivat vain suuren lukusalin toiminnasta. Näin käytännön työskentely ei rikkoisi jo olemassaolevia yksiköitä, mutta käyttäjät saisivat kaiken hyödyn yhdistymisestä. Molemmilla yliopistoilla ja arkistolla olisi oma varastonsa, joista kirjat tuotaisiin lukusaliin. Hallinnollista ja taloudellista itsenäisyyttä ei näin kyseenalaistettaisi ja jopa tilat pysyisivät erillään, poikkeuksena lukusali. Henkilökunta ei joutuisi kosketuksiin toistensa kanssa kuin siellä, muuten jokaisen tehtävänä oli vastata omasta varastostaan.

Kilpi halusi liittää eri instituutioiden kokoelmat kiinteämmin toisiinsa, mutta samalla hän tahtoi pyhittää pääkirjaston humanistiselle tutkimukselle. Hänen mukaansa vanha ideaali yhdestä kirjastosta kaiken tiedon lähteenä ei enää toimisi. Siksi hän suunnitteli, että ”henkitieteet” (Geisteswissenschaften) sijoitettaisiin keskuskirjaston tiloihin. Sitä vastoin ns. ”laboratoriotieteiden” kirjastot saisivat olla laitoksien läheisyydessä. Humanististen tieteiden tutkijoita auttaisi, jos arkistomateriaaleja ja kirjoja voitaisiin käyttää samassa paikassa, Kilpi järkeili. Ajatus kahdesta erilaisesta tieteestä oli näin läsnä käytännöllisellä tasolla.

Kilpi oli tietoinen ehdotuksensa radikaaliudesta. Turun kahden yliopiston välinen kiulu oli leveämpi ja sakeampi kuin Aurajoki ja toisaalta akateemisten instituutioiden ja muiden kirjastojen identiteetti oli tässä vaiheessa korostetun erilainen. Kilven mielipidekirjoitus oli niukka, mutta amatööriarkkitehtina hän pääsi

”Neuvonen korosti kirjaston ammattilaisten roolia paitsi kokoelman hallinnassa myös käyttäjien avustamisessa”

lähemmäs ideaaliaan. Turun yliopiston arkistossa on useita Volter Kilven piirtämiä keskuskirjaston pohjakuvia, joissa lukusalin asema on keskeinen. Se avautui eteisen vastaanottotiskin takana. Lukusalia hallitsi virkailijoiden hoidossa ollut lainaus- ja neuvontatiski ja sen ympärillä olevat 28 kahden hengen ja 8 neljän hengen pöytää. Salin molemmilla puolilla on seminaarihuoneita ja kirjavarastot sijoittuivat kumpaankin päätyyn. Kilpi ajatteli suomenkielisen yliopiston tilat toiseen päätyyn, ruotsinkielisen toiseen. Ne kohtasivat vain kirjastosalissa.

Kirjojen säilytys, niiden käyttö lukusalissa ja seminaaritilat oli erotettu selkeästi toisistaan. Samoin instituutiot pidettiin tarkasti erillään. Sitä vastoin lukusali oli tässä suunnitelmassa vapaana virtaavan tiedon keskus, joka yhdisti eri kielet ja instituutiot. Se oli myös paikka, jonne kirjaston asiakkaat saapuivat ja jossa kortistot olisivat heidän käytössään. Lukusalissa ei kuitenkaan säilytetty kirjoja. Kilpi oli 1920-luvun alun Phoenixin kalustamista koskeneissa suunnitelmissaan piirtänyt hyllyjä kaikkialle. Vuosikymmenen lopulla toiminnat oli eriytetty niin, että kirjojen paikka oli varastossa. Kirjasto jäi Phoenixiin vielä vuosikymmeniksi, ajatus avokokoelmasta unohtui sen myötä.

Tehokkaan virkailijan vastuu

Suurisuuntaisten kehitysideoiden lisäksi sekä Volter Kilpi että hänen seuraajansa Eero K. Neuvonen (virassa 1941–1969) halusivat antaa mahdollisimman yksityiskohtaisia ohjeita siitä, miten kirjastossa työskenneltäisiin. Turun yliopiston kirjastossa työskentelevät ihmiset, virkailijat, olivat lopulta ratkaisevassa roolissa oikeiden kirjojen ja tiedon etsimisessä. Jo 1800-luvun lopulla kirjastoihin tulleet kortistot auttoivat käyttäjiä, mutta usein vastuu tiedon tai teoksen löytämisestä oli edelleen kirjastonhoitajalla.

Kilpi keräsi kirjaston ensimmäisinä vuosina tietoja suoraan omilta alaisiltaan. He pitivät kirjaa siitä, mitä olivat tehneet ja miten arvioivat työpanostaan. Kilpi ymmärsi kirjastonhoitajien päätehtäväksi ”järjestely- ja luettelointityöt”, joita piti

tarkastella sekä oman roolin että osastojen toiminnan kannalta. Lisäksi Kilpi oli kiinnostunut virkailijoiden kirjallisesta toiminnasta, jota 1920-luvun puolivälissä oli varsinkin alikirjastonhoitaja Aarni Penttilällä. Kilvellä riitti tässä vaiheessa alaisia, sillä hän oli itse osittaisella virkavapaalla ja saanut rahaa tehtävien hoitamiseksi. Suurin osa kirjastolaisista suhtautui kyselyyn muodollisuutena, sillä he kuvasivat toimiaan muutamalla virkkeellä. Tehtävät olivat lähes pysyviä, sillä esimerkiksi kirjaston alkuaikeiden amanuenssi Saini Laurikkala keskittyi Suomi-koelman eli vapaakappalekoelman hoitoon.

Kilpi oli jo Helsingin kaupunginkirjastossa työskennellessään kehitellyt hakusanaluetteloa, joka oli samalla tavalla kirjaston työntekijöiden ja sen käyttäjien saatavilla kuin 1800-luvulla nopeasti yleistynyt aakkosellinen luettelo. Näin kirjasto toimi paitsi kirjojen varastona, myös paikkana, joka auttoi käyttäjää hänen hakemansa tiedon jäljille. Kirjaston työntekijöiden vastuu oli pienempi, koska eri aihetta koskevan kirjallisuuden saatot löytyä asiasanojen avulla, mutta kokonaan se ei poistunut.

Turun yliopiston uusi pääkirjasto Vesilinnanmäellä avattiin vuonna 1954. Se on yksi sodanjälkeisen yliopistoarkkitehtuurin maamerkeistä, jonka oli suunnitellut koko ”yliopisto-kaupungin” kampuksen piirtänyt Aarne Ervi. Kirjasto vastasi 1950-luvun tieteellisten kirjastojen vaatimuksia, kun se aikaisemmin oli ollut sijoitettu 1870-luvun hotelliin. Muutto uuteen rakennukseen johti arvioimaan aikaisempia työkäytäntöjä kriittisesti. Vaikka monet yliopistokirjastot oli avattu tavallisllekin käyttäjille jo 1800-luvulla, sokkeloinen Phoenix ei ollut heitä erityisesti kutsunut. Uuden kirjaston selkeä arkkitehtuuri ja suuret ikkunat kiinnostivat muutenkin, ja yliopiston keskusaukealle avautuvat lasiovet nostivat odotuksia kävijämäärästä. Siihen täytyi varautua.

Kirjaston johtaja Eero K. Neuvonen ajatteli, että siirtyminen moderniin rakennukseen helpottaisi myös kirjaston toiminnan tehostamista. Siihen tarvittiin sekä henkilökunnan käytäntöjen muuttamista että kirjastotilan mahdollistaman tekniikan

hyödyntämistä. Käytännössä tekniset muutokset Volter Kilven ajasta olivat pieniä, mutta nyt avoimessa tilassa työnnettyt kirjakärryt ja varaston ja lukusalin välillä liikkuvat hissit helpottivat kokoelman liikuttamista. Talo ja sen tekniikka oli vihdoin suunniteltu kirjastokäyttöä varten.

Kirjastoteknisesti katsoen edellisen 30 vuoden ajan muutokset olivat olleet vähäisiä: edelleen käytettiin Kilven luokitusjärjestelmää ja tietoa etsittiin tekijä- ja asiasanakorteista. Myös koelmien avaamisesta lukijoiden käyttöön puhuttiin edelleen, mutta avokokoelmat nähtiin vaikeasti toteutettavina. Suurimmat muutokset saatiin Neuvosen mielestä aikaan tehostamalla henkilökunnan toimintaa. Tätä varten hän kirjoitti 20-sivuisen tekstin, joka vaati kirjastossa työskenteleviltä suurempaa tehokkuutta.

Neuvosen hetkittäin hieman piikikäs ohjeistus pureutui nimenomaan käytännön toimintaan ja jopa kirjastotyön detaljeihin. Hänen mukaansa kirjastotoiminnan lähtökohtana oli virkailijoiden keskittyminen omaan työhönsä ja sen tekeminen mahdollisimman hyvin. Tekninen edistyminen ja tilojen paraneminen nähtiin myös uhkana, ja Neuvonen varoitti työntekijöitä juoruilusta ja liiasta puhelimen käytöstä ja pahoitteli sitä, miten heidät pitäisi toistaiseksi sijoittaa yksittäisiin huoneisiin, jossa ryhmän suorittama valvonta ei onnistuisi. Jumala oli yksityiskohdissa, ja ympäristöstä huolehtiminen oli tehokkaan työskentelyn alku:

-nostakaa lattialta sinne joutuneet paperipalat, älkää kulkeko tunnottomina ohi luhistuneiden kirjakasojen, korjatkaa käsialanne helposti luettavaksi, niin huomaatte sekä luonteenne että työskentelyenne täsmentyvän.

Myös päivän oikea rytmittäminen oli tärkeää ja siksi kirjaston työntekijöiden tuli pitäytyä yhteen kymmenen minuutin kahvi- tai tupakkataukoon. Kontrollin kasvattaminen oli Neuvoselle väline kirjastotoiminnan parantamiseen. Se puolestaan tuli mahdolliseksi keräämällä entistä enemmän tietoa kirjaston toiminnasta.

Neuvosen ohjeissa kirjasto näyttäytyy ammattilaisten ylläpitämänä järjestelmänä, jonka keskuksena olivat kirjoja ja tietoa luokittelevat kortisto ja toisaalta maan alle sijoitetut kirjat. Kirjastotyöntekijät eivät kuitenkaan olleet vain tehtäviinsä ennalta valmisteltuja koneiston osia, sillä heidän piti käyttää myös omaa ajattelu- ja assosiaatiokykyään. Ohjeistus painotti erityisesti päivystäjän roolia. Hänen piti pystyä auttamaan monenlaisia asiakkaita näiden etsiessä tietoa. Neuvosen mukaan päivystäjä tarvitsikin ”verikoiran sitkeyttä”, koska hänen piti selvittää ”suoranainen salapoliisitehtävä”. Työ jatkui kirjavarastossa, jossa hakijat työskentelivät pyrkien löytämään tilatut teokset mahdollisimman nopeasti. Heidänkin toimintaansa kontrolloitiin, sillä jos kirjaa ei löytynyt, vastuussa olleen henkilön piti merkitä omat nimikirjaimensa tilaukseen. Sitten vain selvitettiin ”kuka on liian herkästi ’ei’ merkkejä kirjoittanut”.

Toinen kontrollin muoto oli valvoa sitä, ketkä saivat oikeuden käyttää erilaisia tiloja. Erityisen tarkasti seurattiin seminaarikirjastojen käyttöä. Ilmeisesti Phoenixin vanhan kirjaston aikana tilanne oli ollut toisenlainen. Seminaarikirjastoihin pääsivät vain ne, joille professori tai ylikirjastonhoitaja oli antanut pääsykortin. Koska kirjoja oli varastettu, vahtimestarit saivat nyt tarkastaa kasseja ilman sen suurempaa syytä. Lukusaleihin tulijat merkitsivät luonnollisesti nimensä ovelle olleeseen kirjaan.

Kun Kilven kirjasto oli paikka, jossa lukija kohtasi hänelle haetun kirjan, Neuvonen korosti kirjaston ammattilaisten roolia paitsi kokoelman hallinnassa myös käyttäjien avustamisessa. Tähän liittyi kysymys avokokoelmasta, joka olisi tehnyt mahdolliseksi lukijoiden ja kirjojen suoran kohtaamisen. Neuvonen näki siinä sekä etuja että haittoja. Hän kuitenkin oli sitä mieltä, että yhä useamman käyttäjän voisi päästää hyllyjen väliin.

CD – unelma verkosta

Neuvosen johtamaa kirjastoa muisteltiin jo 1980-luvulla vaikuttavana ei-lineaarisen tiedon keskuksena, joka kuului menneisyyteen. Tietotekninen murros vaikutti ensiksi tie-

donhakuun, mutta samalla ajatukset tietotekniikan vallankumouksellisesta merkityksestä korostuivat. 1980-luvun alku-puolella filosofi Lauri Routila oli ennustanut, miten

-kirja on valmis päättämään vuosisataisen historiansa. Kirja sellaisena kuin minun edustamani sukupolvi on oppinut sen tuntemaan on paperikirja ja paperikirjalle kohtalon kellot soivat, haluamme tai emme halua. Tämä ei ole tulevaisuuden ennustamista, vaan nykyisen reaalityodellisuuden ennakkoluulotonta havainnointia.

Routilan esittämiin ajatuksiin ei palattu kuin kerran 1980–1990-luvun tieteellisten kirjastojen *Signum*-lehdessä, mutta niissä pyrittiin hahmottamaan nopeaa muutosta ja löytämään mahdollisimman onnistuneita tapoja käyttää tietotekniikkaa. 1990-luvun keskustelut ”tehokkaasta tietohallinnosta” korkeakoulujen strategian oleellisena osana korostivat tiedon tallentamisen ja käyttämisen merkitystä. Toisaalta kirjasto oli saanut rinnalleen ”ATK-keskuksen”, jossa suurin osa tietohallinnosta näytti tapahtuvan. Vuonna 1995 Päivi Kytömäki kirjoitti ”atk:n uudesta missiosta”, kun se tarjoaisi apua ”kaikkiin korkeakoulujen toiminnallisiin ydinprosesseihin”. Sekä opetus, tutkimus että hallinto eivät tulisi enää toimeen ilman tietotekniikan tarjoamaa apua.

Toisaalta 1980–1990-lukujen taitteessa heiluri näytti siirtyvän myös toiseen suuntaan. Online-tiedonhakuja tehtiin jatkuvasti, mutta ne olivat sallittuja vain muutamalle ammattilaiselle. Turun yliopiston kirjastossa yksi informaattikko joutui vastaamaan kaikkien tieteenalojen tutkijoiden hauista. Siksi oli hyvä siirtää osa vastuusta asiakkaille, olivathan he oman alansa asiantuntijoita. CD-levyt olivat tehneet läpimurron 1980-luvun lopulla. Musiikin lisäksi niille voitiin tallentaa tietoa, ja erilaiset CD-asetemien äärellä käytettävät tietokannat siirsivät osan tiedonetsinnästä asiakkaille aivan kuten Kilven suunnittelemiin asiansoihin perustuneet kortistot olivat tehneet 1900-luvun alussa.

Turun yliopiston ensimmäinen CD-levyillä oleva tietokanta hankittiin kirjastoon vuonna 1988. Kyseessä oli lääketieteili-

jöiden MEDLINE. Pirkko Fagervik kirjoitti tutkijoiden itse käyttämien CD-levyjen merkinneen edistysaskelta: kirjaston informaattikko ei ollut enää mahdollittoman tehtävän äärellä ja lisäksi opiskelijat oppivat enemmän voidessaan käyttää levyjä itse. Aiemmin he olivat ostaneet noin 200 markalla tiedonhaun ja saaneet valmiit tulokset listauksena.

Lääketieteilijöiden käyttämät CD:t olivat menestys:

-jouduimme ostamaan hyvin pian toisen mikron ja pyörittimen. Ja vauhti kiihtyi! Levyjä pestiin Fairylla ja kaivettiin ”kirjastopinseteillä” mitä omituisemmista paikoista, mihin asiakkaat olivat onnistuneet niitä työntämään. Pyörittimet väsyivät ja joutuivat huoltoon, mutta asiakkaat eivät väsyneet. Tiedon hakeminen oli yhtäkkiä muuttunut hauskaksi! Innokkaimmat asiakkaat jouduttiin sulkemisaikana miltei kantamaan ulos.

Suosio oli niin suuri, että kirjastossa siirryttiin miettimään CD-levyjen verkottamista eli niiden samanaikaista käyttämistä yliopiston eri rakennuksia yhdistävän tietoverkon avulla. Kirjaston käyttäjäkysely osoitti, että CD-verkko koettiin suureksi parannukseksi. Rahaa oli kuitenkin 1990-luvun lamavuosina vähän, ja kirjasto sai ostettua vain yhden scsi-tornin ja yhden serverin. Loput jouduttiin kokoamaan vanhoista osista. CD:t olivat myös kalliita, joten osaa tietokannoista jouduttiin edelleen käyttämään paikallisesti lerpulla eli 5 1/4-tuuman levykkeillä.

Vähitellen 1990-luvun aikana siirryttiin pohtimaan mahdollisuutta yhdistää Turun kolme silloista korkeakoulua samaan CD-verkkoon. Tämä toi kirjastot uusien kysymysten äärelle, sillä toisin kuin painettu sana, sähköinen tieto oli helposti jaettavissa, mutta myös sen lisenssimaksut olivat korkeita. Tiedon liikkuvuus innosti 1990-luvun alun turkulaisissa korkeakouluissa, mutta sen hinta puhutti myös. Jatkossa CD:t tai vasta kehitteillä olevat atk-apuvälineet maksaisivat paljon enemmän kuin mihin oli totuttu. Lisäksi niistä saatettiin veloittaa useasti, jos lisenssiä piti muuttaa. Uusi, verkoissa liikkuva tieto ei ollut halpaa.

Sattuma ja katkos

Mikä on kirjasto? Miten tieteellinen kirjasto toimii? Volter Kilven ja Eero K. Neuvosen vastaukset olisivat todennäköisesti olleet varsin samanlaisia, vaikka uuden pääkirjaston valmistuminen 1950-luvulla sävyttäisi ne hieman eri tavalla. Kirja oli kirjaston tärkein esine ja se säilöi sekä välitti tietoa asiakkaille. CD-verkkoja 1990-luvulla rakentaneet virkailijat elivät aikaa, jolloin painettu sana oli alkanut menettää asemaansa, ensimmäiseksi tiedonhaussa. Käsite ’kirjasto’ alkoi olla vähitellen harhaanjohtava, ’tiedosto’ oli jo muussa käytössä, mutta sen tehtävät eivät olleet muuttuneet paljonkaan.

Tieteellisen kirjaston toiminta on muuttunut enemmän, koska tieteenkeko ja sen merkitykset eivät ole enää samoja asioita kuin vuonna 1920. Kilven ja Neuvosen humanististen aineiden painotus katosi sittemmin. Samoin kävi ajatukselle yhdestä konkreettisesta tieteen keskuksesta viimeistään siinä vaiheessa, kun Turun yliopiston pääkirjaston nimi muutettiin Feeniksiksi. Hajautuminen ja eri tieteenalojen omat kirjastot olivat tosin jo Kilven suunnitelmissa.

Historiantutkimus ei ole kuitenkaan vain jatkuvuuden ja muutoksen etsimistä, sillä se johtaa myös umpikujien ja poikkeamien äärelle. Tieteenhistoriassa tällaiset katkokset ovat kiistakysymyksiä. Turun yliopiston kirjaston osalta niitä on helpompi osoittaa, sillä 1940-luvulla ehdittiin jo aloittaa Erik Bryggmanin Aurajoen rantaan suunnitteleman pääkirjaston rakentaminen. Neitsytpolun päässä nykyisellä Hämähäkkikitontilla louhittiin kalliota, jotta Bryggmanin matala, rannasta nouseva rakennus mahtuisi tontille.

Bryggmanin Motto 33 -suunnitelmassa Turun yliopiston kirjaston suuret ikkunat näyttivät Aurajoen. Arkkitehti vannoi rationaalisuuden nimiin ja selvitti suunnitelmissaan niin kirjaston käyttäjien, henkilökunnan kuin kirjojenkin liikettä. Rakennuksessa oli myös elementtejä, jollaisia Kilven ja Neuvosen kirjastoissa ei ollut. Eteisaulasta pääsi tupakka- ja selailuhuoneisiin (browsing rooms), joissa käyttäjät saattoivat uppoutua isoihin

nojatuoleihin ja kirjoihin. Kirjaston pihalle arkkitehti suunnitelti Aleksis Kiven patsasta ja viisauden tammea.

Turun yliopiston kirjaston historia olisi ollut erilainen, jos se olisi ollut Aurajoen rannassa ja lukusalin lisäksi siellä olisi ollut pienempiä klubihuoneita. Bryggmanin suunnitelma olisi todennäköisesti todettu jo seuraavalla vuosikymmenellä vanhanaikaiseksi, jos kirjasto olisi noussut Hämähäkkikitontille.

Pienet rauhoittumista varten suunnitellut tilat kuulostavat kovin tutulta 2000-luvun kirjastokeskusteluja seuranneelle. Kirjastot ovat muuttuneet paljon viimeisen sadan vuoden aikana, mutta joskus menneisyyden ideat myös palaavat vain vähän muuttuneina.

Arkistolähteet

Turun yliopiston kirjaston arkisto. Turun yliopisto.

Kirjallisuutta

Barbier, Frédéric. 2016. *Histoire des bibliothèques. D’Alexandrie aux bibliothèques virtuelles*. Paris: Armand Colin.

Fagervik, Pirkko. 1995. ”Cd-tietolevyjen verkotus Turun yliopistossa” I–II. *Signum* 28 (6): 125–128.

Nikula, Riitta, toim. 1991. *Erik Bryggman 1891–1955. arkkitehti = arkitekt = architect*. Helsinki: Suomen rakennustaiteen museo.

Holma, Harri. 1912. ”Kirjasto”, *Tietosanakirja*. Helsinki: Otava.

Jäntere, Kaarlo. 1942. *Turun yliopiston perustaminen*. Helsinki: Suomen Kirja.

Kilpi, Volter. 1922. *Turun Suomalaisen Yliopiston Kirjaston perustaminen. Alkuvaiheet ja toiminta vuoteen 1921*. Turku.

Kilpi, Volter. 1938. ”Tieteellinen keskuskirjasto Turkuun maakunta-arkiston yhteyteen”. *Uusi Aura* 25.3. ja 29.3.1938.

Laurikkala, Saini: *Volter Kilpi kirjastomiehenä*. Turku: Turun yliopiston kirjasto.

Neuvonen, Eero K. [n. 1954]. *Ohjeita töitten järjestelystä uudessa kirjastotalossa*. Turku.

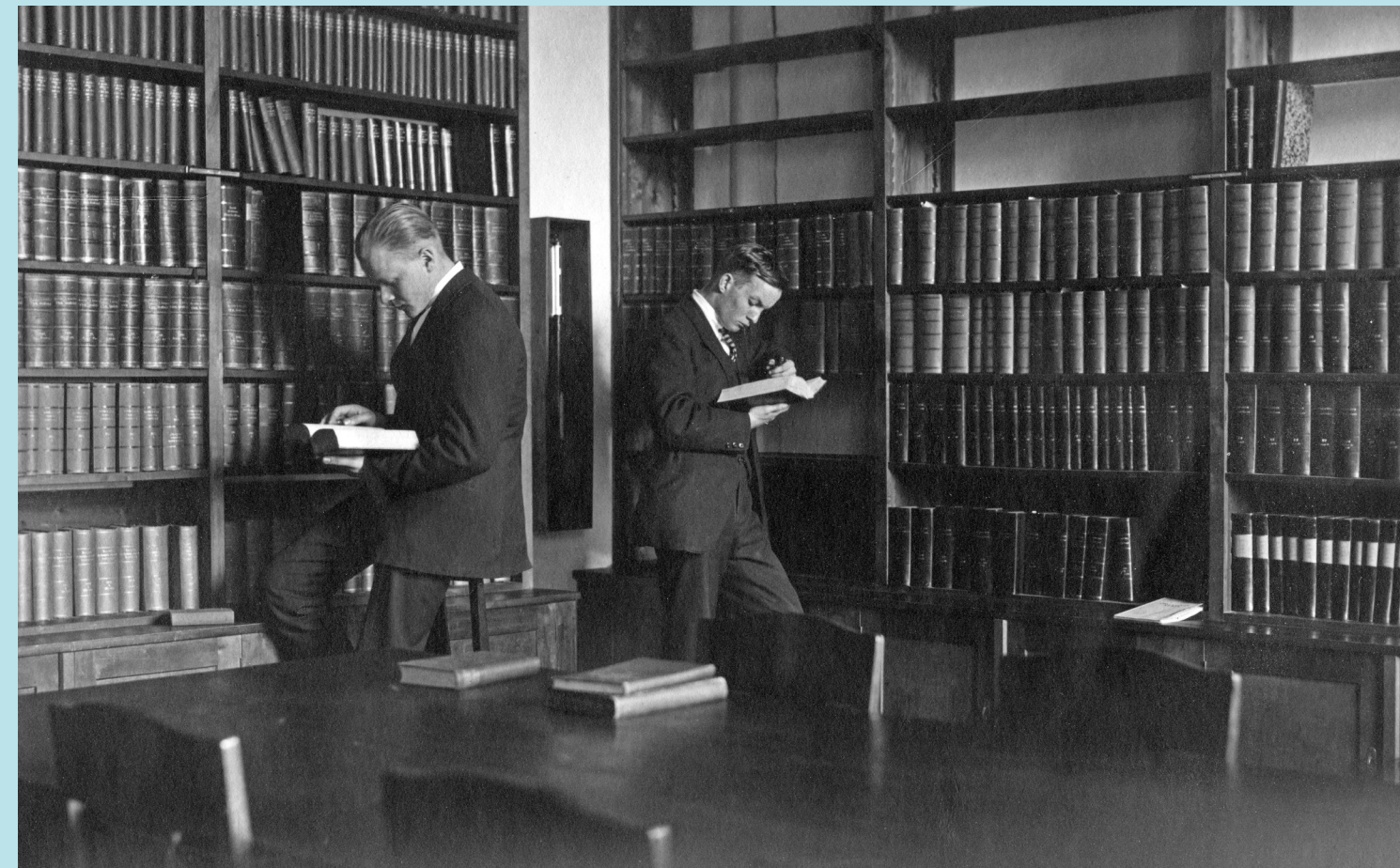
Kokoelmat rakentuvat

Turun yliopisto syntyi hetkellä, jolloin Eurooppa oli kaaoksessa. Ennen ensimmäistä maailmansotaa historia oli nähty kehityskertomuksena, johon tiede vaikutti voimakkaasti. Sodan taisteluhaudat ja uusien aseiden aikaansaama joukkotuho muuttivat seuraaviksi vuosikymmeniksi tapaa nähdä tieteen historiallinen merkitys. Uusin tiede näytti johtavan myös tuhoisien aseiden kehittämiseen ja sitä oli vaikeampi ottaa osaksi kertomusta tieteen positiivisista merkityksistä.

Turun yliopiston kirjaston valmistelutyöt alkoivat jo ennen yliopiston perustamista. Yliopistoseuran vuonna 1917 perustama kirjastovaliokunta ryhtyi huolehtimaan tarpeellisista kirjahan-kinnoista ja runsaslukuisten kirjalahjoitusten vastaanottamisesta. Keväällä 1919 valtioneuvosto myönsi tulevalle kirjastolle vapaakappaleoikeuden, joka takasi kirjastolle yhden kappaleen jokaista Suomessa vastedes julkaistavaa painotuotetta.

Sodan päättymisen jälkeen avautui uusi mahdollisuuksien maailma, jossa tutkijat ja heidän julkaisunsa liikkui eri tavalla kuin aikaisemmin. Kirjoja oli saatavilla paljon ja niitä etsi myös professori E. N. Setälä, joka vaikutti aktiivisesti Turun yliopiston perustamiseen. Yliopisto tarvitsi kansainvälistä kirjallisuutta, jotta sen toiminta olisi uskottavaa. Varsinkin saksankielistä kirjallisuutta oli saatavilla, sillä sitä poistettiin esimerkiksi monista belgialaisista yliopistokirjastoista. Setälä lähetti Saksan ja Unkarin hankintamatkoiltaan vuosina 1921-1922 Turun yliopiston kirjastolle toistasataa kirja-arkullista hankkimiaan teoksia. Suurin ostos oli baltiansaksalaisen Theodor Schiemannin Berliinistä hankittu kirjasto.

Schiemannin kirjaston myi Turun yliopistolle hänen leskensä keväällä 1921. Kokoelma oli erityisen arvokas: se sisälsi lähes 3000 historiaa, kieltä ja kulttuuria käsittelevää teosta, jotka suuntasivat Turun yliopistossa tehtyä humanistista tutkimusta

Kemian laboratorion käsikirjasto vuonna 1926. Nuoressa kirjastossa ei aluksi ollut hyllytilan puutetta. Kokoelmien kasvuun varauduttiin jättämällä ylimmät hyllyt tyhjiksi.

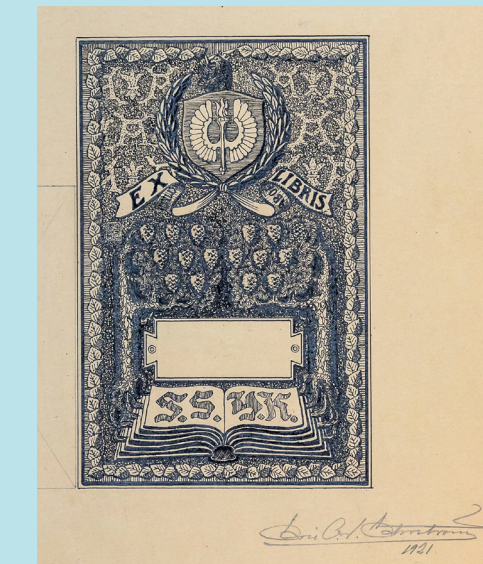
Saksaan, Baltiaan ja Venäjään liittyviin aiheisiin. Näin yliopistossa oli heti sen perustamisen jälkeen käytössä kattavasti Itämeren alueeseen liittyvää kirjallisuutta.

Kirjaston toiminnan alkaessa aineistoa oli kertynyt jo melkoinen määrä. Kirjastonhoitajaksi valitun Volter Kilven ensimmäisenä tehtävänä oli luoda ne muodot ja periaatteet, jolla jo

kerääntynyt ja tulevaisuudessa karttuva aineisto rakentuisi tieteelliseksi kirjastoksi. Kilpi hankki tutkittavakseen eri maiden kirjastoissa käytettyjä luokituksia ja päätyi Ruotsissa juuri kehitettyyn systematiikkaan. Sen pääryhmitys oli hänen mielestään selkeä ja osastojen alajaotus joustavasti edelleen kehitettävissä. Luokitus on Turun yliopiston kirjastossa osin käytössä edelleen.

Lauri Viljanen ja opiskelijoita Phoenix-kirjaston lukusalissa 1923. Etualalla näkyvä Tulenkantaja-runoilija Lauri Viljanen oli paitsi yliopiston opiskelija, myös yksi kirjaston varhaisimmista työntekijöistä (marraskuu 1921–1923) sekä myöhemmin kirjallisuuskriitikko ja kotimaisen kirjallisuuden professori. Kuvan naiset eivät kuitenkaan liene kirjaston henkilökuntaa. Jo alkuaikoina Turun yliopistossa oli paljon naisopiskelijoita – esimerkiksi humanistisessa tiedekunnassa oli 20 naisopiskelijää ja 15 miesopiskelijää.

TSYK:n ex libris. T.S.Y.K:n, eli Turun Suomalaisen Yliopistoseuran kirjaston oma ex libris löytyy monista kirjoista, jotka lahjoitettiin uudelle kirjastolle. Yliopiston siipisoihdunkin suunnitelleen Eric Ehrströmin piirtämässä ex librikessä on tyhjä ruutu, johon saattoi kirjoittaa tai leimata lahjoittajan nimen.

Kirjalähetysten tulva. Kertyneiden kirjalahjoitusten järjestämisessä riitti työtä pitkäksi aikaa, samoin vapaakappalelähetysten purkamisessa, sillä niitäkin oli saatu jo lähes kahden vuoden ajan ennen kirjaston virallista perustamista. Kirjastonhoitaja Aarni Penttilän kädessä on vuonna 1920 julkaistu lastenkirja Mikon markkinamatka, joten kuvassa ilmeisesti käsitellään vapaakappaleaineistoa.

Kirjasto tutkimusyliopiston arvomittarina

Benita Heiskanen

Pohdin kirjoituksessani kirjaston roolia tieteiden rajat ylittävän Pohjois-Amerikan tutkimuksen näkökulmasta. Olen itse väitellyt tohtoriksi Yhdysvaltain tutkimuksen laitoksella Texasin yliopistossa Austinissa, joka ylpeilee yhdestä Yhdysvaltain korkeatasoisimmista yliopistokirjastoista. Texasin yliopiston kirjasto määrittää toimintansa tavoitteet verkkosivustollaan seuraavasti: ”Jo yli 125 vuoden ajan Texasin yliopiston kirjastot ovat sitoutuneet rakentamaan yhtä maailman parhaista kirjastokokoelmista. Ylläpitämällä yli 10 miljoonaa nidettä ja tarjoamalla pääsyn viimeisimpiin verkkojulkaisuihin, tietokantoihin ja aineistoihin kokoamme yhteen ja säilömmme ihmistiedon hienoimpia saavutuksia. Näin tuemme tutkimusta, opetusta ja syvällisen älyllisen uteliaisuuden harjoittamista.”

Toiminnasta huokuu ylpeys, kunnianhimo ja määrätietoisuus. 1990-luvun lopulla, jolloin suomalaisten kirjastojen toimintamäärärahat olivat jatkuvasti leikkauspölkylä, nuorelle tutkijalle kirjaston resurssit olivat sanalla sanoen kulttuurishokki. Muistelen tohtoriopinnoistani, kuinka poikkesin kirjastoon tiedustelemaan jotain heidän luettelostaan puuttuvaa teosta ja sain kirjastovirkailijan epäuskoisen vastauksen: ”Mitä? Meillä ei ole sitä? Se tilataan heti!” Olin Suomessa niin tottunut ainaisiin selityksiin

siitä, miksi aineistoja ei voitu varojen puutteen takia hankkia, että virkailijan salamapäätös ja autonomia hankkia tarvitsemani lähde hätkähdyttivät.

Alma materini pääkirjasto Austinissa on auki vuorokauden ympäri ja sen työskentelytiloissa on kellonajasta riippumatta aina opiskelijoita ja tutkijoita. Näin ei tietenkään kaikissa yhdysvaltalaisissa yliopistokampuksissa ole. Monissa perustutkintoon tähtäävissä oppilaitoksissa resurssit saattavat olla minimaaliset. Yliopistokirjastoja pidetäänkin nimenomaan *tutkimusyliopiston* mittarina. Rekrytointiprosesseissa jatko-opiskelijat, tutkijat ja professorit pitävät kirjaston kattavuutta ja rankingia yhtenä tärkeimpänä valintakriteerinä. Tiedonkeruun lisäksi kirjasto toimii yliopistoelämän hermokeskuksena ja kohtaamispaikkana. Sillä on siis tärkeä sosiaalinen funktio. Texasin yliopiston Austinin kampuksella kirjasto on koko yliopiston sielu.

Mitä voimme Texasin esimerkistäni oppia?

On selvää, että Turun yliopiston – tai minkään suomalaisen yliopiston – kirjasto ei voi pärjätä vertailussa yhdysvaltalaisen tutkimusyliopistojen resurssien kanssa. Texasissa päätettiin jo 1800-luvulla

taata yliopiston toimintaedellytykset. Texasin tasavallan presidentti Mirabeau B. Lamar puolusti yliopistoinstituutiota, koska hänen mukaansa ”kultivoitunut mieli on demokratian nerokas vaalija”. Yhdysvaltoihin liittymisen jälkeen Texasin osavaltion perustuslaki velvoitti takaamaan ”ensiluokkaisen” tutkimusyliopiston toimintaedellytykset ”kirjallisuuden, taiteen ja tieteen tukemiseksi”. Osavaltion öljyvaroja alettiin kanavoida lippulaivayliopiston kilpailukyvyyn takeeksi. Meillä ei tietenkään Texasin osavaltion kaltaisia varoja ole eikä tule – tämä lähtökohta on selvä. Rahallisen panoksen rinnalla kyse on kuitenkin tutkimusyliopiston arvostuksesta, priorisoinnista ja päämääristä. Niihin pystymme vaikuttamaan.

Digitalisaatio ylijarjaiseen tutkimuksen ytimessä

Tieteen digitalisaatiolla on keskeinen vaikutus tutkimukseen ja tutkijoiden tapaan toimia, ja aineistojen digitaalinen saatavuus on tutkimuksen ja opetuksen elinehto. Pohjois-Amerikan tutkimuksen John Morton -keskus korostaa toiminnassaan sekä tieteelliset että maantieteelliset rajat ylittävää tutkimusta. Painotamme Yhdysvaltain, Kanadan ja Meksikon transnationaalista kysymyksiä ja keskuksen tutkijoilla on laaja kokemus kansainvälisistä kirjastoista Pohjois-Amerikassa, Euroopassa, Aasiassa ja Pohjoismaissa. John Morton -keskuksen tutkijoiden tämänhetkiset hankkeet ulottuvat Yhdysvaltain ja Meksikon raja-alueeseen, Yhdysvaltain asekkulttuuriin, Havannan kaupunkikulttuuriin, Yhdysvaltain ja Itä-Aasian suhteisiin, Pohjois-Amerikan alkuperäiskansojen aktivismiin sekä nuorten poliittiseen osallistumiseen Yhdysvalloissa. Keskuksen tutkijat työskentelevät projektirahoituksella, joten tutkimusaiheet vaihtuvat jatkuvasti ulkopuolisen rahoituksen myötä. Aiheiden moninaisuus mahdollistaa uutta luovan ja yllätyksellisen tutkimuksen, mutta se eittämättä asettaa haasteita tutkimuksen luokitteluun olemassa olevien kategorioiden puitteissa.

Koska Pohjois-Amerikan tutkimus nojaa tieteelliset rajat ylittävään, ilmiöpohjaiseen tarkasteluun, tutkimuksemme kategorisointi on hankalaa. Painotamme yhteiskunnan, politiikan ja kulttuurin vuorovaikutteisten suhteiden ilmiöitä tutkimuksessa ja opetuksessa. Emme lähde liikkeelle oppaine- tai tieteenalakoh-

taisesta ajattelusta, vaan periaatteena on, että annamme aiheen sanella tarvittavat teoreettiset ja metodologiset työkalut. Tästä syystä alallamme ei ole yhtä ainoaa luontevaa fyysistä hyllykköä, vaan joudumme käyttämään resursseja laajasti yli oppiaine- ja tiedekuntarajojen. Kuten eräs keskuksen tutkija asian ilmaisee: ”Henkilökohtaisesti käytän yleensä aina ensisijaisesti e-kirjoja, e-journaaleja ja verkkotietokantoja. Samoin kirjaston tarjoamia verkkosanakirjoja, kuten Oxford English Dictionarya. Käytän myös erittäin paljon digitoituja lähdeaineistoja. Eli mitä enemmän mahdollisuuksia päästä käsiksi digitoituihin aineistoihin, sen parempi rahan, ajan ja ympäristönkin kannalta.” Digitalisaatiota voi siis mitata myös hiilijalanjäljellä.

Pohjois-Amerikan tutkimuksen yhteiskunnallinen arvostus on noussut merkittävästi 2010-luvun poliittisen ja yhteiskunnallisen kehityksen myötä. Keskuksen tutkijat saavat säännöllisesti yhteydenottoja tiedotusvälineiltä, järjestöiltä ja yleisöltä. Koska taustoja Yhdysvaltain nykytilanteeseen ja sen globaaleihin vaikutuksiin tunnetaan huonosti, ja uutisvirrat nojaavat usein yleistyksiin ja yksinkertaistuksiin, tutkijoiden taustoittava yhteiskunnallinen keskustelu on välttämätöntä. Pääsy sekä historiallisiin että ajankohtaisiin digisanomalehtiaineistoihin on tästä syystä tärkeää. Arvostamme kirjaston panosta *Early American Newspapers* (1600–1922) ja *Chronicling America: Historic American Newspapers* (1789–1949) -tietokantoihin sekä pääsyä Press Readerin ja ProQuestin tarjoamiin aineistoihin. Digitalisoinnin avaamat hakutoiminnot nopeuttavat tutkimuksen tekoa, koska sana- ja aihehakuja voi tehdä suurissa aineistotietokannoissa tarvitsematta fyysisesti selata jokaista lehteä erikseen. Useimmat meistä ovat tehneet ensimmäiset historialliset tutkimuksensa mikrofilmien varassa, joten digitalisaatio on mullistanut tiedonhaun käytänteet perinpohjaisesti!

Kirjasto avoimen tieteen foorumina

Avoimen tieteen toimintamallia pidetään 2020-luvun ajan hermolla olevan tutkimuksen peruseriaatteena. Mutta mitä sillä oikeastaan tarkoitetaan? Usein avoimuus ymmärretään lähinnä julkaisujen ja aineistojen saatavuutena, mutta käsite on paljon

laajempi. Sillä viitataan myös oppimiseen ja tutkimukseen liittyvään asenneilmapiiriin sekä tutkimuskulttuuriin muutosprosessiin. Avointiede.fi -sivusto määrittelee avoimen tieteen tehtävän seuraavasti: ”Se demokratisoi tiedettä luomalla mahdollisuuksia osallistua tutkimuksen tekemiseen aiempaa laajemmalle joukalle tutkijoita sekä tarjoamalla päätöksentekijöille ja kansalaisille pääsyn tieteelliseen tietoon.” Haluankin ehdottaa, että kirjasto voisi ottaa paljon näkyvämmän roolin edistämällä avoimen tieteen periaatteen mukaista vuorovaikutusta ja keskustelua tiedeyhteisön, yhteiskunnallisten vaikuttajien ja median välillä. Se voisi toimia aitiopaikkana yhteiskunnallisesti vaikuttavan ja osallistavan oppimisen luomisessa.

Vaikka me John Morton -keskuksessa peräänkuulutamme tieteiden ja maantieteellisten rajojen ylittävän verkostomallisen toiminnan mielekkyyttä ja arvostamme digitaalisten aineistojen saatavuutta, Turun yliopiston kirjaston merkittävä puute on, että se ei tällä hetkellä palvele tiedeyhteisön ja kaupunkilaisten tarpeita monitasoisena kohtaamispaikkana. Kirjasto tarvitsee kipeästi fyysiset puitteet houkuttelevien tapahtumien järjestämiseen. Avoin ja dynaaminen foorumi tiedeyhteisön ja kaupunkilaisten kohtaamiseen palvelisi monitasoisista keskustelua ja yhteistyötä. Järjestettävien tapahtumien hermokeskuksena kirjasto toisi yhteen asiantuntijoita, median edustajia, opiskelijoita sekä paikallisia yhteisöjä. Näin mahdollistettaisiin laaja yhteiskunnallinen vuoropuhelu taustoittamaan sekä historiallisia ilmiöitä että analysoimaan päivänpolttavia kysymyksiä. Turun yliopiston olemassa olevat keskuksat, jotka jo nyt toimivat julkisen keskustelun edelläkävijöinä ja panostavat sidoryhmäyhteistyöhön, voisivat olla mukana aloitteen kehittämisessä.

Kirjasto toimisi parhaimmillaan de facto avoimen oppimisen foorumina, joka mahdollistaa tutkimuksen ja yhteiskunnallisen vuoropuhelun sekä reaaliaikaisten tapahtumien analysoinnin. Tapahtumia voisi järjestää perinteisinä keskustelupaneelina ja interaktiivisina väittelyinä verkossa ja aiheet voisivat vaihdella päivänpolttavien keskustelunaiheiden mukaan. Pääasia olisi, että niissä tuotaisiin esiin eri näkökulmia – tutkijoiden, asiantuntijoiden ja median – ja että yleisö voi osallistua interaktiivisesti keskusteluihin.

Tapahtumia voisi seurata verkossa reaaliajassa sekä jälkepäin talenteina. Formaattia voisi hyödyntää myös opetuskontekstissa, jolloin sekä perustutkinto- että jatko-opiskelijoilla olisi mahdollisuus käydä vuoropuhelua eri tahojen kanssa. Aloite tukisi merkittävästi avoimen oppimisen pyrkimyksiä lisätä saavutettavuutta ja oppijakeskeisyyttä. Avoimen oppimisen periaate toteutuisi optimaalisesti, jos foorumit ja niiden tallenteet voitaisiin jakaa opiskelijoille, tutkijoille, medialle sekä suurelle yleisölle pysyvästi.

Tutkimusalat (J)UFO-maailmassa

Avoimen toimintakulttuurin ja oppimisen mahdollisuuksien sijaan avoin tiede ymmärretään usein ensisijaisesti Open Access -tiedejulkaisemisen kautta. Mutta mitä *Open Access* ylipäätään tarkoittaa ja kuka sitä määrittää? Jotkut näyttävät ymmärtävän Open Access -julkaisun lehtinä, joilla on julkaisumaksut, kun taas toiset lukevat mukaan kaikki nettijulkaisut, jotka ovat avoimesti saatavilla. Keskeinen kysymys on myös, miten saatavuus suhteutetaan JUFO-luokituksiin.

Open Access -julkaiseminen sekä siihen nivoutuvat JUFO-sodat, joita käytetään myös rahanjaon kriteerinä, herättävät hämmennystä etenkin pienten tutkimusalojen näkökulmasta. Avoin tiede-sivuston määritelmän mukaan avoimuuden kriteerinä on, että tutkimus on ”luettavissa internetistä ilmaiseksi ja esteettömästi”. Määritelmä on kuitenkin sikäli harhaanjohtava, että tutkimus on ilmaista vain lukijoille; julkaisujen kirjoittajat eli tutkijat joutuvat järjestelmässä maksajiksi. Ensimmäinen kiperä periaatteellinen kysymys onkin, *miksi tutkijoiden pitäisi maksaa tuhansia euroja saadakseen oman työnsä* julkaistua korkeasti luokitelluissa, maksullisissa jurnaaleissa? Toinen kysymys on, *missä kulkee tutkimuksellisen integriteetin ja kaupallisten motiivien raja?* Kuten eräs tutkija asian ilmaisee:

Tällä hetkellä tulee väkisin mieleen, että (Open Access tarkoittaa) uutta rahantekokeinoa isoille tiedejulkaisijoille. Elsevierin yms. voittomarginaalit, jotka on saavutettu isolta osin ilmaiseksi tehdyn työn ja yliopistokirjas-

”Suhtautuminen kirjastoon sekä sille asetetut päämäärät ovat tärkeä mittari siitä, miten tutkimusta yhteiskunnassa arvostetaan”

tojen kukkaroiden avulla, on aika hämmentävä ilmiö. Mutta mitä asialle voi tehdä, kun ne ovat juuri niitä JUFO-luokiteltuja jurnaaleja ja tulostittarit kehoittavat niissä julkaisemaan? Jos kirjastojen lisenssimaksuja saataisiin tiedejournaalien osalta alas ja jos oikeasti Open Access-journaalit löisivät läpi ja saisivat kaipaa maansa arvostusta, kirjastoille jäisi sievoinen summa muun digitaalisen aineiston tarjoamiseen.

Kolmantena ongelmana on, että priorisoimalla suuria kaupallisia kustantajia, JUFO syrjii esimerkiksi arvostettuja Euroopan ulkopuolisia, kuten yhdysvaltalaisia yliopistokustantajia. Olen muuallakin todennut, että järjestelmä marginalisoi ennen kaikkea tieteiden rajat ylittäviä pieniä tutkimusaloja (*field of study*), jotka eroavat perinteisistä tieteenaloista (*discipline*). Koska

JUFO-luokituksia dominoivat suuret monotieteet, pieniä tutkimusaloja rohkaistaan hylkimään omien alojensa julkaisuja tulostittareiden ohjaamina. Tällöin kysyntä ja tarjonta eivät kohtaa, ja tilanne muodostuu kestäättömäksi. Tarjonta pitäisi ensisijaisesti määräytyä lukijakunnan mukaan!

Mitä tapahtuu kulttuurintutkimukselle, Yhdysvaltain tutkimukselle ja muille tutkimusaloille, jos tutkijoita ei rohkaista julkaisemaan oman alansa julkaisuissa? Tilanne johtaa epistemologiseen kriisiin, jossa tiedon ja tutkimuksen tuottamista, ymmärtämistä ja jakamista rajoitetaan monotieteisistä premisseistä. Pienten alojen lehtiä selatessa kuitenkin huomaa, että juuri monet tieteiden rajat ylittävät lehdet tuottavat innovatiivisimpia ja rohkeimpia avauksia, mutta ne sijoittuvat pääsääntöisesti JUFO-luokitusten häntäpäähän. Myös ristiriita rahoittajien ja julkaisijoiden välillä on ilmeinen. Rahoittajat vaativat uutta luovia, rajoja rikkovia hankkeita, mutta tiedejulkaisijat pakottavat tutkijat olemassa oleviin, kapea-alaisiin muotteihin. Voiko näin jatkua? Kirjasto olisi tähänkin tarkasteluun erinomainen keskustelunavaaja.

(J)UFO -luokitusten vaikutuksista tulisi käydä laajaa ja avointa keskustelua yliopistoyhteisössä. Ensimmäinen kiperä kysymys olisi arvioida, mitä järjestelmän avulla on ylipäätään saavutettu suhteessa siihen käytettyihin resursseihin. Toimiiko se alkuperäisten tavoitteidensa mukaisesti? Pitäisikö sitä muuttaa tai päivittää? Miten huomioidaan sen aiheuttama eriarvoistuminen? John Morton -keskuksen johtokunta otti järjestelmän tuottamiin ongelmiin kantaa vuonna 2017 määrittelemällä linjan, jonka mukaan keskus tukee oman alansa, eli Yhdysvaltain ja Pohjois-Amerikan tutkimuksen jurnaaleja ja julkaisemme niissä huolimatta siitä, miten JUFO ne arbitraarisissa luokitelluissaan määrittelee. Päämäärämme on laaja ja avoin saatavuus, ja siksi rohkaisemme tutkijoitamme julkaisemaan alan maksuttomissa de facto online-jurnaaleissa, joissa on kahden tai kolmen arvioijan refereekäytäntö, vaikka ne olisivatkin (J)UFO-luokitusten alakastia. Miten muuten voimme edes perustella olemassaoloamme?

Myös tutkimusaineistojen avoimuuteen liittyviä kysymyksiä pi-

täisi voida tarkastella eri tieteiden ja tutkimusalojen näkökulmista. Koviin tieteesiin ja humanistis-yhteiskunnallisiin aloihin on mahdotonta soveltaa yksiselitteisiä ohjeita, koska niihin liittyvät kysymykset eivät lähes koskaan ole mustavalkoisen yksinkertaisia. Esimerkiksi tutkimustulosten jaettavuus verrattuna anonymisaatioon määrittyy tapauskohtaisesti sovitettavien pelisääntöjen mukaisesti. Tutkimukseen liittyvät eettiset kysymykset, kuten osallistujien mahdolliset riskit, tutkimusprosessiin liittyvät valtasuhteet sekä tutkimustulosten hyödyntäminen neuvotellaan kussakin hankkeessa erikseen. Resurssien jakamiseen ja toistettavuuteen tulee pyrkiä, mutta joudumme aina tapauskohtaisesti puntaroimaan mahdolliset tutkittaville kohdistuvat haitat.

Yhteenvedona pohdinnalleni: suhtautuminen kirjastoon sekä sille asetetut päämäärät ovat tärkeä mittari siitä, miten tutkimusta yhteiskunnassa arvostetaan. Myös Suomen tutkimusyliopistot ansaitsevat arvoisensa kirjastot. Vaikka aineistojen digitalisaatio on monella tavalla mahdollistanut rajoja rikkovan tutkimuksen teon, kirjastolla tulisi jatkossakin olla tärkeä tehtävä ihmisten kohtaamispaikkana. Parhaimmillaan kirjaston rooli palvelisi meitä kaikkia avoimen tieteen mahdollistajana. Tällöin avoin tiede itsessään ymmärrettäisiin oppimiseen ja tutkimukseen liittyvänä avoimena asenneilmapiirinä – pikemmin kuin arbitraarisena luokitteluna. Kirjaston tärkein tehtävä olisi toimia koko yliopistoyhteisön hermokeskuksena ja keskusteluforumina, jossa voimme kyseenalaistaa sekä omia tavoitteitamme että ympäröivää toimintakulttuuriamme. Tulevan avoimen keskustelun otsikko voisi olla: Tutkijat ja kirjastot tarvitsevat toisiaan: miten parannamme yhteistä hyvää?

Lähteet

Heiskanen, Benita. 2019. ”Ylirajainen Pohjois-Amerikan tutkimus.” *Tieteessä tapahtuu* 37 (5): 37–39.

Avoimen tieteen kansallinen koordinaatio. <https://www.avointiede.fi/fi>

University of Texas at Austin. 2020. ”History.” <https://www.utexas.edu/about/history>.

Texas Constitution 1876, Article VII, Section 10.

Tieteellinen julkaisutoiminta laajenee

Turun yliopiston piirissä toiminut Porthan-Seura perusti vuonna 1937 Länsi-nimisen lehden, jonka numerot kertovat paljon Turussa tehdystä tutkimuksesta. Historioitsijat Kaarlo Jäntere ja Einar W. Juva kirjoittivat lehteen ahkerasti, mutta mukana oli myös luonnontieteellisiä artikkeleja, kuten artikkelit loishyönteisistä tai uusien kasvilajien synnystä. Myös yhteiskuntaa käsiteltiin ja esimerkiksi Uno Harva pohti lehdessä kriminologisen instituutin perustamisen tarpeellisuutta.

Neljä vuotta ilmestynyt Länsi tarjosi pikakuvia siitä, mitä Turun yliopistossa ja tarkemmin Porthan-Seuraa lähellä olleissa piireissä tutkittiin. Yliopiston oma sarja Turun Suomalaisen yliopiston julkaisuja (myöhemmin Turun yliopiston julkaisuja – sarja tunnetaan paremmin latinankielisen rinnakkaisnimensä mukaan Annales-sarjana) alkoi mykologi J. I. Liron Über die Gattung Tuburcinia Fries tutkimuksella vuonna 1922.

Yliopiston julkaisusarjan luonnontieteellinen alasarja A sai jo seuraavana vuonna rinnalleen B:n humanististen alojen tutkimuksia varten. Myöhemmin alasarjoja on lisätty yliopiston muuttuvien tarpeiden ja tutkimusalojen mukaan; vuonna 2021 perustettiin sarja F uuden teknillisen tiedekunnan väitöskirjoille. Vuoden 2020 loppuun mennessä Annales-sarjoissa oli ilmestynyt yhteensä 3664 julkaisua.

Tänä päivänä tieteellisen julkaisemisen tuki on tärkeä osa kirjaston toimintaa. Alkuvuosikymmeninä kirjasto ei kuitenkaan osallistunut yliopiston julkaisutoimintaan yhtä aktiivisesti. Kirjasto huolehti yliopiston tuottamien julkaisujen varastoinnista, niiden myynnistä ja vaihtotoiminnasta. Julkaisujen vaihto yliopistojen, tieteellisten seurojen ja tutkimuslaitosten kanssa oli kirjaston ensimmäisinä vuosikymmeninä merkittävä keino hankkia uusinta tieteellistä kirjallisuutta. Esimerkiksi vuonna 1938 kirjastolla oli 25 kotimaista ja 65 ulkomaista vaihtosuhdetta. Uusi yhteys yliopiston julkaisutoiminnan ja kirjaston välille syntyi, kun yliopiston julkaisuvaliokunnan puheenjohtajuus 1950-luvun alussa siirtyi ylikirjastonhoitajalle. Tätä aiemmin julkaisuvaliokunnassa ja sitä edeltäneissä toimielimissä ei kirjaston edustusta ollutkaan.

Yliopiston julkaisusarja oli puhtaasti tieteellinen ja Länsi-lehden lyhyehköt artikkelit tavoittelivat toisenlaisia lukijoita. Olivatko yliopistot vain tiedon levittämisen paikkoja vai pitikö niiden julkaista tutkimusta? Mikä oli kirjastojen vastuu tiedon levittämisestä? Yhdysvalloissa akateemisen kustantamisen merkityksiä pohdittiin paljon ja Harry Miller Lydenbergin teos *Some Presses You Will Be Glad to Know About* (1937) päätyi esittämään, että yliopistokirjastojen tehtäviin kuului myös yleistajuisten tiedekirjojen julkaiseminen. Kysymykset koskettivat kaikkia yliopistoja: pitikö tutkimuksen tavoittaa kaikki kiinnostuneet? Pitikö tieteen vaikuttaa maailmaan vai ainoastaan tutkia sitä?

Kuninkaallisia vieraita vuonna 1932. Uudessa yliopistossa kirjasto oli ylpeyden aihe, ja niinpä sitä näytettiin myös Ruotsin kruununprinssi Gustaf Adolfille ja kruununprinsessa Louiseille, kun he vierailivat Turussa vuonna 1932. Kirjastoa esittelevät muiden muassa rehtori J. G. Granö ja kansleri E. N. Setälä.

Kirjaston lukusali 1930-luvulla. Kirjaston lukusali oli arvokas paikka, ja kaikki kävijät kirjattiin tarkkaan. Phoenix-kirjaston seinällä näkyvistä Emil Cedercreutzin suomalaisten suurmiesten siluettikuvista osa on nähtävissä vielä tänä päivänä nykyisen Feeniks-kirjaston henkilökunnan tiloissa. Lukusalin käyttäjiä sen sijaan ei enää 1980-luvun jälkeen rekisteröidä.

Tiedon varastoimisesta ja valikoimisesta

Eerik Lagerspetz

Kirjastoista kirjoittaminen on haastava tehtävä, ei siksi, että aihe olisi vieras, vaan siksi, että se on niin läheinen. Olen käyttänyt kirjastojen palveluja koko ikäni, välillä lähes päivittäin. Tällä hetkellä lompakossani on seitsemän erilaista kirjastokorttia (en pidä mukanani tarpeettomia kortteja). Suhteellisen säännöllisesti käyttämiäni kirjastojen toimipisteitä on tietysti enemmän. Minulle kirjastoista kirjoittaminen on kuin kirjoitaisi läheisestä sukulaisesta. Useimpien ihmisten suhde kirjastoihin ei varmaan ole näin henkilökohtainen. Silti kirjastot ovat vaikuttaneet, ja luultavasti vaikuttavat edelleen, myös niiden ihmisten elämään, jotka eivät niissä asioi. Yksinkertaistaen, kirjastoilla on kaksi tehtävää. Kirjastot varastoivat ja valikoivat, ne ovat kollektiivinen muisti ja samalla väline uuden tiedon tuotannossa. Kirjastot vaikuttavat informaation kulkuun, ja informaatio taas pyörittää yhteiskuntia. Internetin myötä kirjastojen rooli informaation varastoijina ja valikoijina on toki pienentynyt. Mutta informaation merkitys on suunnattomasti lisääntynyt.

Vanhan ideaalin mukaan kaikki kirjoitettu pitäisi varastoida. Tässä hengessä luotiin kansalliskirjastot vapaakappaleoikeuksineen. Kansalliskirjaston ajatuksessa oli sekä kansallinen että demokraattinen aspekti. Kansallinen, koska suomalaisten tehtävä oli säilyttää suomalainen kirjallinen kulttuuri kokonaisuudessaan; demokraattinen, koska tuon kulttuurin piti periaatteessa olla kaikkien saatavissa. Aikana, jolloin suuri osa tekstistä on

sähköisessä muodossa, tällä ideaalilla ei enää ole samaa merkitystä. Se, onko jokin teksti saatavissa paperilla, sähköisenä vai molemmissa muodoissa, on tietyllä tavalla satunnainen asia. Kirjastojen varastoiva rooli väistämättä vähenee. Se ei kuitenkaan katoa, koska kirjaimellisesti kaikkea ei koskaan tulla saatamaan digitaaliseen muotoon, ei ainakaan minun, ja tuskin mahdollisten lukijoitteiden elinaikana.

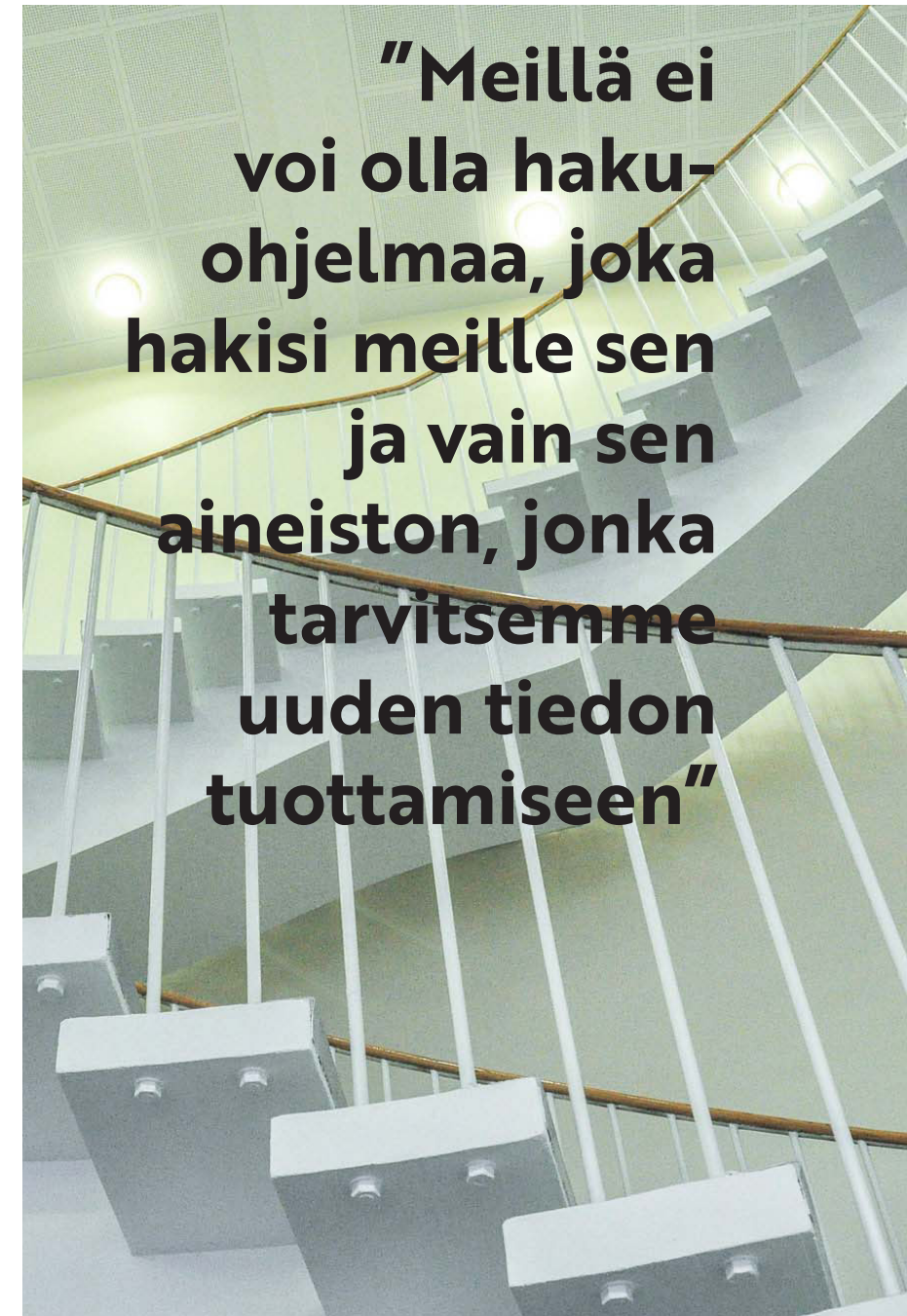
On vaikea sanoa, koska informaattioräjähdys alkoi, mutta kun Aleksandrian kuuluisa kirjasto antiikin aikana perustettiin, se oli jo tapahtunut. Kun Kallimakhus kolmannella vuosisadalla ennen ajanlaskun alkua kokosi Aleksandrian kirjaston käyttäjien avuksi ensimmäisen tunnetun kirjastoluettelon, nimeltään ”Pinakes” eli ”Taulut”, siinä oli 120 osaa. Pinakes kaiki tuhoutui itse kirjaston mukana, mutta myöhemmät arviot Aleksandriassa säilytettyjen kirjojen määrästä vaihtelevat 40 000:n ja 400 000:n välillä. Olipa kirjojen todellinen määrä mikä tahansa, kukaan ei pystynyt lukemaan niitä kaikkia. Itse asiassa harva varmaan jaksoi käydä läpi edes Pinakesta. Tässä vaiheessa tieto oli jo karannut omille teilleen. Jos joku halusi tietoa jostakin asiasta, hän ei enää voinut käydä läpi kaikkea potentiaalisesti relevanttia tekstiä. Hänen oli kehitettävä jonkinlainen *heuristiikka*, eli etsimisen strategia, jolla hän valitsi luettavansa. Samalla hänen oli otettava se riski, että jotakin tärkeää jäi lukematta. Hänen oli väistämättä myös turvauduttava toisten

apuun. Yksin ja ilman jonkinlaisia ohjeita ei kirjastossa enää voinut suunnistaa. Tiedon kerääjistä ja varastoijista oli väistämättä tullut myös tiedon portinvartijoita.

Umberto Econ nerokkaassa ja loputtoman monitasoisessa romaanissa *Ruusun nimi* kirjasto kuvataan fyysisenä labyrinttina, johon on lisäksi sijoitettu ansoja. Romaanissa kirjastonhoitajat ovat ainoita, jotka osaavat siellä suunnistaa. He pitävätkin itseään ensisijaisesti tiedon vartijoina. He estävät asiattomien pääsyn kirjastoon, ja tekevät itsenäisiä arvioita siitä, mitä kunkin sopii lukea. Kun kirjastonhoitajia aletaan murhata – kirjahan on dekkari – kirjastoa ylläpitävä luostari joutuu kaaokseen. Argentiinalaisen Jorge Luis Borgesin novellissa *Baabelin kirjasto* taas esiintyy kirjasto, jossa mitään valikointia ei tehdä eikä mitään suunnistusohjeita ole. Borgesin kuvitteleva painajaismainen Baabelin kirjasto on täydellinen kirjasto; se sisältää kaikki tietyt mittaiset kirjat, jotka on loogisesti mahdollista kirjoittaa käyttämällä 25 erilaista kirjoitusmerkkiä. Kirjastossa on siis kaikki minkä voi kuvitella:

Ne sisältävät kaiken tulevaisuuden yksityiskohtaisen historian, arkkienkeleiden omaelämäkerrat, perusteellisen luettelon Kirjaston kirjoista, tuhansia ja taas tuhansia valheellisia hakemistoja, todisteet näiden hakemistojen paikkansapitämättömyydestä, todisteet oikean hakemiston sisältämistä valheellisuuksista, Basilidesin gnostisen evankeliumin, tämän evankeliumin kommentaarin, sen kommentaarin kommentaarin, totuudellisen kuvauksen itse kunkin kuolemasta, kunkin kirjan sisällön kaikilla kielillä, jokaisen kirjan kaikissa kirjoissa esiintyvät yhtymäkohdat. (Borges 1966, 101–111)

Baabelin kirjastoon on tallennettu kaikki mahdollinen tieto ja viisaus, kaikkien arvoitusten ratkaisut. Sinne on myös tallennettu kaikki mahdollinen valhe, hölynpöly ja merkityksetön jokellus. Koska kirjasto on suunnaton, mahdollisesti ääretön (siitä kiistellään) ja sen järjestävä periaate on tuntematon (tai sitä ei ole), Baabelin kirjastosta ei ole mahdollista löytää mitään merkittävää, paitsi ehkä jonkin epätodennäköisen sattuman kautta. Sille, joka etsii tietoa (ja rakastaa kirjoja), Borgesin novelli on äärimmäinen kauhutarina.¹

Kun itse aikoinaan opettelin käyttämään kirjastoja, ei Aleksandrian käytännöistä vielä ollut edetty kovin kauas. Pinakes oli vain korvattu pahvikortteja sisältävien laatikkojen rivistöillä, joista piti osata etsiä. Aikakauslehdet olivat rivissä hyllyissä sidottuina, ja jos halusi hakea määrättyä aihetta koskevia artikkeleita, oli käytävä läpi niiden indeksejä, lehti kerrallaan. Jos turkulainen halusi tietää, mitä muiden yliopistojen kirjastoissa oli saatavana, oli matkustettava paikan päälle, esimerkiksi Helsinkiin. Ainakin sellaisissa oppiaineissa, joissa tutkimus oli suurelta osin tekstien lukemista, tutkijan ammattitaito oli suurelta osin tietoa siitä, mistä relevantteja tekstejä löytyi. Ensimmäinen akateeminen työtehtäväni oli kirjallisuusluetteloiden laatimista projektissa työskentelevien varsinaisten tutkijoiden käyttöön. Olin siitä hirvittävän ylpeä. Olinhan hetken aikaa portinvartija. Tuon ajan muisteleminen kuulostaa nyt samalta kuin jos muistelisi hevosella kyntämistä.

Onko kaikki siis toisin kuin Aleksandrian aikoina tai vielä 1980-luvulla? Eräissä mielessä kyllä. Sähköiset lehdet ja kirjat, tietokannat, hakukoneet ja algoritmit ovat korvanneet Pinakesin ja osin myös kirjahyllyt. Toisesta näkökulmasta katsoen olennaista muutosta ei ole tapahtunut. *Plus ça change, plus c'est la même chose*, mitä enemmän muutosta, sitä enemmän sitä samaa vanhaa, kuten entinen kriitikko tapasi sanoa. Lukijan, tutkijan, kirjaston käyttäjän kyky prosessoida tekstiä, muistaa sitä ja tuottaa sitä, on pysynyt suurin piirtein muuttumattomana Aleksandrian päivistä. Päivässä on edelleen sama määrä tunteja, ja ihmiselämässä vain jonkin verran enemmän vuosia kuin Aleksandrian kirjaston suuruuden päivinä. Tiedon hakemista avustava heuristiikka ei ole kovin pitkälle automatisoitavissa. Tämä on nähdäkseni käsitteellinen totuus. Hakuohjelmat etsivät sanoja, me olemme kiinnostuneet käsitteistä, ja nimenomaan uusista käsitteistä, joille ei vielä ole vastaavia sanoja. Meillä ei voi olla hakuohjelmaa, joka hakisi meille sen ja vain sen aineiston, jonka tarvitsemme uuden tiedon tuottamiseen. Jos sellainen ohjelma voitaisiin tehdä, se voisi saman tien korvata tutkijan kokonaan. Tiedon hakuprosessissa on olennaista, että emme kovin tarkkaan tiedä mitä haemme. Se selviää prosessin kuluessa.

Toisin kuin *Ruusun nimessä*, kirjastonhoitajan ei enää tarvitse käydä kysymässä luostarin apotilta voiko jonkin tekstin luo-

uttaa lukijalle. Silti kirjasto on edelleenkin labyrintti, vaikka portteja vartioisivatkin algoritmit, ja vaikka, toisin kuin Econ ja Borgesin labyrinteissa, siellä ei tarvitse fyysisesti harhailla. Täsmällisestikin rajattu hakusana voi tuottaa esimerkiksi 5 000 osumaa Google Scholarissa. En tule vilkaisemaan niitä kaikkia. Kaikkia ei edes pääse lukemaan. Etenen minulle tuntematonta logiikkaa noudattavan algoritmin määrittämässä järjestyksessä, kunnes kyllästyn ja sanon itselleni, että olen käynyt läpi relevantin aineiston. Edellä sanotun perusteella, tämä on väistämätöntä. ”Paremmiin rakennettu” algoritmi rajaisi osumien määrää ja vähentäisi hyödyllisten sattumien mahdollisuutta.

Joissakin oppiaineissa tämä asetelma saattaa näyttäytyä vähemmän stressaavana mutta myös vähemmän jännittävänä kuin omalla alallani, filosofiassa. Osassa tutkimustyötä saattaa riittää, kun perehtyy johtavissa aikakauslehdissä ilmestyneisiin uusimpiin tutkimuksiin, jotka koskevat jotakin hyvin rajattua ongelmaa. Tämäkin aineisto voi olla melkoinen, mutta se voi olla hallittavissa. Se ei tarkoita, etteikö jotain tärkeää voisi jäädä katveeseen, mutta riski on pienempi. Portinvartijoiden merkitys ei tietenkään katoa mihinkään. Koska aikakauslehtiä on pienelläkin alalla suunnattomasti, tarvitaan järjestelmä, joka päättää, mitkä aikakauslehdet ovat johtavia. Pohjimmiltaan jokainen ranking-järjestelmä viittaa lopulta myös itseensä: johtavia aikakauslehtiä ovat meidän mielestämme ne, joita monet muut pitävät johtavina. Muut pitävät niitä merkittävänä, koska toiset muut pitävät niitä merkittävänä. Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, etteivätkö jotkin lehdet olisi oikeasti parempia kuin toiset.

Jos *Ruusun nimen* kirjasto on pelottava labyrintti, Carlos Ruiz Zafónin *Tuulen varjossa* esiintyvä Unohdettujen kirjojen hautausmaa on sympaattinen paikka, vaikka sekin on mystinen labyrintti. Unohdettujen kirjojen hautausmaalle päätyvät ne kirjat, joista kukaan ei enää välitä. Näinhän kirjoille yleensä käy. Myös filosofian kaltaisissa aineissa suuri osa aineistosta vanhenee ajan myötä, kuten muillakin tieteenaloilla, mutta filosofiassa vanhenemista ei voi päätellä vain julkaisuvuodesta. Toisinaan vaikutelma on aave-

mainen, kun törmää vanhoihin teksteihin, joissa käsitellään asioita, jotka virallisesti keksittiin vasta sata vuotta tekstien ilmestymisen jälkeen. Olen törmännyt vuonna 1892 ilmestyneeseen tanskankieliseen väitöskirjaan, jossa tarkastellut asiat tulivat keskustelun kohteeksi vasta 1990-luvulla. Tämä on tietysti ääriesimerkki, mutta ei ainutlaatuinen. Luentoja valmistaessa olen joutunut joskus toteamaan, että jokin asia on muotoiltu selkeimmin 1970-luvulla ilmestyneessä rispaantuneessa laitosjulkaisussa. (Ehkä se olisi sanottu vielä selkeämmin samaan aikaan kirjoitetussa gradussa, jonka ainoita kappaleita säilytetään varastossa.) Filosofiassa ei juuri koskaan voi olla varma siitä, että jokin on lopullisesti menettänyt mielenkiintonsa. Siksi filosofia rauhoittaa, että on olemassa Unohdettujen kirjojen hautausmaa, kirjasto, jossa säilytetään kaikki, varmuuden vuoksi. Mutta mitä täydellisempiä kokoelmat ovat, sitä vaikeampi niistä tietysti on löytää mitään. Se, että löytämäni väitöskirja oli tanskankielinen ja väitöskirja, riitti takaamaan, että kukaan ei sitä ollut sataan vuoteen lukenut. En tiedä, mikä heuristiikka johdatti minut sen luokse.

Varastointitehtävän kohdalla historiantutkijat ovat tietysti omassa luokassaan. He edellyttävät, perustellusti, että kirjaimellisesti kaikki pitäisi säilyttää, koska kaikki voi olla historiallisesti merkityksellistä. Pitääkö todella kaikki säilyttää? Robert Robinsonin dekkarissa *Kuolleet kirjatoukat* (1957) tehdään lempeästi pilaa kirjastojen säilytystehtävästä. Oxfordin yliopiston kunnianarvoisaakin kunnianarvoisampi Bodleian Library paljastuu salaiseksi pornografisen kirjallisuuden välivarastoksi. Idea on yksinkertainen: koska kirjastossa on joka tapauksessa loputtomasti mitä tahansa, porno mukaan lukien, muutama ylimääräinen laatikollinen pornografiaa ei kiinnitä kenenkään huomiota. Kirjassa on toinenkin kirjaston muistamisfunktioon liittyvä juonenkäänne. Kirjastosta varastettuja arvokkaita kirjoja löytyy poltettuina. Koska parempaakaan selitystä ei ole, poliisi epäilee, että kyseessä on terrori-isku, jonka kohteena on itse brittiläinen imperiumi. Horjuttamalla ihmisten uskoa siihen, että kirjat ovat kirjastoissa turvassa, tuntematon vihollinen yrittää horjuttaa koko vakiintunutta järjestystä. (Hypoteesi tosin osoittautuu vääräksi, kirjojen polttamisen takana on aivan toinen motiivi.)²

Kaikki ihanteet on mahdollista viedä järjettömyyksiin. Econ *Ruusun nimessä* kirjastojen valikointitehtävä kärjistetään paradoksiksi: kirjastolabyrintin perällä, salaisimmassa kammiossa, säilytetään kirjoja, joita *kukaan* ei koskaan saa lukea. Borgesin kuvitteleva Baabelin kirjasto taas on täydellinen ja samalla täydellisen hyödytön, koska ei ole mahdollista kehittää mitään heuristiikkaa, joka edes jossakin määrin auttaisi suunnistamaan siellä, ja valikoisi olennaisen epäolennaisesta. Molemmat valottavat omalla tavallaan tiedon etsimisen paradoksaalista luonnetta. Tiedon etsiminen ei ole verrattavissa piilotetun esineen etsimiseen rajatusta tilasta. Prosessin on oltava sellainen, että se jättää tilaa sattumalle ja yllätyksille. Toisaalta ilman sääntöjä ja strategioita etsiminen ei pääse edes alkuun. Kaikki edellä sanottu on tietyllä tavalla itsestään selvää, mutta näiden asioiden toteaminen voi silti toisinaan olla tarpeen, koska niillä on taipumus unohtua.

¹*Volter Kilven tapaan Borgesin työskenteli pitkään kirjastonhoitajana.*

²*Dekkarina Kuolleet kirjatoukat ei yllä lähellekään Ruusun nimeä. Silti ainakin niiden, jotka ovat vierailleet Oxfordissa ja mahdollisesti myös Bodleian Libraryssa, kannattaa lukea Robinsonin dekkari.*

Kirjallisuus

Borges, José Luis. 1966. ”Baabelin kirjasto.” Teoksessa *Kolmas maailma*. Uutta proosaa espanjankielisestä Amerikasta, toimitannut ja suomentanut Matti Rossi, 101–111. Helsinki: Tammi.

Eco, Umberto. 1983. *Ruusun nimi*, suomentanut Aira Buffa. Juva: WSOY.

Lahtinen, Mikko. 2010. *Kirjastojen maa*. Tampere: Vastapaino.

Robinson, Robert. 1957. *Kuolleet kirjatoukat*, suomentanut Juhani Jaskari. Porvoo: WSOY.

Ruiz Zafón, Carlos. 2004. *Tuulen varjo*, suomentanut Tarja Härkönen. Helsinki: Otava.

Näkökulmia vuosikymmeniin 1940-luku

Sensuurin kosketus ja tiedekuntakirjastojen toiminnan alku

Toisen maailmansodan jälkeen alkoi jälleenrakennus, monissa maissa se merkitsi myös menneisyyden uudelleen arviointia – ja joskus sen unohtamista. Sensuuri vaikutti tiedonvälitykseen ja kirjakauppaan, mutta se jätti jälkensä myös kirjastoihin. Kaikkia ensipainoksia ei löydy edes vapaakappalekirjastoista, sillä poliittinen tilanne muuttui niin nopeasti syyskesällä 1944, että osa valmistuneista käsikirjoituksista jäi julkaisematta tai painettiin salaa muualla. Samaan aikaan ääneen pääsivät ne kirjailijat ja poliitikot, jotka oli pyritty vaientamaan sota-aikana.

Liittoutuneiden valvontakomission määräyksestä ja oikeusministeriön aloitteesta poistettiin vuosina 1944–1946 yleisön ulottuvilta ns. poliittisesti arveluttavat kirjat. Kirjastoille, toisin kuin kirjakaupoille, ei kuitenkaan lähetetty täsmällistä luetteloa kielletyistä kirjoista, joten kirjastot käyttivät omaa harkintaansa. Turun yliopiston kirjaston kokoelmista listattiin noin 400 kirjaa, joita ei saanut antaa lainaksi. Pääasiassa maan-

puolustusta ja idänsuhteita käsittelevän kirjallisuuden lisäksi kiellettyjen luettelossa oli muun muassa kalenteri *Jokamiehen taskukirja* 1946 ja Aili Konttisen koululaisille kirjoittama *Ihmeellinen kesä* vuodelta 1942. Kirjat, jotka jatkosodan jälkeen oli arvioitu naapuruussuhteita loukkaaviksi, vapautettiin käyttöön vuonna 1958.

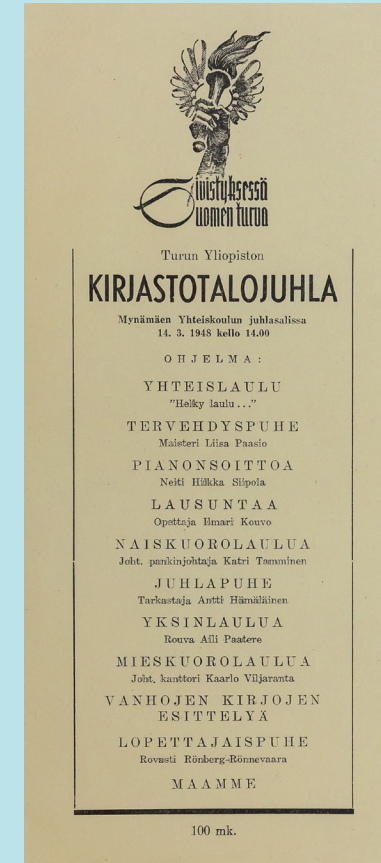
Sotien päätyttyä Liittoutuneiden valvontakomissio vaati Suomea toimittamaan luovutettuja alueita koskevan topografisen kartta-aineiston Neuvostoliitolle. Puolustusvoimilta, siviiliviranomaisilta, arkistoilta, kirjastoilta ja muilta karttoja omistaneilta laitoksilta kerättiin yhteensä yli 16 miljoonaa karttalehteä. Valvontakomissio määräsi luovuttajat itse luetteloimaan poistamansa aineiston. Turun yliopiston kirjasto sai valmiiksi laaditun listan luovutettavista kartoista Maanmittaushallitukselta. Kartat toimitettiin ensin Helsingin yliopiston kirjaston vapaakappaletoimistoon, joka välitti ne eteenpäin.

Muutos näkyi kokoelmia vähäisemmin instituutioissa. Akaateemisten kirjastojen tehtävät eivät muuttuneet, eikä poliittisen tilanteen muutos jättänyt jälkiä henkilöstöpolitiikkaan. Esimerkiksi Turun yliopiston kirjaston johtajaksi vuonna 1941 valittu Eero K. Neuvonen jatkoi tehtävässään vuoteen 1969 saakka. Kirjaston toiminta tieteen ja tutkimuksen tukijana jatkui myös varsin muuttumattomana ja esimerkiksi hankintapolitiikka säilyi pitkälti samanlaisena kuin ennen sotaa. Tieteelliset kontaktit Saksaan näkyivät edelleen, mutta englanninkielisten julkaisujen määrä alkoi kasvaa.

Turun yliopistoon perustettiin lääketieteellinen tiedekunta ja samalla ensimmäinen tiedekuntakirjasto vuonna 1943. Se sai toimintaansa aloittaessaan Saksan valtiolta huomattavan kirjalahjoituksen, lähes 300 lääketieteellistä teosta. Yliopiston kirjasto oli muutenkin saanut merkittäviä kirjalahjoituksia koko toisen maailmansodan ajan vuonna 1939 perustetulta Saksan ja ulkomaiden vaihtokeskukselta (Deutsch-Ausländischer Buchtausch).

Humanististen ja luonnontieteellisten oppiaineiden seminaari- ja laitoskirjastot, joista vanhimmat olivat aloittaneet toimintansa jo 1920-luvun alussa, ryhmitettiin yhtenäisiksi yksiköiksi vuonna 1954 uuteen kirjastotaloon muutettaessa ja vahvistettiin tiedekuntakirjastoiksi 1960. Lainopillinen eli sittemmin oikeustieteellinen tiedekuntakirjasto perustettiin vuonna 1961, kasvatustieteiden tiedekuntakirjasto 1974 ja yhteiskuntatieteellinen 1976.

Omaa kirjastoa ryhdyttiin heti suunnittelemaan myös vuonna 1950 perustettuun Turun kauppakorkeakouluun. Alkuaikoina aineistoa karttui muun muassa Yhdysvaltain kongressin säätämän lain perusteella ns. ASLA-lahjoituksina (Amerikan Suomen-lainan apurahat). Kauppakorkeakoulun kirjastolla oli omat, sekä kotimaiset että kansainväliset vaihtosuhteensa, ja lahjoituksia saatiin lisäksi erinäisiltä virastoilta sekä liike- ja teollisuuslaitoksilta.

Kirjastotalokeräys. Uutta kirjastotaloa alettiin suunnitella 1940-luvulla ja kuten muutama vuosikymmen aiemmin, hanketta vauhditettiin kansalaiskeräyksellä. Varoja kirjastotalon rakentamiseen kerättiin muun muassa Mynämäen yhteiskoulussa pidetyllä juhalla, jonka ohjelmassa oli musiikkia, lausuntaa ja juhlapuheita.

Saksalaisen lahjoituksen ex libris. Vaikka vuosien varrella osa Saksan valtiolta lahjoitukseen saaduista teoksista on vanhentuneina poistettu kokoelmista, kirjaston varastossa voi edelleen tulla vastaan kirjoja, joissa on "Saksan valtakunnan lahja"-tekstillä ja hakaristillä varustettu ex libris.

Saksalaisen lahjoituksen vastaanottoilaisuus 10.5.1944. Arvokkaan kirjalahjoituksen kunniaksi järjestettiin Phoenixin juhlasalissa virallinen vastaanottoilaisuus. Juhltilaisuuteen osallistuivat ylikirjastonhoitaja Neuvosen lisäksi niin yliopiston rehtori E.W. Juva ja vararehtori Harry Waris kuin useita yliopiston professoreita ja muita tutkijoita.

Historian seminaarikirjasto 1940-luvulla. 1940-luvulla kirjaston kokoelmat olivat jo huomattavasti karttuneet. Phoenixin tilat olivat käyneet ahtaiksi ja seminaarikirjastossa kirjoja oli sijoitettava pöydillekin.

Att utbilda för världens bästa yrke

Gunilla Widén

Bakgrund

Vårt samhälle genomgår stora och snabba förändringar på grund av den teknologiska utvecklingen. Informationsteknologi möjliggör allt effektivare informationsutbyte, ger tillgång till en oändlig mängd information samt globaliserar och demokratiserar möjligheten till lärande. Vi producerar ofantliga mängder information, vilket i sin tur skapar utmaningar med arkivering, organisation av informationen, informationens pålitlighet och datasäkerhet, för att nämna några. Som en trendrapport från den internationella branschorganisationen IFLA konstaterar, kännetecknas vår informationsomgivning idag i allt högre grad av komplexitet, osäkerhet och överflöd av information. I denna verklighet behövs det någon som kan tillgodose våra varierande informationsbehov, säkerställa tillgången till pålitlig information, stödja vår förmåga att navigera i den komplexa informationsmiljön samt hjälpa oss att även producera och lagra information etiskt och korrekt. Biblioteken har med andra ord mera arbete med sina kärnuppgifter än någonsin tidigare i sin flertusenåriga historia. Att utbilda för denna bransch är minst sagt en utmaning. Samtidigt ska det sägas att det också är oerhört inspirerande, omväxlande och givande. Inom utbildningen måste vi ställa oss samma frågor som man ställer sig inom biblioteksbranschen: vilka är bibliotekets kärnuppgifter, vilka serviceformer måste

det finnas, vilka uppgifter behövs inte längre och vilka kompetenser behöver framtidens bibliotek?

”Vad behöver vi biblioteken till – vi har ju Google”

För oss som arbetar inom biblioteksbranschen känns det självklart att biblioteken har en nyckelroll i det komplexa informationssamhället. Men det är inte helt ovanligt att höra konstateranden i stil med ”Vad behöver vi biblioteken till – vi har ju Google”. För den som är insatt i hur informationsmiljön fungerar är detta uttalande helt obegripligt. Men jag förstår också att man kan tänka så här. Information finns tillgänglig i din mobiltelefon på mindre än en sekund, du behöver inte gå till biblioteket för att hitta den. Dessutom hämtar sökresultaten all slags information, informell, formell, visuell eller vetenskapligt granskad. Men det man lätt glömmer bort är att all information inte finns på nätet, att den information som finns på nätet inte alltid är gratis, och att den information som finns på nätet inte alltid är pålitlig. Det man inte inser är att det bakom den tillgängliga informationen ofta finns licenser som betalas av exempelvis universitetet och som förhandlats fram av biblioteket. Och att det är biblioteket som gjort det lättare att hitta

informationen på grund av att den organiserats i portaler och databaser och man har utvecklat metadata och andra hjälpmedel för att hjälpa användaren att hitta rätt och snabbt bland all information.

Biblioteken är således ett utmärkt exempel på service som fungerar bra när det fungerar osynligt i bakgrunden. Vi vet inte om det kaos som vi skulle ha om vi inte hade bibliotek. Det är som med vilken infrastruktur som helst – vi vänjer oss vid att vi har bra vägar att köra på och att det finns olika slag av transportmedel som effektivt för både saker och människor från en plats till en annan. Men som med all annan infrastruktur behöver biblioteken också underhållas. Det räcker inte med att vi digitaliserat bibliotekskatalogen dit vi automatiskt för in ny litteratur. Det krävs en hel del yrkeskompetens för att kartlägga vilka resurser som finns tillgängliga till vilka kostnader, vilka resurser användarna faktiskt behöver och hur man ska utveckla service och bestånd för att motsvara behoven även i framtiden. Och som tidigare konstaterades: vi behöver biblioteken av samma orsak år 2020 som vi behövt biblioteken i årtusenden. Vi behöver någon som förmedlar information, jämnt till alla.

Bibliotekskompetenser och utbildning

Om man listar allt en bibliotekarie borde kunna, blir listan mycket lång. Ibland får man en känsla av att en bibliotekarie egentligen borde vara något av en jonglör som är en mästare på allt från handledning och kundservice till kunskapsorganisation, informationssökning, marknadsföring, databaskonstruktion, programmering och metoder för dataanalys. Därtill ska bibliotekarien känna till innehållet i samlingarna, lagstiftningen gällande licensuppköp, samt de ekonomiska ramarna för kommun eller universitet. Eftersom informationsmiljön är i snabb och ständig förändring ska bibliotekarien vara kreativ, innovativ och ha en god problemlösningsförmåga. Till exempel måste universitetsbiblioteken utveckla bibliometriska metoder för att snabbt kunna kartlägga vad forskarna vid det egna uni-

versitetet verkligen behöver och snabbt utveckla nya serviceformer för att stödja öppen vetenskap.

Vad innebär detta för utbildningen? Ja, kort sagt så räcker inte examen till för att täcka precis allt som den blivande bibliotekarien kommer att behöva i sitt arbete. Men man kommer redan långt med en god grund i de mest centrala färdigheterna, en god förståelse för bibliotekets roll i samhället och inom värdorganisationen samt insikter i hur själva biblioteksorganisationen fungerar och vad individer har för relation till information i dagens (och morgondagens) informationsmiljö. I kombination med den träning i analytisk förmåga och problemlösning som universitetsstudier innebär har man riktigt goda förutsättningar att sköta ett biblioteksarbete framgångsrikt. Sedan behövs det också ständig fortbildning och ett öppet intresse för livslångt lärande.

Biblioteksutbildningen i Finland ges främst på högskolenivå, både vid yrkeshögskolor (på finska) och vid universitet. Informationsvetenskap är ett ämne som kan läsas vid tre universitet – Åbo Akademi, Tammerfors universitet och Uleåborgs universitet – med utbildningsenheterna placerade inom olika fakulteter vid respektive universitet. Detta pekar på att ämnet i sig är typiskt tvärvetenskapligt och passar ihop med olika discipliner. Detta stämmer också då man ser var biblioteksutbildningarna finns internationellt. Man hittar utbildningen vid allt från humanistiska fakulteter till samhällsvetenskapliga, ekonomiska, informationsteknologiska och kommunikationsvetenskapliga. Utbildningarna har också ofta en bred ansats eftersom biblioteks kompetenser behövs i väldigt olika typer av organisationer och branscher och för att svara mot den långa listan av kompetenser som bibliotekarien behöver inneha.

Unika biblioteks kompetenser

En bibliotekarie ska som sagt kunna väldigt mycket. Men jag ska här lyfta fram två kunskapsområden som är unika och har utvecklats inom biblioteks- och informationsvetenskap under flera årtionden. Det är färdigheter som alltid varit viktiga men

som fått ännu större tyngd i dagens informationsrika verksamhet. Och det är kompetenser som biblioteken är världsbäst på. Jag talar om bibliometri och informationskompetens.

Bibliometri

Informationsvetenskap är ett relativt litet vetenskapsområde, men har trots det ett väldigt stort inflytande på hur all vetenskap mäts och utvärderas, mycket tack vare en av de stora vetenskapsmännen på området, Eugene Garfield (1925–2017). Han var en pionjär och visionär, och han står för en av de största innovationerna inom informationsvetenskapen i och med att han redan 1964 skapade den vetenskapliga citeringsdatabasen, Science Citation Index (SCI), den som vi idag känner som Web of Science (WoS). Idag har databasen fått sällskap av t.ex. Scopus och Google Scholar, men fortfarande är det med hjälp av WoS som de flesta bibliometriska analyserna görs.

Garfield hade ett stort intresse för hur forskning kommuniceras och speciellt hur man genom citeringsanalys kan följa vetenskapens utveckling och historia. Drivkraften i hans arbete var också att utvinna information från en allt snabbare växande mängd bibliografiska data, och att genom citeringsanalys hitta mönster i samarbete mellan forskare och discipliner. Han såg ytterligare potential i citeringsanalys då han framförde idén om Journal Impact Factor (JIF) som idag används till mycket mera än att endast utvärdera tidskrifters genomslagskraft. Garfield själv lär alltid ha varit lite ambivalent till användandet av citeringsanalys och index för att mäta forskning i syfte att fördela resurser. Hans syfte var att skapa förståelse för vetenskaplig kommunikation, men hans innovationer har fått ett synnerligen stort inflytande på forskningspolitik, och man använder de bibliometriska metoderna för att rangordna, jämföra och fatta beslut om resurser. Detta är en mycket viktig kompetens inom universitetsbiblioteken idag.

Mätmetoderna har många förtjänster men kan också missbrukas, och för dem som inte är insatta i hur bibliometrin fungerar kan man skapa mycket vilseledande information som

används som grund för väldigt långtgående högskolepolitiska beslut. För det första har citeringsdatabaserna en begränsad täckning och inte närapå alla discipliner finns representerade på ett heltäckande plan. Dessutom har vetenskapsområden olika publiceringstraditioner och kan därför inte jämföras med varandra. Man har olika mål med forskningen och därför varierande publiceringsstrategi. Ämnesområden är också väldigt olika stora, och mindre ämnen kommer aldrig upp till höga citeringsvolymers trots att forskningen inom området kan vara av hög kvalitet som helst. Vidare ska man komma ihåg att tidskrifternas impact factor ska användas till att mäta prestige och genomslagskraft – det är ett verktyg för biblioteken i samband med förvärv av tidskrifter och det kan fungera som jämförelsetal mellan tidskrifter inom ett område. Men lika ofta används JIF till att jämföra tidskrifter från olika vetenskapsområden, till att utvärdera enskilda artiklar, eller som ett kriterium för forskare om var de ska publicera. I dessa fall används JIF i fel syfte eller på fel sätt.

Citeringsanalys baseras på antagandet att citeringarna är positiva, dvs. att ett arbete citeras på grund av sin kvalitet och betydelse. Citeringar kan dock också användas för att ge exempel på dålig forskning. Citeringarnas betydelse i en artikel har också väldigt stora skillnader: är det en referens som används i introduktionen eller är det en referens som bidrar till studien på ett väsentligare sätt? Allt detta gör att citeringsanalys inte berättar närapå hela sanningen om vetenskapens genomslagskraft och betydelse, och det är skäl att också här vara kritisk (se exempelvis det så kallade Leidenmanifestet).

På biblioteken och inom informationsvetenskapen har vi således ett viktigt arv att förvalta, att vidareutveckla Eugene Garfields bibliometriska metoder och anpassa dem till dagens vetenskapliga kommunikation som pågår i väldigt många olika kanaler och forum. Vi behöver andra metoder än citeringsanalys, och exempelvis utvecklar man altmetriska metoder som strävar efter att mäta forskningens genomslagskraft i sociala medier. I vårt arv ingår också att göra folk medvetna om metodens faror ifall

man inte förstår vad det är man mäter. Det gäller att komma ihåg vad Eugene Garfield ville med sin innovation, att förstå hur forskning kommuniceras och hur ämnen och vetenskapsområden utvecklas i syfte att skapa en helhetsbild av vårt vetenskapliga samfund.

Biblioteken mäter och stöder forskningens genomslagskraft och synlighet. Öppen vetenskap har blivit en viktig del av denna helhet och biblioteken har en nyckelroll även här, alltså i att effektivare förmedla vetenskaplig kunskap (open access) och effektivare utnyttja forskningsdata och resurser (open data). Effektiv hantering av forskningsdata behövs för framgångsrik forskning. Detta beror på den utveckling som beskrivits ovan, det vill säga allt mer information och data som effektivt måste organiseras, arkiveras och göras tillgängligt. Biblioteken står även här inför en snabb utveckling och utmaning att anpassa servicen att stödja forskarna på bästa sätt. Det behövs nya kompetenser bland bibliotekspersonalen, något man i första hand måste ta hand om genom fortbildning, men i förlängningen kommer detta att vara en viktig nyckelkompetens att lära ut inom biblioteksutbildningarna. Åbo universitets bibliotek är redan en aktiv aktör inom fältet och arbetar med att stödja forskarna att följa principerna för öppen vetenskap och datahantering.

Informationskompetens

En allt viktigare roll för universitetsbiblioteken är att stödja studerande, forskare och lärare i att utveckla sin informationskompetens. Informationskompetens har alltid varit viktigt, men i dagens digitala värld har informationskompetensen naturligtvis blivit ännu viktigare på grund av att mängden information ökat och ökar markant, vi har information överallt, i alla möjliga former och format, och vi är tvungna att använda väldigt många olika verktyg och applikationer för att hantera den information vi behöver. Sociala medier har gjort informationsspridning mycket effektivare än tidigare och det betyder också att man kan sprida inte bara korrekt information, utan

”All information finns inte på nätet, och den som finns där är inte alltid gratis och inte alltid pålitlig”

även falsk information, information som kan missuppfattas, information som används för att vilseleda samt information för att påverka oss i samband med exempelvis politiska val. Detta problem finns också inom vetenskapen, och vi kämpar med ett alltmer fragmenterat informationslandskap på grund av all desinformation och oavsiktligt felaktig information som skapas, förmedlas och konsumeras. Vårt förtroende för vetenskaplig kunskap minskar då det är svårt att identifiera pålitlig information. Det är inte fråga om att hantera informationsteknik och media, utmaningen är att hantera informationen, det vill säga innehållet. Informationskompetens, alltså förmågan att tänka kritiskt och göra balanserade överväganden gällande all information man hittar och använder, har länge varit något man lärt ut vid universitetsbibliotek. Denna kompetens stöder oss att fatta välinformerade beslut och att engagera oss i samhället på bästa sätt.

Informationskompetens som en del av användarutbildningen inom högskoleutbildning har traditioner ända från 1970-talet. Detta betyder att universitetsbiblioteken är de verkliga experterna på informationskompetens. I utbildningen i informationsvetenskap tas denna uppgift upp i flera sammanhang och har på senaste år fått en allt synligare roll i ett flertal kurser. Ämnet vid Åbo Akademi har också flera forskningsprojekt som fokuserar informationskompetens i olika sammanhang.

Genom att stödja studenternas informationskompetens bidrar universitetsbiblioteket till studenternas lärande. Studerande som fått stöd med informationskompetens har tydligt bättre studief framgång än de som inte fått den användarutbildningen. De studerande som använder bibliotekets resurser har också bättre studief framgång än de som inte använder dem. Studieprogram som aktivt samarbetar med biblioteket har mer framgångsrika studerande. Bibliotekens utbildning i informationskompetens stöder studerandes kompetenser i problemlösning, kritiskt tänkande och etiska resonemang. Forskningservice vid universitetsbibliotek stöder också studerandes akademiska

framgång. Det är tydligt att universitetsbiblioteket har en viktig roll i universitetets kärnuppgifter, och det är viktigt att de som arbetar inom biblioteket själva har en hög nivå av informationskompetens.

Avslutningsvis

När vi planerar utbildning måste vi utgå ifrån den framtida arbetsplatsen där våra utexaminerade ska arbeta. När det gäller universitetsutbildning är detta inte alltid så enkelt att förutspå, då en universitetsexamen kan leda till väldigt olika typer av karriärer. Utbildningsprogrammen i informationsvetenskap ger färdigheter för en bred palett av möjliga yrken, men bibliotekssektorn är förstås en mycket viktig samarbetspart när vi planerar utbildningens innehåll. Det är tydligt att bibliotekarieryrket liksom biblioteket är i ständig förändring, och en aktiv dialog mellan utbildningen och fältet är avgörande. En fördel i detta samarbete är att vi delar passionen för biblioteket. För biblioteksbranschen är passionerad. Den som arbetar med att förmedla kunskap och med att skapa ordning i dagens informationskaos gör ett oerhört viktigt arbete. Och jag tror vi alla också känner det! Dessutom sprider bibliotek sann glädje. Enligt en brittisk undersökning från 2014 lär vi bli lika glada av att besöka bibliotek som av att få löneförhöjning. Länge leve biblioteken!

Texten baserar sig delvis på två blogginsläg i Åbo Akademi forskarblogg.

Litteraturförteckning

ALLEA. 2019. *Trust within science: Dynamics and norms of knowledge production*. Berlin: All European Academies. https://www.allea.org/wp-content/uploads/2019/01/ALLEA_Discussion_Paper_2.pdf

Brown, Karen & Kara J. Malenfant. 2017. *Academic library impact on student learning and success: Findings from assessment in action team projects*. ACRL. http://www.ala.org/acrl/sites/ala.org/acrl/files/content/issues/value/findings_y3.pdf

Cox, Andrew M., Kennan, Mary Anne, Lyon, Liz & Stephen Pinfield. 2017.

”Developments in research data management in academic libraries: Towards an understanding of research data service maturity”. *Journal of the Association for Information Science and Technology (JASIST)*, 68 (9): 2182–2200.

Fujiwara, Daniel, Kudrna, Laura & Paul Dolan. 2014. *Quantifying and valuing the wellbeing impacts of culture and sport*. Department for Culture, Media & Sport. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/304899/Quantifying_and_valuing_the_wellbeing_impacts_of_sport_and_culture.pdf

Hicks, Diana, Wouters, Paul, Waltman, Ludo, de Rijcke, Sarah & Ismael Rafols. 2015. The Leiden manifesto for research metrics. *Nature*, 520: 429–431.

IFLA. 2019. *IFLA trend report 2019 update*. The Hague: IFLA. <https://trends.ifla.org/update-2019>

Rantasaari, Jukka & Päivi Kanerva. 2017. “A change is gonna come!: Avoin tieteen palveluita rakentamassa Turun yliopiston kirjastossa. *Signum*, 49 (3): 25–29.

Tucker, Joshua A., Guess, Andrew, Barbera, Pablo, Vaccari, Cristian, Siegel, Alexandra, Sanovich, Sergey, Stukal, Denis & Brendan Nyhan. 2018. *Social media, political polarization, and political disinformation: A review of the scientific literature*. SSRN. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3144139>

Wardle, Claire & Hossein Derakhshan. 2017. *Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making*. Strasbourg: Council of Europe. <https://rm.coe.int/information-disorder-report-november-2017/1680764666>

Widén, Gunilla. 2017. Att mäta vetenskap. *Åbo Akademi forskarblogg*. 21.4.2017. <https://blogs.abo.fi/forskarbloggen/2017/04/21/att-mata-vetenskap/>

Widén, Gunilla. 2018. ”Vad behöver vi biblioteken till – vi har ju Google”. *Åbo Akademi forskarblogg*. 29.3.2018. <https://blogs.abo.fi/forskarbloggen/2018/03/29/vad-behoover-vi-biblioteken-till-vi-har-ju-google/>

Moderni talo ja uudenlaista tiedon välittämisen tekniikkaa

Toisen maailmansodan tuhot ja poliittisen tilanteen muutos näkyivät myös suomalaisessa akateemisessa maailmassa. Uusimmasta kirjallisuudesta oli puutetta, minkä erityisesti lääketieteilijät kokivat ongelmaksi. Pian sodan jälkeen tieteellisten seurojen kirjasto sai Lääkintöhallituksen välittämänä Rockefeller-säätiön lahjoittaman mikrofilmien lukulaitteen. Se symboloi paitsi uuden tekniikan läpimurtoa, myös Yhdysvaltain lisääntyvää tukea ja läsnäoloa Euroopassa. Turun yliopiston hallitus jätti huhtikuussa 1950 valtioneuvostolle valtionapuanomuksen, johon sisältyi mm. mikrofilmivalokuvauskone kirjastolle. Yliopiston vuosikirjan mukaan valtion asettama tieteellisten kirjastojen komiteakin oli ehdottanut sellaista hankittavaksi valtion varoilla.

Laajempi mikrofilmien käyttö käynnistyi Yhdysvalloissa 1930-luvulla, kun *New York Times* alkoi tallentaa sen avulla omia numeroitaan ja Harvardin yliopiston projekti laajem-

min sanomalehtiä. Perusteluna oli mikrofilmien kestävyys ja pitkäikäisyys sekä mahdollisuus säilyttää arvokasta materiaalia monessa paikassa mahdollisten kriisien varalta. Suomalaisten kirjastojen ja tutkimuslaitosten käyttöön mikrofilmit tulivat laajemmin 1950-luvulla. Turun yliopistossa esimerkiksi Suomen kielen laitokselle hankittiin Sanakirjasäätiön murrekoelmat vuonna 1957.

Ensimmäiset mikrofilmit mainitaan yliopiston kirjaston luettelointitilastossa vuonna 1943. Kovinkaan monta niitä ei 1940-luvun aikana kertynyt. Kirjaston mikrofilmikokoelmaan hankittiin pääasiassa kotimaisten sanomalehtien mikrofilmejä. Siten saatiin sanomalehtikokoelmaan täydennystä kirjaston vapaakappaleikeutta edeltäneeltä ajalta. Myöhemmin on ollut perusteltua hankkia mikrofilmeinä myös vuodesta 1919 lähtien ilmestyneet sanomalehdet, koska alkuperäiskappaleet säilyivät parempikuntoisina tutkijoiden käyttäessä mikrofilmattuja kopioita. Uuden kirjasto-

Kirjastotalokeräys.
Kirjastotalokeräystä varten laadittiin jopa mainosjulisteita.

talon ns. lukusalikerrokseen rakennettiin erilliset huoneet niin sanomalehtien, aikakauslehtien kuin mikrofilmilukulaitteiden käyttöä varten.

Kirjaston muutto Phoenixista uuteen kirjastotaloon Vesilinnamäelle syksyllä 1954 merkitsi sekä asiakkaille että henkilökunnalle totuttautumista uudenlaiseen toimintaympäristöön. Esimerkiksi kurssikirjojen lainaus muuttui, niitä säilytettiin kirjaston päivätyksessä kun ne aiemmin oli haettu pyydetessä varastosta samaan tapaan kuin muut aineistot. Kirjastorakennuksen suuria, etelänpuoleisella seinällä lattiaan asti ulottuvia ikkunoita oudokuttiin eikä niiden läheisyyteen mielellään jääty lukemaan. Henkilökunnalle muutto merkitsi muun muassa sitä, että Phoenixin ahtaiden tilojen jälkeen moni sai oman työhuoneen. Ylikirjaston-

hoitaja antoi alaisilleen erilliset käyttäytymisohjeet uudessa talossa työskentelyyn muistuttaen muun muassa että Phoenixin pienessä ja ahtaassa kirjastossa asioineet olivat sekaisuuden ymmärtäen ajatelleet ”kun noille ei ole paljon annettu, ei niiltä voi paljon vaatiakaan”, mutta uudessa talossa oli luotava asiakkaille edustava kuva niin kirjastosta kuin sen henkilökunnastakin.

Phoenixissa kirjat oli viimeisinä vuosina jouduttu varastossa järjestämään niin, että samaan hyllyyn tuli kirjoja kahteen riviin. Uuden kirjastotalon rakennusohjelmassa oli vaatimuksena, että varastotilan tuli riittää seuraavaksi neljännesvuosisadaksi eli 1970-luvun loppuun. Tällöin ei osattu ennakoida julkaisutoiminnan voimakasta kasvua, joka vapaakappaleiden lisääntyneenä määränä täytti varastotilat arvioitua nopeammin.

Kirjastotaloa rakennetaan. Vuonna 1953 otetussa kuvassa tarkastellaan maanalaisia rakenteita; uusi kirjastotalo on saamassa muotonsa.

Kirjasto muuttaa yliopistonmäelle. Kuorma-auton lavalla näkyy kirjalaatikoiden lisäksi joukko kirjastolaisia, muun muassa alikirjastonhoitaja Saini Laurikkala ja virastotyöntekijä Ilmo Impivaara.

Digitalisaation vaikutus kirjastotoimintaan nyt ja tulevaisuudessa

Tuomas Mäkilä

1980-luvun puolivälissä Somerolla aloittaessani koulutavalta pääkirjasto sijaitsi kätevästi ala-asteeni ruokalarakennuksen toisessa päässä. Kirjastossa oli helppo käydä koulupäivän jälkeen ja vietinkin siellä usein aikaa sarjakuvia selaillen. Usein mukaan tarttui vielä joku lapsille suunnattu etsiväkirja kotilukemisiksi.

Eräänä päivänä uusien kirjojen hyllyllä mielenkiintoni herätti muovitasku, johon oli kirjan lisäksi pakattu c-kasetti. Tarkempi tarkastelu paljasti kyseessä olevan Commodore 64 kotitietokoneelle suunnattu seikkailupelien ohjelmointiopas. Opas lähti lainaan silloin ja monesti muulloinkin. Itse kirjasta en muista kuitenkaan juuri mitään, sillä suuren osan laina-ajasta pelasin c-kasetille tallennettuja esimerkkipelejä.

Tämä oli ensimmäinen kosketukseni kirjastojen tarjoamiin digitaalisiin sisältöihin aikana, jolloin kotitietokoneet olivat uusinta uutta ja tiedot kirjaston aineistoista oli tallennettuna

paperiseen kortistoon. Nyt, noin 35 vuotta myöhemmin, pystyn Turun yliopiston kirjaston aineistohakua hyödyntämällä muutamassa minuutissa kotisohvalta selvittämään kyseisen kirjan olleen Peter Gerrardin alkuperäistekstiin perustuva Veikko Rekusen suomentama *Commodore 64 ohjelmoinnin opas: seikkailupelit*. Kirjastojen digitalisaatio on edennyt aimo harppauksen muutamassa vuosikymmenessä.

Digitalisaatio käsitteenä

Tietokoneiden aiheuttamat muutokset arkielämässä ja työpaikoilla eivät ole uusi asia. Mikrotietokoneet tulivat koteihin ja työpaikoille 1980- ja 90-lukujen aikana. Kolmannen teollisen vallankumouksen, jonka keskiössä on tietokoneiden ja digitaalisten ratkaisujen aiheuttama murros työpaikoilla, katsotaankin alkaneen jo 1970-luvulla. Tästä huolimatta keskustelu tietotekniikan aiheuttamista merkittävistä muutoksista on kiihtynyt viime vuosina ja

digitalisaatio-termi on juurtunut osaksi tätä keskustelua. Mikä siis on muuttunut?

Maailmanlaajuinen tietoverkko Internet löi laajasti läpi vuosituhannen vaihteessa. Samalla mobiilitiedonsiirto sekä kannettavat älypuhelimet kehittyivät huimaa vauhtia. Nykyään ollaankin tilanteessa, jossa aina mukana kulkevat älylaitteet kommunikoivat toistensa kanssa globaalin pilven välityksellä ajasta tai paikasta riippumatta. Näiden lisäksi erittäin merkittävä tietotekninen mullistus on sosiaalisen median nousu viimeisen kymmenen vuoden aikana. Sosiaalinen media on lähentänyt ihmisiä sekä mahdollistanut uudenlaisen, ehkä demokraattisemman tiedonvälityksen kanavan, mutta samalla se sisältää addiktoivia mekanismeja ja mahdollistaa myös täysin epädemokraattisten vaikutusmallien hyödyntämisen.

Tietotekniikan kehitys ei ole päättynyt tähän, vaan esimerkiksi tekoälyn hyödyntämismahdollisuuksista maalailaan lähes utopistisia kuvia. Myös mobiiliteknologia kehittyi edelleen ja jatkossa henkilökohtaisten älylaitteiden lisäksi maailmanlaajuisen tietoverkkoon kytkeytyvät kotien ja työpaikkojen valot, lukot sekä erilaiset sensorit. Yhä isompi osa reaali maailmasta on siis tavoitettavissa ja ohjattavissa digitaalisen maailman kautta, eikä kaikkiin toimiin välttämättä enää tarvita ihmistä, kun tekoäly pystyy itsenäisesti tekemään ainakin pienimuotoisia päätöksiä. Kun katsoo ympärilleen, digitalisaatio on vahvasti läsnä jokaisen arjessa.

Digitalisaatio-termin täsmällinen määrittely on haastavaa. Englanninkielinen termi *digitization* eli suomeksi *digitointi* on vielä helppo määritellä: Sillä tarkoitetaan analogisen tiedon muuttamista digitaaliseen muotoon, esimerkiksi vanhojen kirjojen skannaamista tai paperisten lomakkeiden muuntamista verkkopäiväkirjaksi selaimella täytettäväksi. Jo termi *digitalization* menee hankalammaksi. Joissain yhteyksissä sitä käytetään digitoinnin synonyyminä, kun taas laajemmassa merkityksessä sillä voidaan tarkoittaa toimintatapoja, joiden avulla organisaatio mukau-

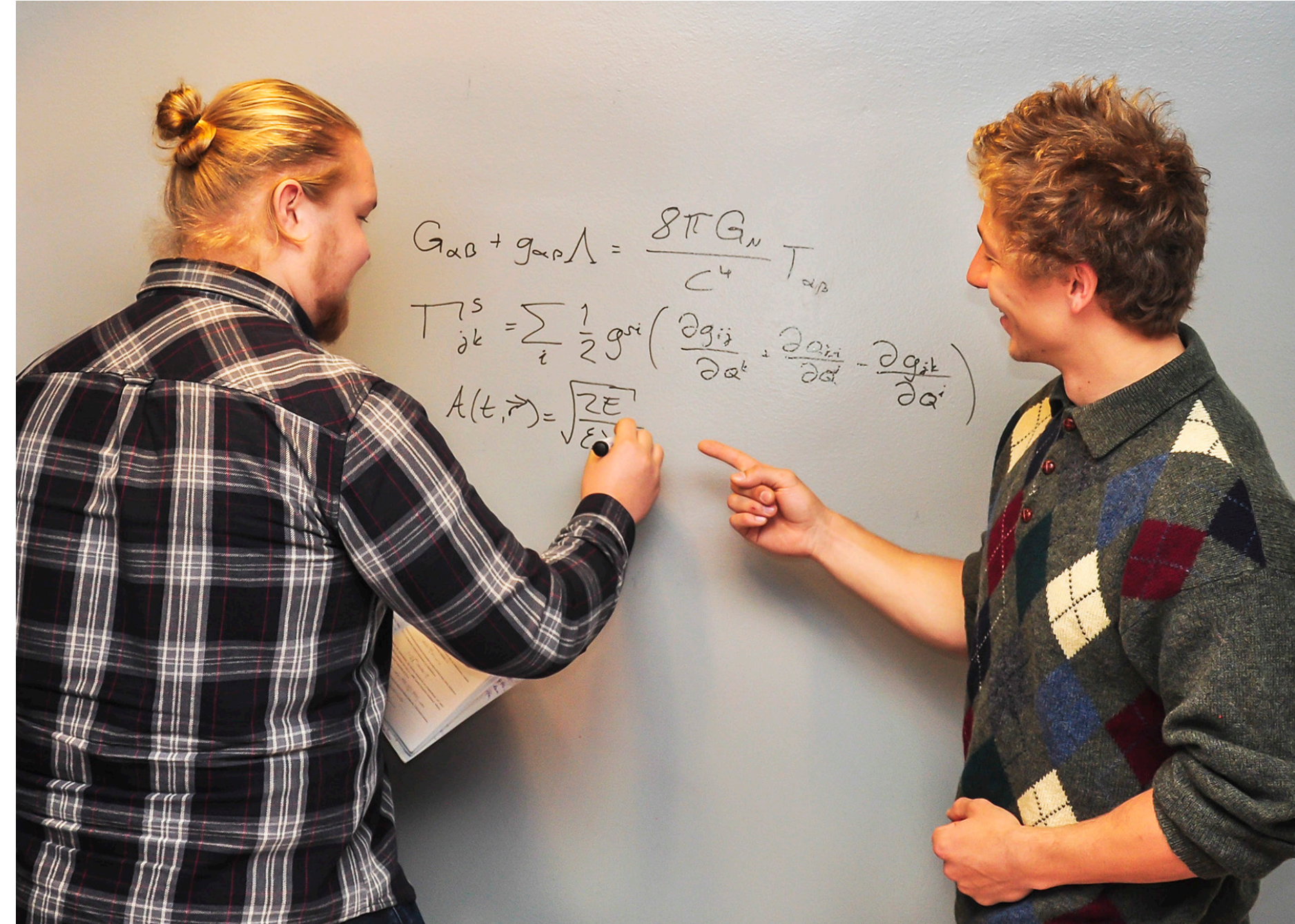
tuu hyödyntämään digitaalisessa muodossa käsiteltävää tietoa. Jotta asia ei menisi liian yksinkertaiseksi, Suomessa *digitalisaatio* tarkoittaa ainakin arkikielessä ilmiötä, jossa digitaalisuus ja digitaaliset palvelut muuttavat yksilön sekä organisaatioiden toimintatapoja ja sitä kautta koko yhteiskuntaa. Englanninkielisistä termeistä tätä lähimpänä on käsite *digital transformation*, jolla kuvataan organisaatioiden toimia digitaalisuuden hyödyntämiseksi. Vaikka termillä on monesti kovin kaupallinen kaiku, lähtee se siitä ajatuksesta, että puhtaalta pöydältä sovellettuna digitaalisuus pystyy parantamaan maailmaa tai ainakin muokkaamaan sitä merkittäväillä tavoilla.

Digitalisaatio on ilmiönä kahtiajakoinen. Monella tavalla digitalisaatio alkaa olla tuttu ja turvallinen osa elämää. Isoäidit ja -isät lähettelevät lastenlapsilleen pikaviestejä sekä seuraavat jälkikasvunsa elämää sosiaalisen median välityksellä. Työpaikoilla tietokoneet ovat yleiskoneita, joilla sujuvat kirjoitustyöt, tiedonhaku sekä kommunikointi kollegoiden kesken. Monilla meistä on jo hyvät valmiudet ymmärtää digitalisaatioon liittyviä käsitteitä ja digitaalisia työkaluja. Jotta emme kuitenkaan tuntisi oloamme liian mukavaksi, on huomattava, että digitaalisen maailman ehdoilla suunnitellut teknologiat ja palvelut tulevat seuraavina vuosina muuttamaan elämäämme tavoilla, joita kukaan ei pysty tällä hetkellä ennustamaan.

Digitalisaation vaikutusmekanismit kirjastoissa

Kirjastot eivät ole välttyneet digitalisaation vaikutuksilta. Ehkä päinvastoin tietyissä asioissa kirjastot ovat toimineet digitaalisen vallankumouksen edelläkävijöinä. Kun tarkastellaan digitalisaation vaikutuksia kirjaston toimintaan, voidaan havaita ainakin kolme vaikutusmekanismia: digitalisaatio on muuttanut merkittävästi 1) kirjaston tarjoamia aineistoja, 2) kirjaston työntekijöiden työtä sekä 3) kirjaston tarjoamia palveluita.

Digitalisaatio muuttaa kirjaston tarjoamia aineistoja. Vaikka yleisesti ottaen kirjastot ovat laajentaneet valikoimaansa mu-

”Kirjastojen digitalisaatio on edennyt aimo harppauksen muuttamassa vuosikymmenessä.”

siikkiin, elokuvaan ja peleihin, yliopistojen kirjastoissa kirjat ja lehdet ovat edelleen keskeisimmät lainattavat aineistot. Alamme olla siinä pisteessä, että digitaalisesti jaellut kirjat ovat tulleet aidosti perinteisten paperikirjojen rinnalle kirjastojen valikoimiin.

On toki huomattavaa, että yliopistojen kirjastot ovat tehneet pioneerityötä digitaalisten aineistojen hyödyntämisessä ja jake- lussa. Kun e-kirjat ovat viime vuosina tehneet tuloaan muiden kirjastojen valikoimiin, ovat esimerkiksi Turun yliopiston työn- tekijät ja opiskelijat voineet etsiä ja ladata tieteellisiä julkaisuja digitaalisista kokoelmista jo noin kahdenkymmenen vuoden ajan.

Digitalisaatio muuttaa kirjaston työntekijöiden työtä. Paperiset kortistot ovat kadonneet kirjastosaleista ja muuttaneet pilveen digitaalisiksi aineistotietokannoiksi. Samalla yhä suurempaa osaa aineistoista käsitellään pelkästään bitteinä. Tämä muuttaa väistämättä kirjaston työntekijöiden työn luonnetta ja pakottaa hyödyntämään uudenlaisia työkaluja sekä prosesseja. Se, että fyysinen kirjastotila toimii asiakkaiden näkökulmasta hyvin, on vain yksi osa kokonaisuutta. Kirjastojen henkilöstö käyttää yhä enemmän aikaa verkkopalveluiden hiomiseen paremmiksi, helppokäyttöisemmiksi ja asiakaslähtöisiksi.

Digitalisaatio muuttaa kirjaston tarjoamia palveluita. Ehkä suurin digitalisaation aiheuttama muutos näkyy kirjaston tarjoamissa palveluissa. Erityisesti yliopistojen kirjastoissa iso osa aineistoista alkaa olla saatavana ajasta ja paikasta riippumatta digitaalisessa muodossa. Tämä tarkoittaa sitä, että monille kirjaston asiakkaille digitaaliset palvelut ovat tärkein ja joskus jopa ainoa kanava kirjaston palvelujen hyödyntämiseen. Kirjastot tarjoavatkin nykyään todella monipuolisia hakutyökaluja val- taviin tietomassoihin, mutta myös palveluita aineistojen hallin- taan ja säilytykseen tietoverkoissa.

On siis selvää, että digitalisaatio muokkaa kirjastojen ja niiden käyttäjien toimintamalleja monella tavalla. Tässäkin muutos on

ainakin toistaiseksi pysyvää ja monet digitaaliseen teknologiaan liittyvät ilmiöt muokkaavat edelleen kirjastojen toimintaa nyt ja tulevana vuosina. Jotta saisimme jonkinlaisen kuvan yksittäis- ten teknologisten ilmiöiden merkityksestä kirjastotoimintaan, tarkastelen seuraavaksi esimerkkien kautta tiedon avoimuuden, tekoälyn ja uudenlaisten digitaalisten aineistojen vaikutuksia.

Tiedon ja tieteen avoimuus

Digitalisaatio mahdollistaa yllättäviä asioita. Yhtenä kirjasto- jenkin toiminnan kannalta oleellisena esimerkkinä on tiedon avoimuus, jonka mahdollistajana toimii erilaisen datan halpa ja nopea jakelu tietoverkkojen välityksellä. Avoimuudella tar- koitetaan avoimia julkaisuja, avointa dataa ja yleisesti ottaen avointa tieteen tekemistä. Yliopistollisten kirjastojen toiminnan keskiössä on tarjota tutkijoille pääsy laadukkaisiin tieteellisiin julkaisuihin. Kun yhä useammat laadukkaat julkaisut ovat kaik- kien ladattavissa, voidaan kysyä, miten tämä vaikuttaa yliopis- tojen kirjastoihin.

Avoimuus tieteessä ja julkaisutoiminnassa ei ole pelkästään ideologinen liike, vaan sen taustalla on tietoverkkojen ja nii- hin liittyvän teknologian kehitys. Helppokäyttöiset julkaisu- työkalut sekä vertaisarviointia tukevat järjestelmät, edullinen pilvitallennustila ja globaali jakelukanava Internetin välityk- sellä mahdollistavat julkaisutoiminnan lähes keneltä tahansa. Tieteellisten julkaisujen avoimuus nähdään nykyään niin tär- keänä, että monissa maissa avoimeen julkaisemiseen kannus- tetaan voimakkaasti.

Se, että kuka tahansa voi toimia julkaisijana, tuo mukanaan myös uusia haasteita. Ensimmäisenä haasteena on moninaisten julkaisukokoelmien luotettavuuden varmentaminen. Toki va- kiintuneet kustantajat pystyvät edelleen vakuuttamaan lukijansa pientä toimijaa helpommin. Näin ollen kirjastojen rooli suurten kustantajien aineistojen välittäjänä ei ole vielä hetkeen poistu- massa varsinkin, kun näiden aineistot koostuvat monesti sekä maksullisesta että avoimesta materiaalista. Kirjastojen roolia laa-

dukkaiden kokoelmien kuraattorina ei voida väheksyä, vaikka myös erilaiset hakukoneet ja yleiset julkaisutietokannat pyrkivät ottamaan tätä roolia.

Toinen haaste on tiedon pysyvyyden varmistaminen. Esimer- kiksi Turun yliopiston kirjasto säilyttää kaikkia Suomessa julkais- tuja kirjoja ja lehtiä kokoelmissaan, mutta miten varmistetaan digitaalisten materiaalien pysyvyys yli vuosien ja vuosikymmen- ten? Kansalliskirjastolla on velvollisuus tallentaa suomalaisten verkkosivustojen sisältöjä. Tätä työtä tehdään kohdennetuilla ja aikataulutetuilla keräyksillä, jotka kattavat vain murto-osan verkon suomalaisista sisällöistä. Pysyvyyden ongelma korostuu vakiintumattomissa avoimissa julkaisuissa, mutta koskee kaik- kea digitaalista julkaisuutoimintaa. Ei ole tavatonta, että nykyään konferenssijulkaisu tai tieteellinen lehti julkaistaan digitaalisessa muodossa. Vaikka aikaa parhaiten kestävät julkaisut päätyisivät- kin vakiintuneiden julkaisijoiden varmennettuihin kokoelmiin, miten käy tutkimuksen toistettavuuden, jos osa lähdeviitteistä katoaa ajan myötä bittitaivaaseen.

Avoimien tieteiden ei tarkoita vain kaikkien saatavilla olevia tieteellisiä julkaisuja, vaan myös julkaisujen taustalla oleva data tuodaan muiden tutkijoiden sekä yleisön tarkasteltavaksi ja hyödynnet- täväksi. Tietyllä tavalla avoin tiede pyrkii palaamaan tieteen al- kulähteille, jolloin toistettavuus oli keskeisessä roolissa tieteel- lisessä tutkimuksessa. Toki edelleen löytyy tieteenaloja, joissa vähintäänkin muiden tutkijoiden pääsy dataan varmistetaan. Avoin tiede vie tätä käytäntöä systemaattisesti kaikille tieteen- aloille.

Avoimen tieteen harjoittamiseen liittyy edelleen avoimia tekni- siä kysymyksiä. Esimerkiksi datan tallentaminen ei ole täysin mutkatonta. Vaikka tieto olisi digitaalisessa muodossa, on täysin eri asia tallentaa vanhoja valokuvia, PET-skannerin tuottamaa dataa tai lämpötilatietoa sääasemalta. Tekniset ratkaisut datan tallentamiseen vaihtelevat, ja eri tyyppistä dataa koskevat myös erilaiset säännöt ja määräykset. Lisäksi datan tallentamisesta ai- heutuu aina jonkinlainen kustannus. Vaikka datan tallentami-

sen yksikköhinta olisikin pieni, syntyy tieteellisessä tutkimustyössä monesti määrällisesti mittavia data-aineistoja, jolloin myös kustannukset tulee ottaa huomioon.

Tekoäly

Tekoäly on ollut viime vuosina kuuma teknologia ja sen hyödyntämiseen on ladattu isoja odotuksia. Tekoäly ja koneoppiminen ovat näkyvässä roolissa esimerkiksi autonomisesti ohjautuvissa autoissa ja astetta arkisemmissa asiakaspalveluboteissa, joita on alkanut ilmaantua monillekin verkkosivustoille opastamaan kävijöitä ongelmatilanteissa.

Kirjastojen toimintaan liittyen tekoäly voi myös tuottaa uskottavia julkaisuja. Tunnetuin esimerkki tieteen saralta on tapaus vuodelta 2005, jolloin kolme MIT:n opiskelijaa rakensi yksinkertaiseen tekoälyyn perustuvan tekstigeneraattorin, joka tuotti tieteellisen julkaisun kaltaista tekstiä. Taustalla oli halu kritisoida tiettyjen julkaisujen matalaa julkaisukynnystä. Tekoälyn tuottama teksti olikin niin toimivaa, että tutkijat saivat julkaisun hyväksytyä useampaankin konferenssiin. He keräsivät yhteisöltä rahaa konferenssimaksuihin sekä matkakuluihin ja järjestivät varjokonferenssin, jossa toivat esille tieteellisten julkaisuiden varjopuolia.

Toinen tunnettu esimerkki tekoälyn hyödyntämisestä julkaisutyön tukena on Ylen käyttämä Voitto-robotti. Voitto raportoi väsymättä aiheista, jotka vaativat isojen tietomäärien läpikäymistä ja nopeaa uutisointia aineistojen pohjalta. Voitto mahdollistaa esimerkiksi sen, että uutisia kirjoitetaan olympialaisen aikaan myös pienemmistä lajeista ja kansallisissa vaaleissa myös pienempien paikkakuntien tulokset analysoidaan helposti ymmärrettävään muotoon.

Sekä MIT:n tutkijoiden julkaisugeneraattori että Voitto-robotti hyödyntävät kohtuullisen yksinkertaisia algoritmeja. Sovellusten taustalla on ihmisen määrittelemä ehtorakenne, jonka perusteella kone muodostaa järkeviä tekstejä annetun da-

tan perusteella. Kun tällä tekniikalla päästään jo kohtuullisen uskottavaan lopputulokseen, onkin mielenkiintoista pohtia, mihin tekoäly pystyisi, jos modernin koneoppimisen keinoja hyödynnettäisiin täysimäärisesti. Olemme varmasti pian tilanteessa, jossa tekoäly avustaa kirjoittajia merkittävästi kirjoitusprosessissa.

Jos tekoäly osaa muodostaa uskottavaa tekstiä, se osaa varmasti myös analysoida tekstin sisältöä. Yhtenä tekoälyn sovelluskohteena voisikin olla juuri tekoälyn tuottamien tekstien tunnistaminen ihmisten kirjoittamien tekstien joukosta. Tekoäly voisi myös analysoida tekstin laatua ja esimerkiksi yrittää tunnistaa, onko kirjoittaja ymmärtänyt lähdeviitteet oikein ja ylipäätään hyödyntänyt niitä asiallisesti. Monissa yliopistoissa on jo nyt käytössä koneellinen järjestelmä plagioinnin tunnistamiseksi opinnäytetöissä. Vastaavasti tekoäly voitaisiin valjastaa tutkijoiden tueksi. Järjestelmä voisi esimerkiksi oppia tunnistamaan epäselviä rakenteita ja huonoja viittauskäytäntöjä jo kirjoittamisen aikana. Koneoppimisen avulla tekoäly voisi myös auttaa lähdekirjallisuuden läpikäynnissä huomattavasti nykyisiä hakukoneita monipuolisemmin. Se voisi esimerkiksi arvottaa löydettyjen lähteiden todellista merkitystä jo kirjoitetun tekstin pohjalta sekä vaikkapa korostaa löydetyistä teksteistä kulloisenkin kirjoituksen kannalta oleellisia kohtia.

Digitaaliset aineistot

Jo aiemmin tässä kirjoituksessa on sivuttu sitä, miten digitaalisatio muuttaa kirjaston perinteistä perustuotetta eli kirjoja ja muita paperisia julkaisuja. Digitaalisesti jaellut julkaisut ovat helpommin saatavilla ajasta ja paikasta riippumatta. Lisäksi kopioiden määrää eivät rajoita muut kuin juridiset seikat, joten suosittuunkin julkaisuun pääsee hyvässä tapauksessa nopeasti käsiksi, eikä jonoja synny. Haittapuolia-kin uudesta teknologiasta löytyy. Ehkä epäintuitiivisestikin laillisten kopioiden tekeminen omaan käyttöön digitaalisista julkaisuista on vaikeampaa, koska monesti tämä edellyttää

aktiivista tiedostojen suojauksen murtamista. Lisäksi digitaalinen käyttöliittymä ainakin perinteisiä tietokoneita käytettäessä on paperista kirjaa heikompi, sillä tekstin lukeminen näytöltä rasittaa silmiä ja monitorin nappaaminen mukaan bussimatkalle tai sohvan nurkkaan ei ole aivan mutkatonta.

Kirjastojen ja arkistojen rajat hämärtyvät ainakin internetin maailmassa. Käyttäjän näkökulmasta on loppujen lopuksi lähes merkityksetöntä, mistä itseään kiinnostavan materiaalin saa. Tämä trendi on nähtävissä esimerkiksi Euroopan laajuisessa Europeana-palvelussa ja kansallisessa Finna-palvelussa. Kummasakin pystyy etsimään tietoja yhä kasvavasta joukosta eri kirjojen ja arkistojen *digitaalisia kokoelmia*.

Digitaalisuus avaa myös kokonaan uudenlaisia mahdollisuuksia kirjastojen sekä arkistojen välittämälle materiaalille. Huimimpina esimerkkeinä toimivat 3D-mallit, joita käyttäjä pääsee tarkastelemaan virtuaalitodellisuuslasien avulla. Smithsonian-instituutin ylläpitämistä 3D-kokoelmista pääsee tutustumaan aitojen esikuvien mukaan mallinnettuihin historiallisiin esineisiin ja kiinnostaviin tieteellisiin kohteisiin. Käyttäjä voi tutustua Wrightin veljesten ensimmäiseen lentokoneeseen tai käydä Jamestownin arkeologisilla kaivauksilla. Kokemus on lähes sama kuin aidossa ympäristössä ja käyttäjä voi tutustua malleihin haluamallaan tavalla. Ei ole mahdoton ajatus, että tulevaisuudessa tieteellistä tutkimusta voitaisiin tehdä hyödyntäen tarkasti mallinnettuja 3D-malleja varsinkin silloin kuin vierailu aidossa kohteessa ei ole järkevää.

Kirjastojen tulevaisuus digitaalisessa maailmassa

Elämme murroksessa, jossa yhä laajemmat materiaalikokoelmat ovat saatavilla verkosta. Kirjastojen kohdalla materiaalit eivät enää ole pelkästään kirjoja ja lehtiä, vaan käyttäjät ovat kiinnostuneita yhä monipuolisemmista sisällöistä. Tietoverkkojen maailmassa aiemmin selkeästi omilla tonteillaan toimineet arkistot ja muut instituutiot tarjoavat osin päällekkäisiä kokoelmia kir-

jastojen kanssa. Onkin siis aiheellista pohtia kirjastojen roolia digitalisoituvassa maailmassa.

Jatkuvassa muutoksessa kirjastojen käyttäjät kaipaavat myös pysyvyyttä ja varmuutta lainaamiensa aineistojen asianmukaisuudesta. Vaikka tieteellinen julkaisutoiminta on murroksessa ja tiedon avoimuus sekä uudenlaiset julkaisukanavat muuttavat tapamme hyödyntää tutkimustietoa, säilyy kirjastojen rooli luotettavien julkaisukanavien kuraattorina ja puolueettoman metatiedon tuottajana. Toki tässä yleiset hakukoneet hengittävät kirjastojen niskaan, joten kirjastojen tulee olla tietoisia omien asiakkaidensa tarpeista ja tuottaa asiakaslähtöisesti juuri omalle asiakaskunnalleen suunnattuja palveluita, jotta Google ei tulevaisuudessa nappaa digitaalisessa maailmassa kirjastojen valtikkaa kokonaan itselleen.

Uudet teknologiat muokkaavat varmasti kirjastojen toimintaa myös tulevaisuudessa. Tässä tekoälyn tuomat mahdollisuudet sekä aineistojen yhä laajempi saatavuus digitaalisessa muodossa ovat selkeästi nähtävissä olevissa skenaarioissa keskiössä. Yhdessä nämä teknologiat mahdollistavat tiedonhaun viemisen uudelle tasolle, jossa ei tarkastella pelkästään metatietoja, vaan haetaan oleellisia tiedon jyväsä myös varsinaisten aineistojen sisältä ja yhdistellään näitä jo valmiiksi pidemmälle, käyttäjän tarpeita palvelemaan muotoon.

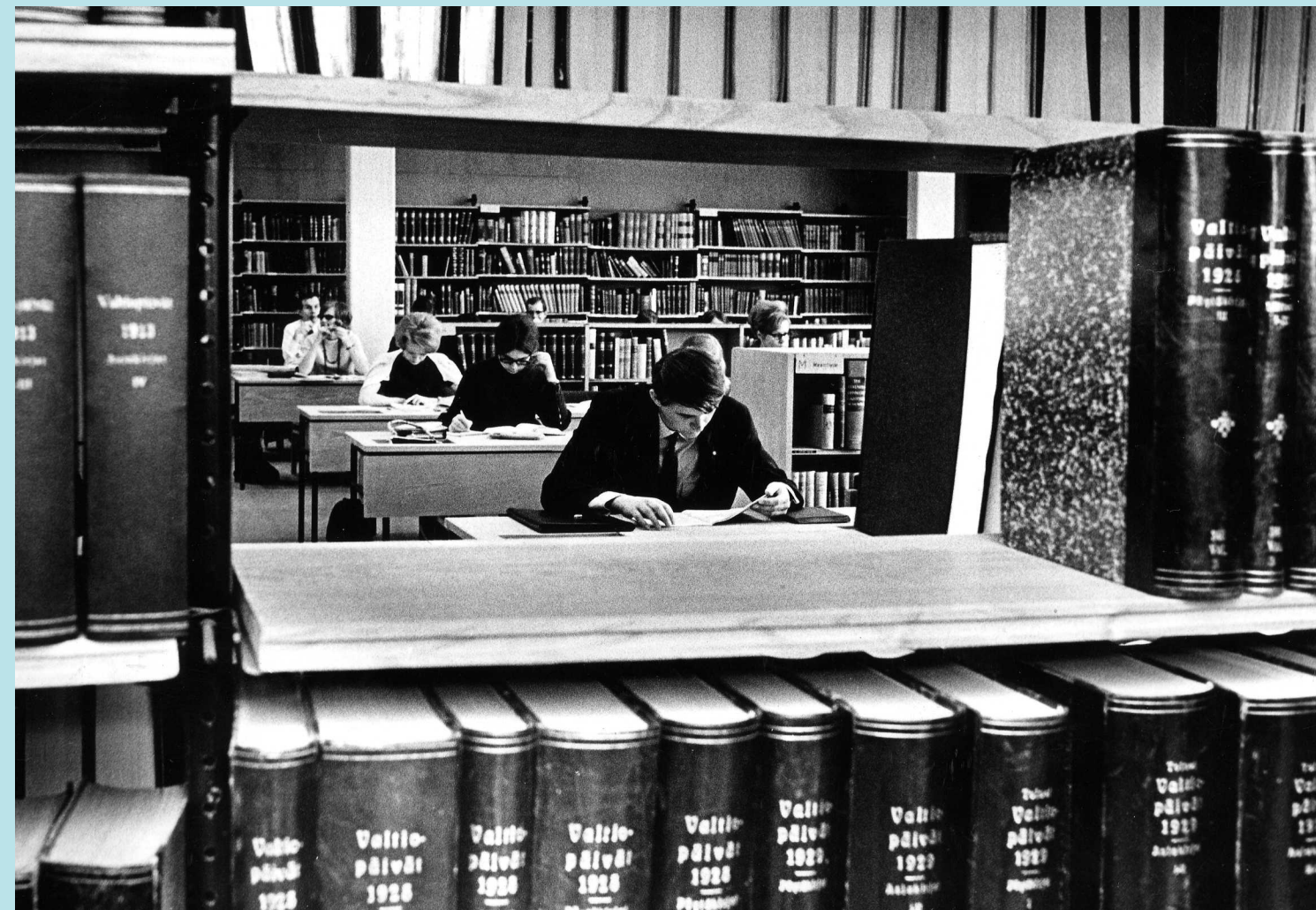
Historia on osoittanut, että kaikista suurimpia digitaalisen teknologian aiheuttamia muutoksia on lähes mahdotonta ennustaa. Vielä reilut kymmenen vuotta sitten meillä ei ollut edes sosiaalisen median käsitettä ja nyt 2020-luvun alussa se on yksi merkittävimmistä digitaalisen teknologian muutosvoimista. Yhtä lailla seuraava kirjastotoimintaa merkittävästi muuttava teknologia lienee vielä piilossa kulman takana. Toisaalta kirjastotoiminnan perimmäistä tarkoitusta ei mikään teknologia voi muuttaa ja se näkyy myös nykyisten, vahvasti digitalisoituneiden kirjastojemme toiminnassa: Tieto ei ole vain harvojen etuoikeus, vaan kirjastojen avulla se on kaikkien saatavissa.

Uusi haastaa perinteisen

Maailmasta oli tulossa sähköinen, lupasi kanadalainen kirjallisuudentutkija Marshall McLuhan 1960-luvun menestysteoksissaan. Hän väitti ihmiskunnan eläneen Gutenbergin galaksin päättymisen ajanjaksoa, sillä jatkossa tietoisuus ei enää rakentuisi painetun sanan ja kirjojen varaan. McLuhanin nopeasti myös suomeksi käännettyssä teoksessa *Ihmisen uudet ulottuvuudet* hän kuvasi uutta maailmaa, joka ei muuttaisi vain tiedonvälitystä. McLuhan oli vakaasti sitä mieltä, että ihmisen käyttämät mediat muuttivat myös käyttäjänsä, koska ”tällä sähkön aikakaudella huomaamme, että meitä muunnetaan yhä enemmän informaation muotoon, että me siirrymme kohti tajunnan teknologista laajentumista. Tätä tarkoitetaan sanottaessa, että me tiedämme joka päivä yhä enemmän ihmisestä.” Myöhemmissä kirjoituksissaan McLuhan näki kirjaston uudenlaisen mediaekologian keskuksena, ei enää paikkana, jossa luettaisiin kirjoja.

1960-luvulla kirjastomaailmassa kohtasivat vanha ja uusi. Samaan aikaan, kun McLuhan visioi kirjastojen tulevaisuutta, suomalaisten yliopistokirjastojen lainaajamäärät

kasvoivat. Pääsy yliopiston kirjaston sisältämän tiedon lähteille ja kirjaston tiloihin ei kuitenkaan vielä ollut kaikille avointa. Säännöissä määriteltiin, että yliopiston ”yleisen kirjaston” lukusalia olivat oikeutetut käyttämään kaikki Suomen kansalaiset ja yliopistossa opiskelevat ulkomaalaiset – mutta muut ulkomaalaiset vain ylikirjastonhoitajan luvalla. Lainausoikeuksissakin oli eroja: yliopiston ja muiden turkulaisten korkeakoulujen opiskelijat ja opettajat saivat kotilainoja muita helpommin. Muiden Suomen kansalaisten oli todistettava harjoittavansa tieteellistä tutkimustyötä tai vakavia opintoja. Tiedekuntakirjastot olivat ensisijaisesti asianomaisen tiedekunnan opiskelijoiden ja henkilökunnan käytössä. Sekä laitosten että kirjaston työntekijät tarkkailivat kirjastoissa liikkuvia ja poistivat luvattomat käyttäjät. Käyttöoikeus piti todistaa erityisellä kortilla, josta piti maksaa vuosittain yliopiston konsistorin määräämä maksu. Opiskelijoiden oikeudesta käyttää lukusalia sekä saada yö- ja viikonloppulainoja käytiin keskustelua. Turun yliopiston kirjasto mainittiin hyvänä esimerkkinä tällaisista uudistuksista *Uuden Suomen* artikkelissa vuodelta 1968.

Pääkirjaston lukusali. Tarkoituksenmukaisten opiskelutilojen tarjoaminen on yksi kirjaston tärkeitä tehtäviä. Uuden pääkirjaston lukusali tarjosi 1960-luvun opiskelijoille hyvät puitteet kirjoihin syventymiseen.

McLuhanin ajatukset alkoivat levitä Suomessa 1960-luvun lopussa samaan aikaan, kun yhteiskunnallinen keskustelu radikaalistui. Yliopistokirjastojenkin piirissä käynnistettiin visionääristä keskustelua automaattisen tietojenkäsittelyn soveltamisesta kirjaston toimintoihin ja siitä koituvista hyö-

dyistä, joita Teknillisen korkeakoulun ylikirjastonhoitaja Elin Törnudd ensimmäisten joukossa nosti esiin. Turun yliopiston kirjastossa tekniikan käyttöönottoa edistettiin muun muassa hankkimalla vuonna 1968 Telex-laite, joka tietoliikenneyhteyksien kautta välitti kaukopalvelutilauksia kirjastosta toiseen.

Sisältölähtöinen versus julkaisuorientoitunut tutkimuksen peruslogiikka: Erot ja seuraukset?

Kari Lukka

Muutoksen pyörteitä: akateeminen "mittaushype"

Yliopistomaailma on parin viime vuosikymmenen aikana muuttunut paljon. Yksi näkyvä ja kouriintuntuva muutos on akateemisen työn, sen tulosten ja vaikutusten asettaminen jatkuvasti yhä itsestään selvemmin eksplisiittisen mittauksen kohteeksi. Mittaamista tapahtuu nyt monilla eri tasoilla – yliopistojen, tiedekuntien, laitosten, oppiaineiden ja yksittäisten tutkijoiden. Yhtenä esimerkkinä on ARWU:n yliopistoranking (ns. Shanghain lista), joka vuosittain ilmestyy koko maailman akateemisen väen ihmeteltäväksi. Suomen hallitus ohjaa yliopistoja niiden suorituksia mittaavalla rahoitusmallillaan. Aikakauskirjat on luokiteltu monin erilaisin rankingein, mukaan lukien suomalainen JUFO. Niille lasketaan myös vaikuttavuuskerroimia (impact factor). Vaikuttavuutta mitataan erityisesti julkaisujen viittausmäärin erilaisissa tietokannoissa, kuten Web of Science, Scopus ja Google Scholar. Korkealle luokitelluilla foorumeilla julkaiseminen ja viittauksia saaviin julkaisuihin pyrkiminen katsotaan nykyisin tutkimustoiminnan luonnolliseksi tavoitteeksi. Tämä kirjoitus liittyy tämän kaltaisten tavoitteiden itsestäänselvyteen, hyödyllisyyteen ja mahdollisiin haittoihin.

Akateemisessa maailmassa pidempään toimineet tietävät hyvin, ettei tilanne ole suinkaan vielä pitkään ollut tällainen. Nykyisen kaltaisella akateemisen toiminnan intensiivisellä mittaamisella on sittenkin varsin lyhyt historia, ja esimerkiksi vielä 1980-luvulla akateemiseen työhön kohdistuva mittaus oli varsin vähäistä. Hyvin merkittävä lähtölaukaus ilmiölle oli Isossa-Britanniassa 1980-luvulla alkanut New Public Management -ajattelusuuntaus (NPM), jota edusti eritoten Margaret Thatcherin uusliberalistinen talouspolitiikka. Keskeinen ajatus oli saada aidot tai erikseen kehitetyt markkinavoimat vaikuttamaan mahdollisimman laajasti yhteiskunnassa, ohjaamaan tuottavuutta ja tehokkuutta. Tätä kautta myös julkisen talouden tuottavuus nousi aivan uudella tavalla ja voimalla valokeilaan, ja vaikka Thatcherin hallinnosta on jo paljon aikaa, ei NPM-ajattelu kadonnut hänen mukanaan. Se on pikkuhiljaa tavoittanut yhä voimakkaammin myös yliopistot. Samaan aikaan niissä on tapahtunut merkittävä johtajavaltaisuuden ("managerialismin") lisääntyminen, mikä sopii ajattelullisesti hyvin yhteen mittauksen lisääntymisen kanssa. Onko kaikki nyt siis hyvin? Tähän hankalaan kysymykseen pureudutaan tässä kirjoituksessa nimenomaan tutkimuksen näkökulmasta pohtien lopuksi myös kirjaston roolia näissä varsin rajusti muuttuneissa olosuhteissa.

Tutkimuksen laadun mittaamisen haaste ja arvioinnin teknologiat

Eräs akateemiseen tutkimukseen liittyvän mittaamisen vaikeimmista haasteista liittyy arvioitavan toiminnan luonteeseen: arvioinnin pitäisi jotenkin mielekkäästi pystyä ottamaan huomioon paitsi määrä myös laatu, ja jälkimmäisen osalta vielä se, ettei akateemisen tutkimuksen laatua voitane lopulta lähimainkaan yksikäsitteisesti määritellä käytännön tasolla. Tätä teemaa käsittelee erittäin inspiroivasti Robert Pirsigin kulttimainetta niittänyt, ainakin osin autofiktiivinen teos *Zen ja moottoripyörän kunnossapito* (englanninkielinen alkuperäisteos ilmestyi vuonna 1974), jossa kirjan päähenkilö pohtii laadun käsitettä perinpohjaisesti ja päättyy sen perimmäiseen määrittelemättömyyteen. Tästä voidaan pitkälti lähteä myös akateemisen tutkimuksen kohdalla. Tämä liittyy erityisesti siihen, että parhaimmillaan akateeminen tutkimus on uniikilla tavalla luovaa toimintaa, jonka tekeminen ei siksi voi tapahtua ennalta määriteltyjen sapluunoiden kautta – paitsi ehkä siihen liittyvien välttämättömien, tutkimusmetodiseen osaamiseen liittyvien "hygieneitekkijöiden" osalta. Tutkimukseen liittyvät metodiset ratkaisut ovat usein varsin pitkälle ohjeistettavissa ja arvioitavissa varsin objektiivisesti, kun taas tutkimuksen luovuuselementti karkaa laadun tarkoilta kriteereiltä. Tästä kombinaatiosta seuraa mittaamista korostavassa maailmassa helposti vinoutuma: mittaus alkaa kohdistua liian paljon siihen, mikä voidaan helpoimmin mitata, kun taas vaikeammin mitattava – eritoten innovatiivisen tutkimuksen luovuuselementti – jää vähemmälle huomiolle. Itse asiassa luovuspainotus voi suoraviivaisessa, määrää painottavassa mittauksessa näyttäytyä jopa heikkoutena, koska aidosti luova tutkimusprosessi yleensä kestää kauemmin kuin rutiinimainen.

Olemme tilanteessa, jossa Lucien Karpikin vuonna 2010 ilmestyneessä kirjassaan *Valuing the unique: The economics of singularities* esittämä viitekehys auttaa meitä hahmottamaan, mitä ympärillä oikeastaan tapahtuu. Hän ensinnäkin erottaa toisistaan arvioivan mittauksen pääulottuvuuksissa *aktiivisen* versus *passiivisen* arvioinnin. Edellisessä kulutetaan merkittävästi omia re-

sursseja arviointiin, kun taas jälkimmäisessä pyritään tekemään arviointi mahdollisimman helpoksi, käytännössä nojaamalla erilaisiin arvioinnin apuvälineisiin, usein varsin kriittittömästi. Toisaalta hän erottelee *autonomisen* versus *heteronomisen* arvioinnin. Edellisessä tehdään oma, itsenäinen arvio, kun taas jälkimmäisessä arvio on toisista riippuvainen.

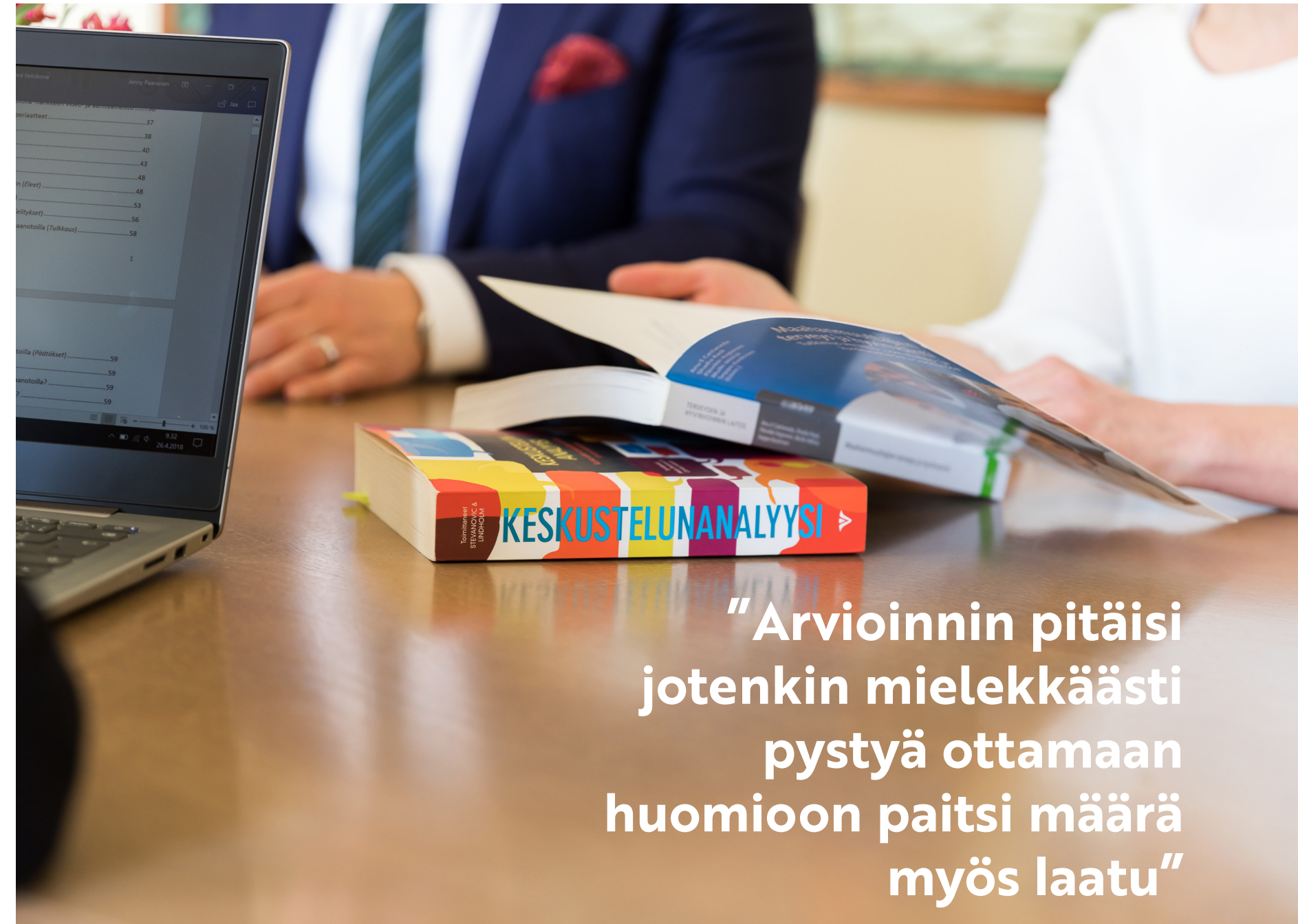
Karpikin käsitteistöä käyttäen yliopistomaailman perinteinen arviointimalli on aktiivinen ja autonominen, mutta nykyisin vaarana on, että passiivisen ja heteronomisen arvioinnin kombinaatio dominoi. Tällöin arvioinnissa nojataan nykyisin jo helposti tarjolla oleviin laadun mittauksen teknologioihin, ”arviointilaitteisiin”, kuten aikakauskirjojen luokitusstatukseen tai niiden vaikuttavuuskertoimeen, joiden avulla arviointi hoituu nopeasti ja näennäisen helposti. Trevor Hopper kärjisti esseemäisessä kirjoituksessaan ”Accounting scholarship and management by numbers” tämän mallin kulminoituvan siihen, että esimerkiksi professuurin arviointilausunto voitaisiin nykyisin (tällä mallilla) tehdä melkein pelkkänä sihteerityönä. Ongelmaksi tulee se, että tällainen hyvin tekninen lähestymistapa tutkimuksen arviointiin on vaarassa tehdä karhunpalveluksen vaikeasti mitattavan, tutkimuksen luovuuteen liittyvän aspektin arvioinnin osalta. On hyvin kyseenalaista tehdä sellainen suoraviivainen johtopäätös, että rankingit ja vaikuttavuuskertoimet mittaisivat ongelmattomasti tutkimuksen laatua. On paljon esimerkkejä erittäin innovatiivista tutkimuksesta, joiden julkaisuprosessi on ollut äärimmäisen vaikea juuri niiden erilaisten epätavallisten piirteiden takia, mutta joista on myöhemmin tullut klassikkoja (ks. taloustieteen osalta esimerkiksi Gansin ja Shepardin artikkelia ”How Are the Mighty Fallen: Rejected Classic Articles by Leading Economists”).

Näyttäisi siltä, että jo pelkästään akateemisen sivistyksen arvostamisen ja uudelleen tuottamisen vuoksi aktiivisen ja autonomisen arvioinnin lippua pitäisi edelleen vain jaksaa kantaa ryhdikkäästi kaikkialla lisääntyvien suorituspainoiden ja kiireidenkin keskellä. Mutta miksi näin ei välttämättä tapahdu

edes silloin, kun ongelma on tiedostettu? Äärimmäisen ajankohtaisessa teoksessaan *Return to meaning: A social science with something to say*, Alvesson, Gabriel ja Paulsen esittävät, että ehkäpä suurin tilanteeseen johtanut rakenteellinen tekijä on akateemisen tutkimuksen määrän räjähdysmäinen kasvu. Luettavaa ja arvioitavaa on valtavan paljon, kaikilla on kiire ja näin on varsinkin huomattavilla asiantuntijoilla – aktiiviseen ja autonomiseen tutkimuksen arviointiin ei välttämättä vain koeta enää olevan aikaa, ja siksi päädytään erilaisiin kompromisseihin arviointiprosesseissa. Mutta kiireen mukana on vaarassa myös mennä akateemisen yhteisön keskeisin arvo: aito akateemisuus.

Tutkimusprosessien erilaiset peruslogiikat

Mittaushypen jatkuvan voimistumisen myötä akateemisen tutkimustoiminnan ytimeen on ankkuroitunut usein hyvin suoraviivainen julkaisujen aikaansaaminen sekä se, että niihin saadaan sitaatteja. Saattaa olla, että kuten Becker ja Lukka ehdottavat tekeillä olevassa tutkimuksessaan ”Living in the publish-or-perish culture: Researchers’ mind-sets in the current performance measurement era”, tutkimusprosessien kaksi erilaista ajattelumallia tai peruslogiikkaa, *sisältölähtöinen* ja *julkaisulähtöinen*, ovat yhä enemmän eriyneet tutkijoiden käytännöissä. Kyse on perimmältään tutkimusprosessin instrumentaalisuuden asteen kahdesta ääripäästä ideaalityypeinä. Julkaisulähtöisessä prosessissa mittauskelpoisen julkaisemisen tavoite ja sitä kautta instrumentalismi dominoi prosessia, kun taas sisältölähtöisessä prosessissa, nimensä mukaisesti, itse merkityksellisen sisällön tuottaminen dominoi ja julkaisemiseen liittyvä instrumentalismi – siis painotus ajatella tutkimusta mittauskelpoisena ”suoritteena” – on vähäistä. Ero on nimenomaan tässä dominanssissa, koska molemmissa tapauksissa julkaisu on lopulta tyypillinen toivottu lopputulos, ja molemmissa tapauksissa sisällöllä on merkitystä. Ero on ajattelumallissa, joka sitten heijastuu tutkimusprosessien merkittävänä erilaisuutena. Nämä keskeiset erot voidaan esittää tiivistetysti taulukon muodossa:

”Arvioinnin pitäisi jotenkin mielekkäästi pystyä ottamaan huomioon paitsi määrä myös laatu”

	SISÄLTÖLÄHTÖINEN PERUSLOGIIKKA	JULKAISULÄHTÖINEN PERUSLOGIIKKA
Tutkimusprosessin lähtökohta	Tunnistetaan empiirinen tai teoreettinen ongelma ensi sijassa intellektuaalisesti tai käytännöllisesti merkittävänä haasteena	Tunnistetaan tutkimusaukko ensi sijassa välineenä kehittää ja tuottaa mittauskelpoinen julkaisu
Tutkimuksen sisällön ja mittauskelpoisen julkaisun välinen ajatuksellinen suhde	Julkaisun uskotaan seuraavan siitä, että tuotetaan sisällöllisesti merkittävä kontribuutio aiempaan tietämykseen, joten prosessi keskittyy sen tuottamiseen	Koska julkaiseminen edellyttää, että tuotetaan kontribuutio aiempaan tietämykseen, pyritään tunnistamaan, millainen olisi julkaisukelpoinen kontribuutio ja tuottamaan se
Tieteellisen keskustelun tyyli	Tieteellinen keskustelu ja arvioitsijoiden palaute nähdään ensi sijassa keinona edistää tietämystä, ymmärrystä ja sisällön kommunikointia	Tieteellinen keskustelu ja arvioitsijoiden palaute nähdään ensi sijassa keinona kohottaa julkaisemisen todennäköisyyttä

Nykytilanteen vaarat?

Koska julkaisulähtöisen tutkimusprosessin luonteeseen kuuluu sen lähtökohtana julkaisukelpoisten tutkimusaukkojen tunnistaminen, siihen sopii hyvin tutkimuksen huolellista asemointia korostava tutkimustapa (”positioning research”). Tästä puolestaan helposti seuraa tutkimusten suhteellinen kaavamaisuus, riskittömyys ja ”jännittävyden” puute: jokainen tunnistettu aukko ei välttämättä ole kovin kiinnostava, ja siksi aukkolähtöinen tutkimus ei välttämättä useinkaan ole erityisen vahvasti motivoitu. Alvessonin ym. ajatuksiin viitaten tutkimustyön pyrkimys merkityksellisiin tutkimuksiin ja tutkimustuloksiin on vaarassa hämärtyä ja akateeminen tutkimustyö alkaa muistuttaa tehtaan tuotantolinjaa: tehdään sitä, mitä markkinat (lue: aikakauskirjat) tilaavat.

Koska kaikki tutkijat kokevat nykyisin olevansa aikapaineissa, myös kiireellä eteneminen on tyypillistä – molem-

missa ajattelutavoissa. Kiireen tunnelmissa suoritettu tutkimus sopii kuitenkin paremmin pienehköjen, mutta selkeästi tunnistettavissa olevien tutkimuskontribuutioiden tuottamiseen ja siis julkaisulähtöiseen ajattelumalliin. Sisältölähtöisessä tutkimustavassa on parempi mahdollisuus välttää kaavamaisuus ja liiallinen keskittyminen tutkimuksen asemointiin. Se myös tietoisena tutkimusstrategiana helpottaa tutkimuksellisten riskien ottamista – siis tarttumisen erittäin haastaviin ja luoviin tutkimusteemoihin ja -asetelmiin. Aikapaineet liittyvät tähänkin tutkimusprosessiin, mutta niiden johtamista epätoivottuihin seurauksiin voidaan tiedostamalla hallita.

Nykytilanteen merkittävä uhka on, että nuoret tutkijapolvet saattavat suorituspainessaan sortua liian usein liialliseen instrumentalismiin, ts. julkaisulähtöiseen tutkimusmalliin. Tämä ei olisi luonnollisestikaan ihme, koska julkaisemista ja tuotosten mittaamista korostetaan yleisesti

niin paljon eri tahoilta. Monet kokeneemmat tutkijat vahvistavat tätä tendenssiä omilla puheillaan ja ohjaustoiminnallaan; suorituspainet ja tutkimuksen näkeminen ikään kuin mitattavana suoritteena tutkimusten markkinoilla otetaan yhä enemmän annettuna. On hyvin yleistä nähdä nykyisin mainoksia seminaareista, joiden sisältönä on korostetusti ”Miten julkaista tutkimusta?” ja puhujaksi on kutsuttu hyvin julkaisumeritoitunut varttuneempi tutkija. Tällaisiin virikkein nuoret tutkijat ovat vaarassa oppia ja sisäistää varsinaisen tutkimuksentekonsa ”akateemisen julkaisupelaamisen logiikan” hengessä. Jos tämä logiikka on kerran perusteellisesti opittu, on vähemmän todennäköistä, että siitä osaisi enää myöhemmin irtautua. Esimerkkejä tästä on nykyisin paljon.

Tutkimuskentillä tulisi säilyttää sopiva tasapaino vähemmän kunnianhimoisen ”within the box tutkimuksen” ja hyvin kunnianhimoisen ”out of the box tutkimuksen” välillä. Molempia tarvitaan, mutta nyt on vaarana, että jälkimmäinen tutkimustyyppi katoaa liiaksi kuvasta. Nähdäkseni senioritutkijoiden rooli on nyt avainasemassa. Erityisesti heillä olisi varaa nykyisisissä suorituspainessaankin muistaa sisältökeskeinen ajattelumalli tutkimukseen ja sitä kautta akateemisen toimintamme pitkän aikavälin elinkelpoisuus. Heidän olisi siksi tiedostettava nykytilanteen perustavanlaatuiset vaarat ja tarjota nuoremmille tutkijoille selkeä vaihtoehto nyt jo dominoivan julkaisukeskeisen instrumentalismien rinnalle tai sijaan. Nyt tarvitaan voimakkaita ja määrätietoisia akateemisen johtajuuden (leadership-miellessä) toimia, jotta terveen ja hyvän akateemisen toiminnan rapauttavia virtauksia voidaan vastustaa, pysäyttää ja jopa kääntää.

Kirjaston rooli näissä olosuhteissa?

Kirjasto voi periaatteessa toimia molempien yllä kuvattujen tutkimuksen ajattelumallien tukena, mutta monet tekijät ovat viemässä sitä ”luontevasti” tukemaan julkaisulähtöistä tutkimus-

logiikkaa ja lisääntyvää mittaushypeä. Onko kirjastolla oma näkemys näistä ydinasioista – ja voiko sillä olla? Mikä on kirjaston oma motivaatio, toimijuus tai toimijuuden tila tältä osin nyt ja tulevaisuudessa?

Yliopistojen kirjastojen perinteinen merkitys on ollut suuri niiden pitäessä yllä laajoja ja monipuolisia aineistoja hyvin erilaisten tutkimusalueiden ja -tarpeiden tueksi. Se, että aineistot vauhdilla digitalisoituvat, ei merkitse muutosta siihen, että kunnolla hoidettu kirjasto on yliopiston toiminnan sydän. Perinteisesti tämä sydän on korostanut sivistysyliopistoidea, joka puolestaan on sopusoinnussa sisältökeskeisen tutkimuksen ajattelumallin kanssa. Tämä vaatii kirjastojen aineistojen monimuotoisuuden tukemista yli pelkän ”julkaisuvalmistamoajattelun” ja taloudellisen hyötynäkökulman. Sivistysyliopiston kirjaston sekä yliopiston johdon, ja muun yliopistoyhteisön sen tukena, tulisi hyvin tietoisesti olla tukemassa sisältölähtöistä, ei pelkästään julkaisulähtöistä ajattelumallia.

Lähteet

- Alvesson, Mats, Gabriel, Yiannis ja Roland Paulsen. 2017. *Return to meaning: A social science with something to say*. Oxford: Oxford University Press.
- Becker, Albrecht ja Kari Lukka. 2019. ”Living in the publish-or-perish culture: Researchers’ mind-sets in the current performance measurement era.” *Julkaisematon työpaperi*.
- Gans, Joshua S. ja George B. Shepherd. 1994. ”How are the mighty fallen: Rejected classic articles by leading economists.” *Journal of Economic Perspectives* 8 (1): 165–179.
- Hopper, Trevor. 2016. ”Accounting scholarship and management by numbers.” *Revista Contabilidade & Finanças* 27 (71): 144–148.
- Karpik, Lucien. 2010. *Valuing the unique: The economics of singularities*, kääntänyt englanniksi Nora Scott. Princeton: Princeton University Press.
- Pirsig, Robert M. 1986. *Zen ja moottoripyörän kunnossapito*. Porvoo: WSOY.

Tietotekniikan mahdollisuudet avautuvat

Asiakkaan tullessa 1970-luvulla kirjastoon tilaa hallitsivat vielä kortistot, kirjat, sanomalehdet sekä erilaiset palvelu- ja neuvontapisteet, joiden ääressä alkoi suuri osa tiedonhausta. Toinen tapa sen aloittamiseksi oli käyttää tietosanakirjoja. Niiden rooli oli tärkeä niin yleisissä kuin tutkimuskirjastoissa.

Tietosanakirjat *Spectrum Tietokeskus* (1-16 osaa, 1976-1987) ja *Otavan Suuri Ensyklopedia* (24 osaa, 1976-1983) ovat esimerkkejä tiedon historian monumenteista, joiden tekemiseen hankittiin monia suomalaisia asiantuntijoita. Niiden juuret olivat kuitenkin ulkomailla. Ensyklopedia hyödynsi ranskalaisen *La Grande Encyclopédie Laroussen* artikkeleita, Spectrumin malli oli Alankomaissa ja esikuvia saattoi löytää aina 1700-luvulta asti, jolloin d’Alembertin ja Diderot’n suuri *Encyklopedia* kokosi yhteen kaiken välttämättömänä tai tarpeellisena pidetyn tiedon.

Tietosanakirjan tavoitteet periytyivät 1700-luvulta: niiden ei pitänyt välittää ajankohtaisinta tieteellistä tietoa tarkasti, vaan välittää lukijoilleen ymmärrettävä vaikka hieman epätarkka käsitys

siitä, millainen maailma oli. Ne luokittelivat, valitsivat ja yksinkertaistivat tietoa. Vastuussa oli toimituskunta, johon yritettiin koota lähes kaikkien alojen tietämys. Samaan aikaan akateeminen tutkimus oli haarautumassa yhä uusille alueille, joita oli vaikea seurata suurissa ja hitaissa tietosanakirjaprojekteissa.

Vaikka tiedon saatavuuteen käänteentekevästi vaikuttanut tietotekniikka ei vielä juurikaan näkynyt kirjastojen tiloissa, siihen pohjautuvia ratkaisuja etsittiin vakavasti jo 1970-luvun alkuvuosina. Vuonna 1974 toimintansa aloittaneen tieteellisten kirjastojen atk-työryhmän (vuodesta 1978 Tieteellisten kirjastojen atk-yksikkö) tavoitteena oli jo aiemmin tehtyihin selvityksiin ja suunnitelmiin perustuen rakentaa yliopistokirjastojen yhteinen atk-tietojärjestelmä. Synergiavaikutuksia saataisiin niin yhteisestä luetteloinnista ja aikakauslehtien saapumisvalvonnasta kuin lainausjärjestelmästä ja hankintasystemistä. Keskeisenä kehittämisen näkökulmana oli online-periaate, jossa esimerkiksi yhden kirjaston tekemää luettelointityötä voitaisiin hyödyntää myös muissa kirjastoissa.

1960-luvun loppupuolelta ja 1970-luvulta ovat peräisin myös useat standardit, jotka ovat olleet osaltaan vaikuttamassa kirjastojen tietotekniseen kehitykseen. ISBN- ja ISSN-numerot otettiin käyttöön näihin aikoihin, kuten myös MARC-luettelointiformaatti, johon tietoaineistojen luettelointi kirjastoissa pohjautuu edelleen, vaikka järjestelmät ja tietotekniset mahdollisuudet ovat nykyään varsin erilaisia kuin 1970-luvulla. Ensimmäinen suomalainen versio MARC-formaatista, FINMARC, julkaistiin virallisesti vuonna 1979, mutta sitä käytettiin atk-järjestelmissä jo sitä ennen.

Turun yliopistossa lääketieteellinen tiedekuntakirjasto lähetti 1970-luvun puolessa välissä yliopiston hallintovirastolle kirjelmän, jossa pyydettiin anomaan opetusministeriöltä lupaa kirjaston ensimmäisen tietokonepääteen hankkimiseksi. Hakemuksen tueksi oli pyydetty lausunto yliopiston laskentakeskukselta. Ostoslistalla oli LA36 DECwriter II, joka kykeni tulostamaan 30 merkkiä sekunnissa. Tarkoitus oli tehdä kirjallisuushakuja Medlinesta ja Lockheed Dialogin tietokannoista. Medlinen haut vaativat koneen li-

säksi puhelinyhteyden Tukholmaan ja Dialogin haut puolestaan Lontooseen tai Brysseliin.

Kirjelmä sai suotuisan vastaanoton ja lääketieteellinen tiedekuntakirjasto sai pyytämänsä päätteen. Päätteellä tehtävät tiedonhaut piti suunnitella tarkkaan etukäteen, jottei hakuihin olisi mennyt ylimääräistä aikaa. Aika oli rahaa, sillä yhteismaksut juoksivat. Tiedonhaku oli mullistumassa perusteellisesti ja peruuttamattomasti, mutta kului vielä useita vuosia, ennen kuin päätteitä saatiin myös muihin kirjaston yksiköihin.

Hankintapyynnössä mainittu Medline-tietokanta on yhä keskeinen lääketieteessä ja sen lähitieteissä, sillä noin neljä viidesosaa PubMed-tietokannan 32 miljoonasta tietueesta on peräisin Medlinesta. Dialog oli aikanaan edelläkävijä, sillä se antoi kunkin haun tulosjoukolle tunnusnumeron. Tämä avasi uuden mahdollisuuden jatkaa ja tarkentaa hakua yhdistelemällä aiempia hakutuloksia, mikä säästi aikaa ja työtä. Sama ominaisuus on edelleen käytössä monissa tietokannoissa.

Telex-laite lääketieteellisessä kirjastossa.
Telex-laitteella välitettiin muun muassa kaukopalvelutilauksia toisiin kirjastoihin. Telex oli varhaisinta kirjastossa käyttöön otettua tekniikkaa, joka lyhensi maantieteelliset etäisyydet ja välitti tietoa nopeasti paikasta toiseen. Kirjastonhoitaja Terttu Soini, ylikirjastonhoitaja Heikki Eskelinen ja informaatikko Sara von Flittner ovat kokoontuneet Telex-laitteen ympärille.

Opiskelijoita Kieli-instituutin kirjastossa 1970.
1960-luvulla perustettu Turun kieli-instituutti liitettiin Turun yliopistoon kieli-instituutin valtiollistamisen yhteydessä vuonna 1981. Samalla Kieli-instituutin kirjasto tuli osaksi Turun yliopiston kirjastoa. Käännöstieteen kirjallisuutta on nykyään erityisesti Feeniks-kirjastoksi uudelleen nimetyssä entisessä pääkirjastossa yliopistonmäellä.

Mikrokorttikonetta ihmetellään.
Mikrokorttiin mahtuu vähemmän tietoa kuin perinteiseen mikrofilmiin, mutta sitä on helpompi säilyttää ja monien mielestä myös käyttää. Kirjastonhoitaja Maija Palperi opastaa kirjaston henkilökuntaa uuden mikrokorttien lukukoneen käytössä. Ennen internetin aikaa muun muassa väitöskirjoja välitettiin usein mikromuodossa muihin kirjastoihin.

Tiedonhakutilanne kirjaston tiskillä.
1970-luvulla ja vielä sen jälkeenkin pääkirjaston tiskillä annettiin sekä peruspalvelua että vaativaa asiakasneuvontaa, jotka oli eriytetty toisistaan.

Pieniä lehtisiä, suuria lähteitä. Pienpainatteet historiantutkimuksen aineistona

Taina Syrjämaa

O huen vihkosen kansi kertoo kahdella kielellä, että kyseessä on 23.–25. toukokuuta 1891 Helsingissä järjestetyn koiranäyttelyn luettelo. 20-sivuisen julkaisun paperi on niin ohutta, että kannen toiselle puolelle painetun mainoksen kirjaimet kuultavat läpi. Vihertävä kansi on haalistunut; jäljistä päätellen yksi kulma on ollut aikoinaan pitkään taittuneena, ja yhden kulman on ajan hammas nakertanut kokonaan pois. Luettelo löytyy Turun yliopiston pienpainatepalvelusta Raision Kuninkojalta *Qfda koiranäyttelyt* -luokasta julkaisun tuottaneen Suomen kennelklubin materiaalien joukosta.

Vihkosella on paljon seuraa: Turun yliopiston kirjastossa on *Pienpainateoppaan* mukaan noin kuusi hyllykilometriä pienpainatteita. Koiranäyttelyn osallistujaluettelo kuten moni muukin pienpainate voi näyttää ensi silmäyksellä niukkuudessaan ja sirpaleisuudessaan vaikeasti analysoitavalta aineistolta tai hassunkuriselta kuriositeetilta. Ne ovat kuitenkin erittäin arvokasta tutkimusaineistoa, jota on säilynyt vain hyvin harvoissa kokoelmissa. Pienpainatteita on julkaistu eri tarkoituksia ja tilanteita varten valtavia määriä, ja ne ovat tiiviisti kytkeytyneet osaksi modernia arkea – ja ovat sitä yhä sähköisen viestinnänkin aikana. Ne ovat välittäneet ja yhä välittävät tietoa, mielikuvia, ajatuksia ja arvoja. Tutkijalle ne kertovat monista arkisista il-

miöistä kuten esimerkiksi kulutuskulttuurista, matkailusta tai erilaisten järjestöjen, yritysten ja instituutioiden toiminnasta.

Pienpainatteet kuuluvat vapaakappaleoikeuden piiriin ja niiden säilyttämistä edellyttää ja turvaa laki kulttuuriaineistojen tallettamisesta ja säilyttämisestä. Suomalaisia pienpainatteita toimitetaan kuitenkin vain kahteen kokoelmaan toisin kuin kirjoja, joista on olemassa kuusi vapaakappalekokoelmaa. Pienpainatteita talletetaan järjestelmällisesti ainoastaan Kansalliskirjastoon Helsinkiin ja Turun yliopiston kirjastoon. Vuotta 1919 edeltäviä aineistoja on olemassa vain satunnaisesti riippuen siitä, mitä on saapunut myöhempien lahjoitusten mukana. Turun yliopiston pienpainatepalvelu tarjoaa tutkimuskäyttöön siis varsin poikkeuksellista painettua materiaalia. Kuninkojalla säilytettävä aineisto on käytännöllisesti katsoen kaikki harvinaista, mutta joukossa on mitä todennäköisimmin myös täysin ainutlaatuisia julkaisuja, jotka ovat ainoita säilyneitä kappaleita.

Pienpainatteita voi käyttää monenlaisessa tutkimuksessa. Koska kokoelma karttuu kymmenillä tuhansilla julkaisuilla vuosittain, se tarjoaa erinomaisia tutkimusmahdollisuuksia myös nyky-yhteiskunnasta kiinnostuneille. Tässä artikkelissa

tarkastelen kuitenkin pienpainatteita erityisesti historian tutkijan näkökulmasta. Käsittelen ensin yleisesti, mitä pienpainatteet ovat ja millaisia erityispiirteitä niihin liittyy. Sen jälkeen nostan esille omakohtaisen tutkimusesimerkin, jonka keskiössä on alussa kuvailtu koiranäyttelyluettelo.

Pienpainatteen olemus

Pienpainatteita on monenlaisia. *Pienpainateoppaassa* mainitaan näyttelyluetteloiden lisäksi esimerkiksi ”oppaita autonkorjaamisesta lumikenkäilyyn”, järjestöjen ja koulujen vuosikertomuksia, ”esitteitä niin seurakunnilta kuin kaupoiltaikin”, kalentereita ja julisteita. Pienpainatteita on yleensäkin tapana kuvata esimerkein, sillä tarkkaa määritelmää näille julkaisuille ei ole. Käytännössä raja kausijulkaisuihin ja kirjoihin on tulkinnallinen ja tapauskohtainen. Nimensä mukaisesti monet julkaisuista ovat kooltaan pieniä, mutta fyysinen koko ei ole ratkaiseva. Oleellista sen sijaan on, että pienpainatteet useimmiten liittyvät ajankohtaiseen, käytännölliseen tiedottamiseen.

Pienpainatteiden englanninkielinen nimi, (*printed ephemera*, korostaa julkaisujen hetkellisyyttä. Pienpainatteiden nähdään liittyvän ajankohtaisiin tapahtumiin, minkä jälkeen ne eivät enää ole alkuperäisen julkaisutarkoituksensa kannalta tarpeellisia tai hyödyllisiä. Esimerkiksi mainosten ja erilaisten tilaisuuksien ohjelmalehtisten tiedot näyttävät vanhenevan nopeasti. Tämä on yksi keskeinen syy, miksi pienpainatteita ei ole suinkaan aina ja kaikkialla pidetty säilyttämisen tai tutkimisen arvoisina. Kirjallista kulttuuria tutkinut Paula McDowell on kiteyttänyt, miten pienpainatteiden määrittelyn taustalla on piillyt ajatus oikeasta kirjallisuudesta, joka kestää aikaa, ja vähäpätöisemmistä, vain hetkellisesti merkityksellisistä, efemeerisistä julkaisuista. McDowell on nostanut esille *Oxford English Dictionaryn* varsin suorasukaisen määritelmän vuodelta 1938: ”printed matter of no lasting value except to collectors”. Näin aineistoa, jota on painettu miljoonittain mitä moninaisempiin modernin yhteiskunnan viestintätarpeisiin, on marginalisoitu tarpeettomaksi kuriositeetiksi, mikä puolestaan vaarantanut sen tallentamisen ja säilyttämisen.

Pienpainatteiden säilyvyyden ja myöhemmän tutkimuskäytön kannalta niiden materiaalin olemus on myös ollut ongelmallinen. McDowell on luonnehtinut, että muutoin kovin monenlaisia pienpainatteita yhdistää se, että niitä on pidetty kirjastoissa ja arkistoissa usein hankalana aineistona. Ne eivät tahdo sopia luokittelu-, varastointi-, luettelointijärjestelmiin ja -käytäntöihin. Pienpainatteita katsomalla on helppo huomata, miten bibliografiset tiedot ovat usein vajavaisia, miten materiaalit ovat hauraita ja miten julkaisujen formaatit vaihtelevat eri tavoin taitelluista lehtisistä hyvinkin kirjamaisiin niteisiin. Moninaisuus tuo mukanaan mitä ilmeisimpiä haasteita säilyttämiseen ja käyttämiseen.

Pienpainatteita käyttävän tutkijan ensimmäinen ongelma on yleensä relevantin aineiston löytäminen. Tutkiessani aikoinani väitöskirjaa varten Italian 1920- ja 1930-luvun ulkomaille suunnattua matkailumarkkinointia sain omaakohtaisesti havaita, ettei pienpainatteita ole pidetty samanarvoisena kuin muita painotuotteita. Aikoinaan useilla eri kielillä julkaistuja, massiivisia määriä painettuja ja ympäri maailmaa – useimmiten ilmaiseksi – jaettuja kansallisen matkailunedistämisorganisaation julkaisemia esitteitä löytyi varsin sattumanvaraisesti eri kirjastoista ja arkistoista. Kirpputori oli pienpainatteita metsästäneen historian tutkijan kannalta lähes yhtä relevantti aineistonkeruupaikka kuin kansalliskirjasto tai valtion julkaisuarkisto. Silloinkin kun pienpainatteita oli säilytetty julkisissa muistiorganisaatioissa, niitä oli saatettu varastoida ilman luokittelua tai niin epämääräisin tiedoin, etteivät ne käytännössä olleet laisinkaan tutkijoiden tavoitettavissa. Näiden kokemusten valossa osaan arvostaa sitäkin enemmän, miten kotimaisista pienpainatteista on pidetty Turun yliopiston kokoelmissa huolta. Vaikka suurinta osaa materiaalista ei ole ollut mahdollista luetteloida yksilöidysti, se on hyvin luokiteltu, samaa Volter Kilven kehittämää järjestelmää seuraten kuin kirjat. Erittäin oleellista on myös se, että kirjaston asiantunteva henkilökunta on aina ollut valmiina auttamaan tutkijoita ja johdattamaan heidät lähteiden äärelle.

Kansalliskirjastossa on aloitettu pienpainatteiden digitointi, mikä mullistaa lehtinen kerrallaan pienpainatteiden saavutettavuuden ja avaa aineistot entistä vaivattomammin ja laajemmalle yleisölle. Digitalisointi voi taltioida lehtisten teksti- ja kuva-aineistoja, mutta se ei korvaa itse paperista julkaisua tutkimuskäytössä, sillä pienpainatteessa materiaalisuus on aivan olennaista. Materia antaa arvokkaita vinkkejä siitä, mitä ei ole tekstinä ilmaistu esimerkiksi ajoitettaessa julkaisua. Bibliografiset tiedot ovat usein vähäisiä, sillä pienpainatteessa niitä ei ole tarvittu samalla tavalla kuin kirjoissa, joissa ne ovat lähestulkoon itsestäänselvyyksiä. Muun muassa matkaesitteissä saatettiin 1900-luvun alkupuolella tarkoituksellisesti jättää painovuosi mainitsematta, jotta esite vaikutti pitempään tuoreelta ja näin sen käyttöikä piteni. Julkaisujen analysoinnin kannalta ajoittaminen on kuitenkin oleellista ja siksi paperilaadun ja painojäljen tarkastelu on tarpeen. Pienpainate ei olekaan vain yhtä kuin sisältämänsä kirjallinen ja kuvallinen informaatio, vaan sen kolmiulotteinen materiaalin olemus on myös keskeinen. Se voi kertoa ajoituksen lisäksi paljon siitä, kenelle tai kuinka suurelle ryhmälle esite on tarkoitettu. Tutkija tarvitseekin paperista pienpainatekokoelmaa myös tulevaisuudessa.

Pienpainate tutkimusaineistona

Musiikkihistorioitsija Christina Bashford on luonnehtinut suhdettaan pienpainatteisiin viha–rakkaussuhteeksi. Pienpainatteet ovat hänelle välttämätön avain tutkimuskohteeseensa, 1800-luvun brittiläiseen konserttihin historiaan. Pienpainatteet ovatkin rikasta aineistoa ja kertovat sekä monista muutoin kirjaamattomista käytännöistä että ohikiihtävistä tapahtumista enemmän kuin muu olemassa oleva aineisto. Toisaalta niiden tutkimuskäyttöön liittyy monia haasteita ja suoranaisia ongelmia alkaen aineiston paikantamisesta ja hallinnasta sen tulkitsemiseen ja siihen, miten sen voi lopulta nivota osaksi historian tutkimusta. Bashfordin kanssa on helppo olla samaa mieltä: pienpainatteet voivat helposti herättää tutkijan uteliaisuuden ja viedä mensesään, mutta kiinnostavan aineiston paikantamisen jälkeen matkassa on vielä monta mutkaa ennen kuin historiallinen analyysi

on valmis. Katsotaanpa siis tarkemmin kevään 1891 koiranäyttelyluettelo.

Luettelo on monin tavoin tyypillinen pienpainate sekä ulkoisesti että sisällöltään. Mitä ilmeisimmin se ei ole kirja eikä kausijulkaisu, vaan se on tehty hyvin käytännöllistä tiedottamista varten ja nivoutuu yhteen lyhytkestoiseen tapahtumaan. Kuten usein pienpainatteiden kanssa tapahtuu, myös tätä luetteloa katsoessa silmissä vilisee ensin irralliselta näyttäviä yksityiskohtia, joista on vaikea saada otetta: Hurran, Rolffin, Dulcimerin, Kairin, Rehvin ja noin 150 muun koiran syntymäaikoja, vanhempien nimiä, omistajien nimiä ja asuinpaikkoja.

Pienpainatteessa ei välttämättä kerrota tapahtuman taustoista; siinä ei eksplikoida tapahtuman luonnetta tai syntyhistoriaa. Siinä ei perustella eikä kuvailla, vaan se menee suoraan asiaan. Tämä näyttelyluettelo on karuudessaan juuri tällainen: ensimmäiseksi luetellaan näyttelytoimikunnan jäsenet ja eri näyttelyluokkien palkintotuomarit, minkä jälkeen tulevat näyttelyyn rekisteröityjen koirien tiiviisti esitetyt tiedot jaoteltuna kahteenkymmeneen rodunmukaiseen luokkaan. Lisäksi luettelossa on muutama mainos, jotka antavat osviittaa, minkälaisiin elämäntilanteisiin ja -tapoihin koiraharrastus kytkeytyi, mutta ei mitään muuta, ei edes mainintaa näyttelyn pitopaikasta tai aukioloajoista. Luettelo on nimensä mukaisesti luettelo eikä siinä ole proosaa, ei esimerkiksi kuvausta järjestävästä organisaatiosta, sen tavoitteista tai toiminnan kansainvälisistä esikuvista. Ihmisten ja kesyjen eläinten vuorovaikutusta modernisoituvassa maailmassa tutkiva historioitsija on kuitenkin onnensa kukkuloilla, sillä käsillä on hyvin arvokas ja antoisa aineisto.

Historiantutkimuksessa erilaisten aineistojen ristiinlukeminen on usein sekä hyödyllistä että välttämätöntä. Pienpainatteiden kohdalla tämä korostuu. Muun aineiston perusteella saa selville konteksteja, jotka selventävät tapahtumaa, johon luettelo liittyy. Siten sen pystyy linkittämään 1800-luvun puolivälissä Englannissa suureen suosioon nousseeseen koiranjalostukseen, yhdistystoimintaan ja koiranäyttelyihin, joista oli nopeasti kehittynyt

monissa maissa suosittuja moderneja, urbaaneja tapahtumia. Toisenlainen aineisto valaisee puolestaan hieman itse tapahtumaa, sillä lehdistössä julkaistiin lyhyitä kuvauksia vierailuista näyttelyyn. Lisäksi oleellista on tuntemus ajan näyttelymedian toimintatavoista kuten luokittelujärjestelmien käytöstä tiedon tuottamisen välineenä, mikä auttaa saamaan otteen luettelon genrestä.

Koiranäyttelyluettelon sisällön analysoimisessa apuna on humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen eläintutkimuksen teoreettinen viitekehys. Luettelossa ilmeistä on ihmisen toiminta niin koirien rodunjalostuksessa kuin luonnollisesti myös itse näyttelytapahtuman järjestämisessä, mutta uusi tutkimusote, eläinkäänne (*Animal turn*), haastaa analyysin toiselle tasolle. Vaikka kaikki menneisyyden eläimiä kuvaava aineisto on ihmisen luomaa, mahdollistaa paradigman muutos eläinten tekemisen tutkimuksessa näkyviksi oman elämänsä subjekteina, ei vain ihmisen toiminnan kohteina. Käsitteet kuten eläinten toimijuus ja kumppanuuslajit saavat katsomaan koiranäyttelyluetteloakin ihmisten ja muiden eläinten välisen vuorovaikutuksen näkökulmasta.

Vaikka koirien esittelyt ovat lyhyitä, vain muutaman rivin mittaisia, niistä ilmenee monenlaisia koirayksilön elämän koordinaatteja. Näennäisestä detaljiviidakosta paljastuukin ensin koirien (fragmentaarisia) biografoita ja sen jälkeen vielä koirien ja ihmisten yhteisbiografoita. Näiden perusteella on mahdollista tarkastella esimerkiksi yllirajaista liikkuvuutta ja erilaisia maantieteellisiä verkostoja ja reittejä sekä huomioida Helsingissä samassa tilaisuudessa olleiden koirien yksilöllistä elämänhistoriaa ja kokemusmaailmaa, sillä osa koirista oli hankittu suurista kansainvälisistä kenneleistä Saksasta ja Englannista, kun taas osa oli kasvanut erämaiden äärellä kuten Kuolan niemimaalla tai Ruotsin Lapissa.

Näyttely oli hyvin poikkeuksellinen tilanne, mutta sitä dokumentoiva luettelo avaa paljon avaramman maiseman ajanjaksoon, joka oli kansainvälisesti merkityksellinen, sillä teollistumisen ja kaupungistumisen myötä perinteiset ihmisten ja muiden eläinten väliset suhteet olivat mullistumassa. Koiranäyttelyluet-

”Pienpainatteiden joukossa on mitä todennäköisimmin myös täysin ainutlaatuisia julkaisuja, jotka ovat ainoita säilyneitä kappaleita”

telo sen paremmin kuin itse näyttelykään aikoinaan eivät kerro kaikenlaisten koirien ja ihmisten elämisen käytännöistä, vaan hyvinkin valikoivasti yhteiskunnan huipusta. Toisaalta juuri siksi se oli vaikutusvaltainen näyttäen sosiaalisesti arvostetun esimerkin ihmisen ja kesyn eläimen läheisestä suhteesta ja omalta osaltaan avasi tietä modernille lemmikkieläinkulttuurille. Näin kolmipäiväisen tapahtuman luettelo itse asiassa ylittää niin näyttelypaikan, Kaartin maneesin, kuin ne toukokuun päivät, jolloin näyttely oli avoinna. Se dokumentoi koirien ja ihmisten risteäviä elämiä ja pitkäaikaisia monilajisia verkostoja. Pienpainatteen kiinnittymisen lyhyeen tapahtumaan ei tutkijan näkökulmasta tarkoitakaan, että se olisi ”efemeerinen”. Päinvastoin. Arkisesta elämästä ei välttämättä säily jälkiä, mutta erityisen hetken ja tilanteen myötä moni tavanomainen asia tulee dokumentoitua. Pienellä luettelolla onkin suuri tehtävä avata näkymä muotoutuvaan monilajiseen moderniin yhteiskuntaan.

Lopuksi

Pienpainatteet poikkeavat moninaisuudessaan ja kirjavuudessaan muusta painetusta aineistosta kuten kirjoista ja kausijulkaisuista. Niiden käyttämiseen liittyy haasteita, mutta ne ovat ehdottomasti vaivan arvoisia. Esimerkki koiranäyttelyluettelosta osoittaa, miten hetkellistä tapahtumaa varten laadittu ja varsin niukalta ja kaavamaiselta vaikuttava lehtinen avaa näkymiä yhteiskuntaan, yllirajaisiin trendeihin, ihmis–eläinsuhteeseen ja menneisyyden – eri lajisten – yksilöiden elämään.

Mitä niukempi on aineisto, sitä enemmän tarvitaan tutkijan taitoa kontekstualisoimalla ja käsitteellistämällä analysoida lähdettä, mutta ratkaisevin kompastuskivi on kuitenkin aivan tutkimusprosessin alussa: miten pienpainatteita voi paikantaa? Christina Bashford on todennut, miten raivostuttavaa on nähdä nootissa kehotettavan ”katso” tiettyä pienpainatetta, mutta sitä ei kerrota, mistä pienpainatteen löytäisi. Painotuotteiden säilytyspaikkoja ei tavallisesti mainita lähdetiedoissa, ja kirjat ja kausijulkaisut ovat pääsääntöisesti silti hyvin löydettävissä. Pienpainatteiden kohdalla tilanne on toisin. Itsekin olen kamppaillut

saman ongelman kanssa. Käyttäessäni matkailuhistorian tutkimuksessani noin 300 esitettä, jotka oli kerätty lukuisista eri kokoelmista, päädyin merkitsemään käyttämiäni pienpainatteiden lähdetietoihin myös sen, mistä kirjastosta, arkistosta tai kokoelmasta kyseinen julkaisu löytyy. Ratkaisu oli poikkeuksellinen, mutta nyt huomaan, että se olisi ollut tarpeellista ja perusteltua myös monessa muussa tapauksessa. Lähdeviittauskäytäntöä tulee kehittää siten, että otetaan paremmin huomioon pienpainatteiden erityispiirteet, jotta ne eivät jää muun painetun aineiston ja arkistoaineiston varjoon ja jotta ne ovat todella toisten tutkijoiden löydettävissä. Samalla voi vahvistua pienpainatteiden arvostus ja näkyväksi tulisi myös se erinomainen työ, mitä pienpainattekokoelmista vastaavat kirjastot tekevät.

Lähteitä

Bashford, Christina. 2008. ”Writing (British) Concert History: The Blessing and Curse of Ephemera.” *Notes* 64 (3): 458–473.

Finska Kennelklubben. 1891. *Katalog öfver hundar, exponerade vid Finska Kennelklubbens Hundutställning i Helsingfors den 23, 24 och 25 maj 1891. Luettelo koirista, jotka ovat näytteillä Suomen Kennelklubin koiranäyttelyssä Helsingissä 23, 24 ja 25 p:nä toukokuuta 1891*. Helsingfors: Finska Kennelklubben.

McDowell, Paula. 2013. ”Of grubs and other insects: Constructing the categories of ‘ephemera’ and ‘literature’ in eighteenth-century British writing.” Teoksessa *Studies in ephemera: Text and image in eighteenth-century print*, toimittaneet Kevin D. Murphy & Sally O’Driscoll, xxxiii–li. Lewisburg: Bucknell University Press.

Pienpainateopas. <https://utuguides.fi/friendly/php?s=pienpainatteet>. Luettu 18.9.2019.

Pienpainatteet. <https://www.kansalliskirjasto.fi/fi/vapaakappaletoimisto>. Luettu 18.9.2019.

Syrjämää, Taina. 2017. ”Spectacles of modern companionship: Men, dogs and early Finnish dog shows.” Teoksessa *Shared lives of humans and animals: Animal agency in the Global North*, toimittaneet Tuomas Räsänen & Taina Syrjämää, 63–77. London: Routledge.

Tietokoneet valtaavat alaa

Automaattinen tietojenkäsittely oli 1980-luvulla ollut jo muutaman vuosikymmenen tärkeä osa kansainvälistä ja kansallista tutkimusinfrastruktuuria, mutta mikrotietokoneiden nopea leistyminen muutti käsityksiä tietokoneen ja sen käyttäjän suhteesta. Turun yliopistossa hallintovirasto sai 1980-luvun lopussa vastaanottaa esimerkiksi useita historian laitoksen lähettämiä perustelumuistioita, joissa toivottiin tutkimusta ja opetusta helpottavia parannuksia; työntekoa haittasivat muun muassa selkänöjattomat tuolit, mutta listalla ensimmäiseksi oli nostettu mikrotietokoneiden vähäisyys. Tietokoneita ei riittänyt kaikille, eivätkä ne siksi olleet henkilökohtaisia. Vuosikymmenen lopulla ajateltiin jo, että jokainen tutkija ja opettaja tarvitsi oman henkilökohtaisen tietokoneen, josta tuli työhuoneiden katseenvangitsija ja yhä tärkeämpi tutkimuksen tekemisen väline. Henkilökohtaiset tietokoneet olivat kalliita, mutta apu löytyi useasti idästä. Suomalaisiin yliopistoihin hankittiin clearing-kaupassa venä-

läisiä tietokoneita. Osa niistä jaettiin yliopistolaisille, joillekin ne saattoivat olla ensimmäinen kosketus ihmisen ja koneen yhteistyöhön tutkimuksessa. Jokaisella oli oma koneensa, mutta verkon avulla se oli yhteydessä toisiin koneisiin. Yliopistojen atk-keskukset pyörittivät tätä uudella tavalla verkotunutta maailmaa. Akateemiset kirjastot puolestaan tuottivat ja organisoivat siellä liikkuvaa tietoa.

Vuoden 1984 lopussa Turun yliopiston kirjastossa laadittiin tietojenkäsittelyn kehittämissuunnitelma vuosille 1985–1990. Sen tavoitteena oli poistaa ”vallitseva jälkenjääneisyys” tietotekniikan saralla, kuten asia ilmaistiin kirjaston henkilökunnan tiedotuslehdessä. Suunnitelmassa varattiin vuosittain tietty summa atk-laitteiden ostoon ja todettiin, että pidemmällä tähtäimellä piti varautua 50 atk-työaseman hankintaan. Koneita tarvittiin ensi tilassa henkilökunnalle hankinnan, luetteloinnin ja määrärahasurannan tarpeisiin.

Uusi oikeustieteellinen kirjasto vuonna 1986. Oikeustieteellisen tiedekunnan muuttaessa uuteen tiedekuntarakennukseensa Caloniaan myös oikeustieteellinen kirjasto sai vihdoin omat, tiedekunnan opiskelijoiden ja henkilökunnan tarpeisiin sopivat tilat. Vaikka sen ajan kirjastoon kuului vielä iso, jyrävä asiakaspalvelutiski, tiedonhakutapahtumien tilastointi todettiin vaikeaksi, ”koska asiakaskunta ikään kuin elää virkailijoiden ympärillä”.

Arvokirjallisuutta. Turun yliopiston kirjasto on yksi Suomen suurimmista tieteellisistä kirjastoista ja sillä on merkittäviä erikoiskokoelmia. Kirjasto tuo oman panoksensa yliopiston yhteiskunnalliseen vuorovaikutukseen mm. lainaamalla aineistojaan erilaisiin näyttelyihin. Esimerkiksi suomalaisen kirjan 500-vuotisjuhlanäyttelyyn Turun linnaan vuonna 1988 oli lainattu muun muassa tämä Mikael Agricolan ABC-kirjan ensipainos.

Seuraavana vuonna kirjasto sai harjoittelemista varten käyttöönsä yhden mikrotietokoneen, johon oli asennettu kirjanpito-ohjelma ja julkaisujen tilaustietojen sisäänsyöttöohjelma. Koska pääkirjasto oli liitetty yliopiston dataverkkoon neljän päätelinjan voimin vuonna 1984, harjoittelukonetta saattoi testata myös yliopiston ison koneen päätteellä. Myöhemmin kone siirrettiin asiakaspalvelun käyttöön kotimaisten tietokantojen hakuvälineeksi.

Vuonna 1986 kirjastoon tuli peräti kuusi Olivetti-konetta. Hankintaosaston ja informaation lisäksi myös henkilöstöhallinto tarvitsi oman koneensa ja kirjoittimensa, ja loput

wides
Ele tapa.
Cudes
Ele hooritee.
Seizemes
Ele warghasta.
Cadheres
Ele ole wāre todhis
staiia / sinun lehemises
wastan.
Ydheres
Ele pydhe sinun lehes
meises honetta.
A iij

kolme konetta sijoitettiin humanistiseen, matemaattis-luonnontieteelliseen ja oikeustieteelliseen tiedekuntakirjastoon. Myöhemmin samana vuonna lääketieteelliseen kirjastoon saatiin vielä kaksi konetta lisää. Henkilökunnalle pidettiin useita mikrotietokoneiden käyttökursseja ja koulutusta järjestettiin myös FINMARC-luettelointiformaatissa. Tilaustietojen sisäänsyöttöohjelma näet tuotti formaatin mukaisia tiedostoja ja olisi myöhemmin laajennettavissa myös luettelointitietojen sisäänsyöttöohjelmaksi. Tietotekniikan hyödyntämisessä keskityttiin vielä pääosin kirjaston omien työprosessien automatisointiin.

Ilman kirjastoa ei meillä ole mitään toivoa valmistumisesta

Inari Harjuniemi

Aloittaessani opiskelun sain eteeni listan asioita, joita pitää tehdä päästäkseen kiinni opintoihin. Yliopiston kulkuavaimen ohella ehkä keskeisimpiä oli kirjastokortin hankkiminen yliopiston kirjastoon. Vaikka kyseessä oleva muoviläpyskä saattaa tuntua pieneltä, on sen merkitys opiskelijan elämässä kuitenkin valtaisa. Kyseinen muovin pala edustaa instituutiota, johon kytkeytyy vahvoja mielikuvia. Omalla kohdallani tämä mielikuva liittyi vahvasti siihen minkälaista opiskelu ihannimmillaan voisi olla. Kirjaston sohvannurkassa kahvikupin äärellä vietettyjä tunteja, kiinnostavan kutkuttaviin aiheisiin syventymistä rajattoman tiedon ympäröimänä. Ilman kiirettä minnekkään.

Vaikka opiskelun arkitodellisuus ei ehkä kaikilta osin vastaa tätä mielikuvaa, ei yliopiston kirjaston roolia opiskelijan arjessa voi kiistää. Vaikka kaikkien opiskelijoiden opiskelurutiinit eivät painottuisikaan kirjastossa vietettyyn aikaan, ihan vähim-

millään kurssien suorittaminen vaatii säännöllisiä vierailuja kirjastoon kurssikirjojen lainaamisen merkeissä tai erilaisten kirjaston ylläpitämien artikkelitietokantojen selailua. Yliopiston kirjasto täyttää opiskelijan arjessa oman spesifin ekologe- ronsa, jota edes muut toimijat eivät pysty haastamaan. Tässä ekologe- ronsa kyse on tieteellisten tekstien saatavuudesta ja saa- vutettavuudesta.

Vaikka esimerkiksi kaupunginkirjastojen roolia ei tule vä- hättellä, on yliopiston kirjaston rooli selvästi erilainen. Siinä missä monissa kirjakaupoissa ja kaupunginkirjastoissa omaa opiskelualaani (psykologia) koskeva hylly on täynnä ero- ja narsistintunnistusoppaita sekä unientulkintaa, tarjoaa yli- opiston kirjasto tietoa myös ei niin trendikkäistä aiheista ei niin myyvään muotoon paketoituna. Vaikka elämäntai- to-oppailla on varmasti paikkansa ja ne saattavat toimia merkityksellisinä niitä käyttävien henkilöiden arjessa, ne ei- vät tarjoa tarpeeksi eväitä monimutkaisten tieteellisten on-

gelmien problematisointiin, eivätkä täten auta saavuttamaan yliopisto-opinnoissa vaadittavia tavoitteita.

Kurssikirjojen lainaaminen yliopiston kirjastosta on monelle ainoita järkeviä tapoja päästä käsiksi tieteelliseen tietoon. Kaikkien yliopistoaikana suoritettujen kurssien kirjojen ostaminen omaksi ei ole monellekaan opiskelijalle taloudellisista syistä mahdollista. Kurssikirjojen hinnat liikkuvat useista kymmenistä joihinkin satoihin euroihin, eikä artikkelien luku-oikeuksienkaan ostaminen halpaa lystiä ole tilanteessa, jossa ei olisi saatavilla yliopiston kirjaston ylläpitämää tietokantaa. Vuositasolla touhuun saisi helposti upotettua tuhansia euroja. Ennen kaikkea kirjasto on siis mielestäni tasa-arvoteko, suomalaisen maksuttoman korkeakoulutuksen selkäranka.

Vaikka Turun yliopiston kirjasto saavuttaa sadan vuoden kypsän iän, ja kirjastot instituutiona ovat sitäkin vanhempia, ainakaan meidän kirjastomme kohdalla ei voida puhua mistään tunkkaisesta menneelle vuosituhanneelle jämähtäneestä organisaatiosta. Opiskelijan näkökulmasta kirjasto näyttää ketterältä ja tarjoaa juuri niitä asioita, joista yliopistolla olisi muuten kipeästi pula. Siinä missä tutkijat voivat rauhassa vetäytyä työskentelemään työhuoneisiinsa, ilman kirjastoa opiskelijoiden opiskelupaikkavaihtoehdot rajoittuisivat monesti hälyisään käytävään, meluisaan opiskelijajärjestön kahvihuoneeseen tai kahvilaan, jossa ei kehtaa istua liian kauaa ostamatta tasaisin väliajoin jotain. Eikä aina kotiinkaan jääminen ole sopiva vaihtoehto. Tai ainakin allekirjoittaneen on mahdotonta saada siellä mitään aikaiseksi, koska kaikki tiskauksesta ikkunanpesuun alkaa kiinnostaa opiskelua enemmän. Voin ainakin omalta osaltani sanoa, että ilman kirjastoa minulla ei olisi ollut mitään toivoa valmistumisesta.

Kirjasto on muutakin kuin seinät, kurssikirjoja ja opiskelutilat

Istuessani fuksina kuuntelemassa oman oppiaineeni professorin puhetta, hän kertoi meille korkeakoulu-uraansa aloitteleville, että

tiedonhankintataito on yksi keskeisimmistä yliopistossa saatavista taidoista. Tiedonhankintaan pääsi kuitenkin todella syventymään vasta kolmantena opiskeluvuonna kandidaatintutkielman kirjoittamisen yhteydessä. Tällöin mukava kirjaston työntekijä esitteli kandiryhmälleni tietokantojen saloja yliopiston ATK-luokassa. Totta kai tieteellisiä tekstejä oli luettu ja arvioitu jo tätä ennen, mutta esimerkiksi esseitä kirjoittaessa artikkelien haku oli ollut räpiköintiä ja pääasiassa Google Scholarin käyttöä vähän sinne päin. Edes oman alan keskeisistä tietokannoista en, eikä moni muukaan kurssikaveri, ollut kuullut ennen kirjaston opastusta. Vaikka Scholarissa itsessään ei ole välttämättä mitään vikaa, monet asiat, joita olen myöhemmin opintojen takia joutunut tekemään eivät yksinkertaisesti olisi olleet mahdollisia pelkällä Scholarilla. Esimerkiksi *Efektikoot ja meta-analyysi* -kurssin lopputyön, systemaattisen meta-analyysin, tekeminen olisi Scholarilla käytännössä mahdotonta, koska Scholar ei osaa rajata tuloksia yhtä tehokkaasti kuin muut tietokannat (käyttämäni hakusanat olisivat tuottaneet Scholarissa vähimmilläänkin lähes 900 osumaa, kun taas toisessa tietokannassa osumia tuli 24).

Kirjasto on myös opiskelemaan palaaville keskeinen paikka löytää apua opiskelurytmin uudelleenkäynnistämiseen. Esimerkiksi gradun oltua tauolla jopa vuosia, voi sen jatkamisen keskeisenä kynnyksenä olla juurikin unohtuneet tiedonhakutaidot tai jopa se, että tietokanta nyt vaan näyttää aika paljon erilaiselta kuin silloin kun sitä viimeksi käytti. Tähtänpulmaan kirjastolla on onneksi olemassa ratkaisu. Olen kuullut useammankin kehuvan kirjaston vanhemmille opiskelijoille järjestämiä tiedonhaun kertauskoulutuksia tai muuten vain kehuneen henkilökunnan avuliaisuutta tiedonhaussa.

Tiedonhakutaitojen lisäksi tuntuu, että olen opiskelujeni aikana saanut apua jos jonkin näköisiin haasteisiin juuri kirjastosta. Esimerkiksi yliopiston tulostimien ja skanneiden kanssa toimiminen on monesti uusille opiskelijoille täyttä hepreaa ja moni päätyykin kysymään apua asiaan liittyen juuri kirjaston työntekijöiltä. Omaa opiskelijapiiriäni

”Ei ole itsestään selvää, että jokin toimija onnistuu kehittämään näin välittömän suhteen asiakkaisiinsa.”

tarkkailtuani tuntuu, että monet muutkin pitävät kirjastoa luonnollisena ja läheisenä paikkana kysyä apua kaikenlaisiin ongelmiin, jotka faktisesti saattaisivat kuulua paremmin jonkin muun yliopiston yksikön alle. Arvelisin esimerkiksi monien IT-kysymysten ohjautuvan kirjaston työntekijöille tai ainakin tiedän useamman saaneen juuri kirjastosta opastusta yliopiston tarjoaman verkkokansion käyttöön. Niin ikään uskon kirjastontyöntekijöiden hoitavan jossain määrin myös vahtimestarille kuuluvia hommia – tai ainakin näin on käynyt omalla kohdallani: lompakon katoamisen jälkeen kirjasto kun tuntui yhdeltä loogiselta paikalta käydä kyselemässä mahdollisia löytötavaroita.

Ei ole itsestään selvää, että jokin toimija onnistuu kehittämään näin välittömän suhteen asiakkaisiinsa. Minua viehättää yliopiston kirjastossa sen tarjoamien selkeiden palveluiden lisäksi tietty boheemi ote. On mukavaa, että on paikka, jonne mennessä joku, tässä tapauksessa kirjastonhoitaja, tervehtii ja hymyilee. Oma, ja varmasti monen muunkin jakama kokemus on, että siltä hymyilevältä tyyppiltä voi kysyä helposti mitä vain, myös niitä tyhmiä kysymyksiä, jotka liittyvät siihen, kuinka tulostin toimii. Oman kokemuksen mukaan apua on myös saanut aina – tai vähintään on pystytty kertomaan, mikä taho osaa neuvoa paremmin.

Minusta tuntuu siltä, että halu olla käyttäjää lähellä huokuu monin tavoin yliopistomme kirjastosta. Siitä konkreettisena osoituksena voitaneen pitää esimerkiksi tätä julkaisua. Sen sijaan, että toimija haluaisi itse määritellä omasta mielestään oman historiansa tärkeimmät palvelut ja kohokohdat, on puheenvuoro haluttu antaa juuri käyttäjille. Toinen osoitus kirjaston halusta olla lähellä käyttäjiään ja myös aktiivisesti kehittää palveluitaan näiden tarpeita vastaavaksi oli vuonna 2018 otsikolla ”*Tiede muuttuu – Tarvitaanko kirjastoa enää*” järjestetty paneelisarja. Ainakin paneeli, johon itse osallistuin, ei ollut kätkeytyneenä luentosaliiin, vaan paneelin suunnittelussa oli selvästi haluttu valita paikka, jonne ihmiset osuvat myös sattumalta: se järjestettiin Teutorin aulassa.

Niin ikään yliopistomme kirjasto näkyy ainakin omassa so-
messani. Siinä missä monet oppiaineet ja tiedekunnat vasta
perustavat omia ensimmäisiä Facebook-sivujaan, on yli-
opiston kirjasto ollut jo jonkin aikaa yksi vakituisimmista
Instagram-kuvieni tykkääjistä. Ja vastavuoroisesti on ollut
mahtavaa nähdä videoita esimerkiksi siitä, kuinka palautus-
automaatti toimii siellä seinän toisella puolella.

Monille lukijoille voi tulla yllätyksenä, että yliopiston kir-
jastolla on myös keskeinen rooli opiskelijakulttuurin raken-
tajana. Vapaasti opiskelijoiden käytössä olevia luentosaleja
ei juurikaan yliopistolta löydy. Kaikilla ainejärjestöillä ei ole
omaa kahvihuonetta, ja niilläkin joilla on, se on monesti suh-
teellisen täynnä ja hälyisiä ”vakavampien asioiden sopimiseen”.
Tästä syystä tiedän useiden ainejärjestöjen hallitusten käyt-
tävän kirjastojen ryhmätyöhuoneita nimenomaan kokousta-
miseen. Voin myös itse tunnustaa viettäneeni useita tunteja
kirjaston ryhmätyöhuoneissa keskustellen milloin ainejärjes-
töni syysitsien teemasta, milloin siitä, mihin suuntaan ope-
tussuunnitelmaa tulisi kehittää.

Sen lisäksi, että kirjasto tarjoaa ainejärjestöille mahdollisuuksia
kokousta, on opiskelijajärjestöillä muunkin tyyppisiä kyt-
köksiä kirjastoon. Tiedän ainakin Teutorin kirjastossa järjes-
tetyn ainejärjestön elokuvailtoja ja Feeniksin kirjastossa taas
erilaisia kahvi- ja leivosmyyjäisiä. Turun yliopiston pienem-
pien ainejärjestöjen talous saattaa myös monesti olla tiukalla,
ja kaikki rahanhankintakeinot ovat enemmän kuin terve-
tulleita. Myös tästä näkökulmasta kirjastot ovat onnistuneet
löytämään tavan palvella käyttäjiään: opiskelijajärjestöjä on
esimerkiksi hyödynnetty muuttojen yhteydessä kirjojen kan-
tajina siten, että työstä on maksettu palkkio.

Onko yliopiston kirjasto kaikille helposti lähestyttävä?

Muistan ensimmäisen oman vierailuni tieteellisesti painot-
tuneeseen kirjastoon. Nuoruuden kotipaikkakunnasta joh-

tuen kyseessä ei kuitenkaan ollut Turun yliopiston kirjasto,
mutta kokemus olisi todennäköisesti ollut vastaava täälläkin
yliopiston kirjastomme lämpimästä yleisfiiliksestä riippu-
matta.

Tapahtumahetkellä olin lukioikäinen. Eniten pelkäsin, että en
olisi tervetullut nuoren ikäni takia ja siksi, etten ollut opiske-
lija, kuulunut yliopiston henkilökuntaan tai tiedeyhteisöön.
Minua veti kirjastossa puoleensa nimenomaan tieto: en löy-
tänyt kaupunginkirjastosta haluamaani kirjaa (James Kalatin
Biological Psychology). Psykologian hyllylle (tai hyllyille) pääs-
tyäni päässä pyöri kolme asiaa.

1. Täällä on loputtomasti sellaisia kirjoja, joita olin yrittänyt
etsiä laihoin tuloksin milloin mistäkin sekä kirjoja, joiden
olemassaolosta en ollut osannut haaveillakaan. 2. Halusin
lukea ne kaikki. 3. Halusin myös mahdollisimman nopeasti
ulos ennen kuin jäisin kiinni siitä, että olin tullut kirjastoon
”ulkopuolisena”.

Luulen, että ajatukseni liittyen kirjastoon voi olla suhteelli-
sen yleinen ei-yliopistolaisten keskuudessa. Voiko sinne edes
mennä, mikäli ei kuulu ”siihen tiettyyn porukkaan”. Ainakin
omalla kohdallani pelko ei liittynyt ehkä niinkään kirjasto-
instituutioon itseensä, vaan ennemmin siihen, kuinka muut
kirjastonkäyttäjät ja henkilökunta suhtautuvat ulkopuoliseen.
Tiettyä kutsuvuutta ja lupaa käyttää kirjastoa oli omien pelko-
jen läpi silloin vaikea kokea.

Epäilyitäni siitä, että osa varmasti pitää yliopiston kirjastoa
tietyllä tavalla eksklusiivisena tukee myös se, että tällä hetkellä
Turun yliopiston kirjaston nettisivuilla kohdassa ”Asiakkaana
kirjastossa” ensimmäinen kappale on ”Turun yliopiston kir-
jasto on kaikille avoin tieteellinen kirjasto. Kuka tahansa voi
asioida kirjastossamme ja hyödyntää verkkopalvelujamme”.
Sen sanoittaminen, että Turun yliopiston kirjasto on tarkoi-
tettu kaikille, on mielestäni jo mahtava esimerkki halusta pal-
vella myös laajempaa yleisöä.

Siinä missä Turun yliopiston kirjastolla on monenlaisia pisteitä, jotka palvelevat eri tieteenaloja ja huokuvat omanlaisiaan tunnelmia, kirjastolla on olemassa myös erilaisia käyttäjäryhmiä. Ei ole täysin ennenkuulumatonta, että korkeakouluopiskelijalla on esimerkiksi oppimis- tai lukivaikeuksia. Täysin hiljaisten tilojen rajaaminen sekä esimerkiksi kirjaston järjestämät esteettömään opiskeluun liittyvät pop-up-tilaisuudet ovat tärkeä ele erityisryhmien huomioimiseksi. Ei ole myöskään itsestään selvää, että yliopiston tiloista olisi olemassa tietoa, kuinka saavutettavia tilat tai luentosalit ovat esimerkiksi liikuntarajoitteisille henkilöille. Nämä tiedot on kuitenkin poikkeuksellisen helposti saatavissa yliopiston kirjaston osalta netistä, joten näkisin kirjaston näiltäkin osin toimivan tietyn tyyppisenä edelläkävijänä.

Kirjasto tulevaisuuden rakentajana, tulevaisuus kirjaston rakentaja

Akateemisessa yhteisössä opiskellessa tulee kuin huomata imeneeksi itseensä myös tietyn tyyppistä arvomaailmaa. Useampaankin otteeseen joku tutkija joko huomata luennolla sivulauseessa tai jopa luennon pääaiheena tulee puhuneeksi avoimesta tieteestä. Jos tuntuu siltä, että koko maksuttoman koulutuksen ihanne on koodattu kirjaston DNA:han, sama pätee myös avoimeen tieteeseen: yliopiston kirjastohan on olemassa levittääkseen kaikille tieteellistä tietoa maksutta.

Tätä tekstiä kirjoitettaessa kirjastoon liittyvistä asioista ehkä eniten omissa opiskelupiireissä puhututtaa suomalaisten korkeakoulujen, tutkimuslaitosten ja yleisten kirjastojen käymät FinELib-neuvottelut eri kustantajien kanssa koskien tiedelehtien maksuja sekä avoimen julkaisemisen hintaa. Vaikka monet ovat oikeutetusti huolissaan omiin kändeihin tai graduihin tarvittavien artikkeleiden saatavuudesta, en ole kuullut yhtäkään puheenvuoroa, jossa kirjaston taistelu suuremman periaatteen saavuttamiseksi olisi kyseenalaistettu. Ja ainakin minun mielestäni on todella arvostettavaa, että

”Itsenäisellä lainaamisella tai digitaalisesti tapahtuvalla viestinnällä ei saada koskaan täysin paikattua sitä roolia, joka kirjastoilla on opiskelijan arjessa”

meillä on toimija, joka haluaa pitkäjänteisesti parantaa tiedon maksutonta saatavuutta.

Mutta siinä missä kirjastomme on mukana määrittämässä tulevaisuuden tieteen suuntaa, myös tulevaisuuden tarpeet muokkaavat ja ovat jo muokanneet kirjastoa. Opintojen muuttuessa yhä enemmän ryhmätyöskentelyä painottavaan suuntaan on kirjaston toimintalogiikka seurannut yllättävänkin nopeasti perässä. Absoluuttisen hiljaisuuden sijaan osa kirjaston alueista on nykyään merkitty siten, että niissä saa käydä hiljaista keskustelua ja ryhmätyöhuoneiden määrää on lisätty tuntuvasti ihan jo omana opiskeluaikanani. Opiskelun digitalisoituminen taas on tuonut kirjaston valikoimaan lainaläppärit, ja opiskelijoiden jatkuvasta istumisesta johtuvat ongelmat sähköpöydät.

Monialayliopistossa oppiaineiden kirjo voi aiheuttaa myös omat haasteensa. Missä määrin kirjastolla tulisi olla käytävissä esimerkiksi erityyppisiä kuvantaitto- tai analyysiohjelmiä, joita käytetään vain muutamissa oppiaineissa, kun resurssit ovat kuitenkin rajalliset?

Vaikka opiskelijan näkökulmasta kirjaston peruspalaset ovat hyvin kunnossa, usein toiveet kytkeytyvät juurikin kirjaston kannalta riittäviin resursseihin. Ryhmätyöhuoneita ja sähköpöytiä kaivattaisiin entisestään lisää, joitakin kurssikirjoja saat- taan olla kurssin kokoon nähden liian vähän tarjolla tai sitten kaivattaisiin sitä yhtä taitto-ohjelmaa, jotta kuvankäsittely tai esimerkiksi ainejärjestön lehden taittaminen sujuisi paremmin.

Niin ikään moni opiskelija tuntuu toivovan aina vain suurempaa joustavuutta opintojen suorittamiseen. Onkin mielenkiintoista nähdä, miten tämä toivomus sekä ylipäätänsä opettajien keksimät vaihtoehdot ja joustavat suoritustavat vaikuttavat kirjaston käyttäjäkuntaan: kuinka suuri osuus kirjoista lainataan tulevaisuudessa e-kirjoina ilman käyntiä paikan päällä tai päätyykö yliopiston kirjasto joidenkin kaupunginkirjastoiden

tavoin laajentamaan kirjaston omatoimikäyttöä. 24/7-opiskelutiloja toki on jo nykyisellään olemassa, mutta vielä laajempi mahdollisuus päästä kirjastoon ja lainata kirjoja omatoimisesti aukioloaikojen ulkopuolella saattaisi olla tapa vastata joustavuuden tarpeeseen. Myös opiskelija-asumisen tulevaisuuden trendit voivat yllättävillä tavoilla vaikuttaa kirjastoon. Esimerkiksi Jyväskylässä opiskelija-asumisesta vastaavat säätiöt ovat viime vuosina halunneet painottaa asuntojen ohella niin sannottujen yhteiskäyttötilojen mielekkyyttä. Vapaasti asukkaiden käytössä olevien kuntosalien lisäksi kokeilulistalla ovat olleet myös opiskelutilat. Mikäli fyysiset opiskelutilat siirtyvät jossain määrin lähemmäs opiskelija-asunnoissa asuvia, herää myös kysymys, mikä on tai mikä voisi olla kirjaston rooli kyseisissä tiloissa.

Vaikka kirjaston palveluiden itsenäinen käyttö tulevaisuudessa kasvaisikin, haluan uskoa myös perinteisen roolin säilymiseen. Itsenäisellä lainaamisella tai digitaalisesti tapahtuvalla viestinnällä kun ei saada koskaan täysin paikattua sitä roolia, joka kirjastoilla on opiskelijan arjessa. Sitä, että on paikka, josta voi kysyä ja saada kädestä pitäen ohjeistusta jonkin ohjelman tai laitteen toimintaan. Eikä yksikään iloinen chat-robotti pysty paikkaamaan aitoa toisen ihmisen hymyä saapuessasi kirjastoon.

Nykyajan kiihtyvän kiireen keskellä kirjasto tuntuu olevan siitä radikaali toimija, ettei se odota käyttäjiltään mitään muuta kuin muita kunnioittavaa käytöstä. Sen lisäksi, että kirjasto on monelle ensisijaisesti opiskelupaikka, ei kukaan kiellä jumittumasta sen sohvalle lukemaan ei-akateemisessa mielessä Aku Ankkaa vaikka koko päiväksi. Kirjasto on niitä harvoja paikkoja, jonne tuntuu olevan tervetullut vain olemaan ilman sen suurempaa agendaa. Vastaavanlaista omapäisyyttä toivoisin myös tulevaisuuden kirjaston edustavan.

Verkot tuovat tiedon lähelle

1990-luvun puolivälissä yhä useammat suomalaiset opiskelijat ja tutkijat kirjoittivat omien tai yhteiskäytössä olleiden tietokoneiden dos-järjestelmään Kalifornian yliopiston kirjastojen Melvyl-tietokannan osoitteen. Tietokantaa suositeltiin myös yleisissä tietotekniikan uusia mahdollisuuksia käsittelevissä oppaissa esimerkkinä Internetin tarjoamista mahdollisuuksista. Melvyl oli Kalifornian yliopiston kirjastojen yhteinen online-tietokanta, jonka käyttö alkoi kasvaa vähitellen. Tietokanta oli perustettu vuonna 1977 ja kolme vuotta myöhemmin se avattiin henkilökunnalle sisäisessä verkossa. Jo vuonna 1981 sen käyttö tuli mahdolliseksi asiakkaille päätteen avulla.

Kirjastojen lähipalvelu muutti merkitystään, kun yhteyksiä alettiin ottaa ympäri maailmaa. Monille Melvyl oli ensimmäinen kosketus sähköiseen bibliografiaan. Suurelle osalle tutkijoista ja opiskelijoista se oli nopeammin ja helpommin saavutettavissa kuin painetut bibliografiat. Sen käyttö oli toisaalta helpompaa kuin CD-ROM-pohjaisten tietokantojen. Samaan aikaan alkoi kotisivujen tekeminen ja sähköpostilistojen keskusteluihin osallistuminen kasvoi hyvin nopeasti. Tuossa vaiheessa histo-

rioitsijat huolestuivat 1990-luvusta kertovan materiaalin katoamisesta. Nyt suuri osa varhaisista kotisivuista löytyy Wayback Machinen välityksellä.

Suomalaisten yliopistokirjastojen toimintojen automatisoinnissa suuri askel oli yhteisen, integroidun kirjastojärjestelmän, VTLS:n, käyttöönotto 1980-1990-lukujen taitteessa. Turun yliopiston kirjaston Volter-tietokannan avajaisia vietettiin 5.2.1993. Tietoja kirjastossa olevasta aineistoista haettiin nyt näyttöluettelosta, joka korvasi mikrokortit ja pahvikortit. Kun järjestelmän lainaustoimintokin oli otettu käyttöön, asiakkaan ei enää tarvinnut tulla kirjastoon varastokokoelmissa olevan aineiston lainaksi tilaamista varten. Omat kotisivut kirjasto avasi vuonna 1994.

Tiedonhakua edistivät informaattikkojen käytössä olevat online-tietokannat ja yleistyneet CD-ROM-tietokannat, joita asiakkaiden oli mahdollista käyttää itse kirjaston tiloissa olevilta koneilta. Turun yliopiston kirjastossa ensimmäiset onlineyhteydet oli solmittu jo 1970-luvulla. Turun kauppakor-

Tietokonekäyttöinen luettelo. Turun yliopiston kirjaston Volter-tietokannan ensimmäinen asiakaskäyttöliittymä avattiin vuonna 1993. Avajaistilaisuudessa modernia näyttöluetteloa tutkivat mm. yliopiston rehtori Arne Rousi, kansleri Olavi Granö, kirjastonhoitaja Marjaana Peltonen ja ylikirjastonhoitaja Heikki Eskelinen.

keakoulussa informaattikko oli saanut päätteen ja modeemin Helecon-tietokantoja varten vuonna 1980. CD-ROM-tietokantoja oli ryhdytty hankkimaan saman vuosikymmenen loppupuolella. 1990-luvulla viitetietoja kotimaisiin lehtiartikkeleihin haettiin mm. Aleks-CD-ROMilta, ja kansainvälisistä julkaisuista saatiin tietoja bibliografisista tietokannoista. Myös kokotekstitietokantojen määrä kasvoi ja niiden kautta oli artikkeleiden lisäksi saatavissa yhä monipuolisempia tietosisältöjä, kuten tilastoja, pörssitietoja, säädöstekstejä ja oikeustapauksia.

Asiakkaiden tiedonsaantia pyrittiin helpottamaan monin keinoin. Turun yliopistossa kirjaston ja atk-keskuksen yhteispro-

jektin tuloksena 12 CD-ROM-tietokantaa saatiin käyttöön yliopiston verkkoon ja tiedonhakuja niihin pääsi tekemään ”mistä tahansa ympäri yliopiston mihin vuorokauden aikaan tahansa”. Tietokannat oli yhdistetty tavalla, joka mahdollisti viitteiden haun Windows-pohjaisella hakuohjelmalla peräti kolmesta CD-ROMista yhä aikaa. CD-ROM-verkko mahdollisti myös opiskelijoille tietokantojen omatoimisen käytön. Vuonna 1997 avattiin kirjaston elektroninen lukusali, johon koottiin yhteen aiemmin hajallaan kirjaston sivuilla olleita tietoja käytettävissä olevista e-aineistoista. Tietokantojen määrän kasvu toi kirjastolle uusia opetustehtäviä, sillä opiskelijoita ohjattiin yhä enemmän hakemaan niistä lähdeaineistoa opin-
näytteisiin.

CD-ROM-torni Roope. Usean CD-ROM-levyn samanaikaisen käytön mahdollistanut CD-ROM-torni oli aikanaan Turun yliopiston kirjaston ja ATK-keskuksen yhteinen innovaatio. Atk-asiantuntija Jukka Inkinen ja kirjaston informaatikot Pirkko Fagervik ja Helena Tähtinen työskentelevät tietokantaverkon CD-palvelimella, joka oli nimetty "Roopeksi"

Informaatiolukutaidon opetusta. Aineistoluettelo ja kirjaston muiden sähköisten aineistojen käyttö sekä nykyään myös vapaasti verkossa olevien aineistojen löytäminen vaatii osaamista, johon saa valmiuksia kirjaston informaatiolukutaidon opetuksessa. Informaatikko Marjatta Jokinen antoi Turun kauppakorkeakoulussa tiedonhankinnan opetusta useina vuosikymmeninä. Hänet valittiin vuonna 2003 ensimmäisenä kirjastolaisena vuoden tietentekijäksi, erityisesti tiedonhankintataidon opetuksen kehittäjänä. Kauppakorkeakoulu oli ensimmäisiä suomalaisia korkeakouluja, joissa IL-opetus otettiin vakiintuneeksi osaksi opinto-ohjelmia.

Humanisti kirjastossa – Kirjastojen merkitys 1700-luvun tutkijalle 2020-luvulla

Johanna Ilmakunnas

Humanistista tutkimusta ei voi tehdä ilman kirjastoja. Olen käyttänyt tieteellisiä kirjastoja reilun neljännesvuosisadan ajan, opiskelijana, tutkijana ja opettajana. Tänä aikana kirjastojen tehtävät ja resurssit ovat muuttuneet, julkaiseminen on muuttunut ja tutkijoiden tapa käyttää kirjastoja on muuttunut. Silti kirjastojen keskeinen merkitys humanististen alojen tutkijalle ei ole muuttunut ainakaan omalla kohdallani. Oma tutkimusalaani, Euroopan, pääasiassa Ruotsin, 1700-lukua, ei olisi mahdollista tutkia ilman lukuisien kirjastojen mitä erilaisimpia aineistoja.

Kirjastot tiedon, tekstien, kirjojen, aineistojen säilyttäjinä

Tiedon kokoaminen, säilyttäminen ja tuominen käyttäjien ulottuville on tutkijan näkökulmasta tieteellisten kirjastojen tärkeimpiä tehtäviä. Laajat kokoelmat tieteellistä kirjallisuutta luovat pohjan monipuoliselle ja uusien näkökulmien avaavalle tutkimukselle sekä tutkimukseen perustuvalla opetuksella.

Yhä 2020-luvulla, suurista digitoitihakkeista ja uusista syntysähköisistä aineistoista huolimatta kirjastojen, var-

sinkin yliopistokirjastojen ja muiden tieteellisten kirjastojen kokoelmat ovat välttämättömiä tutkijoille. Kaltaiseni 1600–1800-luvun Eurooppaa tutkivan historioitsijan näkökulmasta fyysiset aineistot ovat erityisen merkittäviä, sillä kirjastoissa on vanhoja kirjoja ja arkistoaineistoja, joita ei koskaan voida tulla digitoimaan taloudellisten resurssien puuttuessa.

Seulontaa, karsintaa ja valintaa on kirjastoissa tehty aina ja myös tullaan tekemään. Silti on tärkeää muistaa, että emme tänään voi tietää, millaisia tutkimuskysymyksiä tulevaisuuden historian ja muiden alojen tutkijat esittävät ja millaisia aineistoja he tarvitsevat löytääkseen vastauksia kysymyksiinsä. Tästä syystä tutkija toivoo suurta varovaisuutta aineistojen karsimiseen ja resurssien niukentamiseen. Toki on selvää, että kirjastojen fyysiset tilat ovat rajalliset, mikä tuo omat haasteensa kokoelmien kartuttamiselle. Vaikka moni tieteellinen julkaisu on tänään sähköinen myös humanistisilla aloilla, ei sähköisten aineistojen hankkiminen tarkoita sitä, että niihin käytettävät rahalliset resurssit olisivat olemattomat, vaikka rahaa säästyykin, kun kirjoille ja muille aineistoille ei tarvita fyysisiä säilytyspaikkoja.

Yliopistokirjastoihin on vuosikymmenien ja vuosisatojen aikana kerätty ja kerääntynyt mitä monipuolisimpia kokoelmia niin kirjoja, karttoja, kirjeaineistoja kuin pamfletteja ja sanomalehtiä. Tämä moninaisuus on suuri rikkaus niin tukijan kuin opettajan ja opiskelijankin näkökulmasta. Ehkä suurimpana haasteena onkin se, että kirjastojen aineistot ja niiden potentiaaliset käyttäjät löytävät toisensa.

Olen käyttänyt omassa tutkimuksessani kirjastojen, arkistojen ja museoiden kokoelmia. Suurimpana erona niiden välillä on se, että vaikka arkistoissa ja kirjastoissa säilytetään ja kartutetaan aineistoja, niin aineistojen saattaminen käyttäjien ulottuville on aivan keskeisen tärkeä osa niiden toimintaa. Museokokoelmat puolestaan ovat olleet – ainakin historiantutkijan näkökulmasta – vaikeammin saavutettavissa, koska niissä säilyttäminen on ollut tärkeämpää kuin aineistojen saattaminen museoinstituution ulkopuolisten tutkijoiden ulottuville. Tämä on kuitenkin muuttunut digitoinnin avatessa niin kirjastojen kuin arkistojen ja museoiden kokoelmia yhä useamman ulottuville.

Toisaalta digitaaliset aineistot ja yhä voimistuvat pyrkimykset avoimen tieteen periaatteiden noudattamiseen ovat toisinaan tutkijan näkökulmasta paradoksaalisia: kun aikaisemmin yliopistokirjastosta saattoi kuka tahansa kirjastokortin omaava lainata tieteellisen kirjan ja lukea sitä missä tahtoi, saattaa nykyään pääsy digitaalisiin aineistoihin olla salasanojen ja käyttäjätunnusten takana. Onneksi kirjastoissa on useimmiten mahdollista lukea aineistoja myös asiakaspäätteiltä, jolloin aineistot eivät karkaa tutkijoiden ja muiden kiinnostuneiden tavoittamattomiin. Silti tämä rajoittaa huomattavasti aineistojen käyttömahdollisuuksia, sillä tieteellisten kirjastojen aukioloajat Suomessa ovat pikemminkin lyhentyneet kuin pidentyneet viimeisten vuosien aikana.

Akateemisen opettajan näkökulmasta kirjastojen kokoelmat antavat mahdollisuuden mitä erilaisimmille opinnäytteille. Tieteellisten ja muiden kirjastojen kokoelmiin kuuluvat kartat, kirjeaineistot, pamfletit, sanomalehdet, esitteet, mainokset tai harvinaiset kirjat – ja kaikenlaiset muut painotuotteet, joita en

todennäköisesti edes tiedä olevan olemassa – ovat rikasta lähde-materiaalia ja ihanteellista aineistoa paitsi tutkimuksen, myös opinnäytteiden tekemiselle. Turun molempien yliopistojen kirjastojen asema vapaakappalekirjastoina merkitsee sitä, että niiden kokoelmissa on monipuolisesti erilaisia painotuotteita, jotka kertovat ehkä ennen kaikkea elämän kirjavuudesta sekä arjen muuttumisesta ja pysyvyydestä.

Kirjastot, julkaiseminen ja aineistojen kuratointi

Pyrkimys yhä suuremmissa määrin avoimeen tieteseen ja tieteen näkyvyyteen on tutkijan näkökulmasta tuonut yliopistokirjastoille keskeisiä uusia tutkimusta ja opetusta tukevia tehtäviä. Tämä on näkynyt vaikkapa väitöskirjojen sähköisessä julkaisemisessa ja tallettamisessa tieteellisten kirjastojen julkaisuarkistoihin jo parikymmentä vuotta. Tutkijalle kirjastojen merkitys aineistojen julkaisemisessa ja kuratoinnissa on oleellinen. Ilman kirjastojen monipuolisia palveluita ja osavaa henkilökuntaa tutkijan ja akateemisen opettajan työ olisi todennäköisesti kapeampaa. Oman alansa aineistojen löytäminen kuuluu toki tutkijan ammattitaitoon, mutta ilman asiantuntevaa kirjastohenkilökuntaa ei osaavakaan tutkija löydä aina etsimäänsä.

Avoimen tieteen ja tieteellisen julkaisemisen raportoinnin vaatimukset, Suomessa julkaisufoorumien suhteettomankin suuri painoarvo ja tieteellisten julkaisujen nykyisellään kohtuuttoman kalliit tilausmaksut saavat pohtimaan, mitkä ovat tutkijan ja kirjaston mahdollisuudet luovia erilaisten toiveiden, vaatimusten ja – jälleen –taloudellisten reunaehtojen karikossa. Itse olen ollut toisaalta huolestunut, toisaalta ilahtunut siitä, että suomalaiset yliopistokirjastot osana FinELib-konsortiota eivät suostuneet ylikansallisen suurkustantajan Taylor & Francisin vuosittain ko-hoaviin tilaushintoihin. Sopimus raukesi vuoden 2018 lopulla, eikä suomalaisilla tieteellisillä kirjastoilla ollut melkein vuoteen pääsyä Taylor & Francisin lehtitietokantoihin. Vaikka useita oman alani historian keskeisiä julkaisuja kuuluu Taylor & Francisille, olin positiivisesti yllätynyt, miten monia hyviä neuvoja

kirjastot antoivat tutkijoille ja opiskelijoille tarvittavien julkaisujen löytämiseen muita reittejä. Lisäksi tutkijat jakavat usein mielellään omia tekstejään myös tuntemattomammille kollegoilleen joko suoraan tai yliopistojen julkaisuarkistojen kautta.

Julkaisuarkistot ja tutkimustietokannat kuuluvat nykyään tutkijan näkökulmasta kirjastojen vähintään yhtä keskeisiin palveluihin kuin kirjojen ja muiden aineistojen kartuttaminen ja kuratointi. Itse iloitsen usein siitä, että kirjaston ammattitaitoinen henkilökunta auttaa tutkijaa myös julkaisemiseen, erityisesti avoimeen julkaisemiseen ja julkaisujen raportointiin liittyvissä kysymyksissä. On todella helpottavaa voida jättää kirjaston ammattilaisten tarkistettavaksi rinnakkaistallentamiseen liittyvät toisinaan monimutkaisetkin tekijänoikeuskysymykset.

Mahdollisuus ehdottaa kirjoja kirjastojen kokoelmiin kuuluu niin ikään itselleni tärkeisiin kirjaston käyttömahdollisuuksiin. Koska tieteellistä kirjallisuutta julkaistaan nykyään niin valtavasti kaikilla aloilla, on yhdenkään yliopistokirjaston mahdotonta seurata kattavasti eri alojen ja eri kustantajien tarjontaa. Tutkijat saattavat myös olla selvillä itseään kullakin hetkellä erityisesti kiinnostavien aiheiden julkaisuista paremmin kuin kirjasto, jolloin on arvokasta voida tehdä hankintapyyntö juuri sellaiseen kirjaan tai aineistoon, joka on tärkeä kulloisenkin tutkimuksen kannalta. Hankintapolitiikassa näkyy hienokseltaan myös se, että englantia on humanistisenkin tutkimuksen alalla koko ajan keskeisempi julkaisukieli. Harmillista kyllä, se on myös kieli, jota opiskelijat tuntuvat lukevan mieluiten oman äidinkieltensä – joka minun opiskelijoillani on yleensä ruotsi tai suomi – lisäksi. Tämän vuoksi iloitsen siitä, että hankintapyynnön voi kohdistaa myös esimerkiksi ranskaksi, saksaksi, espanjaksi, tanskaksi tai norjaksi ilmestyvään tieteelliseen kirjallisuuteen. Tämä myös rikastuttaa kirjastojen kokoelmia.

Opettajalle myös yliopistokirjastojen verkkoon laatimat monipuoliset oppaat ovat suuri apu, joka vastaa kysymyksiin, joita sen enempää opettajat kuin opiskelijat aina edes huomaisivat esittää. Minulle on ollut paljon iloa tieteellisten kirjastojen oppaista, joiden avulla olen löytänyt aineistoja, joiden olemassa

”Iloitsen siitä, että kirjaston ammattitaitoinen henkilökunta auttaa myös julkaisemiseen ja julkaisujen raportointiin liittyvissä kysymyksissä”

oloa en olisi muulla tavalla löytänyt. Kirjastojen ammattitaitoisen henkilökunnan kuratoimat ”tietovarannot” vaikkapa juuri oppaiden ja erilaisten aineistolistausten muodossa auttavat käyttäjiä löytämään aineistot.

Kirjastot tutkimuksen paikkoina ja tiloina

Minulle kirjastot ovat aina olleet vahvasti tilallisia ja esteettisiä kokemuksia sen lisäksi, että olen kiinnostunut niiden lukijalle ja tutkijalle tarjoamista aineistoista. Kirjastot ovat paikkoja, joissa

innostun, inspiroidun ja uppoudun tutkimuksen maailmaan. Oman tutkimuksen ja kiinnostuksen kohteiden kautta kirjastot tukevat myös opetusta. Käytän opetuksessa paljon varsinkin tieteellisiä artikkeleita, joita opiskelijat joutuvat myös itse etsimään kiinnostuksensa mukaan keskeisistä aikakauskirjoista kirjastojen joko fyysisistä tai – nykyään pääosin – digitaalisista aineistoista.

Kirjastot eivät siis ole vain aineistojen säilytyspaikkoja ja aineistojen aktiivisia hoitajia, vaan myös tiloja ajatella, tutkia ja kirjoittaa. Kirjastojen tilallinen merkitys on minulle fyysistä, henkistä ja digitaalista. Kirjojen ja aikakausjulkaisujen täyttämät hyllyt tilassa, jossa valaistus ja lämpötila (sopivan valoisaa, ei liian pimeää tai kirkasta; sopiva lämpötila, ei liian kylmä tai kuuma) edesauttavat ajattelua ja tarjoavat mahdollisuuden intellektuaaliseen harhailun ja löytämisen iloon. Luku- ja kirjoituspaikat puolestaan antavat mahdollisuuden syventyä työhön. Olen useasti vajonnut syvään keskittymiseen tai päässyt innostavaan flow-tilaan, kun käytettävissäni on ollut rajallinen aika kirjastotyöskentelyyn ja selvä tavoite vaikkapa jonkin työn alla olevan tekstin ja viitteiden tarkistamiseen sekä tiettyjen kohtien kirjoittamiseen.

Varsinkin erikoiskirjastoissa työskentely voi olla tehokasta ja innostunutta, kun pöydälle voi kasata pinon kirjoja, joihin saa rauhassa paneutua. Tämä tunne paikantuu varsinkin kirjastoihin, joissa olen vain käymässä, ja joihin ei ole mahdollista palata kovinkaan usein, mutta myös Kansalliskirjastoon, jonka saleissa olen uppoutunut moniin töihin. Joitakin vuosia sitten työskentelin Pariisissa, taidehistorian keskeisessä tutkimuskirjastossa, Bibliothèque de l’Institut national d’histoire de l’artin (INHA) lukusalissa (la salle Ovale), jossa tilan kokemus liittyi paitsi lukusalin arkkitehtuuriin, myös ajatukseen aiemmista ja tulevista tutkijapolvista, jotka ovat työskennelleet samassa kirjastossa. Positiiviseen kokemukseen vaikutti varmasti myös se, että INHAn kirjaston avohyllyissä oli suoraan käytettävissä paljon aineistoa, jota tarvitsin senhetkisessä tutkimuksessani.

Yhtä lailla koen innostavana sen, että yliopistokirjastoissa voi lukea ja kirjoittaa opiskelijoiden vieressä, samanarvoisena akateemi-

sena civiksensä kuin opiskelijatkin ja sulautua joukkoon. Kymmenen viisitoista vuotta sitten ajateltiin ehkä, että opiskelijat eivät enää halua lukea ja työskennellä kirjastoissa, mutta arvelen, että syynä oli pikemminkin tilalliset ratkaisut kuin varsinainen vastenmielisyys kirjastotyöskentelyä kohtaan. Tämän puolesta puhuu se, miten täyttä opiskelijakirjastoissa toisinaan on, varsinkin jos tilat antavat mahdollisuuden monipuoliseen työskentelyyn. Kun olin vierailevana tutkijana Oxfordissa, oli sikäläinen opiskelijakirjasto auki joka päivä kymmeneen illalla ja kirjaston käyttöaste oli korkea.

Niin tutkijat kuin opiskelijatkin tarvitsevat ainakin toisinaan mahdollisuuksia yhteisölliseen työskentelyyn ja rauhallisiin työoloihin kirjastojen erilaisissa tiloissa. Uusi tutkimus on osoittanut, eikä lainkaan yllättävästi, että avokonttoreissa työskentely ei ole tehokasta vaan pikemminkin stressaavaa. Kirjastojen lukusalit ja työskentelytilat sen sijaan, olen valmis väittämään, stimuloivat ajattelua ja toimivat kollektiivisina intellektuellin työn tiloina, joissa avokonttorimainen tila tuo keskeytysten ja keskitymisvaikeuksien sijaan käyttäjälleen työrauhan.

Tilan kokemuksen ja aineistojen fyysisen etsimisen merkitys tutkimukselle on aivan keskeistä. Hyllyjen välissä kierrellessä löytää usein sattumalta kiinnostavia kirjoja, joita ei muulla tavoin osaisi välttämättä edes etsiä. Vapaamuotoinen etsiminen ja nimien lukeminen kirjanselistä on tuottanut monia hedelmällisiä tuloksia. Tämä koskee myös vaeltelua digitaalisten aineistojen parissa laajoja aihe- tai asiasanahakuja tehden tai vaikkapa selaamalla aikakauskirjojen vuosikertoja läpi. Digitaalisten aineistojen selailu on sikäli tärkeää, että varsinkaan lehtitietokannoissa ei hakusanoilla läheskään aina tunnu saavan aukottomia hakutuloksia.

Lopuksi lienee vielä syytä painottaa, että kirjastot ovat humanistille paitsi tiedonlähteitä, mutta myös ajattelun, etsimisen, löytämisen ja innostumisen paikkoja, joita ilman tutkimuksen tekeminen olisi huomattavan hankalaa. Eikä humanisti halua ajatella myöskään vapaa-aikaansa ilman tieteellisen ja muidenkin kirjastojen tarjoamia mahdollisuuksia.

Yliopiston kirjasto – akateemisen opettajankoulutuksen kumppani

Mirjamaija Mikkilä-Erdmann

Suomessa kaikki Yleissivistävän koulun opettajat opiskelevat yliopistossa ja suorittavat maisteritutkinnon. Aineopettajat opiskelevat yliopistossa jo Turun Akatemian ajoista alkaen. Akateeminen luokanopettajankoulutus sai Suomessa alkunsa opettajakoulutusseminaareista 1860-luvulla ja siirtyi yliopistoon kasvatustieteellisiin tiedekuntiin 1970-luvulla yhtenäiskouluuudistuksen seurauksena. Seminaarien käytännönläheinen tulevien opettajien koulutus sai uuden lähtökohdan ja muodon monitieteisessä yliopistossa. Kasvatustieteestä tuli luokanopettajien pääaine, ja luokanopettajat saavat kasvatustieteen maisteritutkinnon lisäksi luokanopettajan pätevyuden tehtyään pro gradu -tutkielman. Se, että luokanopettajia koulutetaan viisi vuotta yliopistossa, on kansainvälisesti tarkasteltuna poikkeuksellista. Yhtenä selittäjänä suomalaislasten erinomaiselle menestykselle kansainvälisissä koulusuoritusvertailuissa (esim. PISA) on pidetty tutkimusperusteista akateemista opettajankoulutusta. Alankomaat, Singapore ja Kanada ovat uudistamassa opettajankoulutusta Suomen mallin suuntaan siten, että opetussuunnitelmiin lisätään tutkimusopintoja. Mitä tutkimusperusteisuus tarkoittaa ja miksi se on tärkeää opettajan asiantuntijuuden kouluttamisessa?

Tutkimusperusteinen luokanopettajakoulutus

Akateemista, tutkimusperusteista luokanopettajakoulutusta voi hahmottaa eri tavoilla. Yleisenä lähtökohdana voidaan pitää yliopistolain kohtaa: ”yliopiston tehtävänä on antaa ylintä, tutkimukseen perustuvaa opetusta ja kasvattaa opiskelijat palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa.” Tutkimusperusteisuudella tarkoitetaan tutkimuksen ja opetuksen yhteyttä, jota eurooppalainen sivistysyliopisto on tavoitellut Wilhelm von Humboldtista (1767–1835) lähtien. Saksalainen tiedemies ja yliopistopoliitikko von Humboldt tarkasteli sivistystä tavoitteena ja prosessina. Sivistyäkseen ihmisen oletetaan kultivoivan älyään, moraaliansa ja taitojaan tasapainoisesti. Tavoitteena on laaja yleissivistys, ei niinkään spesifi ammattikoulutus. Laaja yleissivistys saavutetaan parhaiten monitieteisessä yliopistossa. Tutkimukseen perustuvaa opetusta eikä yleissivistystä ole ilman kirjastoa.

Suomalainen opettajankoulutus muodostuu yliopistossa annettavasta teoreettisesta koulutuksesta ja yliopiston harjoittelukouluissa tehtävistä harjoitteluista. Yhtenä keskeisenä ideana on, että opettajankouluttajat tekevät tutkimusta ja opettavat. Opettajaksi opiskelevat harjoittelevat sekä tutkimuksen tekoa että opetta-

mista. Harjoitteluissa teoria ja käytäntö ovat parhaimmillaan toisiinsa integroituneet. Tavoitteena on, että niin opettajankouluttajat kuin opettajaksi opiskelevat perustelevat pedagogiset ratkaisunsa rationaalisesti eivätkä intuitiivisesti. Opettajankoulutuksen kantavana ajatuksena on, että opettajaksi opiskelevat valmistuttuaan hyödyntävät tutkimusta työssään, pystyvät tutki- maan omaa työtään ja kehittämään näin koulua.

Luokanopettajakoulutus on vaativa asiantuntijuuskoulutus, joka on verrattavissa lääkärin tai juristin ammattiin. Kaikissa näissä am- mateissa on vahva teorettinen tiedeperusta ja nopeasti muuttuva käytäntö, johon yliopisto asiantuntijoitaan valmistaa. Asiantun- tijalla on laaja teorettinen ymmärrys, käsitteellisen osaaminen, taito säädellä omaa oppimista sekä taito toimia käytännössä. Lisäksi hänellä on korkeatasoinen ammattietiikka ja hän on osa ammatti- yhteisöä, johon olennaisesti kuuluu ammattikielen omaksumi- nen. Asiantuntija tietää myös, milloin ei ole asiantuntija.

Opettajan ammatti on erityinen ja haasteellinen verrattuna muihin asiantuntija-ammatteihin. Opettajaksi opiskeleva noviisi tuo tiede- yliopistoon tullessaan 12 vuoden kokemuksen opettajan työstä op- pilaan näkökulmasta. Hänellä on entisenä oppilaana muistissaan lu- kematon määrä tilanteita, joissa opettaja toimii luokassa, opettaa ja tekee työtään oppilaiden kanssa. Tämä on rikkaus ja toisaalta suuri ongelma. Opettajaksi opiskelevalla voi olla joskus vääristyneitä käsi- tyksiä siitä, miten asiantunteva opettaja toimii. Nämä aiemmat käsi- tykset voivat hidastaa asiantuntijuuden oppimista eräänlaisena ”fil- terinä”. Opettajaksi opiskelevan on ratkaistava koulutuksen aikana monia kognitiivisia konflikteja ja koettava näin monia käsitteellisiä muutoksia. Käsitteellisellä muutoksella tarkoitetaan oppimista, jossa opiskelija muokkaa radikaalisti käsitteellisiä rakenteitaan ja tietoaan kohti vallitsevaa tieteellistä käsitystä.

Kirjaston merkitys opettajan asiantuntijuuden kouluttamisessa

Ideaalina yliopistossa on opiskelija, joka kehittää lahjakkuus- potentiaaliaan systemaattisesti ja harrastaa älyllistä ponniste-

lua saavuttaakseen itsenäisen, auktoriteeteista vapaan ajattelun. Valmistuttuaan opettajan toivotaan mallittavan tätä oppilailleen omassa koulussaan. Opettajan asiantuntijuuden saavuttaminen edellyttää opiskelijalta systemaattista opiskelua ja opetukseen osallistumista sekä yliopistolta hyvää opetus- ja ohjauskulttuu- ria. Tässä kirjastolla on suuri merkitys. Yliopistossa asiantunti- jaksi tullaan nimittäin suureksi osaksi lukemalla ja kirjoittamalla. Tutkimusperusteisuuden toteutuminen luokanopettajakoulu- tuksessa edellyttää korkeatasoista ja kriittistä akateemista luku- taitoa, jota on systemaattisesti harjoiteltava ja myös vaadittava yliopiston opiskelumuodoissa. Tähän tarvitaan monitieteisen yli- opiston kirjaston ja informaattikoiden tukea. Kirjasto tukee opis- kelijaa opintojen alkuvaiheessa hahmottamaan konkreettisesti, mikä on tutkittua, tieteellistä tietoa. Kirjastolla on opintojen alussa tärkeä merkitys tutkivassa opiskelussa. Tiedonhakutaidot ovat kriittisen lukutaidon ytimessä. Tiedonhakutaidoilla viitataan siihen, miten opiskelija oppii hahmottamaan tutkimusongelmia ja tekemään niiden pohjalta hakukysymyksiä, löytää lähteitä ja pystyy tulkitsemaan lähteiden luotettavuutta sekä lopulta löy- tää lähteistä olennaisen tiedon ja pystyy kirjoittamaan synteetin monesta lähteestä merkiten viitteet oikein. Vertaisarvioitujen lähteiden löytäminen, lukeminen ja synteetin tekeminen eri läh- teistä on haastavaa. Erityisesti oikeiden asiasanojen ja hakusana- yhdistelmien keksiminen on usein ongelmallista alalla, jolla ei ole standardoitua asiasanaluetteloa. Hyvien hakujen tekeminen vaatii opiskelua ja luovuutta, jota opinnäytetyöohjaajan lisäksi tukee kirjaston informaattikko. Kirjasto auttaa opiskelijaa hah- mottamaan omaa tutkimusongelmaansa uudesta näkökulmasta ja tuo tärkeän osansa asiantuntijuuden rakentamiseen. Tämä on havaittu myös kansainvälisissä tutkimuksissa. Tutkimustaitojen opiskelussa kirjaston rooli on merkittävä opintojen alusta aina tohtoriopintoihin asti.

Tutkimustyöpaja ja informaatiolukutaidon oppimispolku luokanopettajakoulutuksessa

Turun opettajankoulutuslaitos on jo vuosia organisoinut kasvatustieteen menetelmäopinnot työpajan muodossa

opintojen alussa. Oppimisympäristö kehitettiin vastauksena siihen, etteivät opiskelijat kokeneet mielekkäänä perinteisiä, lähinnä luennoista ja kirjatenteistä koostuvia menetelmäkursseja. Ensimmäisen opintovuoden syksyllä opiskelijat aloittavat työpajaopiskelun, joka koostuu luennoista, pienryhmäistunnoista, lukupiireistä, menetelmäopinnoista sekä empiirisen aineiston keräämisestä tutkimuskoulusamme Turun normaalikoulussa, joka on yliopiston harjoittelukoulu. Tutkimustyöpajamallin tausta-ajatuksena on sosiaalista opiskelija jo heti syksyllä tutkimusopintoihin. Kasvatustieteen tutkimusopintojen tarkoituksena on tukea opiskelijan käsitteellistä muutosta oppilaasta opettajaksi, kohti asiantuntijaa, joka pystyy rationaalisesti perustelemaan toimintaansa. Suomalaisen opettajan autonomia on lain perusteella suuri. Kukaan ei määrää, millä menetelmällä opettaja opettaa, mitä oppimateriaalia hän käyttää tai miten hän arvioi oppilaitaan. Suomessa ei ole tarkastajainstituutiota, ja näin ollen kukaan ei arvioi opettajaa valmistumisen jälkeen. Opettajan asiantuntijuuteen luotetaan. Tutkimusopinnot muodostavat opettajan asiantuntijuuden perustan ja korkean ammattietiikan rakentumisen koulutuksen aikana. Tutkimustaidot mahdollistavat opettajan jatkuvan oppimisen ammatissaan ja omassa työssään.

Turun yliopiston opettajankoulutuslaitoksessa olemme rakentaneet yliopiston kirjaston kanssa informaatiolukutaidon polun. Ensimmäisestä opintovuodesta alkaen aina viidenteen vuoteen asti informaattikko antaa tiedonhakuun opetusta kaksi tuntia vuodessa. Opiskelijat menevät opetukseen vaiheessa, jossa he hahmottavat tutkimusongelmiaan. Informaattikko auttaa yhdessä työpajaohjaajan kanssa opiskelijoita vertaisarvioitujen lähteiden pariin. Opiskelijat tutustuvat empiirisen artikkelin rakenteeseen ja oppivat hahmottamaan, miten haetaan tietoa hakukoneilla ja miten etsitään tietoa esimerkiksi hyödyntäen otsikoita, abstrakteja, asiasanoja ja lähdeluetteloita. Luokanopettajaopiskelijat tekevät kaksi pienimuotoista tutkielmaa ennen kandi- ja maisteritutkielmaa. Tutkimusongelmat ovat autenttisia ongelmia, jotka ratkotaan keräämällä empiirinen

aineisto normaalikoulusta. Aluksi opiskelijat haastattelevat ja havainnoivat oppilaita tutustuen tutkimusmenetelmiin, jotka ovat koko ajan mukana opettajan työssä. Myöhemmin he tekevät kyselylomaketutkimuksen.

Tutkimustyöpajassa ryhmässä oppiminen on tärkeää. Pienryhmä suunnittelee tutkimuksen perehtyen tutkittavan ilmiön teoreettisiin lähtökohtiin. Opiskelijat keräävät empiirisen aineiston, analysoivat aineiston ja raportoivat sen. Kurssin lopuksi havainnoista keskustellaan tutkimuspäivillä, eräänlaisissa minikonferenssissa. Ryhmän vetäjänä toimii tutkijataustainen yliopiston opettaja ja lisäksi ryhmässä on opiskelijatuutorit. Parhaimmillaan tutkimustyöpajat muistuttavat tutkimusryhmän toimintaa, jossa opiskelijan ja opettajan roolit sekoittuvat. Opiskelija saa ajatuksellisia ja konkreettisia työkaluja hahmottaa, mitä tiede ja tutkimus on. Hän saa näin heti alusta asti mahdollisuuden harjoitella tieteelliseen keskusteluun ja tutkivaan kulttuuriin osallistumista. Neljäntenä opiskeluvuotena käynnistyy gradupaja. Opiskelijalle tutkiva työ on tuttua, graduahdistusta ei ilmene eikä opettajankoulutuksessa ole tarvetta graduklinikoille.

Lopuksi

Tutkimusperusteisuuden ilmeneminen luokanopettajan peruskoulutuksessa ja tohtoriopinnoissa on lähes itsestään selvää. Tutkittuun tietoon perustuvien kirjojen ja artikkelien lisäksi Turun yliopistossa opiskelijaksi kirjautuneella on hienot mahdollisuudet päästä käsiksi kansainvälisiin vertaisarvioituihin artikkelikokoelmiin ja käyttää metodologista kirjallisuutta sisältävää kirjastoa. Toivomme kuitenkin opettajan myös valmistuttuaan hyödyntävän työssään vertaisarvioituja artikkeleita ja uudistavan näin ajatteluaan. Tämä on koulun ja suomalaisen yhteiskunnan uudistumisen tukemista. Suurena ongelmana on kuitenkin se, että suomalaisella opettajalla ei ole pääsyä tiedeyliopiston vertaisarvioituihin artikkelikokoelmiin omalta kotikoneeltaan, vaan hänen täytyy fyysi-

sesti tulla yliopiston kirjastoon. Tässä asiassa opettajat eroavat radikaalisti esimerkiksi lääkäreistä tai juristeista, joiden ammattijärjestöt tukevat jäsenten jatkuvaa tieteellistä oppimista tarjoten mahdollisuuden päästä helposti uusimman, tutkitun tiedon lähteille.

Oppiva Salo -täydennyskoulutushankkeessa tutkimusryhmä kehitti koulutusmallin, jonka ajatuksena oli tukea opettajien aktiivista kokeilukulttuuria omassa opetuksessa ja korvata näin perinteinen virkaehtosopimukseen sisältyvä koulutuspäivä, jossa opettajat yleensä istuvat passiivisesti ja kuuntelevat luentoja. Ajatuksena oli tuoda täydennyskoulutus opettajan omaan luokkaan ja kouluun sekä lisätä opettajien yhteisöllisyyttä mahdollistamalla verkostoituminen. Hankkeeseen osallistuivat kaikki Salon 200 opettajaa, joiden tavoitteena oli kokeilla pienryhmässä esimerkiksi uutta tapaa opettaa tai arvioida. Opettajien pääsyä uusimman tutkitun tiedon ääreen tuki yliopiston kirjasto. Kokeilupajojen alussa oli informaattikon luento, tiedonhakutaitojen päivitystä ja vertaisarvioitujen lähteiden etsimistä. Järjestimme lukupiirejä, joissa keskustelimme opettajien valitsemien artikkelien pohjalta. Samanlaista mallia sovellamme myös Salon rehtoreiden koulutuksessa, jossa rehtorit kehittävät työtään toimintatutkimuksen näkökulmasta. Parhaimmillaan yliopistotason tutkimusperusteinen peruskoulutus ja täydennyskoulutus voisivat kulkea rinnakkain siten, että yliopiston kirjaston sähköisten aineistojen käyttöoikeudet eivät lopuisi siihen, kun opiskelija valmistuu maisteriksi. Yliopiston antamaa laajaa yleissivistystä on päivitettävä pitkän työuran aikana systemaattisesti. On tärkeää, että humboldtilaisen ihanteen mukainen tutkimuksen ja opetuksen yhteys kantaisi hedelmää myös yliopisto-opintojen jälkeen. Aikana, jolloin sosiaalinen media muokkaa ja polarisoi ihmisten ajattelua mustavalkoikseksi, tarvitaan tutkittua tietoa enemmän kuin koskaan ihmisten päätöksenteon tueksi. Yliopiston kirjastolla ja taitavalla henkilökunnalla on tässä merkittävä rooli. Kriittistä ajattelua ei ole ilman kirjastoa, joka tarjoaa vapaan kansan lahjan vapaalle tietelle: tutkitun tiedon.

Lähteet

Baan, Jan, Gaikhorst, Lisa., van 't Noordende, Jaccoline & Monique Volman. 2019. ”The involvement in inquiry-based working of teachers of research-intensive versus practically oriented teacher education programmes.” *Teaching and Teacher Education* 84: 74–82.

Humboldt, Wilhelm von. 1986. *Theorie der Bildung des Menschen*. Teoksessa *Allgemeine Bildung: Analysen zu ihrer Wirklichkeit, Versuche über ihre Zukunft*, toimittanut Heinz-Elmar Tenorth, 32–38. Weinheim: Juventa Verlag.

Mikkilä-Erdmann, Mirjamaija. 2016. ”Käsitteellinen muutos ja koulutukselliset haasteet aikuisuudessa.” Teoksessa *Ajattelun kehitys aikuisuudessa: Kohhti moninäkökulmaisuuutta*, toimittanut Eeva Kallio, 205–226. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura.

Mikkilä-Erdmann, Mirjamaija & Tuike Iiskala. 2020. ”Developing learning and teaching practices for adults: Perspectives from conceptual change and metacognition research.” Teoksessa *Development of Adult thinking: Interdisciplinary perspectives on cognitive development and adult learning*, toimittanut Eeva Kallio. Abingdon: Routledge.

Mikkilä-Erdmann, Mirjamaija, Warinowski, Anu & Tuike Iiskala. 2019. ”Teacher education in Finland and future directions.” Teoksessa *Oxford Research Encyclopedia of Education*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190264093.013.286>

Rinne, Risto. 2017. ”Luokanopettajakoulutuksen akatemisoituminen ja yliopistopolitiikan muutos pitkänä historiallisena projektina.” Teoksessa *Opettajankoulutus. Lähistoriaa ja tulevaisuutta, toimittaneet* Esko Paakkola & Tapio Varmola, 16–49. Jyväskylä: PS-kustannus.

Södervik, Ilona. 2016. *Understanding biological concepts at university: Investigating learning in medical and teacher education*. Turku: University of Turku.

Toom, Auli, Kynäslähti, Heikki, Krokfors, Leena, Jyrhämä, Riitta, Byman, Reijo, Stenberg, Katariina, Maaranen, Katriina, & Pertti Kansanen. 2010. ”Experiences of a research-based approach to teacher education: Suggestions for future policies.” *European Journal of Education* 45 (2): 331–344.

van Ingen, Sarah & Susan Ariew. 2015. ”Making the invisible visible: Preparing preservice teachers for first steps in linking research to practice.” *Teaching and Teacher Education* 51: 182–190.

Vilppu, Henna. 2016. *University students' regulation of learning and text processing – examples from medical and teacher education*. Turku: University of Turku.

Näkökulmia vuosikymmeniin 2000-luku

Tieteellisen tiedon rajattomat mahdollisuudet ja haasteet

Vuonna 2003 ilmestynyt Roger C. Schonfeldin teos *JSTOR: A History* analysoi uuden vuosituhannen alussa hahmottumassa ollutta tieteellisen julkaisemisen muutosta lähihistorian avulla. Nopean muutoksen symboliksi nousi kirjastojen tilaongelmia helpottamaan syntynyt digitaalinen lehtitietokanta, jonka vaikutukset akateemiseen julkaisemiseen jäivät pysyviksi. 2000-luvun alussa Suomessa laajemmin käyttöön tullut tieteellisiä aikakauslehtiä sisältävä JSTOR perustettiin vuonna 1997 vuosien valmistelun jälkeen. Lähtökohtana oli yhdysvaltalaisen kirjastojen säilytystilan väheneminen samalla, kun julkaisujen määrä kasvoi nopeasti. Tieteelliset aikakauslehdet eivät enää säästöystistä mahtuneet monien kirjastojen varastoihin. Ratkaisuksi nähtiin lehtien siirtäminen sähköiseen muotoon, CR-ROM-levyiksi. Tieteellisiin lehtiin päätettiin keskittyä, koska niiden tekijänoikeudet oli suhteellisen helppo varmistaa.

Verkossa toimiva JSTOR oli käytettävissä myös Turun yliopistossa jo 2000-luvun alussa. Kuten moni muu sähköinen ai-

neisto, johon kirjasto tarjosi pääsyn, JSTOR ei ollut enää vain tietoa säilyttävä vaan sitä tehokkaasti jakava alusta. Vastedes tutkimuksen tulokset olivat saatavissa jokaisen omalle näytölle. Kirjasto oli tullut kunkin omalle koneelle.

JSTOR ennakoiki myös toista muutosta, joka ei suoranaisesti liittynyt kirjastojen tilaratkaisujen uudenaiseen rationalisointiin. Alun perin sen välityksellä ei ajateltu julkaistavan kaikkein uusinta materiaalia, mutta muutamassa vuodessa JSTORista ja muista vastaavista monitieteisistä lehtitietokannoista tuli myös keskeisiä uuden tutkimuksen julkaisukanavia. Niiden käytöstä tuli nopeasti huomattavasti suosittumpaa kuin painettujen julkaisujen lukemisesta.

2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen loppupuolella e-aineistojen määrä kasvoi jyrkästi. Vielä vuosituhannen vaihteessa e-kirjojen osuus oli ollut niin pientä, ettei niitä ollut tilastoitu, mutta vuoden 2009 lopussa e-kirjoja oli kirjaston koelmissa jo yli 330 000. E-lehtien määrä oli kasvanut 1500:sta vuonna 1998 yli 28 000:een.

”Myös etäyhteyden saaminen e-aineistoihin oli suuri edistysaskel käyttäjän kannalta”

Verkossa toimivien tietoa-aineistojen saatavuuden kasvu johti myös siihen, että sähköisten aineistojen käyttötaitoihin täytyi panostaa entistä enemmän. Informaatiolukutaidon opetuksessa oli 1990-luvulla opeteltu tiedonhaun, tiedonhankinnan ja tiedonhallinnan lisäksi perusteet uuden tietotekniikan käyttöön. Ensimmäinen sähköinen kirjastojärjestelmä toimi DOS-käyttöjärjestelmällä, mikä vaati käyttäjältä erilaisten komentojen

hallitsemista. Kun järjestelmä oli vielä englanninkielinen, oli opiskelijalle tarkkaan muistutettava, että t/ -haku tarkoitti Title-hakua, eikä Tekijä-hakua.

2000-luvulle tultaessa Windows-käyttöjärjestelmä, internet ja www-sivut helpottivat tietokantojen käyttöä ja tietoa alkoi saada esiin klikkailemalla. Myös etäyhteyden saaminen e-aineistoihin oli suuri edistysaskel käyttäjän kannalta. Kirjastossa erikseen otetut telnet-yhteydet tietokantoihin ja erilaiset CD-ROMilla olleet tietokannat vaihtuivat ensin kirjaston omilla www-sivuilla olleisiin linkkilistoihin ja sitten valtakunnallisesti käyttöön otettuun Nelli-portaaliin (National Electronic Library).

Nelli-portaalin edut olivat selvät: artikkeleiden hakua ei esimerkiksi enää tarvinnut opettaa lehtipaketti kerrallaan, vaan haun saattoi kohdistaa useaan tietokantaan yhtä aikaa. IL-opetuksesta sekin nielaisi taas oman osansa, joskin Nelli ominaisuudet – kuten halutun artikkelin linkittäminen oikeaan tietokantaan – korvasivat opiskelijalle oppimisen vaivan.

Informaatiolukutaidon opetus kulki 2000-luvun vaihteessa käsi kädessä tietotekniikan ja järjestelmien kehittymisen kanssa. Vaikka teknisiä uutuuksia ja haasteita tuli joka lukuvuosi eteen, IL-opetusta pyrittiin jatkuvasti kehittämään niin, että tiedon saanti olisi turvattu niin ensimmäisen vuoden opiskelijalle kuin varttuneelle tutkijallekin.

Kirjaston opetuksessa 2010-luvulla alkoi lähdekritiikki ja tutkitun tiedon tunnistaminen olla vielä aiempaakin tärkeämpää, kun verkossa olevan informaation ja tiedon määrä kasvoi räjähdysmäisesti. IL-opetuksessa siirryttiin uusiin opetusmenetelmiin: verkko-opetus lisääntyi ja sähköiset aineistot ja niiden käyttöliittymät kehittyivät asiakasystävällisemmiksi. Nelli-portaalista luovuttiin, kun pääsy e-aineistoihin saatiin integroitua samaan käyttöliittymään muun aineiston kanssa ensin kansallisessa Finna-palvelussa ja myöhemmin kansainvälisen Primo-käyttöliittymän avulla.

Lääketiede ja kirjasto – siamilaiset kaksoiset

Päivi Rautava

Lääketiede ja potilaan hoitaminen on toimintaa, jota kehitetään näyttöön perustuen eli tutkimustyön kautta. Tutkimustyön tulee olla kehittämistyön perusprinsiippi, ei taloudellisten intressien, poliittisten mieliteiden tai ylipäättään ”mutujen”. Terveystieteellistä tutkimustyötä on monenlaista. On puhdasta perustiedettä, jonka kliiniset sovellukset voivat olla arkipäivää vasta vuosien kulluttua, jos koskaan. On translationaalista tutkimusta, jossa perustutkija ja kliinikko kehittävät jotakin konkreettista hoidon tai diagnostiikan osaa yhdessä eteenpäin. Ja on kliinistä tutkimusta, jossa potilaita hoidetaan yleensä kahdella tai useammalla eri tavalla ja vertaillaan lopputulemien paremuutta. Kaikille on yhteistä se, että jo tutkimussuunnitelman tekemisestä lähtien koko tutkimusprosessiin liittyy kirjallisuuteen tutustuminen ja sitä kautta teoriataustaan jo

saatuihin tutkimustuloksiin paneutuminen. Ja miten tämä onnistuisikaan, jos ei olisi kirjastoa?

Sata vuotta sitten kirjastolla oli hoitojen kehittäjälle ja tutkijalle sama merkitys kuin nykyisille kollegoille, mutta elämisen rytmi oli toinen. Jos esimerkiksi ulkomaan vierailulla sai vinkin, että jossakin päin maailmaa oli puheena olevaa asiaa käsittelevä kirja, sen saaminen vei kuukausia, jopa vuosia. Tällöin tiedon käyttöikä oli vuosia, nykyisin se voi olla päiviä.

Aloittaessani tutkimustyöni 1980-luvun puolivälissä kirjastossa käynti lähes päivittäin ja jopa tuntikausien istuminen siellä kuului tutkimustyön rutiineihin. Silloin seurattiin kirjastoon tulevia lehtiä, joiden uusinta numeroa vaanittiin ja jonka lukuvuoroista joskus jopa kilpailtiin. Artikkeleista otet-

”Tietoa haetaan kesken moniammatillisen hoitokokouksen tai tapausselostusta porukalla kirjoitettaessa tai ihan vaan tutkimustyön selkärangaksi”

tiin kopioita kirjaston kopiokoneella pahvista maksukorttia käyttäen ja tarvittaessa tilattiin kaukolainoja. Yhdessä informaation kanssa tehtiin tietohakuja etenkin, jos omat aikaisemmat löydökset olivat olleet niukkoja. Palvelu pelasi ja vähitellen omat taidotkin kehittyivät. Vielä tuolloin artikkeleita tai kirjaa sai odottaa viikon, kaksi, joskus jopa kuukauden. Kirjastossakin oli ajalle tyypillinen tiukka hierarkia. Jos professorin ja nuoren tutkijan käsi oli tarttumaisillaan samaan lehteen, nuoren tutkijan oli syytä tietää paikkansa ja asettua kiltisti odottamaan vuoroaan. Kirjastossa asioivalla valkoinen takki oli normaali työpuku, myös professoreilla, jotka eivät välttämättä olleet edes kliinisessä virassa. Nämä ajat ovat muistoina mielessä, mutta niitä ei kaipaakaan!

Omassa yksikössäni yliopistolla tietokoneisiin tutustuttiin ikään kuin etäisinä ihmeinä. Vain yksikkömme statistikolla oli oma tietokone ja yleensä tietokoneajot pyydettiin yliopistonmäen atk-keskukselta. Kone raksutti yön yli ja aamulla tutkijaa odotti pino jatkuvalla isolle paperille yöllä tulostuneita tuloksia. Usein saattoi vain huomata, että hakusana oli ollut huono ja tulokset väärinä, joten ei muuta kun jonoon uudelleen. Yksikköön saatiin ensimmäinen tekstinkäsittelykone 1986, eikä se ollut yhteensopiva minkään henkilökohtaisen tietokoneen kanssa. Miksi olisi ollutkaan, kun emme osanneet arvata, että kohta kaikilla olisi pöydällään oma tietokone, josta aukeaisi ovi maailmalle ja uuteen tietoon.

Terveyden tutkimus on nykyisin laaja käsite. Se ulottuu lääketieteestä, hoitotieteestä, terveystieteestä ja terveyspsykologiasta terveyspsykologiaan ja perustutkimuksesta kliiniseen tutkimukseen. Näin ollen myös tutkimusmenetelmät ovat valtavan laajat, oikeastaan lähes kaikkia kuviteltavissa olevia menetelmiä käytetään. Silti aina tarvitaan tietoa taustaksi, ideoiden ja toisaalta tutkimustarpeiden löytämiseksi ja ratkaisemiseksi. Aina tarvitaan kuitenkin kirjastoa. Kirjasto hankkii lisenssit tuhansiin sähköisiin lehtiin ja kirjoihin, jotka ovat kaikki käytettävissä jopa meillä sairaalassa. Tämä on tärkeää päivystäjälle

”Tulisi pyrkiä kaikin mahdollisin tavoin julkaisemaan tieto avoimeksi, jotta tärkeät tulokset olisivat ilmaiseksi kaikkien luettavissa”

yön pimeinä tunteina, kun on pakko hakea tietoa, mistä ihmeessä onkaan vauvan tai vaarin oudoissa oireissa kysymys. Tietoa haetaan kesken moniammatillisen hoitokokouksen tai tapausselostusta porukalla kirjoitettaessa tai ihan vaan tutkimustyön selkärangaksi.

Tieto on terveyden tutkimuksen elinehto. Siihen liittyy kuitenkin yhä enemmän sellaisia piirteitä, jotka pelottavat. Kilpailu julkaisutilasta on ankaraa ja hyviäkin tutkimustuloksia jää julkaisematta sen takia, että tutkija väsyä tässä kilpailussa. Hän ei ehkä osaa sanoa asiaansa niin hyvällä kielellä ja selkeästi, että hän saisi ansaitsemansa huomion, tai hänen löydöksensä on ihan oikeasti aivan uusi. Uudet tulokset ovat tunnetusti vaikeimpia saada julkaistuksi, koska ihmisellä taitaa olla luonnossaan pelko ja epäily uusia asioita kohtaan. Kovin vaikeaa on saada julkaistuksi myös tuloksia, joissa ei ollutkaan tilastollisia eroja. Tämä tieto saattaa olla potilaalle tärkeä, vaikka se lehden mielestä ei ylittäisikään julkaisukynystä. Esimerkkinä kahdesta ryhmästä, jotka nykyhoitojen jälkeen eivät eroa toisistaan niin paljon kuin ennen, ovat keskoset ja täysikäisenä syntyneet lapset. Nykyään valtaosa pienimmistä keskosistakin selviää sekä henkisesti että fyysisesti yhtä hyvin kuin täysiaikaisena syntyneet lapset ja heistä kasvaa normaalikoulun kävijöitä. Pikkukeskosen keskoskaapin vieressä istuvalle vanhemmalle tällainen tutkittu tieto antaa uutta toivoa ja voimaa odottaa ja odottaa tunti tunnilla, miten käy. Käytäntö, että niin sanotut negatiiviset tulokset eli tulokset, jotka eivät osoittaneet hypoteesia todeksi, eivät ole lehtien mielestä kiinnostavia, on poikanut muun muassa lehden, jonka nimi on *Journal of Negative Results*. Se julkaisee siis tutkimuksia, jotka edistävät vallalla olevista periaatteista käytävää keskustelua yllättävistä, ristiriitaisista, provokatiivisista tai negatiivisista tuloksista. Jos negatiivisia tuloksia esimerkiksi lääketutkimuksista ei saada julkaistuksi, se vääristää totuutta ja voi levittää virheellinen tieto, että lääke auttaa, vaikkei autaakaan. Tuloksia saatetaan joskus - onneksi kovin harvoin - vääristellä tai jopa keksiä tai tulkita sopivasti, jotta palstatilaa irtoaisi.

Avoin julkaisu on myös terveystutkimuksen puolella valtaalinja. Suurten amerikkalaisten lehtien päätoimittajat julkaisivat jo muutama vuosi sitten kannanoton, että tulisi pyrkiä kaikin mahdollisin tavoin julkaisemaan tieto avoimeksi, jotta tärkeät tulokset olisivat ilmaiseksi kaikkien luettavissa. Tästä tietysti seuraa, että jonkun on julkaiseminen maksettava; jos lukija ei sitä maksa, se joku on kirjoittaja. Pikkuhiljaa lehdet ovat saaneet melkoisen vallan julkaisupolitiikallaan ja kustannusten nousu on jo nollainflaationkin aikaan ollut huima, 5 % tai jopa 7 % vuodessa. Elektronisia aineistoja keskitetysti muun muassa yliopistoille hankkivan FinElib-konsortion tavoitteena on, että avoin julkaiseminen ei lisää kustannuksia, mutta tähän tavoitteeseen on vielä matkaa. Open access julkaisumaksu on vähimmilläänkin noin 1 500 €, mutta 2 500–3 500 € julkaisumaksujakin on. Suuret julkaisumaksut ovat tutkijalle kova ponnistus.

Nykyään tietoa on saatavilla niin paljon, että suppeamman alan osaaja ei tahdo pysyä kaikessa ajan tasalla. Siksi opiskelijoiltakaan ei voida vaatia, että he tietäisivät aktiivisesti kaiken, vaan heiltä edellytetään oikean tiedon löytämisen taitoa ja ymmärrystä käyttää tietoa aktiivisesti potilaan eduksi. Nykyopiskelijoille ja tutkijoille jää melkoinen vastuu kehittyä kriittiseksi tiedon käyttäjäksi, joka osaa seuloa väärää ja oikeaa tietoa toisistaan. Osittain juuri väärää tietoa vastaan on nuorten, aktiivisten lääketieteen opiskelijoiden aloitteesta perustettu Vastalääke ry, joka rikkoo myyttejä ja kertoo ymmärrettävästi, mikä ero on vaikka luontaistuotteella ja lääkkeellä tai onko pakurikäävällä terveysvaikutuksia. Satavuotiasta kirjastoa onnitellessa voisikin kysyä, miten kirjaston on mahdollista olla apuna ja tukena oikean tiedon seulonnassa ja levityksessä myös tulevaisuudessa.

Oikeuskulttuuri, oikeustiede ja oikeudelliset kirjastot

Janne Salminen

Tässä kirjoituksessa tarkastelen oikeuskirjallisuuden, oikeuden ja oikeustieteen välistä suhdetta sekä oikeuskirjallisuuden merkitystä osana oikeuskulttuuria. Nämä tarkastelut lopulta kietoutuvat kirjastoa koskevien havaintojen ympärille. Viime aikoina saman tyyppisistä teemoista on keskusteltu varsinkin Toni Malmisen ja Sakari Wuolijoen toimittamassa teoksessa *Oikeus, kirjastot ja kulttuuri* ja sen virittämissä kotimaisissa, lähinnä oikeustieteellisissä aikakausjulkaisuissa ilmestyneissä kirjoituksissa ja kirja-arvioissa. Tämä keskustelu on löyhästi myös kirjoitukseni lähteenä ja innoittajana.

Kirjoitukseni lähtökohtana on ajatus siitä, että kotimainen oikeuskulttuuri, joka tässä muodostaa tarkastelujeni kohteen ja alustan, ainakin on ollut ja on edelleen monin tavoin kirjakulttuuri. Kirjallisuudesta ilmenevät käsitykset oikeudesta ja mahdollisuuksista ymmärtää sitä sekä eri tavoin selittää ja kritisoida sitä ja myös tiedot oikeuden kulloisestakin sisällöstä sekä systemaattisessa että tulkinallisessa mielessä ovat keskeinen osa

oikeustiedettä ja sen tuotoksia ja sellaisina tärkeä osa myös oikeuskulttuuria. Oikeustieteen luonteesta johtuen ne ovat osin myös osa oikeudellista sääntelyä. Ajankohtaiset muutokset oikeutta koskevassa julkaisemisessa ja lähdeaineistossa ovat kuitenkin melkoisia. Siitä huolimatta oikeuskulttuurin luonne kirjakulttuurina – laajasti ymmärrettynä – ei toki ole muuttunut. Kirjakulttuuriin kuuluvat kirjastot – sekä yksityiset että julkiset ja niissä niin digitaaliset kuin fyysisetkin aineistot. Näin itse asiassa oikeuskulttuurinkin keskeisiin instituutioihin kuuluvat myös oikeuskirjastot.

Edellinen mainintani siitä, että oikeustieteen tuottamat, oikeuskirjallisuudessa ilmenevät käsitykset oikeuden kulloisestakin sisällöstä ovat osa oikeudellista sääntelyä, sisältää perustavanlaatuisen tulkinnan oikeustieteen yhdestä keskeisestä erityispiirteestä. Tunnetun, oikeustieteen tietynlaista kaksoisolemusta tai -kansalaisuutta koskevan käsityksen mukaan oikeustieteen voidaan näet ymmärtää olevan osa kahta keskeistä yhteiskun-

nallista käytäntöä. Tämän tulkinnan mukaan oikeustiede on paitsi tieteellinen käytäntö myös yksi keskeisistä oikeudellisista käytännöistä. Tällöin se asettuu muiden oikeudellisten käytäntöjen eli lainsäätämisen ja lainkäytön rinnalle. Tutkimuskohteensa osalta oikeustiede on tyypillisesti kiinnostunut laajasti ottaen oikeudellisesta sääntelystä yhteiskunnallisena ja myös kulttuurisena ilmiönä. Se tuottaa tutkimuksissaan laajasti ymmärrettynä oikeudellista sääntelyä muiden oikeudellisten käytäntöjen tuotosten ohelle.

Oikeuskulttuuri kirjakulttuurina

Oikeuskulttuuri on eri hetkinä ajankohtaisten oikeudellisten sääntelyiden taustalla toimiva oikeuden taso, jolle on tyypillistä ainakin tietty pitkäkestoisuus. Lisäksi siinä nimenomaisilla oikeudellisilla toimijoilla on erityinen rooli oikeuskulttuurin kantajina ja uusintajina. Se muun muassa tarjoaa erilaisten sääntelyjen tarkasteluun refleksiivisen kriittisen tason.

Viitataan tällä varsinkin Kaarlo Tuorin tutkimuksiin, joissa korostetaan (esim. 2007, s. 69 alkaen) oikeuskulttuurin merkitystä etenkin oikeudellisten toimijoiden esiymmärryksen muokkaajana. Siinä Tuori puolestaan painottaa varsinkin sitä, että mannermaisessa oikeuskulttuurissa, johon Suomikin osin kuuluu, yliopistossa harjoitetuilla oikeustieteellisellä tutkimuksella ja yliopistokoulutuksella on tärkeä rooli paitsi modernin oikeuskulttuurin kehittämisessä myös sen välittämisessä uusille juristiprofession toimijoille. Tämä tapahtuu erityisesti oikeuden yleisiä oppeja, kuten käsitteitä ja periaatteita, sekä oikeuden yleisiä teorioita kehittelemällä ja muokkaamalla sekä opettamalla. Samoin oikeuskulttuurin osana yleisissä opeissa pidetään yllä ja muokataan käsityksiä oikeuden lähteistä ja oikeudellisesta argumentaatiosta.

Mitä sitten tarkoitan luonnehtiessani oikeuskulttuuria kirjakulttuuriksi? Perusteiltaan tämä liittyy ainakin osin siihen jo mainitsemaani seikkaan, että edelleen jaamme keskeisiä mannermaisena oikeuskulttuurin piirteitä, jossa yliopistokoulutuk-

sella ja yliopistoissa harjoitettavalla tutkimuksella on oikeuskulttuurissa merkittävä rooli.

Ensinnäkin oikeuskulttuurimme on kirjakulttuuri siinä mielessä, että oikeudesta ja kulloisestakin oikeuskulttuurista on totutusti otettu selvää juuri kirjallisuuden avulla. Laajasti ymmärrettynä myös muut oikeudellisen sääntelyn elementit kuin oikeustieteen kannanotot ilmenevät kirjallisista lähteistä. Lakikirjat ja oikeustapauskokoelmatkin ovat kirjallisissa muodoissa, ja joskus oikeuskirjallisuuden käsitteeseen laajassa mielessä sisällytetään myös ne. Lisäksi tietysti oikeustieteen kannanotot eli oikeuskirjallisuus sen varsinaisessa ja tässä kirjoituksessani käytössä olevassa merkityksessä ilmenee kirjallisesti. Modernit oikeudelliset käytännöt ja niihin osallistuminen edellyttävät hyvin monenlaisiin oikeutta koskeviin informaatiolähteisiin perehtymistä. Niistä lopulta saadaan tietoa myös oikeuslähteistä. Oikeuskirjallisuus tyypillisesti sisältää tietoa niistä kaikista.

Länsimaisella modernilla oikeudella on perinteiset ja vahvat liittynyt kirjalliseen ainekseen ja kirjallisessa muodossa oleviin informaatiolähteisiin. Oikeus on kirjallisissa lähteissä. Niin sanotusta kirjoittamattomasta oikeudesta, siis mahdollisista tapaoikeudellisista sääntelyistäkin nykyajan juristi hankkii tietonsa kirjallisista lähteistä, esimerkiksi juuri oikeuskirjallisuudesta. Positiivinen, säädetty oikeus on kirjoitettua ja julkistettua ja erilaisista informaatiolähteistä ammennettavissa.

Oikeudellisia informaatiolähteitä on aina modernina aikana koottu, luetteloitu ja jäsenetty oikeuteen liittyvän toiminnan, oikeudellisten käytäntöjen yhteydessä. Oikeudellisella käytännöllä tarkoitetaan sellaista sosiaalista toimintaa, joka viestii oikeudesta ja joka keskittyy oikeusnormien tuottamiseen, soveltamiseen, tulkintaan tai muuttamiseen. Tämä viittaa esimerkiksi oikeudelliseen käytäntöön tuomioistuinten ratkaisutoiminnassa eli niin sanottuun lainkäyttöön. Myös lainsäätäminen on, ainakin osin, luonnehdittavissa oikeudelliseksi käytännöksi. Oikeustiedekin on oikeudellinen käytäntö.

”Modernit oikeudelliset käytännöt ja niihin osallistuminen edellyttävät hyvin monenlaisiin oikeutta koskeviin informaatiolähteisiin perehtymistä”

Ensimmäiset oikeuskirjastot sijaitsivat tyypillisesti tuomioistuimissa, jotka omassa tehtävässään ensisijaisesti oikeussuojan antajina ja lainkäyttäjinä soveltavat ja myös tuottavat oikeutta. Oikeuskirjastoihin on kertynyt painettuja säädöksiä, vähitellen erilaisia ratkaisuja sekä lakien kommentteja ja muuta oikeuskirjallisuutta. Samoihin aikoihin tuomioistuinten oikeuskirjastojen kanssa alkoivat karttua myös yliopistoihin sijoittuneet oikeuskirjastot. Tiedetään esimerkiksi, että Turussa on ollut oikeudellinen kirjasto aina vuodesta 1623. Ensimmäinen suomalainen oikeuskirjasto, siis oikeudelliseen aineistoon ja informaatioon keskittynyt varsinainen julkinen kirjasto, perustettiin tuolloin Turun hovioikeuteen.

Sisältäessään tietoa oikeudesta ja oikeutta koskevia informaatiolähteitä oikeuskirjastoissa mielenkiintoisella tavalla yhdistyvät kaikkien kolmen keskeisen oikeudellisen käytännön, siis lainkäytön, lainsäätämisen ja oikeustieteen tuotokset, ja niihin talletetaan tietoa oikeudesta näistä kaikista lähteistä. Oikeuskirjastoon kuuluukin itseoikeutetusti tuomioistuinten ratkaisuja ja niistä tehtyjä koonnoksia, erilaisia säädöksiä sekä oikeuskirjallisuutta, siis kirjallisuutta, joka käsittelee oikeutta. Painotukset näiden kesken ovat eri aikoina vaihdelleet. Lisäksi tässä on painotuksia oikeuskulttuureittain esimerkiksi siten, että anglo-amerikkalaisessa *common law* -oikeuskulttuurissa nimenomaan tuomioistuinratkaisut kommentaareineen muodostavat kokoelman ytimen.

Toiseksi kirjakulttuuriluonne tulee mielestäni ilmi siinä, että pääjoukko länsimaisen oikeusperinteen keskeisistä teoksista voidaan suhteellisen helposti tunnistaa ja luetteloida. Eri aikoina on ollut teoksia, joiden kautta oikeudesta on leimallisesti keskusteltu, jotka tunnetaan ja joihin nähden oikeuselämään osallistuvat positioivat itsensä. Käsitteäkseni voin asiaa sen kummemmin romantisoimatta todeta, että samoin on pitkään myös rajoitetummassa, kansallisessa kontekstissämme ollut tämän ohella tiettyjä teoksia, joiden ilmentämää ajattelua juristi voi lähtökohtaisesti olettaa toisen aikalaisjuristin tuntevan ja joihin nähden ainakin suurella osalla

on ollut jokin positio. Tällaisista teoksista käydään nytkin keskustelua niin länsimaisen oikeudellisen kulttuurin kuin kotimaisen oikeuskulttuurin puitteissa. (Ks. kirjaa *The Formation and transmission of Western legal culture* tai Urpo Kankaan artikkelia ”Mikä tekee oikeustieteellisestä tutkimuksesta klassikon”).

Tässä suhteessa saattaa tosin olla tapahtumassa muutosta kolmestakin syystä. Ensinnäkin alakohtaisuus eriyttää yhä selkeämmin oikeudenalojakin toisistaan ja eri teemojen ympärille syntyy partikulaarisia oikeudellisia keskusteluyhteisöjä, joissa [nämä] keskeiset, kaikkien tuntemat teokset varioivat. Lisäksi kansainvälistyminen vaikuttaa niin, että keskustelut, joihin tutkijat ja muut oikeuselämään osalliset osallistuvat, muuttuvat yhä moninaisemmiksi ja lähteiltään runsaammiksi. Samoin aineistojen digitalisaatio tuo kaikki mahdolliset lähteet yhä helpommin kaikkien ulottuville. Digitalisaatioon liittyy eräänlainen paradoksi: samalla kun se helpottaa lähteiden saamista ja teknistä käyttämistä, se myös tuottaa valtavan runsauden kaikille. Kun aikaisemmin saattoi tuudittautua illuusioon siitä, että on perehtynyt kaikkiin asiaa koskeviin lähteisiin perinpohjaisesti, nyt voi jäädä epävarmuuteen siitä, onko tutustunut edes keskeisimpiin keskusteluihin ja lähteisiin. Lisäksi julkaisukulttuurissamme on saattanut tapahtua vähitellen painopisteen siirtymistä julkaisemiseen artikkelimuodossa. Monografialaajuiset erillistutkimukset ovat tulleet yhä haasteellisemmiksi materiaalin runsaudesta ja muun muassa niin sanotusta normitulvasta johtuen. Myös julkaisemisen tahti on muuttunut kiihvaammaksi. Tässä julkaisukehityksessä laajat kokonaisjäsennykset ovat jääneet vähäisempään rooliin, vaikka niille todennäköisesti voisi ajatella olevan merkittävää tarvetta. Kirjakulttuuriluonnetta sinänsä nämä kehityskulut eivät ole muuttaneet.

Oikeuskirjallisuuden funktioita

Kuten edellä on tullut esiin, oikeustieteellä ja sen oikeuskirjallisuudessa esittämällä kannanotoilla on erikoislaatuinen asema oikeuslähteenäkin, siis osana tutkimuskohdettaan. Asiaa enem-

mästi erittelemättä ja siitä kiistelemättä on todettavissa, että edelleen vallitsevan kannan mukaan oikeustieteellä on oikeuslähteenä velvoittavuuden kannalta asema, jonka mukaisesti sitä saa – vaan ei pidä – noudattaa, kuten Hannu Tolonen siitä puhuu (s. 125). Tämä aspekti jättää sivuun seikan, joka tekee oikeustieteestä painoarvoltaan oikeudellisena käytäntönä kuitenkin merkittävämmän kuin sen yksittäisten kannanottojen sitovuuteen keskittyvä näkemys antaa olettaa.

Kirjoitukseni alussa mainitsemastani teoksesta käy näet hyvin ilmi, että oikeustieteellä on nimenomaan vaikuttava merkitys juristien esiyttämisessä. Toni Malminen nostaa saman esiin myöhemminkin mainitun teoksen perusteella laatimassaan kirjoituksessa. Tämä esiyttämisestä muovaava merkitys liittyy ennen kaikkea siihen, että oikeuden yleiset opit, periaatteet ja käsitteet on artikuloitu oikeustieteessä, ja systematiikka, jonka kautta oikeutta ymmärretään, on oikeustieteen tuotosta. Juristi siis tarkastelee sitovampaakin oikeutta sellaisen välineistön kautta, joka on oikeustieteen tuotosta. Juha Karhu puhuu osuvasti käsittäkseni tähän viitaten siitä, että oikeustieteellä on merkittävä rooli synkronointilähteenä, todeten, että vaikka oikeustieteellisen tutkimuksen huomioon ottamista ei voidakaan vahvasti vaatia, tutkimukset ovat ”säännönmukaisesti hyödyllisiä ratkaisun kannalta” (s. 1074).

Suomalainen oikeuskulttuuri poikkeaa mannermaisesta oikeuskulttuurista tavalla, joka osaltaan korostaa myös oikeuskirjallisuuden ja sitä kautta oikeustieteen itsenäistä merkitystä. Meikäläisellä ja laajemminkin ottaen pohjoismaisella oikeuskulttuurilla on edelleen ominaispiirteitä, jotka poikkeavat stereotyyppisestä mannermaisesta oikeuskulttuurista. Kuten Thomas Wilhelmsson nostaa esiin, tämä näkyy siinä, että Suomen oikeudessa oikeuskäytännöllä ja oikeustieteellä on perinteisesti ollut suurempi rooli, koska meillä ei ole mannermaiseen tapaan isoja kodifikaatioita, joissa monet asiat olisi jo pitkälle määritelty. Meillä etenkin yksityisoikeuden periaatteet ovat suurelta osin oikeuskäytännön ja oikeustieteen muokkaamia.

Toni Malminen on toimittamansa teoksen perusteella eritellyt oikeuskirjallisuuden tehtäviä (2020, s. 134–135). Oikeuskirjallisuuden tehtävin oikeuskulttuurissa kuuluu jo mainittu oikeudellinen koulutus. Toiseksi sen tehtävänä on luoda oikeudellista systematiikkaa. Kolmanneksi oikeuskirjallisuudessa esitetään tulkintasuosituksia, ja se toimii siten oikeuslähteenä. Neljänneksi oikeuskirjallisuus toimii keskeisenä informaatio- lähteenä muiden oikeuslähteiden sisällöstä, sillä oikeudellinen tutkimus käyttää tyypillisesti lähteenään paitsi muuta oikeudellista tutkimusta myös muita oikeuslähteitä, joita sitten koostuu oikeuskirjallisuuteen. Osin näiden tehtävien kanssa limittäin on oikeuskirjallisuuden tieteellinen tehtävä. Kuudenneksi oikeuskirjallisuuden tehtäväksi osana oikeuskulttuuria Malminen nostaa kansainvälisten vaikutteiden välittämisen. Oikeuskirjallisuus toimii eräänlaisena siltana oikeusjärjestysten välillä. Vaikka ylikansallisia oikeusjärjestyksiä lukuun ottamatta oikeusjärjestykset ovatkin valtioon sitoutuneita ja siten kansallisia, oikeustiede itsessään on kansainvälinen ja liikkuu oikeusjärjestysten rajoja ylittäen ja samalla välittää ja levittää esimerkiksi yleisiä oppeja.

Oikeuskirjallisuus oikeustieteellisessä koulutuksessa

Tässä yhteydessä huomiota ansaitsee vielä oikeustieteellinen koulutus ja oikeuskirjallisuuden asema siinä. Kaarlo Tuorin (s. 70) mukaan mannermaisen yliopistokoulutuksen tärkeisiin tehtäviin kuuluu ammatillisen oikeuskulttuurin välittäminen: siinä tulevat juristit jo ”sisäistävät sen, mikä tekee heistä lakimiehiä”. Kognitiivisten tietojen ja taitojen rinnalla tapahtuu sosiaalistumista lakimieskuntaan ja sen jakamaan oikeuskulttuuriin. Tältä kannalta yliopistoilla ja lakimieskoulutuksella on keskeinen merkitys oikeuskulttuurin luomisessa ja uusintamisessa.

Oikeustieteelliseen koulutukseen puolestaan on kuulunut eri aikoina vahvasti oikeuskirjallisuuteen perehtyminen. Tämä piirre ei ole muuttunut. Toni Malminen (2020, s.

133) mainitsee ”oikeustieteellisen koulutuksen ja pedagogiikan” itse asiassa ensimmäisenä oikeuskirjallisuuden funktiona. Malminen nostaa esiin sen, että mannereurooppalainen oikeudellinen koulutus perustaa toimintansa oppikirjoille ja systemaattisille yleisesityksille, ”joiden avulla opiskelijoille pyritään antamaan kokonaiskuva eri oikeudenalojen ja jopa koko oikeusjärjestelmän yleisistä käsitteistä ja periaatteista”. Tässä suhteessa Malminen katsoo, että ero angloamerikkalaisen ja mannereurooppalaisen juristikoulutuksen kesken on huomattava.

Meillä lähes kaikkiin muihinkin oikeudellisiin aineistoihin oikeustieteen opinnoissa tutustutaan oikeuskirjallisuuden kautta tai ainakin oikeuskirjallisuuden rinnalla. Lakimieskoulutus toteutuu edelleen – ja ylipäätään akateemiseen lakimieskulttuuriin sosiaalistuminen tapahtuu – kirjallisten aineistojen opiskelun ja omaksumisen kautta. Näitä aineistoja suoritetaan etenkin alemmassa yliopistotutkinnossa erimuotoisin tenttein. Tältä pohjalta akateemisena heimona oikeustieteen opiskelijoihin ja oikeustieteen opintoihin liitetään käsitys siitä, että opiskeluun kuuluu runsaasti lukemista ja laajojen kirjallisten aineistojen ulkolukuun perustuvaa tenttimistä pitkäkestoisissa tenttitilaisuuksissa. Tämä stereotyyppinen näkemys ei ole syntynyt aivan tyhjästä. Alan aikaisemmat valintakäytänteet ovat saattaneet vahvistaa tätä kuvaa. Nytemmin kuitenkin alan opiskelijavalintakäytänteet ovat muuttuneet, ja myös oikeustieteellisen koulutusalan kulloistakin opintojaksoa kohden luettavat aineistot näyttäisivät sivumääriltään supistuneen opintojaksojen laajuuksien pienenemisen myötä, pääsääntöisesti perinteiset salitentit ovat lähes loppuneet ja tenttitilaisuudetkin ovat kestoltaan lyhentyneet.

Oikeustieteellisessä perustutkintokoulutuksessa tasapainoiltaan laaja-alaisen, koko oikeusjärjestyksen kattavan perustan luomisen ja sen päälle rakentuvan mahdollisen erityisosaamisen välillä. Kantavana ajatuksena on, että erityinen osaaminen rakennetaan laaja-alaisen yleistutkintomaisen perustan päälle. Tällöin laaja-alaisuus vahvistaa myös erityisosaamista, sillä

vahva yleinen perusta tuottaa opiskelijalle mahdollisuuksia syvällisempään osaamiseen. Perustan luomisen keskeinen ulottuvuus on perehtyminen yleisiin oppeihin, kunkin alan käsitteistöön ja kantaviin oikeudellisiin periaatteisiin.

Esimerkiksi Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan antaman alemman yliopistotutkinnon, oikeusnotaarin tutkinnon, osaamistavoitteet heijastelevat tätä varsin selvästi. Osaamistavoitteiden mukaan opiskelija tutkinnon valmistuttua esimerkiksi tuntee kansallisen, eurooppalaisen ja globaalin oikeuden perusteet ja keskinäiset suhteet, hahmottaa oikeustieteellisen ajattelun teoreettiset lähtökohdat sekä hallitsee oikeudenalojen yleisiä oppeja, periaatteita ja hahmottaa keskinäisiä vuorovaikutussuhteita. Osaamistavoitteisiin kuuluu tämän lisäksi esimerkiksi se, että opiskelija osaa hankkia, jäsentää ja tuottaa oikeudellista tietoa sekä arvioida sitä kriittisesti, tunnistaa oikeudellisia ongelmia ja osaa ratkaista niitä soveltamalla erilaisia oikeudellisia lähteitä ja lisäksi osaa hyödyntää

oppimiaan tietoja ja taitoja työelämässä sekä saa valmiudet jatkuvaan oppimiseen. Ylempää yliopistotutkintoa, oikeustieteen maisterin tutkintoa, leimaavat saman tyyppiset, alemman tutkinnon luomille valmiuksille rakentuvat osaamistavoitteet, jotka lopulta kulminoituvat siihen, että opiskelija esimerkiksi kykenee hallitsemaan monitahoisia ja vaativia oikeudellisia kokonaisuuksia myös monitieteisessä kontekstissa ja tuottamaan uutta tietoa itsenäisesti ja osana asiantuntijayhteisöä.

Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan tuoreen opinto-oppaan (2020–2022) tarkastelu osoittaa, että oikeudenalojen perusteisiin perehtyvä opiskelija lukee edelleen suhteellisen laajoja kirjallisia aineistoja. Esitykset ovat tyypillisesti oikeudenalan kokonaisuusjäsennyksiä tai yleisesityksiä, joissa keskeisissä osissa ovat alan yleiset opit. Voittopuolisesti lukemistot ovat suomenkielisiä. Näiden aineistojen rinnalle on tullut aikakausjulkaisuissa ilmestyneitä tutkimusartikkeleita, joista osa on myös muilla kuin kotimaisilla kielillä julkaistuja.

Sen sijaan oikeudenalojen keskeisimpiin sisältöihin ei näytetä perehdyttävän *texts, cases and materials* -tyyppisten koonnot-ten avulla, jotka ovatkin tyyppisempiä muussa kuin manne-reurooppalaisessa koulutuksessa. Sellainen näyttäisi kuitenkin täällä olevan käytössä oikeustieteen maisteriopintojen vaiheen opinnoissa ainakin eurooppaoikeudellisessa syventävien opin-tojen kokonaisuudessa, mikä on tavallaan aika kuvaavaa si-nänsä.

Entä sitten oikeustieteellinen kirjasto?

Kuten on käynyt ilmi, oikeuskirjallisuuden merkitys oikeustie-teelle on siinä määrin keskeinen, että ei ole hevillä ajateltavissa oi-keustieteellistä tutkimusta ja ylintä opetusta ilman asianmukaista tieteenalakirjastoa. Kirjastolla ja sen asianmukaisella kokoelmalla on huomattava merkitys alan opiskelijoille ja tutkijoille.

Kysymyksiä herättävää on luonnollisesti se, mikä ja millainen on asianmukainen julkinen tieteenalakokoelma. Julkiselle tie-teenalakirjastolle kuuluu yleinen ja erityinen kokoelman yl-läpito- ja huoltotehtävä. Yhtäältä sen tulee huolehtia yleisistä pitkäjänteisistä kokoelman sisältöön – sen laatuun ja katta-vuuteen – liittyvistä oikeuskulttuurisista tarpeista ja toisaalta vastata kulloisenkin tutkijakunnan ja opiskelijakunnan palve-lutarpeista. Yliopiston yhteydessä toimivalla tiedekirjastolla on luonnollisesti myös esimerkiksi koko yhteiskuntaa palvelevia funktioita ja muistifunktiokin. Kaikilta suunnilta tarpeet ovat todennäköisesti rajattomat ja etenkin kulloisenkin tutkijakun-nan tarpeet myös koko ajan liikkeessä tutkimustoiminnan pai-nopisteiden ja myös tutkijakunnan vaihtuessa, ja resurssit puo-lestaan ovat rajalliset.

Oikeustieteelliset teokset, aikakausjulkaisut ja digitaaliset ai-neistot sekä kirjastotilat puolestaan ovat arvokkaita. Siltä kan-nalta ei lähtökohtaisesti myöskään ole edellytettävissä, että tutkijat ja opiskelijat hankkisivat koko kirjastonsa itse. Haas-teellisinta on joka tapauksessa ylläpitää kokoelman sisällöllistä laadukkuutta ja riittävää laveutta, kun valintoja on epäilemättä

”Oikeus- kirjallisuuden merkitys oikeustieteelle on siinä määrin keskeinen, että ei ole hevillä ajateltavissa oikeustieteellistä tutkimusta ja ylintä opetusta ilman asianmu- kaista tieteen- alakirjastoa”

tehtävä jatkuvasti. Sinänsä on mahdollista, että tieteenalakir-jasto myös aktiivisesti kehittäisi omaa kokoelmapolitiikkaansa ja pyrki esimerkiksi kansallisesti profiloitumaan, kunhan ko-koelman keskeinen osa on riittävän kattava ja laadukas. Erityi-sen mahdollista se on sellaisten tutkimus- ja koulutuslaitosten yhteydessä, joilla on esimerkiksi jokin nimenomainen sisällöl-linen painotus.

Etenkin angloamerikkalaisen oikeuskulttuurin puolella on myös kehitelty julkilausuttuja standardeja oikeustieteellisen koulutuk-sen yhteydessä ylläpidettäville tieteenalankirjastoille. Esimerkiksi Yhdistyneessä kuningaskunnassa Society of Legal Scholars kattaa myös erityisen kirjastoihin erikoistuneen komitean, ja aineistojen digitalisoituminen on näkynyt keskusteluna laatustandardeista (ks. esim. *Journal of Legal Education*). Vaikutusvaltaisena näyt-täytyvät Yhdysvalloissa esimerkiksi American Bar Associationin standardit oikeustieteelliselle koulutukselle ja sen osana myös oi-keustieteellisille kirjastoille. Tällaiset standardit ovat usein myös yksi osa-alue koulutusta ja opinahjoja akkreditoitaessa ja niiden keskinäistä paremmuusjärjestystä arvioitaessa.

Esimerkiksi American Bar Associationin kirjastolle asettamat yleiset lähtökohdat ovat seuraavat:

A law school shall maintain a law library that: (1) provides support through expertise, resources, and services adequate to enable the law school to carry out its program of legal education, accomplish its mission, and support scholarship and research; (2) develops and main-tains a direct, informed, and responsive relationship with the faculty, students, and administration of the law school; (3) working with the dean and faculty, engages in a regular planning and assessment process, including assessment of the effectiveness of the library in achieving its mission and realizing its established goals; and (4) re-mains informed on and implements, as appropriate, te-chnological and other developments affecting the library's support for the law school's program of legal education. (Standard 601)

Vastaavalla tavalla on esimerkiksi oma standardinsa (606) ko-koelman sisällöstä. Siinä näkyy toki oikeuskulttuuririippuvuus ja yhdysvaltalaisen oikeudellisen ajattelun vahva kansallisuus esimerkiksi niin, että se painottaa osana keskeistä kokoelmaa (*core collection*) laajoja oikeustapauskokoelmia ja ylipäättään oi-keuden kansallista puolta. Siitä huolimatta tällaisesta kokoel-maa koskevasta standardista on muutettavat muuttaen varsin hyväksi keskustelupohjaksi ja vertailukohdaksi myös muille oi-keuskulttuureille niistä sisällöllisistä ulottuvuuksista ja toimin-tatavoista, joita tieteenalakirjastolle voidaan ylipäättään asettaa esimerkiksi siinä, miten hahmotetaan kokoelmapolitiikkaa ja kirjaston toimintaa osana instituution edellytyksiä tehdä kor-keatasoista tutkimusta, tarjota laadukasta opetusta ja palvelua myös laajempaa yleisöä.

Lähteet

American Bar Association. 2020. *Standards and Rules of Procedure for Appro- val of Law Schools 2020–2021*. Chicago: American Bar Association.

Dauchy, Serge, Martyn, Georges, Musson, Anthony, Pihlajamäki Heikki, ja Alain Wijffels, toim. 2016. *The Formation and Transmission of Western Legal Culture: 150 Books that Made the Law in the Age of Printing*. Cham: Springer.

Kangas, Urpo. 2019. ”Mikä tekee oikeustieteellisestä tutkimuksesta klassi- kon.” *Lakimies* 6/2019: 815–823.

Karhu, Juha. 2019. ”Oikeudellinen kokemus oikeuslähteenä,” *Lakimies* 7–8/2019: 1068–1075.

Malminen, Toni. 2020. ”Oikeuskirjallisuus ja oikeuskulttuuri.” *Lakimies* 1/2020: 132–136.

Malminen, Toni & Wuolijoki, Sakari, toim. 2019. *Oikeus, kirjastot ja kult- tuuri*. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys.

Tolonen, Hannu. 2008. *Oikeuden kaleidoskooppi: Kirjoituksia oikeudesta ja sen historiasta*. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys.

Tuori, Kaarlo. 2007. *Oikeuden ratio ja voluntas*. Helsinki: WSOYpro.

Wilhelmsson, Thomas. 2003. ”Suomen kansanomaisen oikeuskulttuurin uhat.” *Lakimies* 2003/1: 81–89.)

Avoin, säilyttävä ja uudistuva kirjasto

Monien muiden instituutioiden lailla myös kirjastojen tavassa mieltää oma merkityksensä yhdistyy jatkuvuuden ja muutoksen retoriikka. Nykyisen Turkin alueella Efesokessa sijaitsee 100-luvulla jaa. rakennettu myös mausoleumina toiminut Celsuksen kirjasto, joka on arvioitu antiikin kolmanneksi suurimmaksi. Sitä koristavat neljä pat-sasta, joiden koettiin kuvaavan sekä vainajaa että antiikin kirjastoihanteita. Ne olivat viisaus (Sophia), tieto (Episteme), ymmärtäminen (Ennoia) ja erinomaisuus (Arete). Samoja määreitä sovelletaan edelleen yliopistoihin ja niiden tuottamaan tietoon.

Näiden tieto-opillisten peruskäsitteiden lisäksi yliopistokirjastot määrittävät toimintaansa termein, joita efesolaiset eivät olisi voineet tunnistaa. 2010-luvun kirjastot esimerkiksi neuvovat tutkijoita avoimeen julkaisemiseen liittyvissä kysymyksissä, kuten APC-maksuissa, embargoissa ja CC-lisensseissä. Ne ylläpitävät tietoja yliopiston tutkijoiden julkaisuista ja rinnakkaistallentavat kokotekstijulkaisuja tutkimustietojärjestelmissä ja julkaisuarkistoissa. Ne tuottavat palveluja tutkimusdatan hallintaan ja auttavat aineistohallintasuunnitelmien teossa. Kirjastot myös osallistuvat tutkimustuotosten rapor-

tointiin ja ovat omalla panoksellaan mukana yliopiston tutkimuksen arvioinnissa.

Aika on muuttanut myös käsitystä kirjastotilasta. Kokoelma-tilojen ja lukusalien rinnalle ja osittain niitä korvaamaan ovat 2010-luvulla tulleet muunneltavat ja monitoimiset eri hiljaisuusasteen tilat, joissa opiskelijat voivat työskennellä yksin tai ryhmissä, ja joissa on tarjolla laitteita ja läppäriin ääressä ahertavan opiskelijan fyysistä hyvinvointia tukevia veryttelynurkkauksia jumppapalloineen ja -tankoineen. Kirjaston antama tuki, neuvonta ja opetus kehittyy yhä monikanavaisemmaksi. Asiantuntijaa ei välttämättä enää kohdata kasvokkain: neuvoja saa chatin tai tikettijärjestelmän kautta ja kirjaston tarjoamia tietoaineistoja voi opetella käyttämään kotisivuilta löytyvien verkko-oppaiden ja opasvideoiden avulla, joissa myös opastetaan kirjaston monipuolisten palvelujen käyttöä.

Jos yhteiskunnallista toimintaa tarkastellaan rakenteiden ja käytäntöjen vuoropuheluna, kirjastot toimivat esimerkkinä molempien nopeasta muuttumisesta. Voi kysyä, millaisia tapoja hahmottaa omaa merkitystään yliopistokirjastot ovat säilyttäneet. Turun yliopiston kirjastossa uudistuva ja säilyttävä

Genius ohjaa nuoruutta. Feeniks-kirjaston edessä sijaitsevaa Wäinö Aaltosen suihkulähdeveistosta *Genius ohjaa nuoruutta* on luonnehdittu "totuuden ikuisen etsimisen vertauskuvaksi". Nuorukaisen ja Genius-naishahmon kädet osoittavat kohti aukion ainoaa täysin avointa sivua, kuin kohti tulevaa.

kulkevat luontevasti rinnakkain. Tieteeseen ja korkeimpaan opetukseen vaikuttavat tekniset ja yhteiskunnalliset muutokset heijastuvat vahvasti kirjastoon ja aiheuttavat tarpeen usein nopeastikin uudistaa ja kehittää palvelusisältöjä, palvelukanavia ja toimintatapoja. Tämä kehitys on ollut erityisen voimakasta 2010-luvulla. Muistiorganisaationa kirjasto myös kannattaa pitkää kaarta vastaamalla osaltaan kansallisen tiede- ja kulttuuripääoman ylläpidosta. Turun yliopiston kirjastossa lakisääteinen tehtävä suomalaisten kulttuuriaineistojen säilyttämiseksi ja asettamiseksi tutkimuksen käyttöön on jatkunut jo vuodesta 1919. Kokoelmat ovat Kansalliskirjaston jälkeen

maamme kattavimmat ja muodostavat muun kirjaston tarjoaman tietoaineiston ohella tutkimukselle tärkeän infrastruktuurin.

Uudistumisen ja jatkuvuuden liittoa, jota kirjastot tiedon välittäjinä ja säilyttäjinä ilmentävät, kuvaa hienosti Feeniks-kirjaston edessä yliopistonmäellä sijaitseva Wäinö Aaltosen suihkulähdeveistos *Genius ohjaa nuoruutta*. Henkeä ja luovuutta symboloivan Geniuksen voi nähdä tiedon tradition edustajana, joka ohjaa nuoruuden katseen ja käden viittaamaan aukiolta ulos maailmaan, kohti tulevaa.

Kirjaston päätehtävät pysyvät ja paranevat maailman muutoksissa

Jukka Kola

Suomi ja maailma muuttuvat monin tavoin ja kovin nopeasti. Kirjastot kuitenkin kestävät isojakin ulkoisia muutoksia ja säilyttävät tärkeän merkityksensä ja vaikutuksensa kansalaisten ja kansakunnan sivistykseen. Toki kirjastot ja niiden toimintamallit ja -tavat muuttuvat myös, mutta tärkeät päätehtävät pysyvät – ja paranevat.

Näin on myös Turun yliopiston kirjaston tilanne ja kehitysnäkymä. Kirjastollamme on laaja ja merkittävä tehtävä koko yliopistomme voimavarana ja päätehtäviemme mahdollistajana. Tutkimus ja opetus sekä opiskelu ja opiskelijoiden valmistuminen eivät onnistuisi ilman kirjastoamme. Mitä parempi kirjasto, sitä laadukkaampaa tutkimusta, opetusta ja oppimista syntyy.

Turun yliopisto perustettiin 100 vuotta sitten ”vapaan kansa lahjana vapaalle tieteelle”. Vastaavalla tavalla käynnistettiin kirjastotoimintaa vuonna 1917, kun Turun Suomalaisen Yliopistoseuran kirjastovaliokunnan aloitteesta alkoi kirjakeräys kirjaston perustamista varten. Turun yliopiston kirjasto aloitti

toimintansa vuonna 1921, ja ylikirjastonhoitajaksi valittiin Volter Kilpi. Ensimmäinen tiedekuntakirjasto eli lääketieteellinen kirjasto aloitti toimintansa sodan aikana vuonna 1943. Vuoden 2010 alusta Turun yliopiston kanssa yhdistyneen Turun kauppakorkeakoulun kirjasto perustettiin vuonna 1950. Ratkaisevan tärkeät lahjoitusvarat mahdollistivat pääkirjastorakennuksen valmistumisen yliopistonmälle vuonna 1954. Kirjastoja on 2010-luvulla uudistettu ja uudenaikaistettu, tuoreimpana Calonia-rakennuksessa toimiva oikeustieteen kirjasto.

Tänä päivänä kirjasto on selvästi ja vahvasti aivan keskeistä infrastruktuuria päätehtäviemme menestyksekkääseen toteuttamiseen. Kirjasto tukee monin tavoin monitieteisen tiedeyhteisömme tutkimusta, opetusta ja opiskelua ja edistää myös yliopistomme tutkimuksen ja koulutuksen teemat- tisia kokonaisuuksia, profiloitumista ja vahvuusalueita. Monitieteinen yliopistomme edellyttää myös hyvin monialaista ja kattavaa kirjastoa ja monenlaisia aineistoja. Näin meillä myös onneksi on.

Esimerkkeinä tietoa-aineistoista ja kulttuuriaineistoista ovat e-kirjat, e-lehdet, painetut kirjat (yli miljoona nimekettä!), painetut sanoma- ja aikakauslehdet, pienpainatteet, kartat ja nuotit. Turun yliopiston kirjastollahan on ollut vapaakappaleoikeus suomalaisiin painotuotteisiin jo vuodesta 1919 alkaen, ja kansallisten kulttuuriaineistojen kokoelma on Suomen toiseksi laajin. Varsinkin pienpainatekokoelma on poikkeuksellisen kattava ja kiinnostava, monella tavalla monille erilaisille kirjaston asiakkaille. Yliopistomme kirjastohan on – tietenkin – kaikille avoin tieteellinen kirjasto.

Maamme ja maailman sekä yliopiston toiminnan ja tavoitteiden muutokset edellyttävät kirjaston henkilöstöltä uutta osaamista ja ammattitaitoa sekä kirjastolta uudenlaisia toimintoja, palveluja, aineistoja, tietokantoja ja järjestelmiä.

Yksi suurimmista ja nopeimmista muutoksista on digitalisaatio. Se vaikuttaa kaikkiin asioihin ja meidän jokaisen elämään, ja se vaikuttaa tietenkin ja varsin oleellisesti myös kirjastoihin. Monet digihankkeet ja -aineistot ovat entistä tärkeämpiä, suorastaan välttämättömiä, ja samalla kirjaston hyödyllisyyden ja

palvelujen laadun merkittäviä mittareita. Mutta jatkossakin tarvitaan myös monenlaisia fyysisiä kokoelmia, koska kaikkea ei voi, eikä ehkä kannattakaan, digitalisoida. Lisäksi on vaikea ennustaa, minkälaisia aineistoja ja missä muodossa eri alojen tutkijat tarvitsevat tulevaisuudessa.

Avoimuus on toinen trendi ja tavoite, joka muokkaa kirjastonkin toimintaa. Avoin tiede ja tutkimus luovat uusia mahdollisuuksia, mutta tuovat myös haasteita. Kirjaston tehtävänä on tuoda yliopiston tutkimustuloksia avoimesti esille ja edistää tutkimusjulkaisujen ja -aineistojen sekä opinnäytteiden avointa julkaisemista.

Meille kaikille on selvää, että tutkimuksen on oltava mahdollisimman avointa ja tutkimustiedon luotettavaa, aina. Se on tutkimustyön lähtökohta ja edellytys. Avoin tiede takaa myös sen, että kaikilla kiinnostuneilla on mahdollisimman vapaa pääsy tieteen tulosten äärelle. Avoimuus onkin yliopistomme erityinen vahvuus. Sen vahvistaa myös Opetus- ja kulttuuriministeriön selvitys vuodelta 2019, Turun yliopisto on tieteen ja tutkimuksen avoimuudessa Suomen paras.

Arvot ohjaavat toimintaamme. Turun yliopiston arvot ovat luovuus, avoimuus, eettisyys, kriittisyys ja yhteisöllisyys. Nämä näkyvät selvästi ja luonnollisesti myös kirjastomme tavoitteissa, toiminnassa ja tulevaisuuden suunnitelmissa. Yhteisten arvojen varaan ja niitä sitoutuneesti vaalien voimme rakentaa laadukasta ja vaikuttavaa tulevaisuutta kirjastollemme. Kirjastolla on ollut ja tulee tulevaisuudessa olemaan suuri merkitys Turun yliopiston menestykseen. Kirjaston päätehtävät pysyvät ja paranevat. Se on meidän kaikkien etu ja ilo.

Lopuksi haluan kiittää ja onnitella yliopistomme kirjaston johtoa ja koko henkilökuntaa ammattitaitoisesta, ansiokkaasta ja tuloksetkaasta työstä. Sen varaan voimme rakentaa niin koko yliopistomme kuin kirjastomme seuraavan 100 vuoden tulevaisuutta.

**”Kirjastollamme
on laaja ja
merkittävä
tehtävä koko
yliopistomme
voimavarana ja
päätehtäviemme
mahdollistajana.”**

Kirjoittajat

Inari Harjuniemi

Inari Harjuniemi on psykologian maisteri, joka opiskeli Turun yliopistossa vuosina 2013–2020. Opiskeluaikanaan Harjuniemi toimi Turun yliopiston ylioppilaskunnan hallituksessa, yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan johtokunnassa sekä yliopistokollegion varapuheenjohtajana.

Benita Heiskanen

Benita Heiskanen on toiminut Pohjois-Amerikan tutkimuksen professorina vuodesta 2019. Vuosina 2014–2018 hän toimi John Morton -keskuksen johtajana ja vuosina 2012–2014 kollegiumtutkijana Turun ihmistieteiden tutkijakollegiumissa. Heiskanen on aiemmin työskennellyt Tanskassa, Irlannissa ja Yhdysvalloissa. Hän suoritti tohtorintutkintonsa American Studies -oppiaineessa Texasin yliopistossa Austinissa vuonna 2004. Heiskasen kiinnostuksenkohteita ovat rotu ja etnisuus Yhdysvalloissa, USA:n politiikka, historia ja yhteiskunta sekä populaarikulttuuri.

Johanna Ilmakunnas

Johanna Ilmakunnas on Åbo Akademin pohjoismaisen historian professori. Vuosina 2016–2018 hän hoiti Suomen historian professuuria Turun yliopistossa, jossa hän on myös Suomen ja Euroopan historian dosentti. Helsingin yliopistossa Ilmakunnas on Euroopan historian dosentti. Ennen akateemista uraansa Ilmakunnas työskenteli pitkään tiedejulkaisemisen parissa Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassa. Ilmakunnaksen tutkimusintresseihin kuuluvat 1700–1800-luvun kulttuurihistoria, mikrohistoria ja jokapäiväinen historia: materiaallinen kulttuuri, työ, perhe ja sukupuoli, asuminen, kuluttaminen, aistit ja tunteet.

Jukka Kola

Jukka Kola on toiminut Turun yliopiston rehtorina vuodesta 2019. Vuosina 2013–2018 hän toimi Helsingin yliopiston rehtorina. Kola on toiminut Suomen yliopistojen rehtorineuvosto Unifin hallituksessa 2013–2017 ja uudestaan vuodesta 2020 lähtien, League of European Research Universities LERUn Board of Directors jäsenenä 2016–2018 sekä korkeakoulutuksen ja tutkimuksen kansainvälisten asioiden foorumin puheenjohtajana 2020 alkaen. Kolan tutkimusintresseihin kuuluvat maa- ja elintarviketalouden sekä maaseudun kehityksen ekonomia ja politiikka.

Eerik Lagerspetz

Eerik Lagerspetz toimii käytännöllisen filosofian professorina Turun yliopiston yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan filosofian, poliittisen historian ja valtio-opin laitoksella. Hän on opiskellut ja väitellyt Turun yliopistossa, johon hän palasi 2004, runsaan kymmenen vuoden poissaolon jälkeen. Lagerspetz tutkii poliittista filosofiaa, oikeusfilosofiaa ja yleistä yhteiskuntafilosofiaa – näiden opinalojen rajat ovat epämääräiset – myös etiikkaa ja käytännöllisen filosofian historiaa.

Kari Lukka

Kari Lukka on toiminut laskentatoimen professorina vuodesta 1998. Vuosina 2003–2017 hän toimi Laskentatoimen rahoituksen laitoksen johtajana ja on nykyisin varajohtajana. Lukka toimi Turun yliopiston yliopistokollegion puheenjohtaja 2014–2021. Vuosina 2000–2005 hän toimi European Accounting Review'n päätoimittajana. Lukan opetus- ja tutkimusalue on johdon laskentatoimi ja tutkimusmetodologia.

Mirjamaija Mikkilä-Erdmann

Mirjamaija Mikkilä-Erdmann on kasvatus-tieteen professori Turun yliopiston Opettajankoulutuslaitoksella ja johtaa CERLIä, Oppimisen ja opettamisen tutkimuskeskusta. Viime vuosina Mikkilä-Erdmann on johtanut Suomen Akatemian rahoittamia konsortio-osahankkeita, joissa on kehitetty ja testattu uutta digitaalista oppimateriaalia ja oppimisympäristöjä. Strategisen tutkimusneuvoston rahoittamassa ”Suomalaisen tiedepääoman kasvattaminen” (FINSCI) -konsortiossa Mikkilä-Erdmannin tutkii eri-ikäisten ja eri lähtökohdista tulevien oppijoiden tiedepääomaa ja miten heitä voi tukea valistuneeseen päätöksentekoon arjen tilanteissa. Mikkilä-Erdmann on Turun yliopiston kasvatti, joka on opiskellut myös Saksassa ja Englannissa sekä toiminut vierailevana professorina Saksassa.

Tuomas Mäkilä

Tuomas Mäkilä toimii digitalisaation ja ohjelmistotekniikan apulaisprofessorina Turun yliopiston vastaperustetun tekniikan tiedekunnan tietotekniikan laitoksella. Mäkilä on työskennellyt Turun yliopistolla tutkimuksen ja opetuksen tehtävissä vuodesta 2004 lähtien. Hänen tutkimusintressinsä keskittyvät ohjelmistojärjestelmien hyödyntämiseen yhteiskunnan eri osa-alueilla sekä ohjelmistokehityksen työmenetelmien kehittämiseen digitalisaation tarpeet huomioon ottaen.

Ulla Nygrén

Ulla Nygrén aloitti kirjastouransa kesätyöntekijänä Turun yliopiston kirjaston Fennica-osaston pienpainatekokoelmassa vuonna 1984. Yliopiston kirjaston johtajana hän on toiminut vuodesta 2010. Väliin sijoittuvat työvuodet informaattikona Turun yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa ja kirjasto-tietopalvelun johtajana Turun kauppakorkeakoulussa. Hän on myös opettanut Åbo Akademiassa informaatiotutkimuksen oppiaineessa. Nygrén on edustanut yliopistokirjastoja monilla kansallisilla yhteistyöfoorumeilla. Hän on ollut mm. Suomen yliopistokirjastojen verkoston FUNin puheenjohtaja, Varastokirjaston johtokunnan puheenjohtaja, Kansalliskirjaston johtokunnan varapuheenjohtaja ja FinELibin ohjausryhmän ja Lehtipaket-tineuvottelujen strategiaryhmän jäsen. Kansainvälisestä kiinnostuksesta kertoo toiminta eurooppalaisten tutkimuskirjastojen verkoston, Liberin, Research and Education -työryhmän puheenjohtajana, pitkäaikainen jäsenyys European Business School Librarians' Groupissa (EBSLG) ja jäsenyys Karolinska Institutetin kirjaston johtokunnassa.

Päivi Rautava

Päivi Rautava on terveydenhuollon ja lastentautien erikoislääkäri ja ehkäisevän terveydenhuollon professori Turun yliopiston lääketieteellisen tiedekunnan kansanterveystieteen oppiaineessa. Viimeiset 12 vuotta Rautava on toiminut myös Varsinais-Suomen sairaanhoitopiirin tutkimuspalvelujen tutkimusyli-lääkärinä. Rautava tuli Turun yliopistoon neuvolatutkijaksi vuonna 1985 ja on myös tehnyt työtä klinikkolääkärinä, yksityislääkärinä ja sairaalanjohtajana. Hänen tutkimusaiheittensa tavoite on aina ollut palvelujärjestelmän ja johtamisen kehittäminen, ja sairaanhoitopiirin tutkimusyli-lääkärinä hän kannustaa klinikoita kehittämään työtään näyttöön perustuen eli tutkimustyön kautta.

Janne Salminen

Janne Salminen on julkisoikeuden professori Turun yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa. Hän on tällä hetkellä myös tiedekuntansa perustutkintokoulutuksesta ja opetuksesta vastaava varadekaani. Salminen on tutkinut erityisesti julkisoikeuden eurooppalaistumista ja valtiosäännön yhteyksiä eurooppalaiseen integraatioon.

Taina Syrjämaa

Taina Syrjämaa toimii yleisen historian professorina ja Turun yliopiston humanistisen tiedekunnan varadekaanina. Syrjämaan tutkimus keskittyy ihmisten ja eläinten vuorovaikutuksen historiaan, liikkuvuuteen, kaupunkeihin ja materiaaliseen kulttuuriin. Hän on erityisen kiinnostunut laaja-alaisesta toimijuudesta ja historiallisesta tilallisuudesta. Syrjämaa tutkii ihmisten ja muiden eläinten yhteistä historiaa keskittyen lemmikkieläimiin ja tuotantoeläimiin 1800-luvulta lähtien, ja hänen tutkimuksensa edistysuskosta, tavaroitumisesta ja eläinteollisuudesta kytkeytyvät kysymyksiin kestävästä kehityksen historiasta ja haasteista.

Janne Tunturi

Janne Tunturi toimii yleisen historian yliopisto-opettajana Turun yliopistossa. Hän on ollut yliopiston kirjaston aktiivinen käyttäjä 1980-luvun lopulta asti. Tunturin tutkimukset ovat liittyneet historiallisen ajattelun historiaan, tieteenhistoriaan, aatehistoriaan ja kirjahistoriaan.

Gunilla Widén

Gunilla Widén on toiminut Åbo Akademin informaatiotutkimuksen professorina vuodesta 2008. Sitä ennen hän on toiminut saman oppiaineen tohtorikoulutettavana, opettajana ja tutkijana vuodesta 1996 alkaen. Informaatiotutkimuksen professorina Widén vastaa kirjastoalan ruotsinkielisestä koulutuksesta Suomessa. Widénin tutkimus keskittyy toisaalta tietoon organisaatioiden voimavarana (information and knowledge management), toisaalta ihmisten informaatiokäyttämiseen vaikuttaviin tekijöihin. Nämä intressit yhdistyvät Widénin kiinnostuksessa informaatiolukutaitoon, ja tällä hetkellä hän johtaa informaatiolukutaitoa työpaikoilla tutkivaa Suomen Akatemian projektia sekä useita pienempiä projekteja.

Toimituskunta

Ludvig Forsman

tutkimusta Åbo Akademiassa.

Ludvig Forsman on työskennellyt Turun yliopiston kirjastossa vuodesta 2015 ensin tietoasiantuntijana ja vuodesta 2017 palvelupäällikkönä. Ennen kirjastoon siirtymistä hän toimi kielialan yrittäjänä opettaen ruotsin kieltä sekä tehden kielenkääntämistä ja muuta kielikonsultointityötä sekä myöhemmin teki kielitieteellistä

Ulla Hakala

1999 lähtien ja tänä aikana opetustyön ohessa ohjannut lukuisan määrän pro gradu- ja kandidaatintutkielmia. Hän toimii myös väitöskirjojen ja eMBA-töiden ohjaajana.

Ulla Hakala toimii yliopistonlehtorina Turun kauppakorkeakoulussa. Hän on myös Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulun dosentti, erityisalueinaan markkinointiviestintä ja brändien johtaminen. Nämä erityisalueet ovat keskiössä myös Hakalan tutkimustoiminnassa. Hän on työskennellyt Turun kauppakorkeakoulussa vuodesta

Kaisu Kesonen

Kaisu Kesonen on työskennellyt suunnittelijana Turun yliopiston kirjastossa vuodesta 2010 lähtien. Aiemmin hän työskenteli Turun kauppakorkeakoulun kirjastossa ja Turun kaupunginkirjastossa.

Leila Koivunen

ns. vanhan kokoelman luettelointiprojektissa. Koivusen omat tutkimusintressit liittyvät laveasti 1800–1900-luvun kolonialismiin, kulttuurisiin kohtaamisiin ja tiedon muodostumisen prosesseihin, joita hän on tarkastellut mm. kirja- ja kuvitushistorian näkökulmista. Kiinnostuksen kohteisiin lukeutuu myös kirjojen valmistamisen ja liikkumisen tarinat – mukaan lukien kirjastojen rooli kirjojen ja lukijoiden yhteensaattajina.

Kuvalähteet

Sivu	Lähde	Kuvaaja
34.....	Teppo Kahtolan yksityisarkisto	Teppo Kahtola
37.....	Turun yliopiston mediapankki	Hanna Oksanen
43.....	Turun yliopiston arkisto	ei tiedossa
44.....	Turun yliopiston arkisto	ei tiedossa
45.....	Turun yliopiston mediapankki	Hanna Oksanen
45.....	Turun yliopiston arkisto	ei tiedossa
47.....	Teppo Kahtolan yksityisarkisto	Teppo Kahtola
49.....	Teppo Kahtolan yksityisarkisto	Teppo Kahtola
53.....	Turun yliopiston mediapankki	ei tiedossa
53.....	Turun yliopiston mediapankki	Yrjö Paldán
55.....	Teppo Kahtolan yksityisarkisto	Teppo Kahtola
59.....	Turun yliopiston mediapankki	Hanna Oksanen
59.....	Turun yliopiston arkisto	ei tiedossa
60.....	Turun yliopiston arkisto	Viva
61.....	Turun yliopiston mediapankki	TELA
63.....	Turun yliopiston kirjaston arkisto	Hanna Oksanen
69.....	Turun yliopiston arkisto	ei tiedossa
70.....	Turun yliopiston mediapankki	ei tiedossa
71.....	Turun yliopiston mediapankki	ei tiedossa
73.....	Turun yliopiston mediapankki	Hanna Oksanen
75.....	Teppo Kahtolan yksityisarkisto	Teppo Kahtola
81.....	TS-kuva	ei tiedossa
83.....	Teppo Kahtolan yksityisarkisto	Teppo Kahtola
85.....	Turun yliopiston mediapankki	Hanna Oksanen
90.....	TS-kuva	Matti Kivekäs

90.....	TS-kuva	Markku Ojala
91.....	Turun yliopiston arkisto	ei tiedossa
91.....	TS-kuva	Timo Moberg
93.....	Teppo Kahtolan yksityisarkisto	Teppo Kahtola
99.....	Turun yliopiston kirjaston arkisto	ei tiedossa
100.....	Turun yliopiston kirjasto	Ari Lehtinen
103.....	Teppo Kahtolan yksityisarkisto	Teppo Kahtola
107.....	Teppo Kahtolan yksityisarkisto	Teppo Kahtola
111.....	Matti Helangon yksityisarkisto	Matti Helanko
112.....	Turun yliopiston arkisto	Turun yliopiston tiedotus
113.....	Turun kauppakorkeakoulun arkisto	ei tiedossa
115.....	Teppo Kahtolan yksityisarkisto	Teppo Kahtola
117.....	Turun yliopiston mediapankki	Hanna Oksanen
121.....	Turun yliopiston mediapankki	Hanna Oksanen
123.....	Teppo Kahtolan yksityisarkisto	Teppo Kahtola
129.....	Turun yliopiston mediapankki	Hanna Oksanen
133.....	Turun yliopiston mediapankki	Hanna Oksanen
137.....	Turun yliopiston mediapankki	Hanna Oksanen
139.....	Turun yliopiston mediapankki	Hanna Oksanen
143.....	Turun yliopiston arkisto	Kuvavalmistamo BJÖRN WITT Kopieringsanstalt
145.....	Teppo Kahtolan yksityisarkisto	Teppo Kahtola
147.....	Turun yliopiston arkisto	Foto Ervi
148.....	Turun yliopiston mediapankki	Hanna Oksanen

9 780997 025491 >

FEENIKS